

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
จังหวัดสมุทรปราการ

The Roles of Sangha Administrator for Sangha Administrator
In Samut Prakan Province

โดย

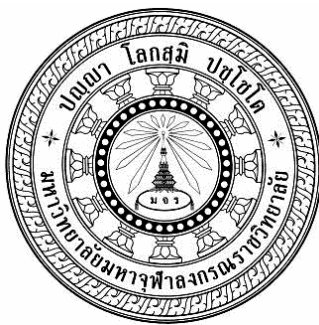
รศ.ดร. สมศักดิ์ บุญปู่

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๗

ได้รับอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610757118

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
จังหวัดสมุทรปราการ

The Roles of Sangha Administrator for Sangha Administrator
In Samut Prakan Province

โดย

รศ.ดร. สมศักดิ์ บุญปุ

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๗

ได้รับอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610757118

(ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Roles of Sangha Administrator for Sangha Administrator In Samut Prakan Province

By

Assoc.Prof. Dr. Somsak Boonpoo

Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2557

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610757118

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

- ชื่อรายงานการวิจัย:** การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ
- ผู้วิจัย:** รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู้
- ส่วนงาน:** คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปีงบประมาณ:** ๒๕๕๗
- ทุนอุดหนุนการวิจัย:** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ๒) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทการบริหารกิจการพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามตามสถานภาพส่วนบุคคล และ ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัย เป็นการวิจัยที่มีวิธี แบบผสมผสาน (Mixed Method Design) สัมภาษณ์พระสังฆาธิการ จำนวน ๑๖ รูป/คน และวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรปราการจำนวน ๔๐๐ รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถาม แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการโดยมีความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๕๓๙ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way analysis of variance) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

ผลการวิจัย พบว่า

๑. บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนในด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง

๒. บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการจำแนกตามสภาพส่วนบุคคลโดยรวม พระสังฆาธิการที่มี ตำแหน่งและประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ พระสังฆาธิการ ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการแตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ สำหรับพระสังฆาธิการที่มี อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิกการศึกษาทางธรรม และวุฒิกการศึกษาทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ปัญหาส่วนใหญ่ของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ คือการกระจายอำนาจหน้าที่ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัดสมุทรปราการปัญหาการขาดแคลนบุคลากรทางการศึกษา และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตลอดจนไม่มีหน่วยงานที่รองรับการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการทุกตำแหน่งทุกหน้าที่ ควรมีการเพิ่มบุคลากรให้เพียงพอและควรเสริมปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ให้มากยิ่งขึ้น และควรมีการกระจายอำนาจหน้าที่กระจายการปฏิบัติงานอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่ของจังหวัดสมุทรปราการอย่างเหมาะสม ประกอบกับควรทำงานอย่างมีระบบเป็นแนวทางเดียวกัน และมีเครือข่ายรวมมือกัน โดยการใช้ความรู้ความสามารถของบุคลากรให้เต็มศักยภาพ ตลอดจนมีความประพฤติดีงามด้วยศีลาจาริยวัตรตามหลักพระธรรมวินัย

Research Title: The Roles of Sangha Administrators in Sangha Administration in Samut Prakan Province

Researchers: Assoc. Prof. Dr. Somsak Boonpoo

Department: Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2557/2014

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of the research entitled “The Roles of Sangha Administrators in Sangha Administration in Samut Prakan Province” are: 1) to study the roles of Sangha Administrators in Sangha administration in Samut Prakan Province, 2) to compare the roles of Sangha administrators in Sangha administration in Samut Prakan Province according to their personal status, and 3) to study the problems, obstacles and guidelines in Sangha administration of Sangha administrators in Samut Prakan Province.

The research methodology was the mixed method: interview 16 Sangha administrators and survey with 400 samples in Samut Prakan Province. The tools used in collecting the data were the 3-part questionnaires; the first part was the general data of the informants, the second part was about the roles of Sangha administrators in Sangha administration in Samut Prakan Province, and the third part was about problems, obstacles, and suggestions on Sangha administration in Samut Prakan Province. The rating scale and open-structured questionnaire with reliability value at 0.9539 was used for data collection. The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, one way analysis of variance and the least significant difference: LSD.

The results of this research found that:

(1) The roles of Sangha administrators in 6 aspects of Sangha administration in Samut Prakan Province was in a moderate level in overall (average

value 3.36). in details, the role of Sangha administrators in Administration was in a high level, but the roles in Education, Educational Welfare, Buddhist Propagation, Public Help and Social Welfare were in the moderate levels.

(2) The roles of Sangha administrators in Sangha administration in Samut Prakan Province classified by personal status; the Sangha administrators having different positions and experiences had different roles in Sangha administration. That was relevant to the hypothesis set forth. could be accepted. The Sangha administrators with different ages, years in monkhood, general education, Dhamma education, and Pali education had different roles in Sangha administration. That rejected the hypothesis set up.

(3) The major problems of Sangha administrators in Sangha administration in Samut Prakan Province were that; decentralization , lack of educated monks, inefficiency of Buddhist propagation, and lack of the relevant organization to take responsibility.

Therefore, there should be a recruitment of Sangha administrators and working staff, improve the efficiency of work, decentralize authority, systemize the work, build net work, encourage eligible monks to work according to their abilities, and at the same time, behave themselves in the monastic codes.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยสำเร็จลงได้ด้วยดีก็ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของหลายฝ่ายซึ่งผู้วิจัยขอระบุนามเพื่อเป็นการแสดงความขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงแก่ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พระมหาสุทิตย์ สุทิตโต, ดร. ที่ได้อนุมัติงบประมาณ เพื่อทำการศึกษาวจัย และคณะกรรมการผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย ครั้งนี้ ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญที่ชี้แนะให้คำปรึกษา งานวิจัยนี้ จึงสำเร็จตามวัตถุประสงค์

ขอขอบคุณคณะพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรปราการ ทุกท่าน ที่เมตตากรออบแบบสอบถามตลอดการให้สัมภาษณ์เชิงลึกการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของจังหวัดสมุทรปราการ ทุกๆ ท่าน

ขอขอบคุณคณะเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยทุกๆ ท่าน ที่เอื้อเฟื้อด้านวิชาการ ที่ช่วยอนุเคราะห์และอำนวยความสะดวกทุกๆ ประการที่ติดต่อประสานงาน

ความดีและประโยชน์ของงานวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยขอถวายบูชาพระคุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์ และบุพการีผู้ให้กำเนิดผู้ให้ชีวิตให้ทุกสิ่งทุกอย่าง คอยเป็นที่พึ่งและให้กำลังใจ ให้ความเข้าใจมาโดยตลอด ในชีวิตที่ผ่านมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปุ

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภาพ.....	ฐ
อธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ท
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย.....	๖
๑.๖ นิยามเฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๘
บทที่ ๒ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท.....	๑๐
๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท.....	๑๐
๒.๑.๒ ประเภทของบทบาท.....	๑๔
๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท.....	๑๙
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร.....	๒๕
๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร.....	๒๙
๒.๒.๒ ความหมายของการบริหาร.....	๓๗
๒.๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร.....	๔๔
๒.๓ การบริหารเชิงพุทธ.....	๖๑
๒.๓.๑ พุทธวิธีในการวางแผน.....	๖๒
๒.๓.๒ พุทธวิธีในการจัดองค์กร.....	๖๔
๒.๓.๓ พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล.....	๖๖

๒.๓.๔ พุทธวิธีในการอำนวยการ.....	๖๘
๒.๓.๕ พุทธวิธีในการกำกับดูแล.....	๗๐
๒.๓.๖ หลักธรรมสำหรับการบริหาร.....	๗๑
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์.....	๗๔
๒.๔.๑ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล.....	๗๕
๒.๔.๒ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในประเทศไทย.....	๘๒
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ.....	๑๑๒
๒.๕.๑ ความหมายของพระสังฆาธิการ.....	๑๑๒
๒.๕.๒ ความสำคัญของพระสังฆาธิการ.....	๑๑๒
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๒๓
๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพ.....	๑๒๓
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๑๒๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๑๒๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๑๒๘
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๒๙
๓.๒.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๑๒๙
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๓๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๓๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๓๑
๓.๖ การนำเสนอผลการวิจัย.....	๑๓๒
บทที่ ๔ ผลการศึกษา.....	๑๓๓
๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	๑๓๓
๔.๒ บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ.....	๑๓๖
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ.....	๑๔๕
๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ.....	๑๖๘
๔.๕ สัมภาษณ์ประเด็นด้านการปกครอง.....	๑๗๔
๔.๖ สัมภาษณ์ประเด็นด้านการศาสนศึกษา.....	๑๗๗
๔.๗ สัมภาษณ์ประเด็นด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	๑๘๐
๔.๘ สัมภาษณ์ประเด็นด้านการศึกษาสงเคราะห์.....	๑๘๒

๔.๙ สัมภาษณ์ประเด็นด้านการสาธารณูปการ.....	๑๘๕
๔.๑๐ สัมภาษณ์ประเด็นด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์.....	๑๘๘
๔.๑๑ ข้อเสนอแนะด้านปกครอง.....	๑๘๑
๔.๑๒ ข้อเสนอแนะด้านการศาสนศึกษา.....	๑๘๒
๔.๑๓ ข้อเสนอแนะด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	๑๘๓
๔.๑๔ ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาสงเคราะห์.....	๑๘๔
๔.๑๕ ข้อเสนอแนะด้านการสาธารณูปการ.....	๑๘๖
๑.๑๖ ข้อเสนอแนะด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์.....	๑๘๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	๑๘๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๘๗
๕.๑.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	๑๘๗
๕.๑.๒ บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์	
โดยภาพรวม.....	๑๘๘
๕.๑.๓ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร	
กิจการคณะสงฆ์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล.....	๒๐๐
๕.๑.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการ	
การบริหารกิจการคณะสงฆ์.....	๒๐๐
๕.๒ สรุปจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth-Interviews)	๒๐๐
๕.๒.๑ ด้านการปกครอง.....	๒๐๐
๕.๒.๒ ด้านการศาสนศึกษา.....	๒๐๑
๕.๒.๓ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	๒๐๑
๕.๒.๔ ด้านการศึกษาสงเคราะห์.....	๒๐๑
๕.๒.๕ ด้านการสาธารณูปการ.....	๒๐๒
๕.๒.๖ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์.....	๒๐๒
๕.๓ อภิปรายผลการวิจัย.....	๒๐๒
๕.๓.๑ ด้านการปกครอง.....	๒๐๒
๕.๓.๒ ด้านการศาสนศึกษา.....	๒๐๓
๕.๓.๓ ด้านการศึกษาสงเคราะห์.....	๒๐๓
๕.๓.๔ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	๒๐๔
๕.๓.๕ ด้านการสาธารณูปการ.....	๒๐๕
๕.๓.๖ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์.....	๒๐๖

๕.๔ ข้อเสนอแนะ.....	๒๐๘
๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ.....	๒๐๘
๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป.....	๒๐๘

บรรณานุกรม.....	๒๑๐
------------------------	------------

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก แบบสอบถาม.....	๒๑๕
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์.....	๒๒๕
ภาคผนวก ค กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	๒๒๘
ภาคผนวก ง บทความวิจัย.....	๒๓๐
ภาคผนวก จ ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	๒๔๓
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๒๔๖
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๕๐

สารบัญตาราง

๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	๑๓๔
๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับเจตคติที่มีต่อและระดับบทบาทพระสังฆาธิการ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ.....	๑๓๖
๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการปกครอง.....	๑๓๗
๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของ พระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการศาสนศึกษา.....	๑๓๘
๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์.....	๑๔๐
๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	๑๔๑
๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการสาธารณูปการ.....	๑๔๓
๔.๘ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์.....	๑๔๔
๔.๙ แสดงค่าเฉลี่ย แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การเปรียบเทียบบทบาทของพระ สังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามอายุ.....	๑๔๖
๔.๑๐ แสดงค่าเฉลี่ย เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด จำแนก ตามอายุ ด้านการสาธารณูปการ.....	๑๔๗
๔.๑๑ แสดงค่าเฉลี่ย เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด จำแนก ตามอายุ ด้านการสาธารณสงเคราะห์.....	๑๔๘
๔.๑๒ แสดงค่าเฉลี่ย การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกพรรษา.....	๑๔๙

๔.๑๓ แสดงค่าเฉลี่ย การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์	
จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามตำแหน่งพระสังฆาธิการ.....	๑๕๐
๔.๑๔ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD)	
จำแนกตามตำแหน่งพระสังฆาธิการ ด้านภาพรวม.....	๑๕๒
๔.๑๕ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD)	
จำแนกตามตำแหน่งพระสังฆาธิการ ด้านการศาสนศึกษา.....	๑๕๓
๔.๑๖ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัด	
สมุทรปราการ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ.....	๑๕๔
๔.๑๗ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD)	
จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการสาธารณูปการ.....	๑๕๕
๔.๑๘ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD)	
จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการสาธารณสงเคราะห์.....	๑๕๕
๔.๑๙ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์	
จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกวุฒิการศึกษาทางธรรม.....	๑๕๖
๔.๒๐ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD)	
จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม ด้านการสาธารณูปการ.....	๑๕๗
๔.๒๑ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD)	
จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม ด้านการสาธารณสงเคราะห์.....	๑๕๘
๔.๒๒ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์	
จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม.....	๑๕๙
๔.๒๓ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD)	
จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ด้านการศาสนศึกษา.....	๑๖๐
๔.๒๔ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัด	
สมุทรปราการจำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ.....	๑๖๑
๔.๒๕ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD)	
จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ด้านภาพรวม.....	๑๖๒

๔.๒๖ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD)
 จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ด้านการปกครอง.....๑๖๓

๔.๒๗ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตาม
 ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ด้านการศาสนศึกษา.....๑๖๔

๔.๒๘ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตาม
 ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....๑๖๕

๔.๒๙ สรุปโดยภาพรวมการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
 จังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ตามสมมติฐานที่ ๑-๗.....๑๖๖

๔.๓๐ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการ ในบริหารกิจการคณะ
 สงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการปกครอง.....๑๖๙

๔.๓๑ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการ ในบริหารกิจการคณะ
 สงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการศาสนศึกษา.....๑๗๐

๔.๓๒ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการในบริหารกิจการคณะ
 สงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์.....๑๗๑

๔.๓๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการในบริหารกิจการคณะ
 สงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....๑๗๒

๔.๓๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการ
 ในบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการสาธารณูปการ.....๑๗๓

๔.๓๕ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการในบริหารกิจการคณะ
 สงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์.....๑๗๔

สารบัญแผนภูมิ

- ๒.๑ แสดงหน่วยวิเคราะห์ (Analytical Units) และความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Causal Chain) ระหว่างหน่วยวิเคราะห์ต่างๆ ตามความคิดเห็นของทฤษฎีบทบาท.....๒๑
- ๒.๒ โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยกรุงสุโขทัย.....๘๕
- ๒.๓ โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์.....๙๑
- ๒.๔ โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔.....๙๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎก ภาษาบาลี อักษรไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ เรียกว่า “ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก” และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ ผู้วิจัยอ้างพระไตรปิฎก เรียงตามคัมภีร์ ตามที่ได้ระบุแล้วในเชิงอรรถและอักษรย่อ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงโดยจะระบุ เล่ม / ข้อ / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๑. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๑๓๖ หน้า ๘๑

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)

ที.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)

ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกาวรรค (ภาษาไทย)

ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ (ภาษาไทย)

ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์ (ภาษาไทย)

ม.อุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก์ (ภาษาไทย)

ส.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)

ส.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)

อง.ติก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.จตุกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.สตตก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.อฏฐก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.นวก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต (ภาษาไทย)

ขุ.ธ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)

ขุ.ชา.เอกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เอกนิบาต ชาตก (ภาษาไทย)

ช.ชา.ติก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ทุกนิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)
ช.ชา.วีสติ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	วีสตินิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)
ช.ชา.จตุตถาลีส. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	จัตตาลีสนิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)
ช.จரிய. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	จரியปิฎก		(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

ในการอ้างอิงอรรถกถาภาษาไทย ผู้ศึกษาได้ใช้พระไตรปิฎก ฉบับมหาหมกุฎราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๒๕ ระบุอักษรย่อ ตัวเลขประจำเล่มอรรถกถาภาษาไทย เช่น ช.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๘๙. ซึ่งหมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล ชุททกนิกาย รัมมบท ภาษาไทย เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ หน้า ๘๙

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	ปาฎีกาวรรค	อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปัญจสุทนี	มูลปณณาสก์	อรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ศูนย์กลางแห่งการรวมน้ำใจของบรรดาพุทธศาสนิกชนอยู่ที่วัด จึงทำหน้าที่ในการวางรากฐานความเจริญให้แก่สังคมส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นความมั่นคงให้แก่สังคมช่วยลดปัญหาสังคมส่งเสริมประสิทธิผลการควบคุมทางสังคมหรือกล่าวได้ว่าวัดเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ผู้คนใช้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตและเป็นเอกลักษณ์ของสังคมซึ่งจะพบได้จากการแสดงออกทางศิลปะวรรณคดีศีลธรรมขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีเป็นต้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดและพระสงฆ์ยังมีบทบาทเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนในสังคมตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายพระสงฆ์ นอกจากนี้จะมีบทบาทเป็นผู้นำทางกิจกรรมเป็นผู้นำทางด้านจิตใจของคนในสังคมแล้วพระสงฆ์ยังมีบทบาทต่อสังคมส่วนรวมในด้านต่างๆ มากมายเช่นการพัฒนาสังคมการสังคมสงเคราะห์สงเคราะห์ผู้ตกทุกข์ได้ยากผู้ที่ได้รับความลำบากหรือกระทำการช่วยแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม^๑

นอกจากนี้วัดเป็นหน่วยงานปกครองและเป็นหน่วยงานดำเนินกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุดและเป็นฐานอันสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาเป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์หลักเกณฑ์และวิธีการต่างๆเกี่ยวกับวัดทรงตราเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสิ้นเช่นเดียวกับบทบัญญัติว่าด้วยมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นสถาบันหรือองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุดวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลหรือเป็นบุคคลตามกฎหมายตามความในมาตรา๓๑วรรคสองและมาตรา๑๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่๒) พ.ศ.๒๕๓๕วัดจึงได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และกฎหมายอื่นๆ วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามบทกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดาเว้นแต่สิทธิและหน้าที่ในการต่างๆเองมิได้จำเป็นต้องมีผู้แทนเพื่อใช้สิทธิและหน้าที่หรือแสดงเจตนาดังเช่นบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาตรา ๓๑ วรรคสามว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” ดังนั้นเจ้าอาวาสเป็นทั้งผู้ปกครองวัดตามมาตรา๓๖และเป็นผู้แทนวัดตามมาตรา๓๑วรรคสามทั้งเป็นฐานะเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังความแห่ง

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๕), หน้า๘๗.

มาตรา๔๕แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาเพราะเหตุนี้ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งที่สำคัญยิ่ง^๒

สถาบันสงฆ์ไทย หรือสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในสามของสถาบันหลักของชนชาติไทยที่ดำเนินกิจกรรมหลายอย่างทางสังคม เพื่ออำนวยประโยชน์สุขของสมาชิกและความเจริญ ก้าวหน้าของสังคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องจัด “องค์การบริหาร” ขึ้นการบริหารคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารปกครองในครั้งนั้นคือ พระธรรมวินัย องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบริหารปกครองโดยธรรมาธิปไตย สำหรับการบริหารปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นองค์ประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้นนับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาส

หน้าที่ของพระสงฆ์มีทั้ง ๑. หน้าที่โดยพระธรรมวินัย และ ๒. หน้าที่ต่อสังคม หน้าที่ของพระสงฆ์เป็นการแสดงว่าพระสงฆ์นั้นเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ถ้าในยุคใดพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวคลาดเคลื่อน ในยุคนั้นประชาชนก็จะขาดความนับถือ สังคมไม่เห็นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมลง แต่ถ้าในยุคใดที่พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน ในยุคนั้นพระสงฆ์ก็มีประชาชนนับถือมาก และพระพุทธศาสนาก็จะรุ่งเรือง ซึ่งทำให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ และเมื่อมีประชาชนมานับถือก็จะสร้างโบราณวัตถุและโบราณสถาน ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่สืบต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมของวัดในการให้บริการแก่ชุมชนด้านศาสนาและวัฒนธรรม รวมไปถึงกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองวัดมีอำนาจและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ นั้น จะเห็นได้ว่า เจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการ ผู้มีหน้าที่บริหารปกครองวัดและอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและชุมชนมากที่สุด พระพุทธศาสนาจะเจริญก็เพราะความเลื่อมใสของประชาชน เจ้าอาวาสจึงเป็นตัวจักรสำคัญในความเจริญของพระพุทธศาสนาและการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ดังนั้นพระสงฆ์ในปัจจุบันจึงมีบทบาทยิ่งขึ้นกว่าในอดีต แต่ต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของศาสนิกชน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาจิตใจคนให้สูงขึ้นและพัฒนาวัตถุให้มีความเหมาะสมแก่การใช้สอย จึงได้กำหนดบทบาทของพระสังฆาธิการไว้ ๖ ด้าน ดังนี้ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ และด้านการศึกษาสงเคราะห์

^๒ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงปณฺโญ) , การคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า๑๕.

สถานการณ์พระพุทธศาสนาในเมืองไทยในปัจจุบัน จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงให้ สอดคล้อง กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ต้องไม่ทำให้วิถีชีวิตตามหลักพรหมจรรย์ใน พระพุทธศาสนาต้องสูญหายไป พระสงฆ์ในสายตาของประชาชนทั่วไป อยู่ในอาการที่อาจกล่าวได้ว่า เสื่อมถอย ถึงกับใช้คำว่า “วิกฤตศรัทธา กาฬาสังคม หรืออื่นๆ” เหล่านี้เป็นสิ่งที่บอกเหตุว่าเป็น ปัญหาในการบริหารปกครองคณะสงฆ์ ที่พระสังฆาธิการทุก ๆ ระดับประสบอยู่เสมอ เช่น พระภิกษุ สามเณรในปกครองทำผิดพระธรรมวินัยมากยิ่งขึ้นทั้งกรณีความสัมพันธ์ระหว่างพระกับสตรี พระกับ ประชาชนในแต่ละชุมชน การวางตนที่ไม่เหมาะสมของพระ ขาดสันโดษ ขาดการสำรวม ทำให้ ภาพพจน์ของพระพุทธศาสนาหม่นหมองไปด้วย วัดหลายแห่งเน้นพัฒนาด้านอาคารสถานที่ มากกว่า การพัฒนาเพื่อมุ่งประโยชน์ต่อการศึกษาอบรมพระภิกษุ สามเณร หรือการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริม การเรียนรู้ของประชาชนในแต่ละชุมชน ไม่สามารถเป็นที่พึ่งทางการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับ หลักธรรมของพระศาสนาได้^๓

การบริหารกิจการพระศาสนาเป็นเรื่องของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ หรือพระสังฆาธิการแต่ละระดับเท่านั้น ไม่มีการกระจายงาน ซึ่งทำให้ไม่มีพลังพอที่จะทำงานได้ทุก ด้าน ทำให้เกิดความบกพร่องในการดำเนินงานได้ง่าย สมาชิกในพระศาสนาและประชาชนขาด ความรู้สึกเป็นเจ้าของพระศาสนา การทุ่มเทเพื่อการพัฒนาพระศาสนาและชุมชนจึงไม่เต็มที ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนก็ไม่สมบูรณ์ตามหลักการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และ พระสงฆ์จำนวนไม่น้อยบวชแล้วมิได้ศึกษา มิได้เผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ประชาชนก็ปฏิบัติต่อ พระสงฆ์ไม่ถูกต้อง สังคมและพระพุทธศาสนาจึงเกิดปัญหา เกิดความไม่จริงใจในการนับถือศาสนา^๔

จังหวัดสมุทรปราการ แบ่งการปกครองออกเป็น ๗ อำเภอ ดังนี้ ๑) อำเภอเมือง ๒) อำเภอบางบ่อ ๓) อำเภอบางพลี ๔) อำเภอบางเสาธง ๕) อำเภอพระประแดง ๖. อำเภอพระ สมุทรเจดีย์ และการปกครองคณะสงฆ์ ยึดตามเขตการปกครองของบ้านเมือง และวิธีการปกครอง คณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายเถรสมาคมเป็นหลัก หากแต่ยังไม่เคยมีผู้ใดทำการศึกษาบทบาท พระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวมา ผู้วิจัยในฐานะหัวหน้าภาควิชา บริหารการศึกษา และคณะ มีความตระหนักถึงความสำคัญในปัญหาดังกล่าวข้างต้นนี้ เห็นควร ทำการศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อนำผลที่

^๓ไพรัตน์ เลิศพิริยกุลมล, *สภาพปัญหาสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน สถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๙), หน้า ๕

^๔ทวี พลรัตน์, *คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๐), หน้า ๕

ได้จากการวิจัยครั้งนี้ มาเป็นประโยชน์ และเป็นแนวทางนำเสนอข้อมูลสารสนเทศ ในการปรับปรุงระบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ เพราะอะไร

๑.๓.๒ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เพราะอะไร

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ สาเหตุอะไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาในการศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ ไว้ ๖ ด้านดังนี้ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านศาสนศึกษา (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๕) ด้านสาธารณูปการ และ (๖) ด้านการศึกษาสงเคราะห์

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ๑) ตัวแปรต้น ได้แก่ อายุ พรรษา ตำแหน่งพระสังฆาธิการ วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ

ตัวแปรตาม ได้แก่ บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ ไว้ ๖ ด้าน ดังนี้ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านศาสนศึกษา (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา (๕) ด้านสาธารณูปการ และ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ตามทัศนะของภิกษุ
จังหวัดสมุทรปราการ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ พระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรปราการ
ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง จำนวนประชากรในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน ๖๙๖ รูป^๕

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านสถานที่

เขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย จังหวัดสมุทรปราการ

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ ถึงเดือน
มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ รวมระยะเวลาในการทำวิจัย ๑๒ เดือน

๑.๔.๖ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยมีการจำแนกประชากรตามลักษณะการเก็บข้อมูลดังนี้

๑.๔.๗ ประชากร ผู้ให้ข้อมูลเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่พระภิกษุ
ในจังหวัดสมุทรปราการ จำนวน ๔๐๐ รูป

๑.๔.๘ ประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแบ่งออกเป็น
กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบล จำนวน ๘ รูป

๑. พระครูกิตติวิโรโสภิต เจ้าคณะอำเภอพระประแดง เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม
๒. พระครูศรีสมุทรวาหะ เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ เจ้าอาวาสวัดสุคันธาวาส
๓. พระมหาวิฑูร ธมฺมโชโต เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์ เจ้าอาวาสวัดใหญ่
๔. พระครูสิริธัชพัฒน์โสภณ เจ้าคณะอำเภอบางเสาธง เจ้าอาวาสวัดศิริเสาชง
๕. พระครูกิตติวิโรโสภิต เจ้าคณะอำเภอพระประแดง เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม
๖. พระครูวิมลศุภการ เจ้าคณะอำเภอเมือง วัดด่านสำโรง
๗. พระครูภาวนาสมุทรคุณ เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน วัดชัยมงคล
๘. พระครูสุวรรณสิทธิธาดา เจ้าคณะตำบลบางปู

^๕สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ข้อมูลจากสำมะโนครัวประชากรพระสังฆาธิการ
จังหวัดราชบุรีประจำปี พ.ศ.๒๕๕๘, หน้า ๗.

กลุ่มที่ ๒ เลขานุการ จำนวน ๔ รูป

๑. พระมหาประเสริฐ มหاناโค เลขานุการจังหวัดสมุทรปราการ วัดกลางวรวิหาร
๒. พระครูธรรมธรสายัณห์ จิตปัญโญ เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง
วัดด่านสำโรง
๓. พระครูพุทธสารโสภิต เจ้าคณะตำบลสำโรงเหนือ วัดบางโปรง
๔. พระมหาทองสุข วิสุทธสีโล วัดหัวคู้

กลุ่มที่ ๓ ข้าราชการที่มาปฏิบัติธรรม จำนวน ๕ คน

๑. สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ
๒. สัมภาษณ์ ผอ.ไพโรจน์ ต้นเจริญ
๓. สัมภาษณ์ กำนันสัญญา สังข์แก้ว
๔. สัมภาษณ์ อาจารย์ครองสุข ชูช่าง
๕. สัมภาษณ์ อาจารย์สุมาลี ชูช่าง

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสังฆาธิการที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสังฆาธิการที่มีพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์คณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสังฆาธิการที่มีจำนวนตำแหน่งต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์คณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์คณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๑.๖.๕ พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์คณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๑.๖.๖ พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์คณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๑.๖.๗ พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์คณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

คณะสงฆ์ หมายถึง บรรดาพระภิกษุที่จำพรรษาในจังหวัดสมุทรปราการ ที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งปฏิบัติศาสนกิจในและนอกราชอาณาจักร

เจ้าคณะปกครองสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง พระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสในการปกครองในจังหวัดสมุทรปราการ

เจ้าคณะจังหวัด หมายถึง พระสงฆ์ปกครองระดับจังหวัดทางคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

รองเจ้าคณะจังหวัด หมายถึง พระสงฆ์ปกครองระดับรองจังหวัดทางคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

เจ้าคณะอำเภอ หมายถึง พระสงฆ์ปกครองระดับอำเภอของทางคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

รองเจ้าคณะอำเภอ หมายถึง พระสงฆ์ปกครองระดับรองอำเภอของทางคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

เจ้าคณะตำบล หมายถึง พระสงฆ์ปกครองระดับตำบลทางคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

รองเจ้าคณะตำบล หมายถึง พระสงฆ์ปกครองระดับรองตำบลทางคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

เจ้าอาวาสวัด หมายถึง พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลโดยเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์สังกัดมหานิกายจังหวัดสมุทรปราการ ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสในจังหวัดสมุทรปราการ

บทบาทพระสังฆาธิการ หมายถึง พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของพระสังฆาธิการต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง การดำเนินงานการควบคุมดูแล และการรายงานเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

กิจการคณะสงฆ์ หมายถึง งานที่พระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติหรือจะต้องกระทำอันเรียกเป็นหน้าที่ทางการปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วย การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความ

เรียบร้อยดีงามของพระภิกษุ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งเป็นกิจการคณะสงฆ์

การปกครอง หมายถึง การปกครองคณะสงฆ์และการปฏิบัติหรือต้องกระทำ อันเป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการดูแลคณะสงฆ์ ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคม

การศาสนศึกษา หมายถึง การ จัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาและศึกษาพระปริยัติธรรมแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษาหรือจัดสถานศึกษาภายในวัด เพื่อสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย หรือโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เด็กยากจนหรือศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์หรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การจัดให้มีการฟังพระธรรมเทศนา และการบรรยายหรือปาฐกถาธรรม การจัดศาสนพิธีต่างๆ และการให้ธรรมะหรือการสนทนาธรรมแก่คนในชุมชนและสังคมรวมทั้งการจัดหาอุปกรณ์การเรียนให้กับนักเรียนที่ยากจน ที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนในวัด และการจัดตั้งห้องสมุดภายในวัด

การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติของวัด ด้วยการรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง และก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับศาสนสมบัติ เป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนในชุมชนและสังคมโดยการจัดกิจกรรม เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่คนในชุมชน และการพัฒนาสังคมและชุมชน

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้

๑.๗.๑ ได้ทราบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๗.๒ ได้ทราบการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ได้ทราบปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดสมุทรปราการ

บทที่ ๒

บททวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษา“การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
 - ๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท
 - ๒.๑.๒ ประเภทของบทบาท
 - ๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร
 - ๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร
 - ๒.๒.๒ ความหมายของการบริหาร
 - ๒.๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร
- ๒.๓ การบริหารเชิงพุทธ
 - ๒.๓.๑ พุทธวิธีในการวางแผน
 - ๒.๓.๒ พุทธวิธีในการจัดองค์กร
 - ๒.๓.๓ พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล
 - ๒.๓.๔ พุทธวิธีในการอำนวยการ
 - ๒.๓.๕ พุทธวิธีในการกำกับดูแล
 - ๒.๓.๖ หลักธรรมสำหรับการบริหาร
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
 - ๒.๔.๑ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล
 - ๒.๔.๒ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในประเทศไทย
 - ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ
 - ๒.๕.๑ ความหมายของพระสังฆาธิการ
 - ๒.๕.๒ ความสำคัญของพระสังฆาธิการ

- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๒.๖.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์
 - ๒.๖.๓ งานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับบทบาท สามารถนำเสนอความหมายของบทบาท และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง สามารถนำเสนอได้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย บทบาท ไว้ว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทพ่อแม่ บทบาทครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่ บทบาทจึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่างๆ มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคมนั้นๆ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนแปลงไปบทบาทก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย และถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น^๒

งามพิศ สัตย์สงวน ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทคือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสภาพต่างๆ ว่าต้องปฏิบัติอย่างไร^๓

ประกอบ มีโคตรกอง ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า “บทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งนั้น จะถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้าน ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และการแสดงบทบาทของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่ที่จะมีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใดขึ้นกับปัจจัย ๓ ประการ ดังนี้”

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

^๒ กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๗), หน้า ๕๐.

^๓ งามพิศ สัตย์สงวน, สังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๓.

๑. ความเข้าใจในบทบาทที่ตนเองแสดงหรือปฏิบัติ
๒. ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาท
๓. บุคลิกภาพของผู้แสดงบทบาท^๔

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า บทบาท หมายถึง สิ่งที่คุณจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^๕

พูนทรัพย์ สิทธิพรหม ได้ให้ความหมายของบทบาทว่าเป็นความคาดหวังของการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไร โดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญเพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาท (Role playing) และสวมบทบาท (Role taking) อย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกต (Role model) จากบุคคลที่เรายึดถือ (Significant others) เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทแห่งตนที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมต่างๆ ที่ตนเองต้องการ^๖ การแสดงออกตามสถานภาพของแต่ละบุคคลในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่นั้นๆ^๗

ยนต์ ชุ่มจิต ได้ให้ความเห็นว่า บทบาท หมายถึง ภาระที่ต้องรับผิดชอบตามสถานภาพของแต่ละบุคคล เช่น เป็นพ่อแม่ นอกจากจะเลี้ยงดูให้ลูกเติบโตแล้ว จะต้องมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ ป้องกันมิให้ลูกทำความชั่วหรือดูแลทุกข์สุขอื่นๆ ส่วนครูจะต้องมีบทบาทอื่นๆ นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนวิชาความรู้ เช่น ช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนเสื้อผ้า อาหาร ส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนและดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของเด็ก^๘

^๔ ประกอบ มีโคตรกอง, บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^๕ ปราชญา กล้าผจญ, พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

^๖ พูนทรัพย์ สิทธิพรหม, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนากับการเข้าร่วมโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองของชาวบ้านห้วยยาง จังหวัดอุดรธานี, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๖๐.

^๗ พินิจ เพ็ชรดารา, บทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามการรับรู้ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^๘ ยนต์ ชุ่มจิต, ความเป็นครู, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

วรรณณีภาณุวัฒน์สุข ได้สรุปว่า บทบาท คือการกระทำตามหน้าที่ ที่กำหนดของบุคคล หรือพฤติกรรมที่คาดหวังและเห็นได้ ซึ่งเป็นการกระทำของบุคคล^๙ ประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่งหน้าที่ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ตามลักษณะการรับรู้และตามที่แสดงจริง บทบาทเป็นผลรวมของสิทธิ์และหน้าที่ เช่น บุคคลที่เป็นครู ก็ต้องประกอบพฤติกรรมในการสอนและอบรม เมื่อแสดงพฤติกรรมดังกล่าวแล้วจะเป็นไปตามที่สังคมคาดหวังหรือไม่ก็ตาม^{๑๐}

สุนทร กุญชร กล่าวว่า บทบาท หมายถึง แนวทางของการแสดงออกหรือปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในตำแหน่งทางสังคม ทางหน้าที่การงาน ตามสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคลที่เป็นอยู่ เช่น ครูมีบทบาทหน้าที่ในการสอนให้ความรู้แก่ผู้เรียน ตำรวจมีบทบาทหน้าที่ในการรักษาความสงบภายในประเทศ เป็นต้น^{๑๑}

ขนิษฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์ กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ความคาดหวังหรือตามหน้าที่ที่แสดงจริง^{๑๒} การปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคน ซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือคาดหวังว่าเขาจะทำเมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง^{๑๓} และการพิจารณารอบทบาทนั้นมี ๒ นัย คือ ทางด้านโครงสร้างบทบาทเป็นตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่างๆ กันแสดงบทบาทโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ส่วนทางด้านการแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Social Structure) บทบาทเป็นผลต่อเนื่องที่เกิดจากแบบแผนการกระทำของบุคคลที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ในสังคม^{๑๔}

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่

^๙ วรรณณี ภาณุวัฒน์สุข, บทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาตามการรับรู้ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๓๑.

^{๑๐} สงวน สุทธิเลิศอรุณ, ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรพัฒนาพาณิชย์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๘.

^{๑๑} สุนทร กุญชร, บทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชัยภูมิ, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^{๑๒} ขนิษฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์, จิตวิทยาสังคมและมนุษย์สัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

^{๑๓} ประภาพิศ สัญชาติเจตน์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๒๔), หน้า ๘๙.

^{๑๔} ประเสริฐ แยมกลิ่นพุ่ม, สถานภาพและบทบาท, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๑๘

การงานที่ได้รับมอบหมายให้สอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^{๑๕} และพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกหรือลงมือปฏิบัติตามคาดหวังของผู้อื่น ตามสถานภาพ และตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่^{๑๖} หรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้นๆ และบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป^{๑๗} ตาม “บท” ที่กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำ トラบไตที่ยังอยู่ใน “บท” นั้น เปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้นๆ เป็นตัวอะไร มีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร^{๑๘} ในสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสถานภาพที่ตนครองอยู่ และคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคล บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะของสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มूलเหตุจูงใจ การอบรมขัดเกลาความพอใจ^{๑๙} บทบาท คือสิ่งที่เราทำ หรือหน้าที่ที่เราต้องทำ เมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง สิ่งที่เราทำต้องมากับสิ่งที่เราเป็นสถานภาพ^{๒๐} ที่มี “บทบาทมีความหมายใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำ นั่นคือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิ และหน้าที่ให้สถานภาพใด อย่างไรแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้^{๒๑}

โสภา ชูพิกุลชัย ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า หมายถึง การแสดงออกหรือการทำหน้าที่ของบุคคลซึ่งสมาชิกคนอื่นของสังคมมุ่งหวังให้เขาทำ ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง โดยถือเอาฐานะและหน้าที่ทางสังคมของบุคคลนั้นเป็นมูลฐาน บทบาทที่ทำให้คนในสังคมสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของบุคคลอื่น รู้ว่าบุคคลอื่นต้องการอะไรจากตน ทำให้เกิดประโยชน์ในการทำงานร่วมกันเป็นทีม^{๒๒}

^{๑๕} ปราชญา กล้าผจญ, พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

^{๑๖} พระมหาสุภา อุทโท, บทบาทพระสงฆ์ในทศวรรษหน้า (๒๕๔๑-๒๕๖๐), วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^{๑๗} พัชนี วรกวิน, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๒.

^{๑๘} พัทยา สายหู, กลไกของสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๔๗.

^{๑๙} ไพบูลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคม, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๙-๓๐.

^{๒๐} วราคม ทีสุกะ, สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๙.

^{๒๑} สุชา จันทรเอม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๒๐), หน้า ๔๖.

^{๒๒} โสภา ชูพิกุลชัย, จิตวิทยาสังคมประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๔๕.

ลินตัน (Linton) ให้ความหมายว่า “บทบาทเป็นจุดของความคาดหวังตามกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพทางสังคม ดังนั้น บุคคลต่างๆ ในสังคมจะมีบทบาทเป็นกรอบและถูกคาดหวังว่าควรมีพฤติกรรมอย่างไร”^{๒๓}

สรุปได้ว่า บทบาทก็คือ พฤติกรรมที่แสดงออกตามสถานภาพของบุคคลในสังคม บทบาทเป็นแบบแผน ความต้องการ เป้าประสงค์ ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมและการกระทำของสมาชิกที่ชุมชนคาดหวังว่าต้องเป็นตามลักษณะของตำแหน่งนั้นๆ หรืออาจกล่าวสั้นๆ ว่าบทบาทคือสิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง

๒.๑.๒ ประเภทของบทบาท

นักวิชาการได้กล่าวถึง “ประเภทของบทบาท” ไว้อย่างกว้างขวาง ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกเพื่อนำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้ ดังนี้

นักวิชาการหลายท่านได้แบ่งประเภทของบทบาทไว้ ดังนี้

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ ได้แยกลักษณะบทบาทเป็น ๓ ประการ ดังนี้คือ^{๒๔}

๑. บทบาทในอุดมคติ เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมาย หรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทำ แต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้

๒. บทบาทที่บุคคลควรเข้าใจ เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ ที่คาดคิดด้วยตนเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยม ทศนคติ บุคลิกภาพ ประสบการณ์ ของแต่ละบุคคล

๓. บทบาทที่แสดงออกจริง เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับ สถานการณ์เฉพาะหน้า เช่น การกอดตัวของกลุ่มต่างๆ และบทบาทที่กระทำจริงอาจสอดคล้อง หรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับรู้ก็ได้

ดิเรก พลเลิศ ได้แบ่งประเภทของบทบาทตามภารกิจและความรับผิดชอบของผู้บริหารไว้เป็น ๒ ประเภท^{๒๕} คือ

^{๒๓} ลินตัน (Linton) อ้างใน ชิตยา สุวรรณชฎ, พัฒนาการ : ความคาดหวังบทบาทของพัฒนาการคณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับตำบล: ส่วนท้องถิ่น สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๔๓.

^{๒๔} จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๒๕} ดิเรก พลเลิศ, บทบาทของศึกษานิเทศก์ตามโครงสร้างใหม่ของสำนักงานศึกษานิเทศก์จังหวัด, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘.

๑. บทบาทที่จำเป็นต้องกระทำหรือบทบาทตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับคำสั่งต่างๆ ที่กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ จำเป็นต้องกระทำหรืองดเว้นการกระทำ ถ้าไม่กระทำหรืองดเว้นกระทำจะต้องมีความผิด

๒. บทบาทอันควรกระทำ หรือบทบาทด้านควรจะเป็น เป็นบทบาทที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย แต่องค์กรหรือสังคมมุ่งหวังให้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ควรปฏิบัติหรือควรกระทำแม้ว่าจะไม่ได้กำหนดไว้เป็นกฎหมายก็ตาม

เดโซ สวานานนท์ กล่าวว่า บทบาทอาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่^{๒๖}

๑. บทบาทที่รัดกุม คือ บทบาทที่มีข้อกำหนดที่จะต้องปฏิบัติตาม ที่แน่นอนตายตัว ยืดหยุ่นไม่ได้ เช่น บทบาทของเจ้าบ่าวเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน บทบาทของนายกรัฐมนตรี เป็นต้น

๒. บทบาทที่ยืดหยุ่นได้ คือ บทบาทที่ยอมให้พฤติกรรมอันสัมพันธ์กับบทบาทนั้น เปลี่ยนแปลงได้ตามสมควร ไม่มีข้อกำหนดตายตัว เช่น บทบาทของบิดาแสดงได้ดีถึงฐานะของบิดา แต่พฤติกรรมของบิดาต่อบุตรอาจแปรผันได้มากพอสมควรระหว่างบิดาของแต่ละคน

ทิตยา สุวรรณชฎ ได้แบ่งบทบาทออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. บทบาทอุดมคติ (IdealRole) คือ บทบาทของผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางสังคมควรปฏิบัติ บทบาทอุดมคติ กำหนดโดยการอบรม ให้คำแนะนำสั่งสอน หน้าที่ และความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย

๒. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (ActualRole) คือ บทบาทของผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคม ที่จะต้องปฏิบัติ บทบาทที่ปฏิบัติในครั้งนี้ กำหนดโดยผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคม นำเอาบทบาทอุดมคติไปแปลเพื่อให้ปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่นั้นบทบาทที่ปฏิบัติจริงจะใกล้เคียงหรือแตกต่างจากบทบาทอุดมคติและสภาพแวดล้อม^{๒๗}

ปราชญา กล้าผจญ ได้กล่าวถึงประเภทของบทบาทไว้เป็น ๒ ประเภทคือ

๑. บทบาทที่เป็นทางการ (Formalrole) เป็นบทบาทที่ได้มีการมอบหมายให้อย่างเป็นทางการ กำหนดไว้แน่นอน มีระเบียบตายตัว เช่น เมื่อปฏิบัติราชการ มีตำแหน่งหน้าที่ การงานประจำ ได้แก่ เสมียนประจำแผนก หัวหน้าแผนก ผู้อำนวยการกอง เป็นต้น หรือเมื่อทำงานธุรกิจมีตำแหน่งงานเป็นหัวหน้างาน ผู้จัดการแผนก ผู้จัดการส่วน ผู้จัดการฝ่าย เป็นต้นซึ่งแต่ละองค์กรจะต้องมีการกำหนดบทบาทของแต่ละตำแหน่งเอาไว้อย่างชัดเจนที่สุด เพื่อให้แต่ละคนสามารถปฏิบัติหน้าที่การทำงานตามบทบาทต่างๆ ที่ตนได้รับอยู่นั้น อย่างถูกต้องเหมาะสม

^{๒๖} เดโซ สวานานนท์, การยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของชาวชนบทไทย และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

^{๒๗} ทิตยา สุวรรณชฎ, วิทยาศาสตร์สังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๗), หน้า ๘.

๒. บทบาทที่ไม่เป็นทางการ (Informalrole) ได้แก่ บทบาทที่ไม่ได้รับการแต่งตั้ง มอบหมายให้แก่บุคคลอย่างเป็นทางการ แต่เป็นบทบาทที่ผู้มีบทบาทอย่างเป็นทางการจะต้องปฏิบัติ เพื่อจะรักษาความศักดิ์สิทธิ์แห่งบทบาทที่ตนครองอยู่นั้นเอาไว้ให้ได้ บทบาทที่ไม่เป็นทางการนี้แบ่งได้ เป็น ๓ ลักษณะคือ

๒.๑ บทบาทในภารกิจ (Taskrole) ซึ่งมุ่งไปที่การดูแลให้กลุ่มปฏิบัติงานได้บรรลุ วัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

๒.๒ บทบาทในการสร้างกลุ่ม และธำรงรักษา (Groupbuildingand maintenanceroles) หมายถึงบทบาทในการอำนวยความสะดวกและสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่าง กันและกันในบรรดากลุ่มบุคคลที่ปฏิบัติงานร่วมกันและสร้างสายใยแห่งสัมพันธ์มิตรต่อกันไว้ให้ผูกพัน ต่อกันไว้อย่างเหนียวแน่นมีความหวังใยเอื้ออาทรแก่กันและกัน

๒.๓ บทบาทของเอกัตบุคคล (Individual role) เป็นบทบาทส่วนตัวของแต่ละ บุคคลที่เติมเต็มความเป็นตัวของตัวเอง ทำให้ตัวเองมีความสุขมีความพึงพอใจกับชีวิตเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่ใช่เรื่องของกลุ่ม บทบาทส่วนตัวนี้ บางทีจะเป็นเครื่องช่วยสนับสนุนสัมพันธภาพอันดีระหว่างบุคคล ในกลุ่ม ก็อาจจะกลับกลายเป็นสิ่งที่เบียดเบียนขัดขวางความผูกพันระหว่างกันและกันไปเสียก็ได้ หากบุคคลนั้นมีลักษณะอุปนิสัยใจคอเป็นไปในทางที่เป็นลบเห็นแก่ตัวอิจฉาริษยา^{๒๘} และได้แบ่ง ประเภทของบทบาทออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ^{๒๙}

๑. บทบาทที่เข้ากันได้กับบุคลิกภาพส่วนรวมของบุคคล หมายถึง บทบาทที่แสดงออกมาแล้วไม่ขัดกับความรู้สึกของตนเอง และไม่ผิดไปจากความหมายของสังคมที่กำหนดว่าเขาควรมี บทบาทอย่างไร

๒. บทบาทที่เข้ากันไม่ได้กับบุคลิกภาพส่วนรวมของบุคคล หมายถึง บทบาท ที่แสดงออกมาแล้วขัดกับความรู้สึกของตนเอง และผิดไปจากความหมายที่สังคมกำหนดว่าเขาควรมีบทบาท อย่างไม่ได้จำแนกบทบาทในสังคมต่างๆไป จากการศึกษาทฤษฎีบทบาทของ Linton เป็น ๕ บทบาทซึ่ง แตกต่างออกไปและรัช เจียมบรรจง, ได้สรุปบทบาทไว้ ดังนี้ คือ๑) บทบาทตามเพศและบทบาทตาม วัย เช่น บทบาทของผู้ชาย ผู้หญิง เด็กและผู้ใหญ่ เป็นต้น๒) บทบาททางอาชีพเช่นบทบาทของคนขาย ของอาจารย์ตำรวจทนายความเป็นต้น๓) บทบาทเกียรติยศเช่นบทบาทของหัวหน้าลูกน้องคนรับใช้๔)

^{๒๘} ปราชญา กล้าผจญ, พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

^{๒๙} วินิจ เกตุขำ และคำเพชร ฉัตรศุภสกุล, กระบวนการกลุ่ม , (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๖๓.

บทบาททางครอบครัวเช่นบทบาทแม่บ้านลูกพ่อ๕) บทบาทในกลุ่มเพื่อน หรือกลุ่มที่มีความสนใจคล้ายๆกัน เช่น บทบาทของสมาชิกในกลุ่มชมรมต่างๆ^{๓๐}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้แยกประเภทของบทบาทออกเป็น ๓ ประเภท คือ^{๓๑}

๑. บทบาทตามใบสั่ง บทบาทประเภทนี้มุ่งเฟื่องเลี้ยงที่การปฏิบัติตามความคาดหวังของแต่ละสถานภาพ ตัวตนและทักษะในการแสดงบทบาทมีหน้าที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับความคาดหวังของสถานภาพนั้นๆ การวิเคราะห์บทบาทประเภทนี้เน้นตรงระดับการ ยอมปฏิบัติตามความคาดหวังของตำแหน่งที่บุคคลเข้าครอบครอง

๒. บทบาทตามใจ บทบาทประเภทที่สองมุ่งไปยังจุดที่ว่าความคาดหวังต่างๆ จะต้องผ่านอัตรา หรือตัวตนเสียก่อนแล้วจึงมีการปฏิบัติ ขณะที่ผ่านตัวตนนี้เอง ตัวตน ก็จะกลั่นกรองพิจารณา พิจารณา เลือกรส รส ทอน พลิกแพลงความคาดหวังนั้นๆ ให้เหมาะกับตน จุดสนใจของการวิเคราะห์จึงอยู่ที่แบบหรือสไตล์ของแต่ละคนว่าเป็นอย่างไร

๓. บทบาทจริง บทบาทประเภทนี้คือ พฤติกรรมจริงของปัจเจกชนหลังผ่านขั้นตอน ๒ ขั้นตอนข้างต้นมาแล้ว หากจะดูพฤติกรรมเปิดเผยก็จะดูความซับซ้อนหรือโครงข่ายเชื่อมโยงของพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้เห็น ถ้ามุ่งไปที่บทบาทเปิดเผยจุดการวิเคราะห์ก็จะพุ่งตัวความคาดหวังหรือการตีความความคาดหวังตามสถานภาพนั้น

สงวนศรี วิรัชชัย ได้สรุปประเภทของบทบาทไว้ ๕ ประการ คือ

๑. บทบาทตามกำหนดหมายถึงบทบาทที่สังคมกลุ่มหรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆที่มีอยู่ในสังคมกลุ่มหรือองค์กร

๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบพฤติกรรมที่คนอื่นๆคาดหวังว่าผู้อยู่ตำแหน่งจะถือปฏิบัติ

๓. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่คนอยู่ในตำแหน่งคิดเชื่อว่าเป็นบทบาทในตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

๔. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหน้าที่แสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของเจ้าตัวผู้อยู่ในตำแหน่ง แต่อาจมีกรณีที่บุคคลแสดงพฤติกรรมคาดหวังผู้อื่น ทั้งๆที่บทบาทนั้นไม่ตรงกับบทบาทตามความคิดของตน

๕. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับ การปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติการรับรู้ของคนเรามักจะมีการเลือกรับรู้และมีการรับรู้ที่

^{๓๐}ไวรัช เจียมบรรจง, **จิตวิทยาสังคม เล่ม ๒**, (นนทบุรี : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๙.

^{๓๑}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์ เบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๙.

ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้ด้วยอิทธิพลจากประสบการณ์หลายอย่างดังนั้นเมื่อผู้อยู่ในตำแหน่งปฏิบัติบทบาทโดยแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ผู้ที่ได้พบเห็นอาจรับรู้พฤติกรรมหรือบทบาทนั้นในทางที่แตกต่างกัน และอาจแตกต่างไปจากบทบาทตามความคิดของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งด้วย^{๓๒}

สุดา ภิรมย์แก้ว ได้สรุปจำแนกประเภทของบทบาทเป็น ๓ ด้าน คือ^{๓๓}

๑. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) ได้แก่ บทบาทที่กำหนดไว้ตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ ซึ่งผู้ที่มีสถานภาพนั้นๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นได้

๒. บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่บุคคลคาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับทัศนคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ รวมถึงประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

๓. บทบาทที่บุคคลแสดงออกจริง (Enacted Role) เป็นบทบาทที่บุคคลปฏิบัติจริง ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย จึงทำให้การแสดงบทบาทมีความ แตกต่างกันไป

อรุณ รักธรรม ได้แบ่งประเภทบทบาทออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. บทบาทจริง (Actual Role) เป็นพฤติกรรมที่แท้จริงของผู้ที่ถูกควบคุมโดยอารมณ์ เจตคติ พฤติกรรมส่วนตัว และปัญหาในการปฏิบัติงาน

๒. บทบาทที่ถูกกำหนด (Prescription Role) เป็นขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบซึ่งหน่วยงานหรือองค์กรเป็นผู้กำหนด

๓. บทบาทที่คาดหวัง (Expectation Role) เป็นความคาดหวังของบุคคลหรือสังคมที่มีต่อบุคคลผู้ครองตำแหน่ง และเป็นความคาดหวังของตนเองต่อบทบาทนั้นๆ^{๓๔}

โมเรโน กล่าวว่า การแสดงบทบาทของมนุษย์นั้นมักจะเป็นไปตาม

๑. บทบาทเดิมที่มีการปฏิบัติกันอยู่

๒. บทบาทตามบรรทัดฐานทางสังคมที่กำหนดตามจารีตประเพณีวัฒนธรรม

๓. การพัฒนาจากบทบาทที่เป็นอยู่เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่างๆ

^{๓๒} สงวนศรี วิรัชชัย อ่างโน พระมหาวิเชียรขันทองดี, **บทบาทของพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีพระครูวิศาลเขมคุณวัดพิชโสภารามอ.เขมราษฎร์.อุบลราชธานี**, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓.

^{๓๓} สุดา ภิรมย์แก้ว, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖๓.

^{๓๔} อรุณ รักธรรม, **พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบทไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕๖.

๔. เป็นบทบาทเพื่อการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และบทบาทที่เป็นบทบาทเดิมจะได้รับการต่อต้านถูกทำลาย เนื่องจากโลกมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทใหม่ๆ จะผลักดันบทบาทเก่าให้ผ่านไป^{๓๕}

ลินตัน (Linton) ได้แบ่งประเภทของบทบาทที่มนุษย์แสดงออกไว้ ๓ ประเภท ดังนี้^{๓๖}

๑. บทบาทตามความคาดหวัง (Expected Role) หรือพฤติกรรมที่คาดหวัง (Expected Behavior) ที่มีผู้ครอง (Occupy) สถานภาพทางสังคม (Social Status) หนึ่งๆ อยู่ เช่น บทบาทของพระสงฆ์ตามความคาดหวังของศาสนิกชน

๒. บทบาทตามลักษณะการรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพรับรู้เองว่าตนควรแสดงบทบาทอย่างไร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทัศนคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ และประสบการณ์ของแต่ละคนด้วย

๓. บทบาทที่แสดงจริง (Actual หรือ Enacted Role) เป็นบทบาทหน้าที่ที่ผู้ครองตามสถานภาพปฏิบัติจริงๆ หรือแสดงจริง

โดยสรุปแล้วบทบาทมี ๒ ประเภท คือ บทบาทตามความเป็นจริงคือบทบาทที่ผู้ปฏิบัติได้กระทำจริง อาจตรงกับความคาดหวังหรือไม่ก็ได้ และบทบาทตามความคาดหวัง ซึ่งอาจเป็นบทบาทที่คนอื่นรับรู้หรือตามความคิด แต่อาจไม่สามารถปฏิบัติได้ หรือไม่สามารถทำได้อย่างสมบูรณ์

๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

ทฤษฎีบทบาทเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับปัจเจกบุคคล เป็นเครือข่ายของสถานภาพและความคาดหวัง ส่วนปัจเจกบุคคลผู้ครองสถานภาพและแสดงบทบาทตามสถานภาพที่ครอบครอง จะมีลักษณะที่สำคัญ ๒ อย่าง คือ

๑. ลักษณะเกี่ยวกับตน (Self-related characteristics) ได้แก่ลักษณะต่างๆของบุคคลตามที่เขาคิดว่าเป็นหรือมีลักษณะเช่นนั้น (Self-conception) ลักษณะนี้จะมีผลต่อการประพฤติตามสถานภาพที่เขาดำรง และจะเป็นฐานในการเลือกความคาดหวังประเภทต่างๆมาเป็นแนวทางในการประพฤติตามสถานภาพ

๒. ความสามารถและทักษะในการแสดงบทบาท (Role playing skills and capacities) ความสามารถเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของแต่ละบุคคล ส่วนทักษะเป็นสิ่งที่เรียนรู้ทีหลัง แต่ทั้งสองสิ่ง

^{๓๕} โมเรโน (Moreno) อังโน จรินท์ ยังสังข์, **บทบาทพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๘๐-๘๖.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

ก็เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน หากไม่มีความสามารถเป็นทุน ทักษะก็ไม่อาจเกิดได้ ด้วยทักษะและความสามารถในการแสดงนี้เองทำให้บุคคลแสดงบทบาทได้แตกต่างกัน^{๓๗}

นักทฤษฎีบทบาทโดยมากเห็นพ้องกันว่า ข้อต่อระหว่างสังคมกับปัจเจกบุคคลคือบทบาท ซึ่งพิจารณาองค์ประกอบของบทบาทที่เน้นกันโดยมากมีอยู่ ๓ ประการด้วยกันคือ

๑. Prescribed roles บทบาทตามใบสั่ง เป็นบทบาทที่เน้นให้ปัจเจกบุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังตามแต่ละสภาพโลกสังคม (Social worlds) ถูกสมมติว่ามีใบสั่งจัดไว้ชัดเจน บุคคลจะรู้ใบสั่งนั้นได้ด้วยอัตตา (Self) และความสามารถในการแสดงบทบาท อันจะมีผลต่อระดับการคล้อยตามความต้องการ (ให้แสดงบทบาท) ของแต่ละสถานภาพ

๒. Subjective roles บทบาทตามใจ เป็นบทบาทที่ปัจเจกบุคคลผู้ครองสถานภาพนั้นแสดงออก หลังจากรับรู้และตีความหมายปรับความคาดหวังต่างๆที่ผ่านอัตตาดำเนินในโลก สังคมถูกสร้างขึ้นด้วยการประเมินตามอัตตวิสัยในสถานการณ์มีปฏิสัมพันธ์

๓. Enacted roles บทบาทจริง ในที่สุดแล้วความคาดหวังและการประเมินความคาดหวังตามอัตตวิสัยของปัจเจกบุคคล ก็จะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม บทบาทนี้จึงเป็นพฤติกรรมจริงที่เปิดเผยโลกสังคมเป็นเครือข่ายของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกัน^{๓๘}

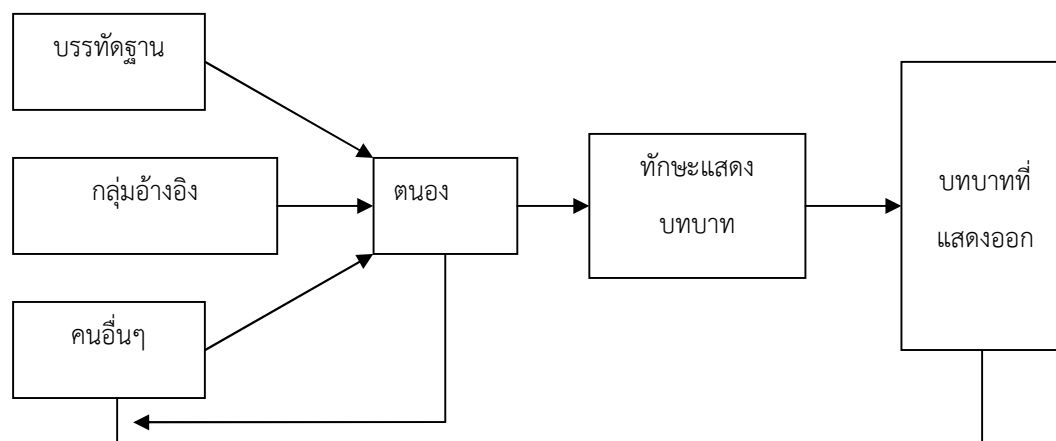
มีด (Mead) ได้มีทัศนะเกี่ยวกับทฤษฎีบทบาทไว้ว่า ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีย่อยของทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory) ซึ่งกล่าวถึงลักษณะของสังคมมนุษย์ และลักษณะของปัจเจกชน (Individual) ผลของตัวเชื่อมระหว่างสังคมและมนุษย์ก็คือบทบาทนั่นเอง ทฤษฎีบทบาทมองสังคมมนุษย์เป็นโครงข่าย (Network) ของตำแหน่งทางสังคม (Positions) หรือสถานภาพ (Status) โดยมีปัจเจกชนเป็นผู้แสดงบทบาท ทั้งนี้ ไม่ว่า ตำแหน่งแต่ละตำแหน่ง หรือกลุ่มสังคมอันประกอบไปด้วยตำแหน่งทางสังคมจำนวนหนึ่ง ล้วนแต่จะมีความคาดหวังจากสังคม เป็นกรอบให้ผู้ดำรงตำแหน่งแสดง หรืออาจกล่าวอีกทฤษฎีหนึ่งว่า สังคมมนุษย์ก็คือโรงละคร มนุษย์แต่ละคนก็คือตัวแสดง ที่มีบทบาทแน่ชัดสำหรับแสดง ตัวละครมีบทละครเป็นตัวกำกับ มนุษย์ในสังคมต้องเชื่อฟังผู้มีอำนาจในสังคมพร้อมปรับตัวให้เข้ากับผู้ชม ที่ต้องสวมบทบาทผู้ชมประเภทต่างๆ (Generalized Others) และประการสำคัญ ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนความชำนาญใน

^{๓๗} ถนอมศักดิ์ สุภิกษิต, บทบาทพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมเยาวชน, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

^{๓๘} พระมหาสุวิทย์ คงช่วย, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ด้านสวัสดิการสังคมศึกษาเปรียบเทียบก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๓), หน้า ๙.

การแสดงด้วย แสดงถึงศักยภาพของตนเอง และทักษะในการแสดงบทบาทเข้าช่วย^{๓๙} ดังแผนภาพที่

๒.๑

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงหน่วยวิเคราะห์ (Analytical Units) และความสัมพันธ์เชิงเหตุผล(Causal Chain) ระหว่างหน่วยวิเคราะห์ต่างๆ ตามความคิดเห็นของทฤษฎีบทบาท^{๔๐}

บุคคลจะแสดงบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพบทบาทที่ได้รับมาตามข้อตกลงของสังคมได้มีนักทฤษฎีกล่าวถึงทฤษฎีบทบาทดังนี้

๑. ทฤษฎีบทบาทของราล์ฟลินตัน (Ralp Linton's Role Theory)

ตำแหน่งหรือสถานภาพเป็นผู้กำหนดบทบาท เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครูต้องแสดงพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์และให้แนวความคิดที่เกี่ยวกับบทบาทดังนี้ สถานภาพเป็นนามธรรม หมายถึงตำแหน่ง ในแต่ละตำแหน่งจะได้ กำหนดบทบาทไว้อย่างไรบ้าง ฉะนั้นเมื่อมีตำแหน่ง ก็จะต้องมีบทบาทควบคู่กันไปเสมอ คือ เมื่อบุคคลมีตำแหน่งย่อมจะต้องมีสิทธิและหน้าที่ตามมาเอง บางคนก็ปฏิบัติหน้าที่ได้ สมบทบาท บางคนก็ทำไม่ได้เต็มที่เพราะเกิดขัดแย้งกันในบทบาท ผู้ที่มีตำแหน่งจะปฏิบัติหน้าที่ได้สมบทบาทหรือไม่ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง เช่น บุคลิกภาพของ ผู้ที่สวมบทบาท ลักษณะของสังคม ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมนั้น^{๔๑}

๒.ทฤษฎีบทบาทของเนเดล (Nadel,s role theory) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทคือ ส่วนประกอบที่ส่งผลต่อพฤติกรรม ๓ ลักษณะ คือส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท เช่น ครู ต้องพูดเก่งหรือ

^{๓๙} มีด (Mead) อ้างใน อุบลศรี เสนารักษ์, บทบาทของพระสงฆ์ในงานสังคมสงเคราะห์ในเขต, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๒๒.

^{๔๐} โมเรโน (Moreno) อ้างใน จรินทร์ ยังสังข์, บทบาทพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๒๓.

^{๔๑} ดูรายละเอียดใน สงวน สุทธิเลิศอรุณ, ทฤษฎีและการปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๖๙-๗๑.

มีอารมณ์ขัน ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและชาติมิได้ เช่น เป็นแพทย์ต้องรักษาคนไข้และ ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย เช่น ครูต้องเป็นสมาชิกคุรุสภาโดยกำหนดให้เป็นสมการได้ดังนี้

$$P = f(a, b, c, \dots)$$

ถ้ากำหนดให้

P คือ บทบาท

a คือ ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท

b คือ ส่วนประกอบที่มีผลต่อบทบาทและชาติมิได้

c คือ ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย

จากสมการอธิบายได้ว่า บทบาทจะต้องประกอบด้วยส่วนประกอบหลายๆส่วน อย่าง น้อย ๓ ส่วน ขึ้นไปจนถึง n ส่วน

ไพบูลย์ ช่างเรียน ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า “บทบาทของบุคคลในสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสภาพที่ตนครองอยู่และคุณสมบัติของบุคคล ดังนั้นบทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตาม ลักษณะสภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมเลี้ยงดูและความพอใจ”^{๔๒}

เดโช สนวนานนท์ ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทซึ่งมีสาระสำคัญว่าบทบาทจะต้อง ประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. รู้สถานภาพของตนในสังคม
๒. คำนึงถึงพฤติกรรมที่ควรแสดงออกในสถานการณ์นั้นๆ ที่เหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง
๓. คำนึงถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น
๔. ประเมินผลการแสดงบทบาทของตนเอง^{๔๓}

นงเยาว์ ปฎิภักดิ์ ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาท โดยสรุปความมาจากแนวคิดของ Cohen ว่าการที่สังคมกำหนดเฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้น เรียกว่า เป็น บทบาทที่ถูกกำหนด ถึงแม้ว่าบุคคลบางคนมิได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ ส่วน

^{๔๒} ไพบูลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๗.

^{๔๓} เดโช สนวนานนท์, อ่างในสุพร จุลทอง, บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในจังหวัด นครศรีธรรมราช, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙.

บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง การที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งของเขา ความไม่ตรงกันของบทบาทที่ปฏิบัติจริงนั้นอาจมีสาเหตุมาจากสิ่งต่างๆ ต่อไปนี้^{๔๔}

๑. บุคคลขาดความเข้าใจในบทบาทที่สิ่งต้องการ
๒. ความไม่เห็นด้วยหรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด
๓. บุคคลไม่มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรรณิการ์ ขวัญอารีย์ ได้แบ่งลักษณะบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้ คือ

๑. บทบาทที่กำหนดไว้ หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิ และหน้าที่ของตำแหน่งไว้
๒. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นบทบาทแต่ละบุคคล เชื่อว่าควรกระทำ ในหน้าที่ของตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรงตามบทบาทอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลก็ได้
๓. บทบาทที่กระทำจริง (The performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริง ตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่กระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่งๆ^{๔๕}

งามตา สุขประเสริฐ ได้กล่าวว่า การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคน จูงใจคนไปยังจุดประสงค์ โดยทั่วไปแล้ว ผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดี เรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (Positive leader) ผู้นำพลวัต คือ เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ (dynamic leader) และผู้นำในทางที่ไม่ดี คือ ไม่มีผลงานที่สร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (Negative leader)^{๔๖}

จิตยา สุวรรณขุ ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนด และยังแบ่งหน้าที่ออกเป็น “บทบาทตามอุดมคติ” (Ideal role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งของสังคมควรปฏิบัติ และเป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติ บุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่ง

^{๔๔} นงเยาว์ ปิฎกัรัชต์, อ่างในสุพร จุลทอง, **บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช**, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘.

^{๔๕} กรรณิกา ขวัญอารีย์, **บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์**, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

^{๔๖} งามตา สุขประเสริฐ, **การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการบริหารองค์การส่วนตำบล** ศึกษาเฉพาะกรณี องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี, **รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

อารมณ์ขณะแสดงบทบาทและอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่ ปฏิกริยาของผู้เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม อยากรู้ก็ตาม ทิตยา สุวรรณชฎ ได้กล่าวสรุปฐานะตำแหน่ง และบทบาททางสังคมไว้ดังนี้ คือ

๑. มีสถานภาพ (status) อยู่จริงในสังคม และมีอยู่ก่อนตัวคนจะเข้าไปครอง
๒. มีบทบาทที่ควรจะเป็นประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
๓. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในสังคมนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะ ตำแหน่งและบทบาทที่ควรจะเป็น
๔. ฐานะตำแหน่งและบทบาทนั้นได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ในสังคมนั้น
๕. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกัน พฤติกรรมที่เป็นจริง ของคนที่ครองฐานตำแหน่ง เพราะพฤติกรรมจริงเป็นผลของปฏิกริยาของคนที่มีบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และของคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรม และเครื่องกระตุ้น (Stimulus) ที่มีอยู่ในเวลา และสถานที่ที่เกิดการติดต่อทางสังคม^{๔๗}

ทฤษฎีบทบาทของ พาร์สันส์ (Parsons's role theory) พาร์สันส์ เป็นนักสังคม

วิทยา กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตน เช่น บุคคลที่มีเพื่อนมาก ก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว^{๔๘}

มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) กล่าวว่า ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติงานในบทบาท ๑๐ บทบาทด้วยกัน ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และกลุ่มบทบาทการตัดสินใจ

๑. บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Roles) ได้แก่ บทบาทของความเป็นหัวหน้าในเชิงสัญลักษณ์ (Figurehead Role) เช่น ประธานในงานพิธีการต่างๆ บทบาทการแสดงออกในฐานะผู้นำ (Leader) ได้แก่ การจ้างงาน การอบรม การกระตุ้นจิตใจ และการรักษาระเบียบวินัยของผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนบทบาทสุดท้าย คือ บทบาทการประสานงานในกลุ่ม (Liaisonrole) ได้แก่ การกระทำกิจกรรมซึ่งต้องสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มที่อยู่ภายใน และภายนอกองค์กร เช่น ผู้จัดการฝ่ายการตลาดขอข้อมูลด้านกำลังคนจากผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล ถือเป็น การติดต่อประสานงานกันภายในองค์กร แต่หากผู้จัดการฝ่ายการตลาดติดต่อสื่อสารกับพนักงานของบริษัทอื่น ก็ถือเป็น การประสานงานกันนอกองค์กร เป็นต้น

๒. บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information Roles) ผู้บริหารมีหน้าที่หรือบทบาทในการรับและเก็บรวบรวมข่าวสารจากใน และนอกองค์กรของตน กระทำได้โดยการ

^{๔๗} ทิตยา สุวรรณชฎ, พัฒนาการ : ความคาดหวังบทบาทของพัฒนากร คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ, (พระนคร : กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๑๐), หน้า ๔๓.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

อ่านวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แล้วนำมาพูดคุยกับผู้บริหารคนอื่นๆ เช่น องค์การคู่แข่งชั้นมีการวางแผนอะไรในช่วงนี้ รัฐออกกฎหมายใหม่มีผลกระทบต่อบริษัทหรือไม่ เป็นต้น มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) เรียกบทบาทนี้ว่า บทบาทการตรวจสอบ (Monitor Role) ส่วนบทบาทแพร่กระจายข่าวสาร (disseminator role) ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารในการดำรงตน เปรียบเสมือนช่องทางที่ส่งต่อข่าวสารต่างๆ ไปยังสมาชิกในองค์การ และเมื่อถูกเชิญไปเป็นตัวแทนขององค์การหรือสถาบันอื่นๆ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะบทบาทโฆษก (spoken role) ขององค์การด้วย

๓. บทบาทการตัดสินใจ (decisional role) มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารในด้านนี้ไว้ ๔ ประการ คือ บทบาทในฐานะผู้ประกอบการ (entrepreneurs) คือ ผู้ดูแลโครงการใหม่ๆ ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์การให้ดีขึ้น บทบาทของผู้จัดการความวุ่นวายหรือปัญหาต่างๆ (disturbance handles) ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่นอกเหนือความคาดหมาย (unforeseen problems) บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร (resource allocators) ในการรับผิดชอบกระจายทรัพยากรคน สิ่งของ และเงินไปตามส่วนต่างๆ ขององค์การและสุดท้าย คือบทบาทของผู้เจรจาต่อรอง (negotiators) เพื่อทำหน้าที่ถกเถียงและเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสหภาพแรงงาน ผู้ถือหุ้น ฯลฯ ในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับองค์การที่ตนเองทำงานอยู่^{๔๙}

จากทฤษฎีที่กล่าวมานี้พอสรุปได้ว่าทฤษฎีบทบาทคือการปฏิบัติหรือการแสดงพฤติกรรมออกมาตามสถานภาพของตนเองที่เป็นอยู่ในขณะนั้นและบทบาทหน้าที่ที่จะเปลี่ยนไปเมื่อตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไป ดังนั้นสถานภาพและบทบาทหน้าที่ที่ความรับผิดชอบจึงควบคู่กันไปและเปลี่ยนแปลงได้เสมอ

๒.๒ แนวคิดและเกี่ยวทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการของนักวิชาการหลายท่าน เพื่อต้องการแนวคิดอันเป็นแนวทางการศึกษาวิจัย โดยได้ประมวลไว้ตามลำดับดังต่อไปนี้

การบริหาร (Administration) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์การเพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงานการบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมความก้าวหน้าของวิทยาการต่างๆการบริหารเป็นมรรคที่สำคัญจะนำไปสู่ความก้าวหน้าการบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การซึ่งมีการวินิจฉัยสั่งการนักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่างๆการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของ

^{๔๙} มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) อ้างในตุลา มหาพสุธานนท์, หลักการจัดการ, ทำเรือแหลมฉบัง LAEM CHABANG PORT, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖.

นักบริหารและความเจริญเติบโตของการบริหารชีวิตประจำ วันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือองค์การใดย่อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอดังนั้นการบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมมีนักบริหารนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการบริหารไว้หลายทัศนะซึ่งสรุปได้ดังนี้จากการตรวจสอบเอกสารปรากฏว่ามีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารไว้หลายท่านดังนี้

วินัย สมมิตร, สมัย รื่นสุข และ สุนทรศรี ศึกษา ได้กล่าวว่า การบริหารหมายถึงการที่บุคคลตั้งแต่๒คนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินกิจการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันโดยใช้ทรัพยากรการบริหารที่เหมาะสม^{๕๐} เกี่ยวกับการบริหารหมายถึงกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การโดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญคือการจัดการองค์การการวางแผนการติดตามและการควบคุม^{๕๑} การบริหารหมายถึงกิจกรรมต่างๆที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปนำทั้งศาสตร์และศิลป์มาใช้ในการทำงานร่วมกันเพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยการบริหารอย่างเหมาะสมและใช้กระบวนการบริหารอย่างมีระบบ^{๕๒} ของการบริหารในความคิดเห็นของ George R. Terry ไว้ว่าการบริหารหมายถึงการดำเนินงานตามลำดับขั้นอันประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ (Actuating) และการควบคุม (Controlling) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น^{๕๓}

ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และ วีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารหมายถึงการบริหารหรือการจัดการคือกระบวนการอย่างหนึ่งภายในองค์การซึ่งมีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอนมีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงานมีเงินทุนเครื่องจักรและวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ เป็นองค์ประกอบด้วย^{๕๔} การบริหารหมายถึงกระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือแรงร่วมใจของสมาชิกในองค์การการตระหนักถึง

^{๕๐} วินัย สมมิตร, สมัย รื่นสุข และสุนทร ศรีศึกษา, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๒๙), หน้า ๖.

^{๕๑} วิโรจน์ สารรัตน์, **การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๕๒} ศจี อนันต์นพคุณ, **กลวิธีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ**, (สงขลา : ชลบุตรกราฟฟิก, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^{๕๓} ธนจร สพุนสิทธิ์, **การจัดการองค์การและการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

^{๕๔} ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรปริทรรศน์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒.

ความสามารถความถนัดความต้องการและ ความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๕๕}

สมพงษ์ เกษมสิน ได้กล่าวโดยสรุปไว้ว่า การบริหารหมายถึงการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหารมาประกอบเป็นกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งทำให้มองเห็นลักษณะของการบริหารได้ดังนี้การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นสำคัญการบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐานการบริหารมีลักษณะการดำเนินการที่เป็นกระบวนการ การบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มคน การบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคลและของกลุ่มคนและการบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผล^{๕๖} ด้วยการบริหารหมายถึงการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ได้แก่เงินวัสดุสิ่งของและวิธีปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^{๕๗} การบริหารหมายถึงศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการเพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์และสนองตอบความคาดหวังและจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน^{๕๘}

สิริภพ เหล่าลาภะ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารไว้ ๒ นัยคือ ๑) คำว่าบริหารมาจากภาษาบาลีว่าปริหารมาจากศัพท์ว่าปริแปลว่ารอบ และหรรธาตุในความนาไปดั่งนั้นคำว่าบริหารจึงแปลว่านาไปโดยรอบอีกสำนวนหนึ่งคำว่าบริหารแปลว่าอ้อมหนี, หลีกหนี, หลบหนีดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปณฺหปริหริตสมตฺโถ” แปลว่าผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนีหลีกหนีหลบซึ่งปัญหาหรือแปลว่าผู้สามารถบริหารปัญหาและนำปัญหาไปโดยรอบหรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป ๒) คำว่าบริหารแปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Administer และ Administration แปลความหมายคือการปกครองดำเนินการอำนวยการจัดการจัดให้วางส่งเสริมและบำรุง^{๕๙}

^{๕๕} พะยอม วงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^{๕๖} สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพบูลย์สารานุกรม, ๒๕๑๔), หน้า ๓.

^{๕๗} สมาน รังสิโยภุชฎ์, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

^{๕๘} สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, **องค์การและการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พัทธอักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๕๙} สิริภพ เหล่าลาภะ, **พุทธศาสตร์การเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

สมคิด บางโม ได้อธิบายองค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญและมีความจำเป็นต่อการดำเนินงานดังนี้^{๖๐}

๑. วัตถุประสงค์ที่แน่นอนกล่าวคือ จะต้องรู้ว่า จะดำเนินการไปทำไมเพื่ออะไรและต้องการอะไรจากการดำเนินการเช่นต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการหรือในการผลิตต้องรู้ว่า จะผลิตเพื่อใครต้องการผลตอบแทนเช่นใดถ้าหาไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่มีความหมายที่จะบริหารการดำเนินงานต่างๆไม่มีผลสำเร็จเพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน

๒. ทรัพยากรในการบริหารได้แก่ ๖M คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุ อุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ ๖Ms ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น

๓. มีการประสานงานระหว่างกันหรือเรียกได้ว่ามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันกล่าวคือเป้าหมาย และ วัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง ๔Ms หรือ ๖Ms ดังกล่าวจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันหรือกล่าวได้ว่า จะต้องมีการทำงาน

ร่วมกันและที่เกิดขึ้นจริงๆ ด้วยการนำปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันไม่เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันการบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น

๔. ประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารงานนั้นสิ่งที่วัดผลสำเร็จของงานว่าบรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์การก็คือ ประสิทธิภาพขององค์การหมายถึงความสามารถขององค์การในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การในการใช้ทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่ ระยะเวลาโดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออกและ รายได้ขององค์การ

สมยศ นาวิการ ได้ให้ความหมายของการบริหารเชิงกลยุทธ์หมายถึงการตัดสินใจและการบริหารที่มีผลกระทบต่อผลการดำเนินงานระยะยาวขององค์การประกอบด้วย การกำหนดกลยุทธ์ และการควบคุมกลยุทธ์จะมุ่งตรวจสอบประเมินโอกาสและอุปสรรคภายในสภาพแวดล้อมภายนอก และมุ่งตรวจสอบประเมินจุดอ่อนและจุดแข็งอุปสรรคภายในสภาพแวดล้อมภายในบริษัท^{๖๑}

สุพิน เกษาคุปต์ ได้กล่าวถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) เป็นแนวทางการบริหารที่เปิดโอกาสให้พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดการวางแผนและการตัดสินใจในงานต่างๆที่เขามีส่วนรับผิดชอบอยู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์การทำให้พนักงานเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของมีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินงานต่างๆขององค์การใดที่ใช้นโยบายการบริหารแบบนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าฝ่ายบริหารเห็นความสำคัญของพนักงานที่มีต่อความสำเร็จของ

^{๖๐} สมคิด บางโม, การบริหาร, หน้า ๖๒-๖๓.

^{๖๑} สมยศ นาวิการ, การบริหารเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

องค์การทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีมีความภูมิใจและรับผิดชอบต่องานอย่างเต็มที่ซึ่งเป็นการจูงใจในการทำงานที่ดีวิธีหนึ่ง^{๖๒}

สรุปได้ว่า การบริหารจะต้องคิดวางแผนการบริหารจัดและกลยุทธ์การบริหารและนำสู่ภาคการปฏิบัติ หรือการมอบหมายงานการประสานงานการรายงานเพื่อให้เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจะต้องแบ่งภาระหน้าที่ที่ชัดเจน ด้วยระบบกระจายอำนาจและกระจายสู่หน่วยงานต่างตามตำแหน่งบุคลากรในหน่วยงาน และนอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารจะประกอบด้วยวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลในการบริหารงานซึ่งแนวคิดเหล่านี้จะครอบคลุมไปถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วมและการบริหารเชิงกลยุทธ์สมัยใหม่ด้วย

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

การบริหารงานเป็นเรื่องของการทำงานที่เป็นขั้นเป็นตอนและคิดอีกอย่างหนึ่งคือการทำงานที่มีการวางแผนเพื่อที่ทำงานได้อย่างไม่ผิดพลาดหากมีการวางแผนงานก่อนลงมือดังจะเห็นได้จากนักวิชาการที่ได้ออกแบบเป็นโมเดลหรือขั้นตอนการทำงานและการบริหารงานไว้หลายๆท่านดังนี้

สมัยศ นาวิกการ ได้กล่าวถึงแนวคิดการบริหารไว้ว่า การบริหารงานไม่ว่าจะจะเป็นรูปแบบผู้นำโครงสร้างระบบราชการและหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การแห่งหนึ่งสามารถนำมาประยุกต์ไปใช้กับองค์การเรียกว่าวิธีที่ดีที่สุด (one best way) อย่างไรก็ตามผู้บริหารในแต่ละองค์การจะเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่มีเอกลักษณ์ของตัวเองไม่มีหลักสากลใดที่สามารถใช้ได้กับทุกปัญหาผู้บริหารต้องศึกษาการบริหารโดยมีประสบการณ์จากกรณีศึกษา(case study) จำนวนมากและวิเคราะห์ว่าวิธีการใดที่สามารถใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ^{๖๓}

คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจมหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้กล่าวถึงแนวคิดของเฮนรีฟาโยล (Henry Fayol) นักวิชาการเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศสผู้เป็นต้นกำเนิดในการเสนอองค์ประกอบมูลฐานของการบริหารแบบกระบวนการ ๕ ประการที่เรียกว่า POCCC ไว้ดังนี้^{๖๔}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึงการสร้างทางเลือกหรือแนวทางดำเนินการไว้ล่วงหน้าเพื่อใช้ในการตัดสินใจในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึงการกำหนดโครงสร้างหน่วยงานและระบุนหน้าที่โดยการผสมผสานระหว่างวัตถุประสงค์ คน และ เงิน

^{๖๒} สุพิน เกชาคุปต์, การจัดการปฏิบัติงาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๒-๙๓.

^{๖๓} สมัยศ นาวิกการ, การบริหารตามสถานการณ์, หน้า ๔๙.

^{๖๔} คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ, สรุปเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

๓. การบังคับบัญชา (Commanding) หมายถึงการทำให้เกิดการดำเนินงานตามที่ได้มีการกำหนดไว้ซึ่งการบังคับบัญชาที่ตื้นนั้นจะต้องมีการติดต่อสื่อสาร๒ทางกล่าวคือการยอมให้ผู้บังคับบัญชาสามารถแสดงความคิดเห็นได้

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึงการรวมความพยายามของผู้ปฏิบัติงานและช่วยสนับสนุนให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเพื่อให้การทำงานสำเร็จ

๕. การควบคุม (Controlling) การติดตามการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

เด้น ชะเนตียัง ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารไว้ว่า การบริหารมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์กล่าวคือการบริหารจัดการเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปเพราะมีองค์ประกอบของความรู้ (Knowledge) มีหลักเกณฑ์ (Principle) และทฤษฎี (Theory)ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ทางสังคมซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยาสังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ส่วนในทางปฏิบัตินั้นจะขึ้นอยู่กับความสามารถประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะนำความรู้หลักการและทฤษฎีไปปรับหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นเรื่องศิลปะดังนั้นนักบริหารที่เก่งต้องมีศาสตร์และศิลป์^{๖๕}

ทองหล่อ เดชไทย ได้กล่าวถึง การบริหารเป็นการจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคลและยังเสนอว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” นั้นบางครั้งอาจให้แทนกันได้เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่หวังผลขั้นสุดทำอย่างเดียวกันคือความสำเร็จของงาน “การบริหาร” ใช้มากในการบริหารรัฐกิจส่วน “การจัดการ” ใช้มากในทางธุรกิจหรืออาจกล่าวว่า “การบริหาร” มุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผนส่วน “การจัดการ” เป็นการนำเอานโยบายและแผนไปดำเนินให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้^{๖๖}

วิช วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวว่า กระบวนการบริหารเกิดได้หลายแนวคิดเช่นโพสด์คอรบ (POSDCoRB) เกิดจากแนวคิดของลูเธอร์กูลิค (Luther Gulick) และลินดอลเออร์วิก (Lyndall Urwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร๗ประการได้แก่การวางแผน(Planning)การจัดองค์การ (Organizing)การบริหารงานบุคคล(Staffing)การอำนวยความสะดวก (Directing)การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ(Budgeting) ขณะที่กระบวนการบริหารตามแนวคิดของเฮนรีฟาโยล(Henry Fayol)ประกอบด้วย๕ประการได้แก่การวางแผน

^{๖๕} เด้น ชะเนตียัง, การบริหารงานบุคคล, หน้า ๕๒.

^{๖๖} ทองหล่อ เดชไทย, หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

(Planning) การจัดการ (Organizing) การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) หรือรวมเรียกว่าพอccc (POCCC)^{๖๗}

วีระ อาพันสุข ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารต้องใช้ความรู้ในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในการบริหารงานต้องอาศัยบุคคล (Man) เงินทุน (Money) อุปกรณ์ต่างๆ (Material) และการจัดการ (Management) และควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ^{๖๘}

สมคิด บางโม ได้อธิบาย องค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญและมีความจำเป็นต่อองค์การดังนี้^{๖๙}

วัตถุประสงค์ที่แน่นอนกล่าวคือจะต้องรู้ว่า จะดำเนินการไปทำไมเพื่ออะไรและต้องการอะไรจากการดำเนินการเช่นต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการหรือในการผลิตต้องรู้ว่า จะผลิตเพื่อใคร ต้องการผลตอบแทนเช่นใดถ้าหาไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่มีความหมายที่จะบริหารการดำเนินงานต่างๆจะไม่มีผลสำเร็จเพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน

ทรัพยากรในการบริหารได้แก่วัตถุและเครื่องใช้เพื่อประกอบการดำเนินงานรวมถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรในการบริหารได้แก่ ๔ Ms คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุ อุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ ๖ Ms ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น

สุพิน เกษาคุปต์ ได้กล่าวถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) เป็นแนวทางการบริหารที่เปิดโอกาสให้พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดการวางแผนและการตัดสินใจในงานต่างๆที่เขามีสวนรับผิดชอบอยู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์การทำให้พนักงานเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของมีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินงานต่างๆ ขององค์การใดที่ใช้นโยบายการบริหารแบบนี้เป็นการแสดงให้พนักงานได้รู้ว่า ฝ่ายบริหารเห็นความสำคัญของพนักงานที่มีต่อความสำเร็จขององค์การทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีมีความภูมิใจและรับผิดชอบต่องานอย่างเต็มที่ซึ่งเป็นการจูงใจในการทำงานที่ดีวิธีหนึ่ง^{๗๐}

^{๖๗} วีระ อาพันสุข, **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกาอังกฤษ ฝรั่งเศสญี่ปุ่นและไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โพรเพซ, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^{๖๘} วีระ อาพันสุข, **พุทธธรรมกับการบริหารบุคคล**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เอราวัณการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑ - ๑๐.

^{๖๙} สมคิด บางโม, **การบริหาร**, หน้า ๖๒ - ๖๓.

^{๗๐} สุพิน เกษาคุปต์, **การจัดการปฏิบัติงาน**, หน้า ๙๒ - ๙๓.

เสนาะ ดิยาวี ได้กล่าวถึงหลักสำคัญของการบริหาร ๕ ลักษณะคือ

๑. การบริหารเป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคนหมายความว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคมคืออาศัยกลุ่มคนที่รวมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่นมิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จสาระสำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่างๆเหล่านี้คือมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดีมีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์และมีความสามารถทำงานบรรลุเป้าหมายได้

๒. การบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จลงได้เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ๓ประการคือเป้าหมายต้องสูงแล้วสามารถทำให้สำเร็จเป้าหมายสูงเกินไปก็ทำให้สำเร็จไม่ได้เป้าหมายต่ำไปก็ไม่ทำทนายไม่มีคุณค่าประการที่สองการจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงานที่ดีมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพประการสุดท้ายจะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น

๓. การบริหารเป็นการสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพคำว่าประสิทธิผลหมายความว่าทำงานบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนดส่วนคำว่าประสิทธิภาพหมายความว่าทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุดการทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่พอแต่จะต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วยการทำงานให้ได้ดีทั้งสองอย่างคืองานบรรลุผลตามที่ต้องการและการใช้ทรัพยากรต่ำสุดจึงเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔. การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเราอาศัยในโลกที่มีทรัพยากรจำกัดการใช้ทรัพยากรต่างๆจึงต้องตระหนัก ๒ข้อใหญ่ๆคือเมื่อใช้ทรัพยากรใดไปแล้วทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมาใหม่ได้และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมอย่าให้เกิดสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ดังนั้นการบริหารกับเศรษฐศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดเศรษฐศาสตร์เป็นการศึกษาถึงการกระจายการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างไรส่วนผู้บริหารในองค์การจะต้องผลิตสินค้าและบริหารให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๕. การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องและสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น^{๓๑}

^{๓๑} เสนาะ ดิยาวี, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔).

ทองหล่อ เดชไทย ได้กล่าวถึง การบริหาร ว่า เป็นการจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผน เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคล และยังเสนอว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” นั้นบางครั้งอาจใช้แทนกันได้เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่หวังผลขั้นสุดท้ายอย่างเดียวกัน คือ ความสำเร็จของงาน “การบริหาร” ใช้มากในการบริหารรัฐกิจ ส่วน “การจัดการ” ใช้มากในทางธุรกิจ หรืออาจกล่าวว่า “การบริหาร” มุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผน ส่วน “การจัดการ” เป็นการนำเอานโยบายและแผนไปดำเนินให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้^{๗๒}

สมยศ นาวิกาน ได้กล่าวถึง แนวคิดการบริหารไว้ว่า การบริหารงานไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ ผู้นำโครงสร้างระบบราชการและหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การแห่งหนึ่งสามารถนำมาประยุกต์ไปใช้กับองค์การ เรียกว่า วิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) อย่างไรก็ตามผู้บริหารในแต่ละองค์การจะเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง ไม่มีหลักสากลใดที่สามารถใช้ได้กับทุกปัญหาผู้บริหารต้องศึกษาการบริหาร โดยมีประสบการณ์จากกรณีศึกษา (Case Study) จำนวนมาก และวิเคราะห์ว่า วิธีการใดที่สามารถใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ^{๗๓}

สุธี สุทธิสมบูรณ์ และ สมาน รังสิโยภฤกษ์ กล่าวว่า การบริหารงานเป็นการดำเนินงาน ให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^{๗๔}

ธงชัย สันติวงษ์ กล่าวว่า การบริหารงานเป็นภาระหน้าที่ของผู้นำกลุ่มซึ่งจะต้องจัดการ ให้ทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวคนและวัสดุสามารถประสานเข้าด้วยกันเพื่อร่วมกันทำงานเป็นองค์กรที่มี ประสิทธิภาพได้และในขณะเดียวกันจะต้องจัดการนำองค์กรให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้ อย่างดีที่สุด^{๗๕}

^{๗๒} ทองหล่อ เดชไทย, หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข, หน้า ๕.

^{๗๓} สมยศ นาวิกาน, การบริหารตามสถานการณ์, หน้า ๔๙.

^{๗๔} สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยภฤกษ์, หลักการบริหารเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๗๕} ธงชัย สันติวงษ์, องค์กรและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖.

วิโรจน์ สารรัตนะ ได้กล่าวถึง หลักในการบริหาร ว่า ควรประกอบด้วยกระบวนการ ๔ ประการ คือ^{๗๖}

๑. การวางแผน หมายถึง หน้าที่ทางการบริหารในการกำหนดจุดหมายและการตัดสินใจเลือกวิธีการที่ดีที่สุดที่จะทำให้บรรลุจุดหมายนั้น

๒. การจัดองค์การ หมายถึง กำหนดอำนาจหน้าที่และตำแหน่งต่างๆ อย่างชัดเจน

๓. การนำ หมายถึง ความพยายามทำให้มีอิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดหมายขององค์การ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

๔. การควบคุม หมายถึง การมุ่งเน้นที่จะก่อให้เกิดความมั่นใจว่าสมาชิกในองค์การได้ประพฤติปฏิบัติในทิศทางที่จะทำให้บรรลุผลตามมาตรฐานหรือจุดหมาย มุ่งเน้นให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ลง

ดิน ปรัชญพฤทธิ ได้เสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ^{๗๗} คือ

๑. การวางแผน หมายถึง การกำหนด โครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒. การจัดองค์การ หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจน พร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓. การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมทั้งแต่การแสวงหาคนทำงานมาบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรม และการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน และการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔. การสั่งการ หมายถึง การอำนวยความสะดวกหรือการวินิจฉัยสั่งการ หลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ

๕. การประสานงาน หมายถึง การประสานงานหรือติดต่อ สัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์การ เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกัน เพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

^{๗๖} วิโรจน์ สารรัตนะ, การบริหาร หลักการ ทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๗๗} ดิน ปรัชญพฤทธิ, หลักการจัดการ, หน้า ๒๔-๒๖.

๖. การรายงาน หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะสะดวแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัวด้วย

๗. การงบประมาณ หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงานงบประมาณการเงิน วางแผน หรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม

พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล ได้กล่าวถึง หลักการของการบริหารว่าควรประกอบด้วยหลัก ๑๐ ประการ คือ^{๗๘}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดงานหรือวิธีการปฏิบัติงานไว้เป็นการล่วงหน้า โดยเกี่ยวกับการคาดการณ์ การกำหนดวัตถุประสงค์ การพัฒนาวิธีการในการวางแผน ซึ่งต้องคำนึงถึงนโยบายเพื่อให้แผนงานที่กำหนดขึ้นไว้มีความสอดคล้องต้องกันในการดำเนินงาน

๒. การจัดการ (Organizing) หมายถึง การพัฒนาระบบการทำงานเพื่อให้งานต่างๆ สามารถดำเนินไปโดยมีการประสานงานกันอย่างดี

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคลเข้าปฏิบัติงานให้เหมาะสมตามตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ

๔. การตัดสินใจ (Decision) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการที่จะตัดสินใจ แยกแยะและวิเคราะห์ออกมาให้ได้ว่าในการทำงานจะต้องมีการตัดสินใจในเรื่องใดบ้าง

๕. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การศึกษาวิธีการวินิจฉัยสั่งการ รวมทั้งการควบคุมงานและนิเทศงาน ตลอดจนศิลปะในการบริหารงานที่จะทำให้การทำงานประจำวันของเจ้าหน้าที่ทุกคนเป็นไปด้วยดี

๖. การควบคุม (Controlling) หมายถึง การร่วมมือประสานงาน เพื่อดำเนินการเป็นไปด้วยดี และราบรื่น ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะทำการประสานงานดีขึ้น และดำเนินการแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาขึ้น

๗. การร่วมมือประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงานให้ผู้ปฏิบัติงานทุกฝ่ายมีความเข้าใจในงาน เข้ามาร่วมทำงานกันอย่างพร้อมเพรียงกัน ข้อตกลงที่สำคัญยิ่งของการประสานงาน คือ ความร่วมมือ ซึ่งเป็นเรื่องของ “จิตใจ”

๘. การสื่อข้อความ (Communicating) หมายถึง การผ่านข่าวสารข้อมูลและความเข้าใจ เพื่อที่จะให้ผู้ได้บังคับบัญชาหรือบุคคลอื่นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ต้องการ

๙. การรายงานผล (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงาน ตลอดจนการ

^{๗๘} พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔-๗๒.

ประชาสัมพันธ์แจ้งให้ประชาชนทราบ ซึ่งโดยทั่วไปการรายงาน จะหมายถึง วิธีการของสถาบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจมาติดต่อสอบถามผู้บังคับบัญชา/ผู้ร่วมงาน ความสำคัญของการรายงานนั้นจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง

๑๐. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การงบประมาณ โดยศึกษาให้ทราบถึงระบบและกรรมวิธีในการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณ และการเงินตลอดจนการใช้งบประมาณในการควบคุมงาน

เฮนรี ฟาโย (Henri Fayol) ได้สรุปสาระสำคัญของหลักการบริหารไว้ดังนี้^{๗๙}

๑. หน้าที่ทางการบริหาร (Management function) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร ๕ ประการคือการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling)

๒. ผู้บริหารจะต้องมีลักษณะพร้อมด้วยความสามารถทางร่างกายจิตใจไหวพริบ การศึกษาหาความรู้เทคนิคการทำงานและประสบการณ์ต่างๆ

๓. หลักการบริหารซึ่งมีหลักทั่วไปที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้บริหาร ๑๔ ข้อ คือ

๑) หลักการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ (Authority and responsibility)

๒) หลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (Unity of command)

๓) หลักการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Unity of direction)

๔) หลักการธารงไว้ซึ่งสายงาน (Scalar of chain)

๕) หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of work, or specialization)

๖) หลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย (Discipline)

๗) หลักของการถือประโยชน์ส่วนบุคคลรองจากประโยชน์ส่วนร่วม

(Subordination of individual to general interest)

๘) หลักของการให้ผลประโยชน์ตอบแทน (Remuneration)

๙) หลักของการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง (Centralization)

๑๐) หลักของการมีระเบียบเรียบร้อย (Order)

๑๑) หลักของความเสมอภาค (Equity)

๑๒) หลักของการมีเสถียรภาพของการว่าจ้างทำงาน (Stability of tenure)

๑๓) หลักของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative)

๑๔) หลักของความสามัคคี (Esprit de corps)

^{๗๙} Fayol Henri, *Industrial and General Administration*, (New York : Mc-Grew Hill, 1930), p. 17-18.

วิลเลียม อูชิ (William Ouchi) ได้กล่าวทฤษฎีของการบริหารคือทฤษฎี Z โดยหลังจาก การศึกษาการบริหารของธุรกิจญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาและได้ทำการประสมประสานกันโดยมีแนวคิด ด้านการบริหารดังนี้^{๕๐}

๑. การจ้างงานระยะยาว
๒. การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์
๓. ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล
๔. การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป
๕. การควบคุมในตัวเองไม่เป็นทางการโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจนและเป็นทางการ
๖. เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง
๗. มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ เป็นแนวคิดด้านการจัดการที่มุ่งลักษณะ หน้าที่ขององค์การและการบริหารจัดการเพื่อให้การทำงานบรรลุสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยอาศัย หลักการต่างๆ เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การนำ การควบคุม การประสานงาน ฯลฯ โดยมุ่งไป ที่วัตถุประสงค์หลักขององค์การ ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ไม่เพียงแต่นำมาใช้ในวงการราชการทั่วไปหรือ ในวงการธุรกิจเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปใช้กับการเมือง ศาสนา การสังคมสงเคราะห์ การทหาร และ กิจกรรมสาขาอื่นๆ เพราะทุกองค์การต้องอาศัยกระบวนการในการบริหารจัดการด้วยทั้งนั้น

๒.๒.๒ ความหมายของการบริหาร

คำว่า “บริหาร” มาจากคำว่า Administration หรือบางตำราก็ใช้คำว่า Management คำว่า Administration มีความหมายเหมือนกับคำว่า Management ฉะนั้นจึงมีการใช้ทั้งสองคำนี้ใน ลักษณะเดียวกันแต่คำว่า Management มักจะใช้ในการบริหารองค์การหรือหน่วยงานที่มุ่งในด้านผล กำไรแต่การบริหารในวงการศึกษาหรือการบริหารงานโครงการสุขภาพในสถานศึกษานี้มิได้มุ่งหวังผล กำไรหรือขาดทุนจึงควรใช้คำว่า Administration จึงจะเหมาะสมกว่า

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การทำงาน ให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น เมื่อว่าตามคานิยามนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรม สองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม เทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิก ใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์^{๕๑}

^{๕๐} Ouchi William, *Organization and Management* , (Eaglewood Cliffs : Prentice Hill, 1971), p .283.

^{๕๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, หน้า ๓.

สิริภพ เหล่าลาภะ กล่าวถึงความหมายของการบริหารไว้ ๒ นัย คือ ๑) คำว่า บริหาร มาจากภาษาบาลีว่า บริหาร มาจากศัพท์ว่า ปริ แปลว่า รอบ และ ทร ธาตุในความนำไป ดังนั้น คำว่า บริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกสำนวนหนึ่ง คำว่า บริหาร แปลว่า อ้อมหนี, หลีกหนี, หลบหนี ดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปญฺหํ ปริหริตฺตสมฺตโต” แปลว่า ผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนี หลีกหนี หลบหนี ซึ่งปัญหา หรือแปลว่า ผู้สามารถบริหารปัญหา และนำปัญหาไปโดยรอบ หรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้น ไป ๒) คำว่า บริหาร แปลมาจากภาษาอังกฤษ ว่า Administer และ Administration แปล ความหมายคือ การปกครอง ดำเนินการ อำนาจการ จัดการ ส่งเสริม และบำรุง^{๘๒}

กมล ภูประเสริฐ ได้กล่าวว่า “ในปัจจุบันมีคำศัพท์ที่ใช้อยู่สองคำคือการบริหาร (Administration) และการจัดการ (Management) ทั้งสองคำมีความหมายใกล้เคียงกันแต่นิยมใช้ต่างสถานการณ์กันกล่าวคือ “การบริหาร” มักใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะหรือการบริหารราชการส่วนคำว่า “การจัดการ” มักใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชนเนื่องจากการศึกษาเป็นกิจการที่มุ่งประโยชน์สาธารณะและจัดเป็นส่วนหนึ่งของราชการเราจึงใช้คำว่าการบริหารการศึกษาซึ่งการบริหารหมายถึงบริการประเภทหนึ่งซึ่งช่วยให้กลุ่มบุคคลร่วมกันทำภารกิจได้บรรลุตามเป้าหมาย^{๘๓}

พิทยา บวรวัฒนา ได้กล่าวว่า การบริหาร เป็นเรื่องของการนำเอากฎหมายและนโยบายต่างๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผล ซึ่งเป็นหน้าที่ของข้าราชการที่จะทำงานด้วยความเต็มใจ ด้วยความเที่ยงธรรมและอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้^{๘๔}

ชูป กาญจนประกร ได้กล่าวถึงการบริหารว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยองค์ประกอบหรือปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นต่อการบริหารและวิธีการปฏิบัติ ตลอดจนจนหมายถึงการทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้อาศัยบุคคลอื่นๆ^{๘๕}

มัลลิกา ต้นสอน ได้ให้ความหมายของการบริหาร (Administration) ว่าหมายถึง การกำหนดแนวทางหรือนโยบาย การสั่งการ การอำนวยความสะดวก และการตรวจสอบ ให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ^{๘๖}

^{๘๒} สิริภพ เหล่าลาภะ, พุทธศาสตร์การเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

^{๘๓} กมล ภูประเสริฐ และคณะ, การบริหารและการจัดการวัดผลและประเมินผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๘๔} พิทยา บวรวัฒนา, การบริหารเชิงบูรณาการ, (นนทบุรี : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๘๕} ชูป กาญจนประกร, หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ (เอกสารโรเนียว) คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. ๒๕๑๐, น.เอกสารประกอบคำบรรยาย ๒๕๐๖, หน้า ๑๐-๑๒.

^{๘๖} มัลลิกา ต้นสอน, การจัดการยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กสเปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

ธนจรัส พูนสิทธิ์ ได้อ้างถึงความหมายของการบริหารในความคิดเห็นของ George R. Terry ว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานตามลำดับขั้นอันประกอบ ด้วยการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ (Actuating) และการควบคุม (Controlling) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น^{๘๗}

ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การบริหารหรือการจัดการ คือ กระบวนการอย่างหนึ่งภายในองค์การซึ่งมีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มีเงินทุนเครื่องจักรและวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ เป็นองค์ประกอบด้วย^{๘๘}

บรรจบ เนียมมณี ให้ความหมายว่า การบริหารคือ กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่างร่วมกัน โดยประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้(๑)บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป(๒)ต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน(๓)ต้องมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำร่วมกันเด่นชัด(๔)วัตถุประสงค์นั้นๆ ต้องตรงกันในหมู่บุคคลผู้ร่วมกระทำ^{๘๙} ร่วมกันบริหาร หมายถึง กระบวนการจัดการระบบและการแก้ไขปัญหาโดยใช้แนวทางบวก (Positive Approach) เพื่อให้สังคมได้รับผลประโยชน์ที่เป็นธรรม การจัดการระบบต้องอาศัยโครงสร้างทางการเมืองและทางการศึกษาเข้ามาเป็นตัวแปร^{๙๐}

ประทาน คงฤทธิ์ศึกษากร ศึกษาการให้ความหมาย การบริหาร คือ การทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การโดยมีหลักการดังนี้

๑. ต้องมีองค์การ (Organization) และองค์การนั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) อันแน่ชัด
๒. ต้องมีคนทำงานร่วมกัน คนเป็นส่วนสำคัญในการบริหารหรือการทำงาน
๓. ต้องมีทรัพยากรในการบริหาร ซึ่งนอกจากคน (Man) แล้วจะต้องมีทรัพยากรอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ เงิน (Money) วัสดุ (Material) ในการทำงาน

^{๘๗} ธนจรัส พูนสิทธิ์, *การจัดการองค์การและการบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

^{๘๘} ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร: อักษรปริทรรศน์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒

^{๘๙} บรรจบ เนียมมณี, *หลักการบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๓), หน้า ๒๖๑

^{๙๐} บุญทัน ดอกไธสง, *การจัดการองค์การ*, หน้า ๙๗.

๔. ต้องมีการจัดการในการบริหารหรือการทำงาน เพื่อให้การทำงานเป็นไปโดยราบรื่น และบรรลุวัตถุประสงค์^{๙๑}

ประถม แสงสว่าง กล่าวว่า การบริหารเป็นศาสตร์ เพราะมีทฤษฎีและหลักการมากมาย ในการบริหารที่นำมาทดลองได้ พิสูจน์ได้ว่าเป็นจริง การนำไปใช้ให้ได้ผลหรือไม่ขึ้นเป็นศิลป์ คือ ผู้นำไปใช้ต้องมีศิลปะ การบริหารยังอาจหมายถึง การวางแผน (Planning) การดำเนินงานตามแผน (Execution) ซึ่งประกอบด้วย การแบ่งงาน (Sharing) การร่วมมือ (Participating) การประสานงานกัน (Coordinating) และการประเมินผล (Evaluation)^{๙๒}

ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลใดๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายใน (ทั้งที่เป็นคน วัสดุ เงินทุน ฯลฯ) ของกลุ่มหรือหน่วยงาน เพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๙๓} ใช้ศิลป์และเทคนิค อย่างสูงเพื่อการวินิจฉัยตัดสินใจในกระบวนการวางแผน และการควบคุมการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพต่องาน^{๙๔} ต่อกระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึง ความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๙๕} การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์ และสนองตอบความคาดหวัง และจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน^{๙๖}

วีระ อัมพันธ์สุข อธิบายไว้ว่า การบริหารต้องใช้ความรู้ในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในการบริหารงานต้องอาศัยบุคคล (Man) เงินทุน (Money) อุปกรณ์ต่างๆ (Material) และการจัดการ (Management) และควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคง

^{๙๑} ประทาน คงฤทธิ์ศึกษากร, **สุขาภิบาลในฐานะปกครองตนเอง**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันนิติบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๖.

^{๙๒} ประถม แสงสว่าง, **การบริหารการศึกษาเบื้องต้น**, (Introduction to Educational Administration), หน้า ๑๕.

^{๙๓} ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๙๔} ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ, **การบริหารโรงเรียนประถมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๙.

^{๙๕} พะยอม วงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : พรวานการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^{๙๖} สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

ทางจิตใจ^{๙๗} ซึ่งพิจารณาได้เป็น ๓ ทาง คือ^{๙๘} ๑) ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง และผู้ใต้บังคับบัญชา ตามลำดับขั้นตอนของสายบังคับบัญชา๒) ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงาน ที่ระบุหน้าที่ บทบาท ความรับผิดชอบและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้สำเร็จตาม เป้าหมาย๓) ทางการปฏิบัติ เป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคลกำลัง มีปฏิสัมพันธ์ หรือร่วมทำปฏิกิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน

สมพงษ์ เกษมสิน มีความเห็นว่า “การบริหาร” คือ การใช้ศาสตร์และศิลปะการ นำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administrative Resource) มาประกอบกันตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และเห็นว่าการ บริหารมีลักษณะเด่นเป็นสากลอยู่หลายประการ คือ

๑. การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์
๒. การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ
๓. การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
๔. การบริหารมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการ
๕. การบริหารเป็นการดำเนินการร่วมกันของกลุ่มบุคคล

การบริหารอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจของบุคคล ฉะนั้น จึงต้องอาศัยความร่วมมือใจ (Collective mind) เพื่อให้เกิดความร่วมมือของกลุ่ม (Group Cooperation) อันจะนำไปสู่พลัง รวมกลุ่ม (Group Effort) ในอันที่จะทำให้ภารกิจบรรลุวัตถุประสงค์ดังนี้^{๙๙}

๑. การบริหารมีลักษณะการร่วมมือกันดำเนินการอย่างมีเหตุผล
๒. การบริหารมีลักษณะเป็นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
๓. การบริหารไม่มีตัวตน (Intangible) แต่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์

สมาน รังสิโยภษณ์ และสุธี สุทธิสมบุรณ์ ให้ความหมายว่า การบริหารคือ การ ดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ได้แก่ คน เงิน วัสดุ

^{๙๗} วีระ อัมพันสุข, พุทธธรรมกับการบริหารบุคคล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เอรಾವัฒนาการ พิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑-๑๐.

^{๙๘} วิษี บุณยสิงห์, การบริหารหลักสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๙.

^{๙๙} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๔๑.

สิ่งของ และวิธีการปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงานหรืออีกนัยหนึ่ง การบริหาร คือ การทำงาน คือ การทำงานสำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่น^{๑๐๐}

สมยศ นาวิการ ให้ความหมายว่า การบริหาร เป็นกระบวนการของการวางแผนการจัดองค์การและสิ่งการควบคุม ความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้^{๑๐๑}

ลักษณะที่สำคัญของการบริหาร การบริหารมีลักษณะสำคัญ ๘ ประการ ดังนี้

๑. การบริหารเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง มิใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ถ้าจะกล่าวถึงบุคคลผู้ทำหน้าที่นั้นก็เรียกว่าผู้บริหาร

๒. การบริหารเป็นงานที่มีจุดหมาย ทั้งนี้หมายความว่า ในการบริหารงานนั้นจำเป็นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายไว้ก่อน ไม่ว่าจะกำหนดไว้อย่างชัดเจนหรือไม่ก็ตาม ส่วนการบริหารนั้นจะเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมาย

๓. การบริหารเป็นแนวทางสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสังคมภายใน และภายนอกองค์กรดังเช่น ถ้าผู้บริหารต้องการจะปรับปรุงวิธีปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ก็อาจได้โดยการจัดหาเครื่องจักร เครื่องมืออันทันสมัยมาใช้ จัดการฝึกอบรมคนงานให้มีความสามารถยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อองค์กร และผู้ปฏิบัติงานด้วย ตัวอย่างผลกระทบต่อสังคมภายนอกเป็นต้นว่า ถ้าองค์กรนั้นๆ มีนโยบายที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น ส่งเสริมการศึกษาในชุมชนโดยให้ทุนการศึกษา หรือบริจาคเงินก่อสร้างโรงเรียนก็นับว่าองค์กรนั้นมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมภายนอกองค์กร หรือองค์กรบางแห่งอาจไม่นำพาต่อความเดือดร้อนรำคาญ ซึ่งองค์กรของตนก่อขึ้น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลของการบริหารอันมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

๔. การบริหารเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของกลุ่มคน ธุรกิจก่อตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์โดยกลุ่มคน มิใช่เป็นความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพียงบุคคลเดียวเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะเราคนเราย่อมมีขอบเขตความสามารถจำกัดทั้งด้านร่างกาย กำลังสมอง และเวลา จึงจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลมาช่วยกัน

๕. การบริหารจะได้รับผลสำเร็จด้วยดีก็แต่โดยการร่วมแรงร่วมใจของบุคคลอื่นๆ นอกเหนือไปจากเจ้าของธุรกิจ ทั้งนี้เนื่องจากบรรดาเจ้าของ เช่น ผู้ถือหุ้นอาจไม่มีเวลาหรือความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารให้มาบริหารในองค์กร

๖. การบริหารจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ก็ต้องโดยการใช้ความรู้ความชำนาญ และการฝึกฝนอบรมทางด้านบริหารมาโดยเฉพาะ จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการบริหารเป็น

^{๑๐๐} สมาน รั้งสิโยภุชฌ์ และ สุธี สุธิสมบุรณ์, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สวัสดิการสำนักงาน, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓๗.

^{๑๐๑} สมยศ นาวิการ, **การบริหารเชิงกลยุทธ์**, หน้า ๗๘.

วิชาซีพอย่างหนึ่ง ผู้บริหารโดยเฉพาะผู้บริหารสูงสุดไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางเทคนิคในการปฏิบัติโดยตรง แต่ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความชำนาญในการบริหารอันได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ ฯลฯ

๗. การบริหารเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนไม่สามารถมองเห็นได้ แต่สิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าการบริหารดำเนินไปอย่างไร ได้ผลดีหรือไม่เพียงใดนั้น ก็คือผลงาน เพราะว่าผลงานจะเป็นเครื่องวัดความสามารถทางการบริหาร

๘. เจ้าของธุรกิจไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่ผู้บริหารเสียเอง โดยทั่วไปแล้ว (ยกเว้นองค์กรขนาดเล็ก) คณะผู้บริหารมักจะเป็นกลุ่มบุคคลอื่นๆ ที่มีความสามารถทางการบริหารทำหน้าที่ในนามของเจ้าของธุรกิจ

สมคิด บางโม ได้สรุปว่า การบริหารหรือการจัดการ หมายถึง ศิลปะในการใช้คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๐๒} การบริหารคือกิจกรรมต่างๆที่บุคคลตั้งแต่๒คนขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้^{๑๐๓} หมายถึงการใช้ศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์และสนองตอบความคาดหวังและจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน^{๑๐๔}

สมพงษ์ เกษมสิน ได้กล่าวโดยสรุปไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากรบริหาร มาประกอบเป็นกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นลักษณะของการบริหารได้ดังนี้ การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นสำคัญ การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน การบริหารมีลักษณะการดำเนินการที่เป็นกระบวนการ การบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มคน การบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคลและของกลุ่มคน และการบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผล^{๑๐๕}

แซมแมน (Chapman) ได้กล่าวว่า หมายถึง การขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ (Leadership) การแนะแนว (Guiding) และการกระตุ้น

^{๑๐๒} สมคิด บางโม, การบริหาร, หน้า ๖๑.

^{๑๐๓} เอกชัย กี่สุขพันธ์, หลักการบริหารการศึกษาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๒.

^{๑๐๔} สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิชัยอักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๑๐๕} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพบูลย์ สำราญภูติ, ๒๕๑๔), หน้า ๓.

(Motivative) ความเพียรของผู้อื่นเพื่อสู่เป้าหมายขององค์กร และยังรวมไปถึงการให้กำลังใจ (Inspiring) การสื่อสาร (communicating) การวางแผน (Planning) และการจัดการ (Management)^{๑๐๖}

เฮลริเกล (Hellriegel) ได้กล่าวว่า “Management” หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น^{๑๐๗}

โยเดอร์ (Yoder) ได้กล่าวว่า หมายถึง การนำไปสู่กระบวนการของการทำกิจการที่มีการวางแผน (Planning) การอำนวยการ (Directing) และความร่วมมือ (Coordinating) โดยเฉพาะกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ^{๑๐๘}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ในการทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์จากการทำงานของผู้บริหารแต่ละคนที่จะนำหลักการและทฤษฎีไปปรับหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมได้ก็อาศัยประสบการณ์จากการบริหารและการทำงานร่วมกันเป็นทีมงานสร้างกิจกรรมทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เป็นสิ่งสำคัญด้วย

๒.๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

นักวิชาการที่มีชื่อเสียงหลายท่านได้คิดค้นการบริหารงานออกมาเป็นทฤษฎีที่เราหลายคนหลายท่าน ในนักวิชานั้น พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์และจุดมุ่งหมายของมนุษย์จากแนวเดิมซึ่งเป็นความคิดตามหลักศาสนาพราหมณ์และลัทธิอื่นๆ พระพุทธองค์ทรงสอนว่าการยึดมั่นในตัวตน (อัตตา) ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นในสังคมาทำให้คนเราคิดถึงตัวเองมากกว่าสังคมาส่วนการละตัวตนจะทำให้คนเรามีความสำนึกต่อสังคมาได้มากขึ้นการละตัวตนจะต้องอาศัยการจัดระบบสังคมาเสียใหม่แต่การเสนอให้เปลี่ยนแปลงสังคมาย่อมติดขัดที่ผู้ปกครองซึ่งรักษาอำนาจของตนเนื่องจากตนมีฐานะที่ดีอยู่แล้วดังนั้นจึงได้เสนอหลักการบริหารทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นต้นแบบของการบริหารที่มาตั้งแต่สมัยพุทธกาลดังนี้

๑. ในการบัญญัติพระวินัยมีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุแต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดหาใช่สงฆ์หรือผู้แทนสงฆ์เป็นผู้บัญญัติอย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็

^{๑๐๖} E.N. Chapman, **Supervisor Survival Kit**, (second edition, California : Science Research Associated Inc.,1995), p.3.

^{๑๐๗} Don Hellriegel, **Management**, (third edition, Addison – Wesley Publishing Company. Inc.,1982), p.6.

^{๑๐๘} Dale Yoder, **Personnel Principles and Policies**, (fourth printing, EnglewoodCliffs : New Jersey Prentice – Hall, Inc. 1956),p.7.

เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดีพ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตั้งข้อความว่า “คูกริกษุทั้งหลายเพราะเหตุนี้แลเราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายอาศัยอำนาจประโยชน์๑๐ประการคือเพื่อความดีแห่งสงฆ์๑เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์๑เพื่อข่มผู้เก้อยาก๑เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก๑เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน๑เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต๑เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส๑เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว๑เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม๑เพื่อถือตามพระวินัย๑”^{๑๐๙}

๒. ในด้านการบริหารพระวินัยในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มากนักพระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เองโดยมีพระสาวกที่สำคัญเช่นพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็นต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มขึ้นและมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพุทธศาสนามากขึ้นก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะครั้งต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มขึ้นอีกทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพุทธศาสนาเช่นการให้บรรพชาอุปสมบทการกรณการกำหนดเขตสีมาการระงับอธิกรณ์ เป็นต้นซึ่งเท่ากับมอบให้สงฆ์เป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้ นั่นเองส่วนการบริหารคณะสงฆ์ในรูปองค์กรเช่นมหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติในพระวินัยแต่ก็ไม่ได้ขัดพระวินัยเป็นต้น

๓. ด้านอธิกรณ์ของสงฆ์สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางอาณาจักรมีกฎหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคมป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำหรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคมฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครองส่วนฝ่ายพุทธจักรมีวินัยเป็นหลักทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักรมีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษแต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมากความผิดที่ร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิตเช่นความผิดทางเพศสำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจไม่ถือว่าผิดเป็นต้น^{๑๑๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น(Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จมี ๕ ประการตามคายุ่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้คือ^{๑๑๑}

^{๑๐๙} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๔๓๖/๑๐๙.

^{๑๑๐} ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๑๑๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีการบริหาร*, หน้า ๓ - ๕.

๑. P คือ Planning หมายถึงการวางแผนเป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคตผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

๒. O คือ Organizing หมายถึงคือการจัดองค์กรเป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กรมีการแบ่งงานกันทาและการกระจายอำนาจ

๓. S คือ Staffing หมายถึงงานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

๔. D คือ Directing หมายถึงการอำนวยการเป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผนผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

๕. C คือ Controlling หมายถึงการกำกับดูแลเป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

ธงชัย สันติวงษ์ ได้นำหลักการงานของเฟรดริคดับเบิลยู. เทเลอร์ (Frederick W. Taylor) บิดาแห่งการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการคือ

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) สำหรับงานแต่ละอย่างคือต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จจุล่งไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์มาตรฐานของงาน จะต้องมีการจัดวางเอาไว้โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริงและในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงานโดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงานนอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วยและในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงานควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้นเพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและ คนงานฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำ กับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงานแต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น

จากหลักการดังกล่าวพบว่า วิธีการต่างๆล้วนแต่เป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดทฤษฎีการบริหารขึ้นมาและได้เสนอแนะว่าผู้บริหารต้องมีบทบาทเป็นจุดกลางของปัญหาและความสำเร็จของกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบนำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของ

กลุ่มมาคิดวิเคราะห์และปรับปรุงหาทางออกให้ได้เป็นผลดีที่สุดสำหรับกลุ่มให้ดีขึ้นและมากขึ้นเรื่อยๆ^{๑๑๒}

ทฤษฎีการบริหารของ เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ได้เสนอแนวทางการบริหารโดยมีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาลโดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหารซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร(Management Functions) ๕ ประการคือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจและกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึงภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักรสิ่งของและตัวคนอยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึงหน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆต่อผู้ใต้บังคับบัญชาซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดีโดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีจะต้องเข้าใจคนงานของตนจะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลงนอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วยหากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุง

เช่นเดียวกันถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพการไหลออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึงภาระหน้าที่ที่ต้องเชื่อมโยงงานของคนให้เข้ากันได้และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึงภาระหน้าที่ที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว^{๑๑๓}

คีริววรรณ เสรีรัตน์และคนอื่นๆ ได้กล่าวถึงทฤษฎีของเฮนรีฟาโยล(Henry Fayol) ว่าได้กำหนดหลักการในการบริหารจัดการขึ้น๑๔ประการเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการดังนี้^{๑๑๔}

^{๑๑๒} ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗ - ๔๘.

^{๑๑๓} Price, Alan, **Human Resource Management in a Business Context**, 2 edition, (London : Thomson Learning, 2004), p. 110

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) เฮนรีฟาร์โยได้เสนอว่าคนงานควรจะได้รับการมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้นหรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบ ชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้นซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์และเฮนรีฟาร์โยได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของแวปเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชาส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชาตลอดจนเห็นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโยกล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงานเช่นการรายงานจะมีความเกี่ยวข้องในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชาและทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยากและผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชามากจะโกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชาโดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการจำนวนที่ดีที่สุดของลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่างรวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการองค์การ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลงและองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้นภายในองค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลางและระดับต้นของสายการบังคับบัญชาแต่ละแผนกต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้นเนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น

^{๑๑๔} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ, ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน, หน้า ๖๘ - ๖๙.

และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้นสำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสายซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้อยู่ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชาแต่เป็นการกำหนดว่าควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไรอย่างไรและมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไรสิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การองค์การใดที่ไม่มีแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผลซึ่งจะไม่มีแรงมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคลแต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นที่ร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่าจะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่ากิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดทาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุดและเป็นการจัดทางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคนและเป็นการชี้ชัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคตการวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบันเนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคนและทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งต่างๆโดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชาผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนั้นนับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การเนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆได้ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงานและความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุลซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดความสามารถของผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Power) การใช้กฎบังคับ (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมาสำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชาความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลายคนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้ปฏิบัติ งานทั้งหมดและทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้นำภายในองค์การและเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัสและแผนการแบ่งกำไรเป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงานและองค์การรวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่มโดยการให้รางวัลเพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้นโดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาวเมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำ งานเป็นทีมเป็นระยะเวลานานโดยพยายามพัฒนาทักษะและปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การการจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ข้ออธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกคนหรือของทุกกลุ่มในองค์การในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การและสมาชิกภายในองค์การ

๑๔. ความสามัคคี (Esprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่มในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์การและสิทธิในการสั่งการหรือการบริโภคและความร่วมมือกันถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จและมีการพัฒนาความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหารและคนงานโดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญเพราะความสามัคคีคือพลังเมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ ได้เสนอหลักการบริหารระบบราชการที่เรียกว่า POSDCoRB Model ซึ่งได้อ้างตามลูเธอร์กูลิค (Luther Gulick) และมีรายละเอียดดังนี้

๑. P - Planning (การวางแผน) เป็นการคาดคะเนเหตุการณ์การต่างๆที่จะเกิดขึ้นในอนาคตซึ่งต้องคำนึงถึงทรัพยากรภายในองค์กรและสภาพแวดล้อมภายนอกเพื่อให้แผนที่กำหนดขึ้นมีความรอบคอบและสามารถนำไปปฏิบัติได้

๒. O - Organizing (การจัดองค์การ) เป็นการจัดองค์การที่เป็นส่วนราชการโดยจัดแบ่งตามความชำนาญเฉพาะอย่างออกเป็นกรมฝ่ายแผนกจะพิจารณาปริมาณงานคุณภาพงานขนาดของการควบคุมและพิจารณาแบ่งสายงานหลักและสายงานที่ปรึกษาโดยคำนึงถึงอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควบคู่กันไป

๓. S - Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) เป็นการคัดเลือกบุคคลให้เข้ามาดำรงตำแหน่งภายในองค์กรโดยพิจารณาจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมให้ได้ในปริมาณที่เพียงพอจะทำให้งานสำเร็จได้

๔. D - Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) เป็นการกำกับดูแลสั่งงานผู้ใต้บังคับบัญชาโดยอาศัยลักษณะความเป็นผู้นำการจูงใจศิลปะการปกครองคนและการสร้างมนุษยสัมพันธ์ของผู้ใต้บังคับบัญชา

๕. Co - Coordinating (การประสานงาน) เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานทุกฝ่ายทั้งในระดับสูงกว่าต่ำกว่าและการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา

๖. R- Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) เป็นการนำเสนอผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติงานจากผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้บริหารระดับต่างๆโดยมีการติดต่อสื่อสารแบบเป็นลายลักษณ์อักษร

๗. B- Budgeting (การงบประมาณ) เป็นเครื่องมือที่นำมาใช้ในการควบคุมการปฏิบัติงานโดยใช้วงจรงบประมาณซึ่งมีขั้นตอนดังนี้การเตรียมขออนุมัติงบประมาณการเสนอให้ผู้บังคับบัญชาให้ความเห็นชอบการดำเนินงานตามงบประมาณการตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณตามแผนที่เสนอขอไว้^{๑๑๕}

ติน ประชัญพฤทธิ์ ได้เสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ คือ^{๑๑๖}

๑. การวางแผนหมายถึงการกำหนดโครงการอย่างกว้างๆว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับวางแผนวิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้นก่อนลงมือปฏิบัติการ

^{๑๑๕} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ, **ทฤษฎีองค์การ** : ฉบับมาตรฐาน, หน้า ๘๖.

^{๑๑๖} ติน ประชัญพฤทธิ์, **หลักการจัดการ**, หน้า ๒๔ - ๒๖.

๒. การจัดองค์การหมายถึงการจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหารโดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะและวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓. การจัดคนเข้าทำงานหมายถึงการบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าวรวมทั้งตั้งแต่การแสวงหาคนทำงานมาบรรจุการแต่งตั้งการฝึกอบรมและการพัฒนาบุคคลการบำรุงขวัญการเลื่อนขั้นลดขั้นตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงานและการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดีและมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔. การสั่งการหมายถึงการอำนาจการหรือการวินิจฉัยสั่งการหลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบรวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ

๕. การประสานงานหมายถึงการประสานงานหรือติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆในองค์การเพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกันสามารถทำงานประสานความกลมกลืนกันเพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

๖. การรายงานหมายถึงการเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่างเพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะสะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกันตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัวด้วย

๗. การงบประมาณหมายถึงการจัดสรรทรัพยากรหรือการทำงานงบประมาณการเงินวางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงินการบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดย รอบคอบและรัดกุม

ปกรณ์ ศรีดอนไผ่ ได้สรุปทฤษฎีการบริหารของนักวิชาการหลายท่านไว้ดังนี้

๑. ทฤษฎีการบริหารระบบราชการ (Bureaucratic Management) ทฤษฎีนี้บางท่านก็เรียกว่าทฤษฎีองค์การแบบราชการเป็นทฤษฎีที่ Max Weber นักสังคมวิทยาและนักรัฐศาสตร์ชาวเยอรมันผู้คิดค้นขึ้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยที่เขามีความเชื่อว่าบุคคลทั้งหลายมีทั้งข้อเท็จจริงและขยันการที่ผู้บริหารจะให้กลุ่มบุคคลร่วมมือปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ดีนั้นจะต้องมีองค์การหรือหน่วยงานแบบ “ระบบราชการ” จะต้องมีการจัดองค์การมีการลดหลั่นในสายบังคับบัญชา มีกฎเกณฑ์กำหนดการปฏิบัติงานมีการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ตัวบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งและมีการเลือกบุคคลเข้าปฏิบัติงานโดยหลักคุณวุฒิและยึดความสามารถเป็นสำคัญแนวคิดของ Max Weber จึงก่อให้เกิดทฤษฎีองค์การแบบราชการหรือการบริหารแบบระบบราชการขึ้นทฤษฎีประกอบด้วยหลัก ๖ ประการคือ (๑) หลักกฎหมายและเหตุผล (๒) หลักสายการบังคับบัญชา (๓) หลักระบบคุณธรรม

(๔) หลักการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างมีแบบแผน (๕) หลักการฝึกอบรมและพัฒนา (๖) หลักการไม่ยึดหลักตัวบุคคล

๒. ทฤษฎีการบริหารแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) การบริหารแบบวิทยาศาสตร์เป็นการบริหารงานที่มีระบบมีเหตุผลมีการกำหนดมาตรฐานการทำงานไว้อย่างแน่นอน เลือกริธีที่ดีที่สุดในการทำงานและกำหนดเครื่องมือควบคุมในการทำงานไว้อย่างเหมาะสม Taylor (1911) มีความเชื่อว่าคนแต่ละคนเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ผู้บริหารสามารถปรับปรุงเพิ่มผลผลิตได้โดยผู้บริหารจะต้องจัดแบ่งงานกำหนดหน้าที่ของแต่ละคนและ สังเกต การณ์ปฏิบัติการอย่างมีระบบเพื่อหาวิธีทำงานที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียวสำหรับใช้ในการเพิ่มผลผลิต โดยใช้จ่ายน้อยแต่ได้ผลมากที่สุดวิธีการบริหารแบบวิทยาศาสตร์หลักการบริหารแบบวิทยาศาสตร์ตามแนวคิดของ Taylor ฯลฯ^{๑๑๗}

พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล กล่าวถึงกระบวนการการบริหารควร ประกอบด้วย ๑๐ ประการ คือ^{๑๑๘}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึงการกำหนดงานหรือวิธีการปฏิบัติงานไว้เป็นการล่วงหน้าโดยเกี่ยวกับการคาดการณ์ (Forecasting) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) การพัฒนากลยุทธ์ (Develop strategies) ในการวางแผนซึ่งต้องคำนึงถึงนโยบาย (Policy) เพื่อให้แผนงานที่กำหนดขึ้นไว้มีความสอดคล้องต้องกันในการดำเนินงาน

๒. การจัดการองค์การ (Organizing) หมายถึงการพัฒนาระบบการทำงานเพื่อให้งานต่างๆสามารถดำเนินไปโดยมีการประสานงานกันเป็นอย่างดี

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึงการจัดหาบุคคลเข้าปฏิบัติงานให้เหมาะสมตามตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ

๔. การตัดสินใจ (Decision making) หมายถึงความสามารถของผู้บริหารในการที่จะตัดสินใจแยกแยะและวิเคราะห์ออกมาให้ได้ว่าในการทำงานจะต้องมีการตัดสินใจในเรื่องใดบ้าง

๕. การสั่งการ (Directing) หมายถึงการศึกษาวิธีการวินิจฉัยสั่งการรวมทั้งการควบคุมงานและนิเทศงานตลอดจนศิลปะในการบริหารงานที่จะทำให้การทำงานประจำวันของเจ้าหน้าที่ทุกคนเป็นไปด้วยดี

๖. การควบคุม (Controlling) หมายถึงการร่วมมือประสานงานเพื่อการดำเนินการเป็นไปด้วยดีและราบรื่นศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะทำการประสานงานดีขึ้นและดำเนินการแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาขึ้น

^{๑๑๗} ปกรณ์ ศรีดอนไผ่, บทบาทวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาตามทัศนะของ ผู้บริหารโรงเรียนผู้ช่วยฝ่ายวิชาการหัวหน้าสายวิชาและครูในเขตการศึกษา๖, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๓), หน้า ๒๐๑.

^{๑๑๘} พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔ - ๗๒.

๗. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึงการประสานงานให้ผู้ปฏิบัติงานทุกฝ่ายมีความเข้าใจในงานเข้ามาร่วมทำงานกันอย่างพร้อมเพรียงกันข้อตกลงที่สำคัญยิ่งของการประสานงานคือความร่วมมือซึ่งเป็นเรื่องของ “จิตใจ”

๘. การสื่อข้อความ (Communicating) หมายถึงการผ่านข่าวสารข้อมูลและความเข้าใจเพื่อที่จะให้ผู้ได้บังคับบัญชาหรือบุคคลอื่นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ต้องการ

๙. การรายงานผล (Reporting) หมายถึงการรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานตลอดจนการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) แจ้งให้ประชาชนทราบซึ่งโดยทั่วไปการรายงานจะหมายถึงวิธีการของสถาบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจมาติดต่อสอบถามผู้บังคับบัญชา/ผู้ร่วมงาน ความสำคัญของการรายงานนั้นจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง

๑๐. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึงการงบประมาณโดยศึกษาให้ทราบถึงระบบและกรรมวิธีในการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณและการเงินตลอดจนการใช้งบประมาณในการควบคุมงาน

วิโรจน์ สารรัตนะ ได้กล่าวถึงกระบวนการบริหารควรประกอบด้วย ๔ ประการคือ^{๑๑๙}

๑. การวางแผนหมายถึงหน้าที่ทางการบริหารในการกำหนดจุดหมายและการตัดสินใจเลือกวิธีการที่ดีที่สุดที่จะให้บรรลุจุดหมายนั้น

๒. การจัดองค์การหมายถึงกำหนดอำนาจหน้าที่และตำแหน่งต่างๆอย่างชัดเจน

๓. การนำหมายถึงความพยายามทำให้มีอิทธิพลต่อผู้อื่นเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดหมายขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔. การควบคุมหมายถึงการมุ่งเน้นที่จะก่อให้เกิดความมั่นใจว่าสมาชิกในองค์การได้ประพฤติปฏิบัติในทิศทางที่จะทำให้บรรลุผลตามมาตรฐานหรือจุดหมายมุ่งเน้นให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ลง

ธีระรัตน์ กิจจาร์ักษ์ ได้เสนอแนวคิดของสมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ๕ ประการคือ^{๑๒๐}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึงการวางแผนหรือโครงการสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการโดยกำหนดงานที่จะทำวิธีการและวัตถุประสงค์ของงานนั้นๆไว้ล่วงหน้า

^{๑๑๙} วิโรจน์ สารรัตนะ, การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

^{๑๒๐} ธีระรัตน์ กิจจาร์ักษ์, เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๒), หน้า ๖๗.

๒. การแสวงหาการกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (Allocation) หมายถึงการแสวงหา กำหนดตัวบุคคลและวัสดุทุกชนิดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผนเพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ ด้วยดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓. การเสริมกำลังบำรุง (Stimulation) หมายถึงการบำรุงขวัญกระตุ้นและส่งเสริมให้ บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ

๔. การประสานงาน (Co – Ordination) หมายถึงการจัดให้ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุก หน่วยงานพบปะปรึกษาหารือ กันเพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือทราบ เรื่องการปฏิบัติงาน ของผู้อื่นและ เพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกันโดยยึดเป้าหมายขององค์การเป็นหลัก

๕. การประเมินผลงาน (Evaluation) หมายถึงการตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ ทราบผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้าย เพื่อทราบผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้น สุดท้ายเพื่อเปรียบเทียบผลงานกับผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นเพื่อวางแผนใหม่ สำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต

วิลเลียม อูชิ (William Ouchi) ได้กล่าวทฤษฎีของการบริหารคือทฤษฎี Z โดยหลังจาก การศึกษาการบริหารของธุรกิจญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาและได้ทำการประสมประสานกันโดยมีแนวคิด ด้านการบริหารดังนี้^{๑๒๑}

๑. การจ้างงานระยะยาว
๒. การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์
๓. ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล
๔. การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป
๕. การควบคุมในตัวเองไม่เป็นทางการโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจนและเป็นทางการ
๖. เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง
๗. มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้นำหลักทฤษฎีของนักวิชาการบางท่านมา เป็นข้อมูลในการ ประกอบการศึกษา ดังนี้

เฮนรี ฟาโยล (Henri Fayol) เป็นบุคคลแรกที่วิเคราะห์ถึงองค์ประกอบมูลฐานของการ จัดการ ปัจจุบัน เรียกว่ากระบวนการบริหารจัดการ ซึ่งกล่าวได้ว่า มี ๕ ประการสำคัญ (POCCC) ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) คือ การศึกษาข้อมูลในปัจจุบันและคาดการณ์ในอนาคต แล้ววางเป้าหมายและแนวทางปฏิบัติไว้

^{๑๒๑} Ouchi William, **Organization and Management** , (Eaglewood Cliffs : Prentice Hill, 1971), p. 283.

๒. การจัดองค์การ (Organizing) คือ การจัดโครงสร้างของหน่วยงานหรือองค์การ ออกเป็นหน่วยงานย่อยๆ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงาน การจัดสรรคนเข้าทำงานใน ตำแหน่งงานต่างๆ

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) คือ การสั่งให้คนทำงานตามที่มอบหมาย งานให้ทำ บังคับบัญชาให้พนักงานทำงานตามภารกิจของหน่วยงาน

๔. การประสานงาน (Coordination) คือ การดูแลควบคุมและอำนวยความสะดวกให้ ผู้ทำงานสามารถได้โดยสะดวกเต็มความสามารถ

๕. การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมให้งานดำเนินไปตามแผนที่วางเอาไว้ ตรวจสอบให้ผลการปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

หลักในกระบวนการบริหารจัดการนี้ ควรมีความยืดหยุ่นและสามารถประยุกต์ใช้ได้กับ นักบริหารทุกระดับในองค์การเรียกว่าหลักการจัดการสากล๑๔ข้อ (Fayol's 14 Principle of Management) ดังนี้^{๑๒๒}

๑. หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of Work) โดยคำนึงถึงความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Specialization) ของแต่ละคน

๒. หลักอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) โดยให้ สอดคล้องกับระดับความรับผิดชอบตามตำแหน่งงานนั้นๆ

๓. หลักระเบียบวินัย (Discipline) พนักงานทุกคนต้องยอมรับและเชื่อฟังในกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับที่องค์กรกำหนดขึ้น

๔. หลักเอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of Command) ในการทำงาน ผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคนจะต้องรับฟังคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวเท่านั้น

๕. หลักทิศทางการทำงานอย่างเดียวกัน (Unity of Direction) ในการทำงานทุกกลุ่ม หรือทุกหน่วยงานในองค์การควรดำเนินการภายใต้แผนงานและทิศทางในการทำงานที่ชัดเจนอย่าง เดียวกัน

๖. หลักผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นรองผลประโยชน์ส่วนรวม (Subordination of Individual Interests the General Interest) ในการทำงานผลประโยชน์ขององค์การต้องมาก่อน ผลประโยชน์ส่วนตัวโดยคำนึงถึงความสำเร็จขององค์การเป็นสำคัญ

^{๑๒๒} Henri Fayol, *General and industrial management*, (London : Pittman & Sons, 1964), pp. 39-40.

๗. หลักการจ่ายค่าตอบแทนการทำงานที่เป็นธรรม (Remuneration) พนักงานต้องได้รับค่าจ้างที่เป็นธรรมเหมาะสมกับสภาพค่าครองชีพและความพอใจสูงสุดของทั้งฝ่ายคนงานและฝ่ายนายจ้าง

๘. หลักการรวมอำนาจ (Centralization) หมายถึงการให้มีศูนย์รวมการตัดสินใจและการควบคุมอยู่ที่ส่วนกลางและให้มีการกระจายอำนาจหน้าที่ที่เหมาะสมสอดคล้องและพอเหมาะกับองค์การนั้นๆ

๙. หลักสายการบังคับบัญชา (Scalar Chain) ควรกำหนดลำดับสายของการบังคับบัญชาแต่ละหน่วยงานในองค์การให้ชัดเจนลดหลั่นกันไปตามลำดับจากระดับสูงสุดลงมาถึงระดับต่ำสุดขององค์การไม่คลุมเครือหรือก้าวก่ายกัน

๑๐. หลักของความมีระเบียบ (Order) ทุกสิ่งทุกอย่างควรมีระเบียบแบบแผนการกำหนดตำแหน่งหน้าที่จะต้องพิจารณาจากคุณสมบัติที่เหมาะสม

๑๑. หลักความเสมอภาค (Equity) หมายถึงผู้บริหารควรมีหลักการจัดการบนพื้นฐานของความยุติธรรมความมีเมตตากรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยทั่วถึงทั้งองค์การปราศจากการลำเอียง

๑๒. หลักความมั่นคง (Stability of Tenure of Personnel) ฝ่ายบริหารควรสร้างความรู้สึกในเรื่องความมั่นคงในหน้าที่การงานและรักษาพนักงานที่มีคุณภาพไว้กับองค์การเพื่อลดอัตราการออกจากงานให้น้อยลง

๑๓. หลักความคิดริเริ่ม (Initiative) เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาขององค์การ

๑๔. หลักความสามัคคี (Esprit De Corps) ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพนักงานด้วยการทำงานเป็นทีมและมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเพื่อให้เกิดเอกภาพทั้งองค์การ

ลูเทอร์ กุลลิก และ ลินดอล เออร์วิค (Luther Gulick and Lyndall Urwick) ได้นำหลักการบริหารจัดการของฟาโยลมาปรับปรุงประยุกต์กับการบริหารราชการ ในที่สุดได้คำตอบเป็นกระบวนการบริหาร ๗ ประการ (POSDCoRB) ได้แก่^{๑๒๓}

๑. P = Planning หมายถึง การวางแผนเป็นการกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่าจะทำอะไรบ้าง เพื่ออะไร มีแนวทางปฏิบัติอย่างไร การวางแผนจะต้องทำก่อนการลงมือปฏิบัติ

^{๑๒๓} Gulick L. and Urwick J., *Papers on the Science of Administration*, (New York : Institute of Public Administration, 1973), pp.18-19.

๒. O = Organizing หมายถึง การจัดการองค์กร กล่าวคือ เป็นการจัดสายงานแบ่งแยกอำนาจการบริหารให้ผู้ปฏิบัติงานทราบบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

๓. S=Staffing หมายถึง การจัดหาบุคคล เป็นการบริหารงานทางด้านบุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พ้นจากงาน

๔. D = Directing หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการบอกทิศทางการทำงานเสนอแนะวิธีการทำงานหลังจากที่ได้วิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้วว่า ควรจะทำอะไรบ้าง อย่างไร ไปในทิศทางใด

๕.Co = Coordinating หมายถึง การประสานงาน อันได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยและบุคคลในตำแหน่งต่างๆ ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ซึ่งอาจจะต้องใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การสื่อสารการกำหนดระเบียบแผนในการทำงาน เป็นต้น

๖.R = Reporting หมายถึง การรายงาน การทำงานทุกอย่างจะมีการรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไปว่าตนเองได้ทำอะไรบ้าง อย่างไร ได้ผลประการใด

๗. B = Budgeting หมายถึง การจัดทำงบประมาณค่าใช้จ่ายให้ถูกต้องเหมาะสมกับกิจกรรม

จะเห็นได้ว่า POSDCoRB ของกลุณีนี้อาจมีลักษณะซ้ำซ้อนกับ POCCC ของฟาโยลแต่จัดขั้นตอนไว้ละเอียดกว่าจึงได้มีผู้นิยมนำมาใช้และเผยแพร่ในเวลาต่อมา การบริหารเป็นการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีขั้นตอนและเหมาะสมกับหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งกระบวนการบริหารบางตำราเรียกว่า หน้าที่ของการจัดการ ซึ่งมีหลายหน้าที่แตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักวิชาการแต่ละคน แต่จะมีหลักการใหญ่ๆ คล้ายคลึงกัน

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะได้สรุป ทฤษฎีการบริหารจัดการ ที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ ปี ค.ศ. ๑๙๕๐ จนถึงปัจจุบันว่า มีทั้งสิ้น ๒๕ ประการ ได้แก่^{๑๒๔}

๑. แขนงการตัดสินใจ (Decision) เป็นเทคนิคช่วยในการตัดสินใจภายใต้สภาพความเสี่ยงโดยคำนึงถึงคุณค่าและผลประโยชน์หรือขาดทุนที่คาดว่าจะได้ในแต่ละทางเลือก

๒. ตาข่ายการบริหาร (Managerial Grid) เป็นโมเดลทฤษฎีโดยมุ่งความสำคัญที่การผลิตและคน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหาร เทคนิคนี้ใช้พัฒนาองค์การ ซึ่งใช้ประเมินรูปแบบการจัดการของผู้นำโดยผ่านการใช้ตารางเป็นตัวแทนพิจารณา

๓. สิ่งที่ทำให้เกิดความพึงพอใจในงานและสิ่งที่ไม่ทำให้เกิดความไม่พึงพอใจในงาน (Satisfiers & Dissatisfies) มี ๒ ปัจจัย คือ ปัจจัยจูงใจ เป็นปัจจัยภายในของบุคคลที่มีอิทธิพลในการสร้างความพึงพอใจในการทำงาน เช่น ความก้าวหน้า ความสำเร็จ การยกย่อง เป็นต้น และปัจจัย

^{๑๒๔} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ, ๒๗-๓๐.

สุขอนามัย เป็นปัจจัยภายนอกที่ป้องกันไม่ให้นักงงานเกิดความไม่พึงพอใจในการทำงาน การเสนอ
 สุขอนามัย ไม่ใช่วิธีการจูงใจที่ดีที่สุด แต่เป็นการป้องกันความไม่พึงพอใจ ประกอบด้วย ปัจจัยที่
 เกี่ยวข้องกับการมาทำงานหรือการขาดงานของพนักงาน เช่น นโยบายบริษัท การบังคับบัญชา ความ
 มั่นคงในงาน ค่าตอบแทน สภาพการทำงาน เป็นต้น

๔. ทฤษฎี X และทฤษฎี Y (Theory X and Theory Y) เป็นทฤษฎีที่มีข้อสมมติในการ
 บริหารว่า บุคคลทั่วไปมี ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่กระตือรือร้นในการทำงาน และไม่มี ความกระตือรือร้น
 ในการทำงาน

๕. การระดมสมอง (Brainstorming) เป็นกระบวนการ ที่ให้บุคคลอื่นมีส่วนร่วมในการ
 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่กำหนดในช่วงที่มีการอภิปรายกลุ่มโดยเสรี โดยใช้เทคนิคกระตุ้น
 ความคิดริเริ่มและจินตนาการของบุคคลให้มีส่วนร่วม

๖. การฝึกอบรมแบบไวต่อความรู้สึกรู้สึก (Training Group) เป็นเทคนิคที่ใช้ในการพัฒนา
 องค์การเพื่อเพิ่มทักษะด้านความคิดของผู้เข้าฝึกอบรมทางด้านพฤติกรรมของตนเอง และพฤติกรรม
 ของสมาชิกในกลุ่ม

๗. การรวมตัวระหว่างธุรกิจ(Conglomeration)เป็นการรวมตัวระหว่างหลายธุรกิจที่ไม่
 เกี่ยวข้องกัน การรวมตัวระหว่างธุรกิจนี้มีได้ ๒ กรณี คือ การขยายตัวไปรวมกับธุรกิจอื่น และการ
 ขยายธุรกิจโดยการควบกิจการ

๘. การบริหารจัดการโดยวัตถุประสงค์ (MBO) เป็นขั้นตอนในการกำหนดวัตถุประสงค์
 โดยผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้บังคับบัญชาร่วมกันภายในช่วงระยะเวลาที่กำหนดไว้ หรือเป็นขั้นตอนใน
 การกำหนดเป้าหมายร่วมกันระหว่างผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้บังคับบัญชา เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติให้
 สำเร็จตามเป้าหมายนั้น

๙. การกระจายธุรกิจ (Diversification) เป็นกลยุทธ์ระดับบริษัท ซึ่งผู้จัดการพยายามที่
 จะใช้ทรัพยากรขององค์การให้ดียิ่งขึ้น โดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ และตลาดใหม่

๑๐. ทฤษฎี Z (Theory Z) เป็นทฤษฎีซึ่งอธิบายโครงสร้างงานในการบริหาร โดยมุ่งการ
 ตัดสินใจร่วมกัน การประเมิน และการเลื่อนตำแหน่งอย่างล่าช้า และมีการเกี่ยวข้องกันในลักษณะ
 แบบครอบครัว

๑๑. การงบประมาณฐานศูนย์ (Zero-Base Budgeting) เป็นการจัดสรรทรัพยากรให้กับ
 โครงการหรือกิจกรรม เป็นเทคนิคการควบคุมซึ่งต้องการให้ทุกโปรแกรมการกำหนดงบประมาณของ
 บริษัทต้องมีการสำรวจทุกปี

๑๒. การกระจายอำนาจ (Decentralization) เป็นขอบเขตซึ่งมีการมอบอำนาจหน้าที่ใน
 การตัดสินใจและความรับผิดชอบไปยังระดับล่างตามสายการบังคับบัญชาขององค์การ

๑๓. วงจรคุณภาพ (Quality Circle) เป็นกลุ่มทำงานหน่วยเล็ก ประกอบด้วยบุคคล ตั้งแต่ ๔-๑๕ คน ร่วมกันศึกษาการควบคุมคุณภาพ เกี่ยวกับการผลิตและการปฏิบัติการอย่างมีคุณภาพ ตลอดจนระบุปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหา

๑๔. ความเป็นเลิศ (Excellence) ซึ่งระบุความเป็นเลิศขององค์กร ๘ ประการ คือ การมุ่งการกระทำ การอยู่ใกล้ชิดกับลูกค้า การส่งเสริมความอิสระและความเป็นเจ้าของกิจการ การเพิ่มประสิทธิภาพโดยอาศัยคน มุ่งที่ค่านิยม การดำเนินธุรกิจที่เชี่ยวชาญ การมีโครงสร้างที่เรียบง่ายและมีที่ปรึกษาน้อยลง และการเข้มงวดพร้อมผ่อนปรนในขณะเดียวกัน

๑๕. การปรับโครงสร้างองค์กรใหม่ (Restructuring) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในวิธีการปฏิบัติงานขององค์กร หรือเป็นวิธีเพิ่มประสิทธิภาพ และประสิทธิผลขององค์กร ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในโครงสร้างองค์กร รวมทั้งลดระดับการบริหารและส่วนประกอบของการเปลี่ยนแปลงองค์กร การจัดหาบุคคล และการลดขนาดของปริมาณคน

๑๖. การบริหารจัดการกลุ่มธุรกิจที่ลงทุนหรือการจัดการเกี่ยวกับการกระจายการลงทุน หรือกระจายความเสี่ยง (Portfolio management) เป็นกลยุทธ์ของบริษัทซึ่งเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ห้วงองค์ประกอบของธุรกิจและผลิตภัณฑ์แล้วกำหนดกลยุทธ์การจัดสรรทรัพยากรทางการเงินสำหรับแต่ละธุรกิจและผลิตภัณฑ์นั้น

๑๗. การบริหารจัดการโดยเดินดูรอบ ๆ (MBWA) เป็นแนวทางในการจัดการซึ่งเกี่ยวกับการไปเยี่ยมเยียนแผนกต่างๆ ขององค์กรโดยไม่มีการแจ้งให้ทราบล่วงหน้า เป็นเทคนิคที่ทำให้ผู้บริหารพบปะโดยตรงกับพนักงานเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน

๑๘. โครงสร้างองค์กรแบบเมทริกซ์ (Matrix) เป็นการจัดการในลักษณะแผนก แต่ขึ้นกับหน้าที่องค์กร โดยจะมีสายการบังคับบัญชา ๒ สายที่เกิดขึ้น พร้อมกัน คือสายงานบังคับบัญชาที่เป็นงานประจำและสายการบังคับบัญชาที่เป็นงานโครงการ

๑๙. การบริหารจัดการญี่ปุ่นแบบแคมบัง (Kamban) เป็นระบบย่อยของวิธีการควบคุมให้ทันเวลา หรือเป็นอีกชื่อหนึ่งของการควบคุมสินค้าคงเหลือแบบทันเวลาพอดี

๒๐. การบริหารจัดการแบบผู้ประกอบการ (Intrapreneuring) เป็นกิจกรรมของผู้ประกอบการภายในองค์กร กล่าวคือ แต่ละกลุ่มมีบทบาทในการเป็นผู้ประกอบการภายใน

๒๑. วัฒนธรรมบริษัท (Corporate Culture) เป็นระบบความเชื่อและค่านิยมร่วมที่มีการพัฒนาขึ้นมาภายในสังคมและขึ้นนำพฤติกรรมของสมาชิก หรือเป็นระบบซึ่งมีความหมายร่วมกันภายในสังคมหนึ่ง ซึ่งจะกำหนดวิธีการที่บุคคลนำมาปฏิบัติ เป็นระบบซึ่งกำหนดโดยสมาชิกที่ทำให้สังคมหนึ่งแตกต่างจากสังคมหนึ่ง

๒๒. การลดขนาดองค์กร (Downsizing) เป็นการปรับลดขนาดและขอบเขตของแรงงานลงเป็นอย่างมาก โดยพยายามค้นหาหรือกำหนดขนาดที่เหมาะสมของแรงงานให้แก่องค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร

๒๔. ทีมที่บริหารด้วยตนเอง (Self-Managed Teams) เป็นกลุ่มงานอัตโนมัติโดยพนักงานที่ได้รับการฝึกอบรม เพื่อให้ทำงานทั้งหมดในหน่วยงานหนึ่งโดยทีมงานนั้น

๒๕. การบริหารจัดการคุณภาพโดยรวม (TQM) เป็นการบริหารจัดการคุณภาพโดยรวม ๔ ประการคือ มุ่งเน้นที่ความพึงพอใจของลูกค้า การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง มีการปรับปรุงคุณภาพทุกอย่างขององค์กร มีความถูกต้องแม่นยำในการวัด และมอบอำนาจให้แก่พนักงาน

สรุปได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ผู้บริหารใช้สำหรับตัดสินใจเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นองค์กรที่เป็นหน่วยงานของรัฐและเอกชนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย การนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์และประหยัดที่สุด ซึ่งผู้บริหารจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์เพื่อให้บุคคลในองค์กรมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน และให้ความร่วมมือปฏิบัติงาน เกิดทัศนคติที่ดีต่อองค์กร ซึ่งกระบวนการบริหารเป็นภารกิจที่ผู้บริหารต้องปฏิบัติหน้าที่ตามลำดับขั้นตอนเป็นระบบมีการวางแผนการจัดองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อองค์กร

๒.๓ การบริหารเชิงพุทธ

การบริหารเชิงพุทธหรือพุทธวิธีการบริหารเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปี เป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องการบริหารในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก

การศึกษาพุทธวิธีการบริหารในครั้งนี้ขอใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหาร ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิก และสายการบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการดำเนินการ ตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาในองค์กร^{๑๒๕}

เราจะพิจารณาพุทธวิธีบริหารในประเด็นที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก และการกำกับดูแล ดังนี้

๒.๓.๑ พุทธวิธีในการวางแผน

เมื่อว่าตามคำนิยามและหน้าที่ของนักบริหารดังกล่าวมานี้ เราต้องยอมรับว่า หลังจากการตรัสรู้ในวันเพ็ญกลางเดือน ๖ ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ตามลำพังพระองค์เดียว ในขั้นนั้นยังไม่มีการบริหารในพระพุทธศาสนา การบริหารเกิดขึ้น เมื่อมีสมาชิกใหม่เข้ามาในพระพุทธศาสนา เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๒ เดือน นั่นคือ เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์ในวันอาสาฬหบูชา ท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบทแก่ท่านอัญญาโกณฑัญญะ ด้วยพระพุทธดำรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๑๒๖}

พระพุทธดำรัสดังกล่าวนี้ มีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการอุปสมบทไว้ชัดเจนว่า “เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” นั้นหมายถึงว่า มีการกำหนดวัตถุประสงค์ส่วนตัวเพื่อให้สมาชิกใหม่ได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนายึดมั่นเป้าหมายเดียวกัน คือ มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในโอกาสอื่นว่า พรหมจรรย์ (การบวช) นี้ไม่ได้มีไว้สำหรับแสวงหาลาภสักการะและคำสรรเสริญ ไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อศีล สมาธิ และปัญญาเท่านั้น แต่มีไว้เพื่อเจโตวิมุตติหรือความหลุดพ้นแห่งจิต^{๑๒๗}

ในพุทธวิธีเกี่ยวกับการวางแผนนี้ สิ่งที่สำคัญมากคือผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้บริหารต้องมีจักขุมา แปลว่า มีสายตาวัดยาวไกล คือมองการณ์ไกล^{๑๒๘} วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกภายในองค์กรยอมรับและดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางนั้น องค์กรทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดจุดหมายปลายทางในพระพุทธศาสนาไว้ว่า การประพฤติปฏิบัติธรรมทุกอย่างมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่จุดเดียวคือวิมุตติ (ความหลุด พ้นทุกข์) ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเทียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม ฉันท ไต ธรรมวินัยนี้ก็มรสเดียวคือวิมุตติ ฉันทนั้น”^{๑๒๙}

^{๑๒๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีการบริหาร*, หน้า ๔-๕.

^{๑๒๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘๘/๒๓.

^{๑๒๗} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๕๒/๓๗๓.

^{๑๒๘} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๕๙/๑๕๖.

^{๑๒๙} วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๖๒/๒๙๑.

การถือเอาความหลุดพ้นทุกข์เป็นวัตถุประสงค์ส่วนตัวสำหรับสมาชิกทุกคนในพระพุทธศาสนานี้ใช้ได้กับผู้ยังไม่บรรลุป็นพระอรหันต์ แต่เมื่อสมาชิกรู้เป็นพระอรหันต์ได้ เจโตวิมุติ หลุดพ้นทุกข์แล้ว วัตถุประสงค์ของเขาก็เปลี่ยนไป นั่นคือ แทนที่จะดำเนินชีวิตเพื่อความหลุดพ้นส่วนตัว พระอรหันต์จะดำเนินชีวิตเพื่อคนอื่นให้หลุดพ้นทุกข์ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อพันพรรษาแรก มีภิกษุผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ๖๐ รูป พระพุทธเจ้าทรงวางแผนเพื่อประกาศศาสนาแล้วส่งพระสาวกเหล่านั้นให้แยกย้ายกันไปในทิศทางต่างๆ ด้วยพระดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทเวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกันสองรูป... แม้เราเองก็จะไปยังตำบลอูรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๑๓๐}

เนื่องจากพระสงฆ์มีจำนวนจำกัด พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญชาให้แต่ละรูปไปตามลำพังผู้เดียว ส่วนพระองค์เองทรงเลือกไปประกาศธรรมแก่เจ้าลัทธินแคว้นมคธ คือ ชฎิลสามพี่น้องที่ตำบลอูรุเวลาเสนานิคม พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลา ๒ เดือนในการชี้แจงให้เข้าใจหลักปรัชญาในพระพุทธศาสนา แก่ชฎิลสามพี่น้องและบริวาร จนทำให้พวกเขาหันมาบวชเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จากนั้นได้เสด็จไปเทศน์โปรดพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชอาแห่งแคว้นมคธ พระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวมคธเห็นว่าชฎิลสามพี่น้องที่พวกตนนับถือได้ยอมเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ก็คลายทิฐิมานะหันมาตั้งใจฟังธรรม ในที่สุดก็ได้ดวงตามเห็นธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาไม่นานนับจากวันตรัสรู้ก็สามารถวางรากฐานพระพุทธศาสนา ในแคว้นมคธ ซึ่งเป็นหนึ่งในแคว้นมหาอำนาจสมัยนั้น นี่เป็นผลมาจากการวางแผนประกาศพระศาสนาในเบื้องต้นของพระพุทธเจ้า^{๑๓๑}

ถ้าพระพุทธเจ้าไม่ประสบความสำเร็จในการประกาศศาสนาโดยที่หาผู้บรรลุดุธรรมตามอย่างพระพุทธองค์ไม่ได้สักคนเดียว พระพุทธเจ้าก็เป็นเพียงพระปัจเจกพุทธะ คือ ผู้ตรัสรู้เฉพาะตนที่ไม่สามารถสอนคนอื่นให้บรรลุดุธรรมตามได้ จึงไม่ใช่ผู้บริหาร แต่เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงสามารถทรงสามารถสอนให้คนอื่นตรัสรู้ตามได้พระองค์จึงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะผู้สามารถจัดตั้งองค์กรพระพุทธศาสนา และเป็นนักบริหารกิจการพระศาสนา^{๑๓๒}

ในการวางแผนเพื่อประกาศพระศาสนาดังกล่าวมานั้น พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวัตถุประสงค์สำหรับให้สมาชิกในองค์กรทุกคนถือปฏิบัติเป็นแบบเดียวกัน นั่นคือให้สมาชิกยึดความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัวหรือความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่นเป็นเป้าหมายของการดำเนินชีวิต การปฏิบัติ

^{๑๓๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๒/๓๙.

^{๑๓๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, หน้า ๖.

^{๑๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

เพื่อความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัว เรียกว่า อัตตहितสมบัติ การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่น เรียกว่า พรหิตปฏิบัติ^{๑๓๓}

พระพุทธเจ้าทรงมีทั้งอิตตहितสมบัติที่เกิดจากพระปัญญาคุณและพรหิตปฏิบัติที่เกิดจากพระกรุณาคุณ จึงทรงวางรากฐานในการประกาศพระศาสนาด้วยการแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ แก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ ในวันมาฆบูชา หลังจากตรัสรู้ได้ ๔ เดือน

ในโอวาทปาฏิโมกข์ หมายถึง คำสอนที่เป็นหลักสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระอรหันต์เพื่อให้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไป ในโอวาทปาฏิโมกข์นี้ มีการกำหนดให้นิพพานหรือความหลุดพ้นทุกข์เป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรม แนวทางปฏิบัติธรรมให้ยึดหลัก ๓ ประการ คือ ไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำดีให้ถึงพร้อม และทำจิตใจให้ผ่องใส นอกจากนี้ยังกำหนดวิธีการประกาศพระศาสนาว่า ให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยขันติหรือความอดทน ไม่ให้ใช้การว่าร้ายหรือการเข่นฆ่าประหัตประหาร เพื่อบีบบังคับให้คนหันมานับถือพระพุทธศาสนา^{๑๓๔} ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ

สรุปว่า พระพุทธองค์ทรงแผนเพื่อบริหารองค์กรของพระองค์เอง ขึ้นแรกหลังจากตรัสรู้แล้วพระองค์ทรงวางแผนการบริหารจัดการ โดยการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระองค์แก่สาวก และส่งสาวกออกไปประกาศพระศาสนา หลังจากพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองแล้ว ก็มอบภาระหน้าที่ให้พระมหาเถระที่มีคุณสมบัติบริหารจัดการที่พระองค์ทรงจัดตั้งขึ้น มีการใช้วิสัยทัศน์กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และพันธกิจไว้อย่างชัดเจน องค์กรพระพุทธศาสนาจึงเจริญเติบโตขึ้นมาได้ด้วยผลจากวิสัยทัศน์ของพระพุทธเจ้า

๒.๓.๒ พุทธวิธีในการจัดองค์กร

ในการรับสมาชิกใหม่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจะมีการกำหนดให้สมาชิกทุกคนเริ่มต้นจากศูนย์นั่นคือไม่มีการอนุญาตให้นำชาติชั้นวรรณะหรือตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาสเข้ามาในองค์กรคณะสงฆ์ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเทียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสายคือ แม่น้ำคงคา ยมูนา อจิรวดี สรภูมที ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรอันเดิมเสียถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรเหมือนกันวรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ศูทร ก็เช่นเดียวกันคือออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสียถึงซึ่งอันนับว่าสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหมือนกัน”^{๑๓๕}

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่าทุกคนที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นพระภิกษุเสมอเหมือนกันหมดการอยู่ร่วมกันของคนที่เหมาะสมกันนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาในการบังคับบัญชาภายใน

^{๑๓๓} อ่างแล้ว, พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, หน้า ๖.

^{๑๓๔} **ขุ.ธ.** (ไทย) ๒๕/๒๔/๓๙.

^{๑๓๕} **วิ.จ.** (ไทย) ๗/๔๖๐/๒๙๐.

องค์กรเพราะเหตุที่ว่าเมื่อสมาชิกถือตัวว่าเท่าเทียมกับคนอื่นก็จะไม่มีใครเชื่อฟังใครหรือยอมลงให้ใคร
 ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “การอยู่ร่วมกันของคนที่เสมอกันนำทุกข์มาให้ ถ้าเป็นเช่นนั้นการบังคับ
 บัญชาภายในองค์กรก็มีไม่ได้”^{๑๓๖} พระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับ
 พรรษาผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อน

เมื่อสาวกมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธเจ้าทรงจัดองค์กรในพระพุทธศาสนาออกเป็นพุทธ
 บริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในส่วนของภิกษุบริษัทและภิกษุณีบริษัทพระพุทธเจ้าทรง
 มอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์ดำเนินการ
 อุปสมบทเมื่อมีกิจจาริกรรมหรือกิจการที่จะต้องทำร่วมกัน คณะสงฆ์สามารถบริหารจัดการเองหรือเมื่อ
 มีกรณีความขัดแย้งเกิดขึ้นในคณะสงฆ์พระพุทธเจ้าก็ทรงมอบอำนาจให้คณะสงฆ์เป็นผู้จัดการ
 แก้ปัญหา^{๑๓๗}

พระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นธรรมราชา คือผู้บริหารสูงสุดในองค์กร
 พระพุทธศาสนาดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นพระราชานั้นคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม”^{๑๓๘}
 พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระสาวกให้เป็นพระธรรมเสนาบดีมีฐานะเป็นรองประธานบริหาร อยู่ใน
 ลำดับถัดมาจากพระพุทธเจ้าและเป็นอัครสาวกฝ่ายขวารับผิดชอบ งานด้านวิชาการพระ โมคคัลลานะ
 เป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้ายรับผิดชอบ งานด้านบริหารพระอานนท์เป็นเลขานุการส่วนพระองค์และ
 ทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะ คือผู้ชำนาญการที่รับภาระงานด้านต่าง ๆ
 เช่น พระมหากัสสปะเป็นผู้ชำนาญด้านธุดงค์พระปุลณณะมนตานีบุตรเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม
 ภิกษุณีปฎาจาราเป็นผู้ชำนาญด้านวินัย จิตตคหบดีเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม^{๑๓๙} การแต่งตั้ง
 เอตทัคคะนี้เป็นตัวอย่างของการกระจายอำนาจและการใช้คนให้เหมาะกับงานในพระพุทธศาสนา

สรุปว่า การจัดองค์กรของพระพุทธเจ้านั้น เริ่มจัดตั้งหลังจากที่พระพุทธองค์ทรง
 ประกาศพระศาสนา และมีพุทธสาวกเพิ่มขึ้น จึงเริ่มจัดตั้งองค์กร ครั้งแรกพระองค์ทรงเป็นผู้กำกับ
 ดูแลด้วยพระองค์เอง ตั้งแต่การบริหารองค์กร การจัดเผยแผ่ การปกครอง ขึ้นตรงกับพระองค์รูปเดียว
 เมื่อองค์ขยาย มีคนจำนวนมากขึ้น พระองค์ทรงมอบหมายให้รับผิดชอบตามภาระหน้าที่และบทบาท
 ที่ได้รับ โดยพิจารณาจากคุณสมบัติของพระเถระผู้มีความชำนาญในด้านต่างๆ ก็สอดคล้องกับการ
 แต่งตั้งเอตทัคคะในครั้งพุทธกาลในด้านต่างๆ

^{๑๓๖} ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๓๑/๕๔.

^{๑๓๗} ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๓๑/๕๔.

^{๑๓๘} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๖๐๘/๕๕๔.

^{๑๓๙} อจ.เอก. (ไทย) ๒๐/๑๔๖/๓๐.

๒.๓.๓ พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวชที่ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรตามแบบบัญญัติจตุตถกรรมพระสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธีอุปสมบทเรียกว่าพระอุปัชฌาย์การรับคนเข้ามาอุปสมบทต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท^{๑๔๐}

เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้วพระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ๕ จึงเรียกว่านิสสัยมุตตกะ คือผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์ดังนั้นกระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งกระบวนการนี้ก่อให้เกิดระบบโรงเรียนในวัดซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่สำคัญในอินเดีย เช่นมหาวิทยาลัยนาลันทา^{๑๔๑}

ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากรตราบไต่ที่บุคลากรนั้นยังไม่บรรลุนั้นพระอรหันต์เขาผู้นั้นต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไปเรียกว่าเป็นเสขะคือ ผู้ยังต้องศึกษาต่อเมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้วจึงเรียกว่าเป็นอเสขะคือผู้ไม่ต้องศึกษา^{๑๔๒}

กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญาซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่งด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา^{๑๔๓}

การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดหมายสาระกิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาคนและชีวิตให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจและความต้องการของผู้เรียน^{๑๔๔} ดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียนโดยที่พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่าและ

^{๑๔๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๗.

^{๑๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๑๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๑๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๑๔๔} คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, **ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

ทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษาอบรมไปตามจริต ๖ และที่สำคัญมากก็คือ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตุมเหทิกิจจอาตปอภุขาทาโร ตถาคตา เธอทั้งหลายต้องทำความเพียรเพิกกิเลสเองพระตถาคตเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทาง”^{๑๔๕}

บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วก็จะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายใน องค์กรตามความรู้ความสามารถดังที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ ดังกล่าว มาแล้ว

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและการลงโทษซึ่งเทียบได้กับการใช้พระเดชพระคุณในสมัยปัจจุบันนั่นคือใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษดังพระบาลีที่ว่า “นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ ชมฺคณฺที่ควรชม ยกย่องคนทีควรยกย่อง”^{๑๔๖} เราจะเข้าใจระบบการให้รางวัลและการลงโทษได้ดีจากเรื่องต่อไปนี้ในเกสีสูตร^{๑๔๗}

วันหนึ่ง สารถิผู้ฝึกม้าชื่อนายเกสีเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามว่าพระพุทธเจ้าทรงมีวิธีฝึกคนอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงย้อนถามว่านายเกสีมีวิธีฝึกม้าอย่างไร นายเกสีกราบทูลว่า เขาใช้ ๓ วิธี คือ วิธีนุ่มนวลวิธีรุนแรง วิธีผสมผสาน คือ มีทั้งความนุ่มนวลและรุนแรง

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่าถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร

นายเกสีกราบทูลว่าถ้าฝึกไม่ได้ผลก็ฆ่าม้าทิ้งเสียเพราะปล่อยไปก็ทำให้เสียชื่อสถาบันเกสีวิทยา

พระพุทธเจ้าตรัสว่าพระองค์ทรงใช้ทั้ง ๓ วิธีฝึกคนเหมือนกันคือ ใช้วิธีนุ่มนวลกับคนที่ควรให้กำลังใจใช้วิธีรุนแรงกับคนที่ควรตำหนิห้ามปรามและใช้วิธีผสมผสานกับคนที่ควรยกย่องเมื่อถึงคราวต้องยกย่องและตำหนิเมื่อถึงคราวต้องตำหนิ

นายเกสีทูลถามว่าถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร

พระพุทธเจ้าตรัสว่าก็มีการฆ่าทิ้งเหมือนกัน

นายเกสีทูลถามว่าการฆ่าไม่สมควรสำหรับสมณะมิใช่หรือ

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่าในวินัยของพระอริยเจ้า การฆ่าหมายถึงการเล็กว่ากล่าวสั่งสอนคนที่พระพุทธเจ้าเล็กว่ากล่าวสั่งสอนย่อมหมดโอกาสเจริญเติบโตในทางธรรม

สรุปว่า การบริหารงานบุคคลของพระองค์นั้น พระองค์ทรงวางระบบการบริหารงานบุคคลไว้ตามลำดับขั้นตอน ประกอบด้วยฝ่ายปกครอง ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายเผยแผ่ เป็นต้น ซึ่งในแต่ละฝ่ายก็จะมีหน้าที่รับผิดชอบจากการได้รับมอบหมายจากพระองค์และทรงคัดเลือกพระเถระที่พระองค์ทรงแต่งตั้งเถระเอตทัคคะในแต่ละด้านให้รับผิดชอบตามลำดับ

^{๑๔๕} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑.

^{๑๔๖} พุ.ช.า. (ไทย) ๒๗/๒๔๔๒/๕๓๑.

^{๑๔๗} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๕๐.

๒.๓.๔ พุทธวิธีในการอำนวยการ

การอำนวยการให้เกิดการดำเนินงานในพระพุทธศาสนาต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะไม่มีระบบการใช้กำลังบังคับให้ปฏิบัติตามผู้นำในพระพุทธศาสนาการที่สมาชิกจะทำตามคำสั่งของผู้บริหารหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำในผู้บริหารเป็นสำคัญ

อะไรคือความแตกต่างระหว่างผู้บริหารกับผู้นำ

ผู้บริหาร คือผู้ที่ทำให้คนอื่นทำงานตามที่ผู้บริหารต้องการ

ผู้นำ คือผู้ที่ทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามที่ผู้นำต้องการ

ดังนั้นผู้บริหารเชิงพุทธต้องมีภาวะผู้นำ คือมีความสามารถในการจูงใจให้คนเกิดความ ต้องการอยากปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหาร

บุคคลที่จะเป็นผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติสำคัญ ๒ ประการดังกล่าวมาแล้ว คือ อัตตหิต สมบัติหมายถึงความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ และปรหิตปฏิบัติ หมายถึงความมีน้ำใจในการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมและองค์กรของตน

พระพุทธเจ้าทรงเพียบพร้อมด้วยอัตตหิตสมบัติและปรหิตสมบัติจึงสามารถใช้ภาวะผู้นำ บริหารกิจการพระพุทธศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีอัตตหิตสมบัติที่สำคัญในการบริหารของ พระพุทธเจ้าก็คือความสามารถในการสื่อสารกับคนทั่วไปในการสื่อสารเพื่อการบริหารแต่ละครั้ง พระพุทธเจ้าทรงใช้หลัก ๔ ส.^{๑๔๘} ซึ่งคำอธิบายเชิงประยุกต์เข้ากับการบริหารดังต่อไปนี้

๑. สันทัสสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึงอธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย

๒. สมาทปทา (จูงใจ) หมายถึงอธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธา และความรู้สึกว่าต้องฝืนให้ไกลและไปให้ถึง

๓. สมุตเตชชา (แก้แค้น) หมายถึงปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความ กระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย

๔. สัมปหังสนา (ร่าเริง) หมายถึงสร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตร ซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน

ความสามารถในการจูงใจคนของพระพุทธเจ้า ตรงกับพระสมัญญาว่า ตถาคต หมายถึง คนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น^{๑๔๙} พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมากเพราะทรงสอนให้รู้ (ยถาวาที) ทำให้ดู (ตถากาโร) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาที ตถากาโร)

^{๑๔๘} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๘/๑๖๑.

^{๑๔๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๑/๒๕๕.

ยิ่งไปกว่านั้นการสั่งการแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่ายเพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการแต่ทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย ดังที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำความดีซึ่งเรียกว่า อธิปไตย ๓ ประการ^{๑๕๐} คือ

๑. อัตตาธิปไตย การทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง
๒. โลกาธิปไตย การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่อง นั่นคือยึดทัศนคติหรือคะแนนนิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้ง
๓. ธรรมาธิปไตย การทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่นั่นคือยึดธรรมคือหน้าที่เป็นสำคัญ

แม้พระพุทธเจ้าจะประกาศว่าพระองค์เป็นธรรมราชาแต่ก็ไม่ทรงใช้อำนาจเบ็ดเสร็จโดยลำพังพระองค์เองตามแบบราชาธิปไตยในสมัยนั้นพระพุทธเจ้าทรงกระจายอำนาจในการบริหารให้กับคณะสงฆ์ดังกล่าวมาแล้วทั้งนี้เพราะแรงจูงใจในการบริหารของพระพุทธเจ้าผู้หมดกิเลสแล้วย่อมไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ส่วนพระองค์การบริหารของพระพุทธเจ้าจึงไม่ใช่อัตตาธิปไตย นอกจากนี้พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ทรงบริหารกิจการพระศาสนาไปตามคำนิทา และสรรเสริญของชาวโลกการบริหารของพระองค์จึงไม่ใช่โลกาธิปไตย พุทธวิธีบริหารเป็นธรรมาธิปไตยเพราะพระพุทธเจ้าทรงยึดธรรมคือหลักการสร้างประโยชน์สุขเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงหลักการบริหารของพระองค์ไว้ว่า

“พระตถาคตอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาทรงอาศัยธรรม สักการธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตราเป็นธรรมาธิปไตย ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่เป็นธรรม”^{๑๕๑}

เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงยึดหลักธรรมาธิปไตยนี้เองจึงไม่มีการตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระพุทธองค์ทั้งนี้เพราะทรงประสงค์จะให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วจะเป็นศาสดาของพวกเธอเมื่อเราล่วงลับไป”^{๑๕๒}

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วไม่นานพระมหากัสสปะได้ปฏิบัติตามพุทธพจน์นี้โดยเรียกประชุมพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปเพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่สำหรับใช้เป็นหลักอ้างอิงในการบริหารกิจการพระศาสนานับแต่นั้นมาการบริหารกิจการพระศาสนาก็ยึดพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกเป็นหลักโดยมีคณะสงฆ์เป็นองค์การบริหารสูงสุดสืบต่อมาจนทุกวันนี้

^{๑๕๐} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๗๙/๑๘๖.

^{๑๕๑} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๕๓/๑๓๙.

^{๑๕๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๗/๑๔๐.

สรุป พระพุทธเจ้าทรงใช้จิตวิทยาในการอำนวยการ หมายถึงการวางขั้นตอนการทำงาน อธิบายการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งเข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองสร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน ซึ่งเป็นจิตวิทยาที่พระองค์ทรงใช้ในการอำนวยการ สร้างแรงศรัทธาให้ เกิดชี้แจงอธิบายขยายความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๒.๓.๕ พุทธวิธีในการกำกับดูแล

การกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตาม วัตถุประสงค์ที่วางไว้พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่งดังที่ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบ เดียวกันพระพุทธเจ้าทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ เช่นเพื่อความผาสุกแห่ง คณะสงฆ์ เพื่อข่มขู่บุคคลผู้ร้ายางอายุเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคตเพื่อ ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา^{๑๕๓}

การบัญญัติพระวินัยเป็นเครื่องช่วยให้พระสงฆ์มีวินัยในตนเองและมีเกณฑ์ในการประเมิน ตนเองเมื่อเห็นว่าตนทำผิดพลาดไปจากมาตรฐานความประพฤติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้และความ ผิดพลาดนั้นไม่ร้ายแรงถึงขนาดต้องถูกขับออกจากหมู่คณะหรือขาดจากความเป็นภิกษุพระสงฆ์แต่ละ รูปจะสารภาพความผิดพลาดต่อเพื่อนพระสงฆ์ด้วยกันพิธีสารภาพเรียกว่า การแสดงอาบัติซึ่งลงท้าย ด้วยคำมั่นสัญญาว่าจะไม่ทำผิดอย่างนั้นอีกต่อไป

เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้วพระพุทธเจ้า ทรงกำหนดให้พระภิกษุนำศีลสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้เหล่านั้นมาสวดให้กันและกันฟังทุกกึ่งเดือนใน วันพระ๑๕ คำ ประเพณีปฏิบัตินี้เรียกว่าการสวดปาฏิโมกข์ ในตอนจบของศีลสิกขาบทแต่ละข้อผู้สวด ก็จะถามที่ประชุมสงฆ์ว่า “กจจิตถ ปริสุทธานันท์หลายปริสุทธีในศีลสิกขาบทนี้แล้วหรือ”^{๑๕๔}

ยิ่งไปกว่านั้นพระพุทธเจ้ายังได้ทรงบัญญัติให้พระภิกษุทำการปวารณาต่อคณะสงฆ์ในวัน ออกพรรษาการปวารณาหมายถึง การอนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกันด้วยคำว่า “ท่านผู้ เจริญ ข้าพเจ้าขอปวารณาต่อสงฆ์ เพราะเห็นกัฏฐิ เพราะได้ยินกัฐิเพราะสงสัยกัฐิ ขอท่านทั้งหลายจง อาศัยความกรุณาว่ากล่าวข้าพเจ้าเมื่อข้าพเจ้าเห็นว่าผิดพลาด ก็จักแก้ไขปรับปรุงตัวเอง”^{๑๕๕}

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงกำหนดวิธีการในการกำกับดูแลเพื่อให้ พระสงฆ์มีวินัยในตนเองมีการประเมินตนเองและมีการกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์กำกับดูแลกันเอง

^{๑๕๓} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๒๐/๓๗.

^{๑๕๔} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๓๐๐/๒๒๐.

^{๑๕๕} วิ.มทา. (ไทย) ๔/๒๒๖/๓๑๔.

ในกรณีที่เกิดข้อพิพาทขัดแย้งซึ่งเรียกว่าอธิกรณ์ขึ้นในองค์กรสงฆ์อันเนื่องมา จากพระสงฆ์บางรูปไม่ยอมรับการกำกับดูแลนั้นพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวิธีระงับอธิกรณ์ซึ่งเรียกว่า อธิกรณ์สมณะ ๗ ประการ^{๑๕๖} ตัวอย่างเช่น

สัมมุขาวินัย คือวิธีระงับข้อพิพาทด้วยการที่คณะสงฆ์ประชุมพร้อมกันพิจารณาข้อกล่าวหาของฝ่ายโจทก์และคำแก้ต่างของฝ่ายจำเลยแล้วตัดสินโดยยึดหลักพระธรรมวินัย

เยภุยยสิกา คือ วิธีระงับข้อพิพาทโดยให้ที่ประชุมสงฆ์ออกเสียงชี้ขาดฝ่ายที่ได้รับเสียงสนับสนุนข้างมากเป็นฝ่ายชนะ

ติณวัตถารกะ คือวิธีระงับข้อพิพาทด้วยการประนีประนอมยอมความโดยที่คู่กรณีตกลงเลิกกันไปไม่ต้องมีการชำระสะสางให้มากเรื่องเหมือนเอาหญ้ามากลบทับปัญหาไว้

กระบวนการกำกับดูแลความประพฤติของพระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้นั้นเป็นหลักประกันความมั่นคงและความบริสุทธิ์ผุดผ่องของคณะสงฆ์ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “เปรียบเหมือนมหาสมุทร ไม่ร่วมกับซากศพที่ตายแล้วซากศพที่ตายแล้วใดมีอยู่ในมหาสมุทร มหาสมุทรย่อม นำซากศพที่ตายแล้วนั้นไปสู่ฝั่งซัดขึ้นบกโดยพลัน บุคคลใดเป็นผู้ทศิล มีธรรมลามก มีความประพฤติไม่สะอาดน่ารังเกียจ สงฆ์ย่อมไม่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันยกเธอออกไปเสียโดยพลันถึงแม้เธอนั่งในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็จริงถึงอย่างนั้นเธอชื่อว่าไกลจากสงฆ์และสงฆ์ก็ไกลจากเธอ”^{๑๕๗}

สรุปได้ว่า การบริหารเชิงพุทธซึ่งเป็นการบริหารแบบศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาและ ศาสตร์สมัย ผสานวิธีและบูรณาการหลักการทำงานให้เข้ากับระเบียบ อำนาจดำเนินการ มาตรฐาน แผนงานวัฒนธรรมองค์กร วิสัยทัศน์ การบริหารเชิงพุทธหรือพุทธวิธีบริหารของพระพุทธเจ้านี้สามารถปรับประยุกต์ ใช้ในยุคปัจจุบันได้กับทุกองค์กรเพื่อให้เกิดประสิทธิผลที่ดี มีประโยชน์ต่อการบริหารงานในองค์กรสร้างความสามัคคีและความยุติต่อทุกคนในองค์กร

๒.๓.๖ หลักธรรมสำหรับการบริหาร

การบริหารจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ส่วนหนึ่งนั้นก็ขึ้นอยู่กับคุณธรรมและ จริยธรรมของผู้บริหารในการบริหารองค์การเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมสำหรับการบริหารที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) กล่าวถึง นักบริหารแบบธรรมาธิปไตย ว่า ควรยึดหลักธรรมในการบริหารที่เรียกว่า พละ ๔ ประการ คือ^{๑๕๘}

๑. ปัญญาพละ กำลังความรู้หรือความฉลาด
๒. วิริยพละ กำลังแห่งความเพียร

^{๑๕๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๗๙/๕๗๑.

^{๑๕๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๕๙/๒๘๙.

^{๑๕๘} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๔๔-๔๕.

๓.อนวัชพละ กำลังการงานที่ไม่มีโทษหรือความสุจริต

๔.สังคหพละ กำลังการสงเคราะห์ หรือมนุษยสัมพันธ์^{๑๕๙}

พละหรือกำลังแห่งคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ช่วยทำให้นักบริหารปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ นักบริหารจะสามารถวางแผน จัดองค์การ แต่งตั้งบุคลากร อำนาจการ และควบคุมได้ดีต้องมีความฉลาด ขยัน สุจริต และมนุษยสัมพันธ์ ยิ่งเขามีคุณธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้เพิ่มมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำงานได้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น ตรงกันข้ามถ้าใครคนใดขาดคุณธรรมทั้ง ๔ ประการ แม้เพียงบางข้อ เขาก็เป็นนักบริหารที่ดีไม่ได้^{๑๖๐}

ผู้นำหรือผู้บริหารที่ดีพึงมีคุณลักษณะ๓ประการดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในทุติยปาปณิกสูตร^{๑๖๑} ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้นำและผู้บริหารที่สามารถทำให้ดำเนินกิจการงานทุกอย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ ได้แก่

๑. จักขุมา คือ เป็นผู้มึปัญญามองการณ์ไกล
๒. วิรุโธ คือ เป็นผู้รอบรู้ในการจัดการกิจการงานทุกอย่างอย่างถูกต้อง
๓. นิสสยสัมปันโน คือ เป็นผู้มึมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)ได้กล่าวถึง คุณธรรมที่นักบริหารพึงมี คือ อปริหานิยธรรม ๗ ของกษัตริย์วัชชี^{๑๖๒} หรือ วัชชีอปริหานิยธรรม ๗^{๑๖๓} ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่า :พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม)ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม
๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชีเคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
๕. บรรดากุลสตรีกุลกุมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหงหรือฉุดคร่าขึ้นใจ

^{๑๕๙} อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๕/๗๙๒.

^{๑๖๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๓๘-๓๙.

^{๑๖๑} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๓/๕๖.

^{๑๖๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

^{๑๖๓} อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๑๐/๑๘.

๖. เคารพสักการะบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของ รัชสี (ประจำชาติ) ทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์ เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

๗. จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้ กินความกว้างหมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ ทั้งหลายที่ยังมีได้มา พึงมาสู่แวงแคว้นที่มาแล้วพึงอยู่ในแวงแคว้นโดยผาสุก

อุปทานิยธรรม ๗ประการนี้พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดย ระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้จะเอาชนะด้วยการรบ ไม่ได้ นอกจากจะทำการเกลี้ยกล่อมหรือยุแยกให้แตกสามัคคี

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึง การเป็นหัวหน้าหรือผู้นำที่ดี ว่าพึงต้องมีหลัก ปฏิบัติ ไว้ในหนังสือ “ภาวะผู้นำ” พอสรุปได้ดังนี้^{๑๖๔}

๑. ผู้นำที่ดีพึงยึดหลักพรหมวิหาร^{๑๖๕} ในทางปฏิบัติเพื่อให้ผู้นำสามารถประสานงานประสาน คนได้อย่างมีดุลยภาพทำให้สามารถดำเนินกิจการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จตาม เป้าหมายที่วางไว้

๒. ผู้นำที่ดีพึงยึดหลักธรรมาธิปไตย^{๑๖๖} ไม่มีอคติเป็นผู้มีความยุติธรรมเที่ยงตรงในการ ดำเนินกิจการงานเพื่อประโยชน์สุขแก่มวลชนสังคมและประเทศชาติอย่างยั่งยืนตลอดไป

๓. ผู้นำที่ดีพึงยึดธรรมของสัตตบุรุษคือสัปปริสธรรม^{๑๖๗} อันเป็นธรรมที่มีคุณสมบัติ ครบถ้วนแห่งการมีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่ดีพร้อมทุกประการคือรู้หลักการรู้จุดหมายรู้ตนรู้ ประมาณรู้กาลรู้ชุมชนและรู้บุคคลดังนั้นผู้นำที่ยึดหลักสัปปริสธรรมย่อมเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ กว้างไกลรู้เป้าหมายการทำงานอย่างชัดเจนรู้การพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอรู้ความเหมาะสมพอดีใน การดำเนินกิจกรรมทุกอย่างอย่างเหมาะสมรู้จักการประสานงานกับบุคคลต่างๆอย่างถูกต้องรู้การ วางแผนงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์โลกมีคุณธรรมจริยธรรมในการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของ มวลชนสังคมและประเทศชาติ ตลอดไป

นักบริหารทุกประเภทตั้งแต่ระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ระดับองค์การ หน่วยงาน ครอบครัว ตลอดจนถึงตนเอง ควรหมั่นวิญญ์และควรก่อให้เกิดวิญญ์ในหมู่คณะที่ตนรับผิดชอบ ในฐานะผู้นำด้วย ในทางพระพุทธศาสนาวินัยสำหรับฆราวาสก็คือ ศีล ๕ ซึ่งการที่จะรักษาศีลให้

^{๑๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

^{๑๖๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๗๑/๔๙.

^{๑๖๖} อจ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑.

^{๑๖๗} อจ.ส.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๓-๑๔๖.

ได้ผลดี ควรจะต้องมีเบญจธรรมประกอบด้วย ผู้บริหารที่ดีควรจะต้องมีวินัยดังกล่าว เพื่อที่จะนำหมู่คณะไปสู่การพัฒนาในระยะยาว ในการปฏิบัติหน้าที่บริหารนอกจากจะต้องรักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์แล้วจะต้องมีธรรมอื่น ๆ ประกอบอีก เช่น ความยุติธรรม ซึ่งหมายถึงความเที่ยงตรง ไม่ผิดหรือบิดเบือนไปจากความจริง นักบริหารจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ตรงตามนิยมของสังคมอยู่เสมอ โดยไม่มีอคติเข้ามาประกอบการตัดสินใจเป็นอันขาด อคติ^{๑๖๘} ได้แก่ ความลำเอียงมี ๔ ประการ คือ

๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก
๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง
๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะซัง
๔. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

นอกจากนี้ผู้บริหารจะต้องมีธรรมประจำใจอีกประการหนึ่ง คือ ขันติ ความอดทน นักบริหารจะต้องมีความอดทนต่อสภาวะการณ์ต่างๆ ๓ ประการ คือ^{๑๖๙}

๑. อดทนต่อความลำบาก
๒. อดทนต่อความตรากตรำ
๓. อดทนต่อความเจ็บใจ

ธรรมข้อนี้ทำให้เกิดความงามทางจรรยา ทำให้ไม่มีพฤติกรรมอันทุจริตทั้งหลาย ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพราะสามารถอดทนต่อ โลกะ โทสะ โมหะ ได้เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า หลักธรรมสำหรับผู้บริหารหมายถึงการบูรณาการหลักพุทธธรรมหรือพุทธวิธีการบริหารของพระพุทธเจ้าโดยนำเอาหลักการ วิธีการและกลยุทธ์การบริหารมาบูรณาการเข้ากับหลักของความเป็นผู้นำ ผู้บริหารคือที่จัดการบริหารภายในองค์ให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร ฉะนั้นผู้บริหารจะต้องมีความเป็นธรรม ยุติธรรม และให้ความเสมอภาคกับทุกคนในองค์กร ตั้งอยู่บนพื้นฐานเดียวกัน เพื่อให้เกิดความสามัคคีในองค์กร และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารของผู้บริหารด้วย

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าจะทรงดูแลด้วยพระองค์เอง ทรงอยู่ในฐานะประมุขและทรงให้ความสำคัญเสมอภาคในการบัญญัติสิกขาบทต่างๆ พระองค์จะทรงทำท่ามกลางสงฆ์สังฆกรรมต่างๆ ที่กระทำได้ได้รับเสียงเอกฉันท์จากคณะสงฆ์จึงจะสามารถดำเนินต่อไป ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปอย่างรวดเร็ว สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงทิ้งไว้เป็น

^{๑๖๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๖๙.

^{๑๖๙} ดูรายละเอียดใน นิติย์ สัมมาพันธ์, การบริหารเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๔๔-๕๓.

มรดกมาถึงปัจจุบันก็คือ พระธรรมวินัยซึ่งจะเป็นหลักในการที่สถาบันสงฆ์จะใช้เป็นสื่อในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับชาวโลกต่อไป และจะเป็นสิ่งกำหนดบทบาทหรือจุดยืนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์กับสังคมชาวโลกในปัจจุบันและอนาคตอีกด้วย^{๑๗๐} เช่นเดียวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ย่อมต้องมีความเป็นผู้นำหรือภาวะผู้นำในการบริหาร โดยบริหารตามหลักภาวะผู้นำนั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ แม้ว่าจะเกิดปัญหาจากภายในและภายนอกคณะสงฆ์ก็ตาม พระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ ให้รอดพ้นจากภัยต่างๆ ได้ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะผู้เป็นพระสาวกสำคัญยิ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะสงฆ์ให้เป็นประธานใหญ่ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณในเขาเวภารบรรพตเขตกรุงราชคฤห์^{๑๗๑} หลังจากสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนา ๙ สายและประเทศไทยได้รับผลจากการเผยแผ่คราวนั้นด้วย^{๑๗๒} ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ อันเป็นที่ตั้งของประเทศไทยและอีกหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาตั้งแต่ยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทยก็ยังมีการใช้หลักภาวะผู้นำควบคู่กับหลักพุทธธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอดจนถึงในยุคปัจจุบันนี้

๒.๔.๑ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

๒.๔.๑.๑ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

การบริหารคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้นยังไม่เป็นรูปแบบในลักษณะที่เป็นองค์การบริหารจัดตั้งตามลักษณะองค์การบริหารต่างๆ ไป เหมือนในปัจจุบันแต่เป็นการทำหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูปที่อยู่ร่วมกันในอารามนั้นๆ มีสิทธิเท่าเทียมกันในการช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลรักษาและดำเนินการให้ชีวิตความเป็นอยู่ จากการกระทำของภิกษุแต่ละรูป ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติเรียกว่าเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย^{๑๗๓} โดยภาพรวมแล้วสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงดำเนินการปกครองด้วยวิธีการคัดเลือกกลั่นกรองบุคลากรมาบวชใน

^{๑๗๐} พระเทพเวที (ประยูร ทรัพย์โต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔), หน้า ๓๒.

^{๑๗๑} สง่า หล่อสำราญ, ตำนานพระพุทธสาวก, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^{๑๗๒} พระเทพเวที (ประยูร ทรัพย์โต), พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๙.

^{๑๗๓} พระมหาธรรมรัต อริยธมโม, การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุวิวัฒน์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๗.

พระพุทธศาสนามีพระธรรมวินัยเป็นฐานรองรับ ทรงให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นเอง

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่เป็นสมาชิกของสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ถ้าไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้หลุดพ้น หรือถดถอยจากความโลภ ความโกรธ ความหลงได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งในหมู่คณะนั้นๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงจำเป็นต้องช่วยกันรับผิดชอบและเข้มงวดกับการคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาในสังคมสงฆ์ด้วยกฎหมายหรือแบบแผนจารีตประเพณีกฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องรองรับสถานภาพแห่งการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ กฎหมายและแบบแผนที่คนส่วนใหญ่ของสังคมให้ความเห็นชอบร่วมกันว่าสามารถใช้เป็นมาตรฐานแนวทางควบคุมความประพฤติปฏิบัติแต่ละบุคคลให้อยู่ในกรอบเขตอาณาเขตที่ถูกต้องและดีงามตามประเพณี ทั้งนี้ ก็เพื่อให้สังคมสงฆ์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขและไม่ก่อให้เกิดจลาจลกระทำการอันไม่ควรที่เรียกว่าภิกขุฆาตในภายใน^{๑๗๔} จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงแผ่ข่ายคือ พระญาณอันยาวไกลทรงทราบถึงอนาคต เพื่อป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้นกับศาสนาของพระองค์เอง อาศัยพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้เป็นตัวแทนของพระองค์ เหมือนคราวที่พระอานนท์ทูลถามว่า “พระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว จะมอบอำนาจหน้าที่การดูแลคณะสงฆ์แก่ผู้ใด” พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ พระธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละ จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย”^{๑๗๕}

ดังนั้น การบริหารการปกครองพุทธบริษัทสี่ในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงมีความระมัดระวังและพิถีพิถันเป็นอย่างยิ่งในการรับสมาชิกเข้าสู่หมู่คณะหรือสถาบันสงฆ์ในยุคแรกๆ พระองค์ทรงคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาใหม่ด้วยพระองค์เอง คือ ทรงประธานการอุปสมบทแก่พระปัญจวัคคีย์ มีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นต้น จากนั้นก็ทรงมอบอำนาจแก่คณะสงฆ์ในการคัดเลือกคัดสรรสมาชิกที่มาจากใหม่ด้วยญัตติจตุตถกรรม แต่ถึงกระนั้นก็มีมาตรการที่รัดกุมมาก เช่น ผู้อุปสมบทต้องเป็นชาย มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และเป็นคนที่มิอวัยวะสมบูรณ์ไม่พิการพิการ ไม่เป็นโรคที่สังคมรังเกียจ เป็นต้น^{๑๗๖} และพระองค์ยังทรงกำหนดคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์และพระสงฆ์ที่จะกระทำการยอมรับสังฆกรรมแห่งการรับสมาชิกใหม่หรือพระภิกษุ โดยทรงบัญญัติให้พระภิกษุใหม่แต่ละรูปมีพระอุปัชฌาย์ คือ เมื่อจะบวชต้องมีพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้ดูแล นั้นหมายถึงพระภิกษุตอนประกาศพระพุทธศาสนาใหม่ๆ ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนทนสนมในสัททวิทวาริกเหมือนบุตร สัททวิทวารจักเข้าไปตั้งจิตสนทนสนมในอุปัชฌาย์เหมือนบิดา เมื่อเป็น

^{๑๗๔} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕.

^{๑๗๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔

^{๑๗๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๙/๑๘๔.

เช่นนี้แล้ว อุปัชฌาย์และสิทธิวิหาริกจักมีความเคารพยำเกรงประพฤติกมลเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมวินัยนี้^{๑๗๗} ผู้บวชใหม่ยังไม่รู้หลักการและแนวทางในการศึกษาปฏิบัติที่ถูกต้องควรแนะนำให้ความรู้พื้นฐานเบื้องต้น ยิ่งเมื่อมาอยู่รวมกันมากๆ ขึ้น ก็มีปัญหาว่าผู้เข้ามาใหม่นั้นบางคนเข้ามาแล้วอาจจะมีความรู้สึกเคืองคว้าง ไม่ได้รับการแนะนำให้ฝึกฝน ศึกษา เรียนรู้ ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากคณะสงฆ์เท่าที่ควร เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้มีอุปัชฌาย์ขึ้นมา^{๑๗๘}

ในช่วงต้นสมัยพุทธกาลยังไม่มีการบัญญัติวินัย เพราะจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อยและทุกรูปต่างก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ต่างสำนึกดีว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ ครั้งต่อมา พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการ คือ พระโอวาทปาติโมกข์ ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ ได้แก่

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง
๒. การทำกุศลให้ถึงพร้อม
๓. การทำจิตของตนให้ผ่องใส
๔. ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง
๕. พระนิพพานเป็นบรมธรรม
๖. ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่า เป็นบรรพชิต
๗. ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่า เป็นสมณะ
๘. ความสำรวมในพระปาติโมกข์
๙. ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร
๑๐. การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
๑๑. การประกอบความเพียรในอธิจิต^{๑๗๙}

พระโอวาทปาติโมกข์ จัดว่าเป็นอุดมการณ์ในการเผยแผ่ จัดเป็นพุทธกิจ ไม่ใช่กิจของพระสาวก ต่อมา เมื่อผู้ที่เข้ามาบวชมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น พระสารีบุตรจึงกราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคตรัสว่ายังไม่ถึงเวลาที่พระองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบท ถ้ายังไม่มี ความเสียหายเกิดขึ้นในหมู่ พระองค์จะไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท เมื่อเกิดความเสียหายขึ้น จึงจะทรงบัญญัติ เวลาต่อมา เมื่อเกิดความเสียหายขึ้นแก่สงฆ์

^{๑๗๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๘๑.

^{๑๗๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕๔.

^{๑๗๙} วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๙/๑๙๑.

พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงบัญญัติอาณัติโมกข์ และทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สวดอาณัติโมกข์ทุก ๑๕ วัน

อาณัติโมกข์ หมายถึง พระพุทธบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้กำกับความประพฤติของสงฆ์ เหมือนการออกกฎหมายควบคุม อันจะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง อาณัติโมกข์ มี ๒ อย่าง ได้แก่

๑) อาทิพรหมจรรย์ คือ ความประพฤติอันประเสริฐที่เป็นส่วนเบื้องต้น หมายถึงศีล คือ ความประพฤติอย่างปกติ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติอาทิพรหมจรรย์ เพื่อกำกับความประพฤติของบรรพชิต เพื่อป้องกันความเสียหาย จัดเป็นสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์

๒) อภิสมาจาร คือ มารยาทในสังคมว่าด้วยระเบียบที่พึงเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างบรรพชิตกับบรรพชิต บรรพชิตกับคฤหัสถ์ เป็นมารยาทของภิกษุจัดเป็นสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์

อาณัติโมกข์ เป็นระเบียบความประพฤติทางกาย และทางวาจา เป็นระเบียบที่พึงปฏิบัติในสังคมของพระอริยบุคคล ดังพระพุทธดำรัสว่า เธอทั้งหลายจงเป็นอยู่อย่างผู้มีศีลถึงพร้อมด้วยปาติโมกข์ จงเป็นอยู่อย่างสำรวมระวังในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่เถิด^{๑๘๐}

ครั้งต่อมาเมื่อมีจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ๆไม่ว่าจะเป็นสังคมคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ดี ซึ่งมีพื้นฐานแตกต่างกัน ถ้าไม่ได้ฝึกฝนตนเองให้อยู่ในประเพณีวัฒนธรรมที่สังคมนั้นๆ กำหนดไว้ ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้เพราะต่างคนต่างทำเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการระเบียบกฎเกณฑ์กติกาที่คนส่วนใหญ่ยอมรับมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งสามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกในหมู่คณะให้เป็นไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมนั้นๆ

การบัญญัติพระธรรมวินัย หรือสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลังจากที่มีพระภิกษุจำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ที่ปฏิบัติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกกริदनอกทาง ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณากำหนดขอบเขตข้อวัตรปฏิบัติสำหรับเหล่าพระอริยสงฆ์และสมมุติสงฆ์ได้ ประพฤติปฏิบัติเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนหรือสั่นคลอนให้คนนอกศาสนาได้ยินได้ พระพุทธเจ้าอาศัยผลแห่งการกระทำของพระภิกษุผู้ประพฤติผิดนั้น แล้วนำมาเป็นข้อบัญญัติเพื่อป้องกันไม่ให้ใครต่อใครประพฤติผิดเช่นนั้นอีก ในการบัญญัติแต่ละครั้งล้วนเป็นมติคณะสงฆ์เห็นด้วยร่วมกันทุกครั้งไป และสิกขาบทเหล่านั้น มีทั้งหนักและเบาตามแต่โทษานุโทษนั้นๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการบัญญัติพระธรรมวินัยของพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติเป็นหมวดๆ หมู่ๆ หรือเรียงตามมาตราหรือข้อหนักเบา แต่เป็นการบัญญัติตามความผิดที่พระภิกษุประพฤติผิด และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือสิกขาบทพระพุทธ

^{๑๘๐} ม.มู (ไทย) ๑๒/๖๔/๕๖.

องค์มิได้ทรงบัญญัติล่วงหน้า และธรรมวินัยหรือกฎข้อบังคับที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมานั้นเป็น
 ธรรมนุญแห่งชีวิตของพระภิกษุสงฆ์อย่างแท้จริง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้เหตุผลในการบัญญัติ
 สิกขาบทไว้ดังนี้

๑. เมื่อได้รับความเสียหายเกิดขึ้น เมื่อนั้นพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติ
 เช่นนั้นเป็นอย่างไป

๒. ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะกับที่จะประพฤติได้ ถ้ายังหลวมอยู่
 ไม่พอจะห้ามความเสียหายนั้นเด็ดขาด ทรงบัญญัติรัดซ้ำเข้าไปอีกถ้าตึงนักก็แก้ไขหย่อนลงมา

๓. ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติพระบัญญัติที่ตั้งไว้ครั้งแรก เรียกว่ามูลบัญญัติข้อ
 ที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมทีหลัง เรียกว่าอนุบัญญัติ^{๑๘๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ชี้แจงว่า วินัยคือระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่างๆ
 ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมคำสั่งสอน และเพื่อทำให้คำสั่งสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้
 นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้ว ก่อเกิดการนำสู่จุดหมายของพระธรรมคำสั่งสอนของ
 พระพุทธเจ้า^{๑๘๒} และวินัย คือการจัดตั้งวางระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบ
 กฎเกณฑ์กติกา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการ
 ดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็น
 คุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๑๘๓}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อประโยชน์ หรือวัตถุประสงค์ ประสงค์ที่เสมอกัน
 ๑๐ ประการ^{๑๘๔} ย่อได้เป็น ๕ หมวด^{๑๘๕} คือ

๑. เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

(๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือเพื่อความดีงามของสถาบันสงฆ์ทั้งหมดโดยส่วนรวม
 ที่มีความเรียบร้อยอยู่กันด้วยดีด้วยการตั้งวินัยขึ้นมาบนฐานแห่งความยอมรับด้วยกัน

(๒) เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ไม่ใช่เฉพาะแต่อยู่เรียบร้อยดีต้องอยู่สุขสบายของ
 ส่วนรวม

^{๑๘๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐,
 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๙-๑๐.

^{๑๘๒} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) และ ดร.ระวี ภาวิไล, **พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย**,
 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

^{๑๘๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, หน้า ๖๑.

^{๑๘๔} **วิ.ม.** (ไทย) ๓๙/๒๗-๒๙

^{๑๘๕} อ่างแล้ว, **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, หน้า ๖๒.

๒. เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล

(๑) เพื่อการปราบคนหน้าด่าน คือผู้เกื้อยาก

(๒) เพื่อความอยู่ผาสุกของพระภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

๓. เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ คือคำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตของมนุษย์ เช่น เรื่องความดี ความชั่ว เป็นต้น โดยมุ่งที่จะสร้างสภาพเอื้อต่อชีวิตที่ดีงาม

(๑) เพื่อปกป้องอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน

(๒) เพื่อปกป้องอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในอนาคต

๔. เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคัมใหญ่ คือ เพื่อผลดีจิตใจของประชาชน ทำให้คนมีจิตใจผ่องใสด้วยอาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อ

(๑) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

(๒) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๕. เพื่อประโยชน์แก่การตั้งมั่นของพระศาสนา

(๑) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระธรรมวินัย

(๒) เพื่อถือตามพระธรรมวินัย นั้นก็เพื่อช่วยค้ำจุนให้ระเบียบแบบแผน และระบบต่างๆ เกิดมีผลในทางปฏิบัติตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมั่นคง

จึงเชื่อได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า มีความสำคัญในการเกื้อกูลนานาประการ และเป็นหลักชัยในการปกครองคณะสงฆ์ ผดุงศาสนาได้อย่างมั่นคงถาวร ดังที่พระพุทธองค์ทรงปรารภกับพระอานนท์ก่อนที่พระองค์จะประนิพพานว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเรามีตนเป็นที่พึ่ง เกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย จงมีธรรมเป็นที่พึ่งเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลยดูก่อนอานนท์ ธรรมวินัย ไตอันเราแสดงไว้ว่า บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยการล่วงไปแห่งเรา”^{๑๘๖} นี่ก็แสดงชัดว่าธรรมวินัยทั้งหมดเป็นเหมือนศาสดาของชาวพุทธ เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าสงฆ์สำคัญ วินัยก็สำคัญคือวินัยนั้นเป็นตัวที่ทำให้สงฆ์ดำรงอยู่ และให้สงฆ์อยู่อย่างเป็นระบบเป็นรูปแบบที่เป็นไปตามพระพุทธประสงค์นั่นเอง^{๑๘๗} พระพุทธเจ้าวางกรอบพระธรรมวินัยเพื่อเป็นแบบแผนข้อวัตรปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะและทรงป้องกันภัยอันตราย อสังฆธรรมที่จักเกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา พระธรรมวินัยเป็นกรอบและแนวทางปฏิบัติดำรงตนให้อยู่ในขอบเขตอันเหมาะสมในสมณะภาวะ เพื่อความผาสุกและความเรียบร้อยในหมู่คณะ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์นั่นเองและการบัญญัติวินัยหรือข้อสิกขาบทแต่ละข้อนั้นล้วนมีเหตุผลแห่งการบัญญัติทั้งนั้นไม่ว่าสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ ก็ตาม โดยการยอมรับแห่งคณะสงฆ์

^{๑๘๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๘๗} พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปุตฺโต) และระวี ภาวิไล, พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย, หน้า ๒๒.

เป็นเสียงข้างมาก พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยโดยผ่านมติการยอมรับจากคณะสงฆ์ร่วมกัน โดยกำหนดกฎเกณฑ์ในการถือปฏิบัติ คือ ภิกษุถือข้อวัตรศีลสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ภิกษุณีถือข้อวัตรศีลสิกขาบท ๓๑๑ ข้อ สามเณรถือข้อวัตรศีลสิกขาบท ๑๐ ข้อ พระภิกษุสามเณรอุบาสิกาอุบาสิกาทูคน เป็นหนึ่งในองค์กรของพระพุทธศาสนาถือเป็นหลักบรรทัดฐานการรองรับพระธรรมวินัยอีกอย่างหนึ่ง

สรุปว่า พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อประโยชน์แก่การปกครอง ภิกษุสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า อาณาปาติโมกข์ ซึ่งก่อนพรรษา ๒๐ นั้น ทรงประทานโอวาทปาติโมกข์ เป็นหลักการไว้ แต่เมื่อพระสงฆ์พระสงฆ์ปลุกชนมีมากขึ้น มีความประพฤติเสื่อมเสียมากขึ้น จึงบัญญัติสิกขาบทเพื่อควบคุมหมู่สงฆ์ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย และใช้กรอบพระธรรมวินัยเครื่องมือควบคุมความประพฤติของปลุกชนที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความประพฤตินอกกรี๊ด ทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระพุทธศาสนา

๒.๔.๑.๒ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล

หลังจากที่สัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ทำให้เหล่าภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระเสขะบุคคลต่างก็พากันเศร้าโศก พิโรธรำพันถึงพระพุทธเจ้า ในช่วงที่ประชุมเพลิงพระพุทธเจ้า สรีระนั้น ได้มีภิกษุเฒ่ารูปหนึ่งชื่อสุภัททะ ได้กล่าวจาบจ้วงว่าไม่ควรเศร้าโศก แต่ควรจะได้ใจที่พระองค์ทรงเสด็จปรินิพพานเสียได้ เพราะทรงพระชนม์อยู่ก็จะคอยติตติเตียนอยู่เสมอ จะทำอะไรจะคิดอะไรก็ไม่ได้เป็นอิสระ^{๑๘๘}

เมื่อพระมหากัสสปะได้ยินถ้อยคำอย่างนั้น มีความรู้สึกเป็นห่วงต่อภัยพระพุทธศาสนา ยิ่งนัก จึงปรารภขอมติต่อที่ท่ามกลางสงฆ์ว่า ควรทำสังคายนาพระธรรมวินัยายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง อวินัยวาทีบุคคลจะมีกำลัง วินัยวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง^{๑๘๙} เพราะว่าพระองค์มิได้มอบอำนาจแห่งการปกครองให้แก่ใครเลย ดังพุทธพจน์ที่ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูกรอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายเมื่อเราสิ้นไป”^{๑๙๐}

ครั้งเมื่อสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เนื่องจากวันหนึ่งทรงทอดพระเนตรสามเณรรูปหนึ่งนามว่า นิโครธ ซึ่งมีกริยาเยือกเย็น เครื่องครัดนำเลื่อมใส มีพระราชศรัทธาจึงได้อาราธนานิมนต์เข้าไปในพระราชมณฑลเถียร นิโครธสามเณรได้แสดงธรรมโปรดพระเจ้าอโศกมหาราชให้ตั้งอยู่ในพระพุทธศาสนา ละเลิกอุปนิสัยอันชั่วร้ายเสียสิ้น และโปรดให้สร้างพระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ และสร้างพระพุทธวิหารทั่วไปในชมพูทวีปนอกจากนี้พระเจ้าอโศกได้เป็น

^{๑๘๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.

^{๑๘๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.

^{๑๙๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

ประธานฝ่ายคฤหัสถ์ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ คือ ได้มีพวกเดียรถีย์นักบวชนอกศาสนาได้ปลอมบวชเข้ามาเป็นภิกษุ เพื่อปรารณาลาภสักการะ เป็นเหตุให้สงฆ์ฝ่ายธรรมวาที่ทั้งหลายรังเกียจ ไม่อาจทำอุโบสถสังฆกรรมกันเป็นเวลานานถึง ๗ ปี

พระเจ้าอโศกมหาราชดำรัสให้อำมาตย์คนหนึ่งไประงับอธิกรณ์เรื่องนี้ ณ อโศการามและขอให้สงฆ์ทำสังฆกรรมกัน อำมาตย์นั้นได้เข้าไปแสดงพระราชประสงค์ของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นแก่สงฆ์ฟัง พระภิกษุรูปใดขัดขืนก็ถูกอำมาตย์ประหารชีวิตเสีย ๒-๓ รูป ซึ่งเป็นสงฆ์ฝ่ายธรรมวาที่ทั้งสิ้น เมื่อพระเจ้าอโศกทรงทราบการกระทำอันเกินคำสั่งเช่นนั้นก็ทรงร้อนพระองค์จึงเสด็จมาถามภิกษุทั้งหลาย บาบที่ประหารพระจะตกอยู่ที่ผู้ใช้หรือผู้ฆ่า ปราบกว่าสงฆ์ทั้งหลายมีอาภิวาติชานาให้เป็นที่แจ่มกระจ่างได้ และสงฆ์ทั้งหลายนั้นก็ทรงทูลให้ไปอาราธนาในมนต์พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระมาวิสาขนา จึงได้รับคำตอบว่า การที่อำมาตย์ได้ตัดศีรษะของพระภิกษุนั้น จะเป็นบาปได้ก็ต่อเมื่อพระองค์ทรงมีเจตนาที่ฆ่าเท่านั้น ทำให้พระเจ้าอโศกมหาราชพอพระทัยมาก

ฝ่ายพระอลัชชีผู้ปลอมบวชในพระพุทธศาสนานั้น ก็ยังพยายามที่จะประกอบมิชฉาชีพอยู่ต่อไป พระเหล่านั้นได้มัวเมาหลงใหลในลาภสักการะไม่พอใจในการปฏิบัติธรรมอาศัยผ้าเหลืองเลี้ยงชีวิต ประพฤติผิดธรรมวินัย ไม่สังวรระวังในศีลวัตร เทียววอดอ้างคุณสมบัติโดยอาการต่างๆ เพื่อหลอกลวงประชาชนให้หลงเชื่อเพื่อหาลาภสักการะเข้าตัวเพราะเหตุนี้จึงทำให้พระสัทธรรมอันบริสุทธิ์ของสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องพลอยต่างพร้อยไปด้วย ความอลเวงได้เกิดขึ้นในวงการของพระพุทธศาสนาทั่วไป ลาภสักการะมีอำนาจเหนืออุดมคติของผู้เห็นแก่ได้ แม้กระทั่งผู้ทรงเพศเป็นภิกษุห่มผ้าเหลืองก็ยังตกอยู่ใต้อำนาจของมัน ที่จริงผู้มีลาภคือผู้มีบุญ แต่ผู้มัวเมาในลาภคือผู้สั่งสมบาป การที่พระได้ของมากมาย จากประชาชนที่เขาบริจาคด้วยศรัทธานั้นนับว่าเป็นการดีไม่มีผิด แต่การที่พระสั่งสมของมัวเมาในลาภ หลงใหลในเกียรติ เหน่อเหิมและเพเลิดเพลินในโลกีย์วัตถุ จนลืมหน้าที่ของตนนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่เลวร้ายที่สุด พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้ถวายพระเทศนาแด่พระเจ้าอโศกมหาราชจนพระเจ้าอโศกมหาราชมีความเลื่อมใสและทราบซึ่งในหลักธรรมอันบริสุทธิ์ของพระองค์ ได้ประทับอยู่ที่อุทยานนั้นเป็นเวลา ๗ วันพระองค์ประทับนั้นภายในม่านกับท่านพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้ตรัสสั่งให้ภิกษุสังกัดในนิคายนั้นๆ นั่งรวมกันเป็นนิกายๆ แล้วตรัสถามว่าพระเหล่านั้นอธิบายคำสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งพระเหล่านั้นได้อธิบายผิดไปตามลัทธิของตนๆ พระเจ้าอโศกธรรมราชจึงตรัสสั่งให้กำจัดพระอลัชชีเหล่านั้นทั้งหมด ซึ่งมีจำนวนมากถึงหมื่นรูป ครั้นกำจัดพระภิกษุพวกอลัชชีให้หมดไปจากพระพุทธศาสนาแล้วพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ จึงจัดให้มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ขึ้นที่อโศการาม เมืองปาฏลีบุตรโดยได้รับพระราชอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงเป็นเอกราชศาสนาปฐมภูมิในการสังคายนาครั้งนี้แล้วพระองค์ก็ได้นำหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปกครองประเทศ และยังสนพระทัยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางแพร่ไปยัจนานาประเทศ โดยพระองค์ได้จัดส่ง

สมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาไปแคว้นและประเทศต่างๆ รวมทั้งหมด ๙ สายโดยสมณทูตสายที่ ๘ ในบรรดาสมณทูตทั้งหมดนั้น ได้แก่ พระโสณะและอุตตระเถระ ได้นำพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในอาณาจักรสุวรรณภูมิ ดังปรากฏในหมายเหตุของจีนว่า “ทวาราวดี” ซึ่งสันนิษฐานว่า ได้แก่ จังหวัดนครปฐม โดยมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ เช่น พระปฐมเจดีย์ ศิลารูปพระธรรมจักร เป็นต้น เป็นประจักษ์พยานอยู่

สรุปว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลนั้น ยุคเริ่มแรกพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บริหารสูงสุดและอำนาจการตัดสินใจจะขึ้นตรงต่อพระองค์รูปเดียว หลังจากองค์สงฆ์เพิ่มมากขึ้น พระพุทธองค์ก็ทรงมอบให้การปฏิบัติหน้าที่ให้พระเถระรับผิดชอบไปตามที่ได้รับมอบหมาย โดยกรอบพระธรรมวินัยเป็นแกนกลางในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

๒.๔.๒ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในประเทศไทย

๒.๔.๒.๑ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัย

พระพุทธศาสนา ในสมัยสุโขทัยนี้มีทั้งลัทธิหรือนิกายเถรวาทและมหายานตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ต้นราชวงศ์พระร่วง ที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัย ได้รับอิทธิพลจากคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ สืบเนื่องจากพระราหุลเถระ ได้มาประกาศพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง สร้างศรัทธาความเลื่อมใสให้กับประชาชน จนเป็นที่รู้จักในนามพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เจริญรุ่งเรืองอย่างมาก

จนถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์ ใน พ.ศ. ๑๘๒๒ พระองค์ทรงสถาปนาวัดศีลวิมลของคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ที่เมืองนครศรีธรรมราช จึงโปรดให้อาราธนาพระสังฆราชแห่งคณะสงฆ์ลังกาวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราชมาประดิษฐานพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เมืองสุโขทัย ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า

เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยมีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงทรงทำโอยทานแต่พระมหาเถรสังฆราช ปรากฏเรียนจบปฏิภนไตรหลวง (รู้หลัก) ว่าปู่ครูในเมืองทุกคนลูก (จารึก) แต่เมืองนครศรีธรรมราช^{๑๙๑}

ตามศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งจารึกไว้ประมาณ พ.ศ. ๑๘๓๕ ว่า นครสุโขทัยมีปู่ครูมีพระมหาเถระและมีพระเถระ สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพได้ทรงให้ทัศนะว่า “สังฆราชเห็นจะเป็นตำแหน่งสังฆนายกชั้นสูงสุด (ปัจจุบันเรียกว่า สกลมหาสังฆปริณายก) ตำแหน่งปู่ครูตรงกับที่เราเรียกพระครูทุกวันนี้ เป็นตำแหน่งของพระสังฆราช แต่พระมหาเถระที่กล่าว

^{๑๙๑} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มุลินธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

นั่น เห็นว่าเป็นพระที่มีพรรษามากและทรงคุณธรรมด้านศาสนาเท่านั้น มิใช่สมณศักดิ์ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้ง”^{๑๙๒}

ในกรุงสุโขทัย ระยะเวลาเริ่มต้นคงมีพระสงฆ์ ๒ คณะ คือ คณะสงฆ์ฝ่ายหินยาน ซึ่งมีอยู่เดิม ตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์กับคณะสงฆ์ฝ่ายหินยานแบบลังกาวงศ์ที่จาริกมาจากเมืองนครศรีธรรมราช ได้รวบรวมยุบนิกายเป็นคณะเดียวกันเมื่อคราวเป็นคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ และไม่ปรากฏว่ามีการจัดองค์การปกครองคณะสงฆ์

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ปรากฏเป็นแบบแผนชัดเจนในรัชสมัยพระธรรมราชาลิไท เพราะว่าพระองค์ทรงอาราธนาพระมหาสังฆราชจากเมืองนครพนม ชาวศรีลังกามาทำให้บทบาทพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มั่นคงขึ้น ที่เห็นได้ชัด คือ คณะสงฆ์ลังกาวงศ์นั้นนิยมอยู่ตามป่าเป็นพระนักปฏิบัติ คณะนี้เรียกว่าคณะอรัญวาสี คือ กลุ่มพระสงฆ์ผู้จำวัดอยู่ในป่าหรือวัดป่า (สายวิปัสสนา) ส่วนพระสงฆ์นิกายเดิมที่ชอบอยู่บ้านหรืออยู่วัดบ้านที่เรียกว่า คณะคามวาสี หมายถึง ที่พักอยู่ในบ้านหรือวัดที่อยู่ใกล้ตัวเมือง ส่วนมากจะเป็นพระสายกลุ่มศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม

คณะสงฆ์ ในสมัยกรุงสุโขทัยจะมี ๒ คณะ คือ คณะคามวาสี คือ คณะฝ่ายชวา และคณะอรัญวาสี คือ คณะฝ่ายซ้าย ทั้งสองฝ่ายปกครองแยกจากกัน คือ เป็นเหมือนองค์กรที่ปกครองโดยอิสระจากกัน แต่ละคณะมีเจ้าคณะผู้ปกครองบังคับบัญชาสูงสุดเป็นของตนเองที่เรียกว่า พระสังฆราชมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลฝ่ายของตน ดังนั้นกรุงสุโขทัยจึงมีพระสังฆนายกหรือประมุขสงฆ์ ๒ รูป คือ พระสังฆราชคณะคามวาสีและพระสังฆราชคณะอรัญวาสี เช่น ในพ.ศ. ๑๙๔๙ พระครุฑิลกิตติรัตนศีลคัมภีระวราสีธรรมกิตติ สังฆราชมหาสามีเจ้า สถิต ณ วัดป่าทรงเป็นพระสังฆราชคณะอรัญวาสี อีกฝ่ายคือพระสังฆราชญาณรุจิมาเถร เป็นพระสังฆราชของคณะคามวาสี^{๑๙๓}

การปกครองคณะสงฆ์ ในหัวเมืองต่างๆ นอกจากกรุงสุโขทัย พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระสังฆราชประจำแต่ละหัวเมือง ในลักษณะเดียวกันที่ทรงแต่งตั้งประเทศราชไปครองหัวเมืองใหญ่ในฝ่ายอาณาจักร จึงมีพระสังฆราชหลายพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

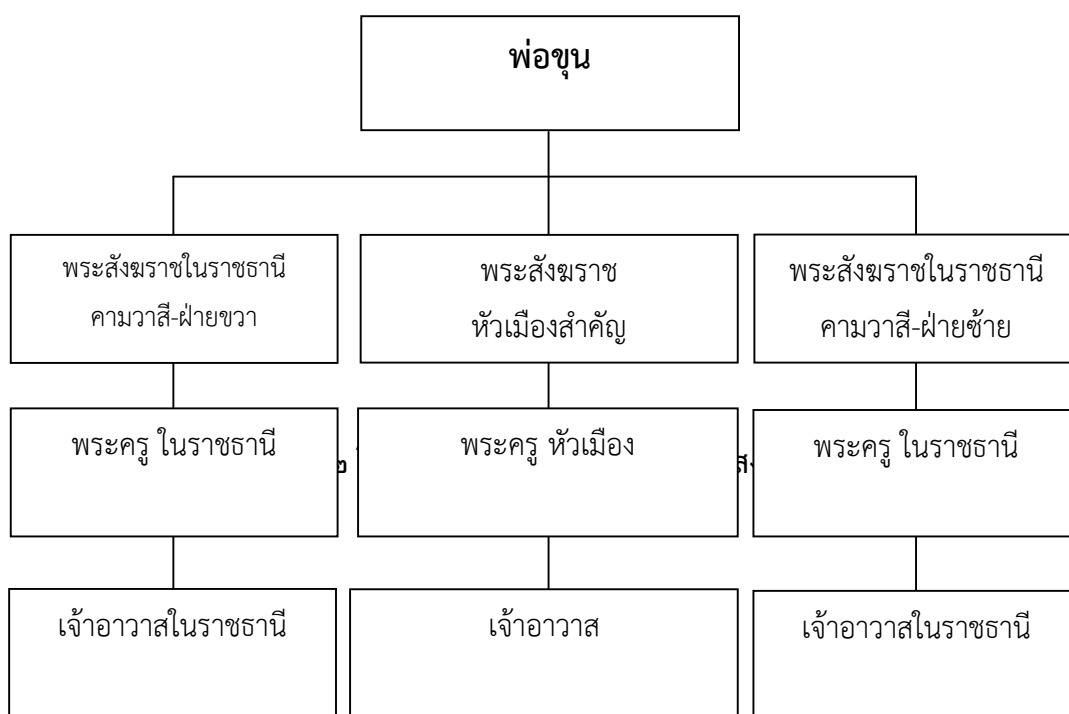
ในประเทศไทย เมื่อพระนครสุโขทัยเป็นราชธานี เห็นจะมีพระสังฆราชองค์เดียวด้วย วิธีปกครองพระราชอาณาจักรในตอนนั้น หัวเมืองใหญ่ที่ห่างไกลราชธานีเป็นเมืองประเทศราชโดยมาก แม้เมืองที่อยู่ใกล้ราชธานีที่เป็นเมืองใหญ่ที่ตั้งเจ้านายในราชวงศ์ออกไปปกครองอย่าง

^{๑๙๒} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานปกครองคณะสงฆ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕), หน้า ๗.

^{๑๙๓} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, หน้า ๘.

ทำนองเจ้าประเทศราชเมืองใหญ่เมืองหนึ่ง น่าจะมีพระสังฆราชองค์หนึ่งเป็นสังฆปริณายกของสังฆบริษัทเขตเมืองนั้น^{๑๙๔} สมเด็จพระสังฆราชได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์เท่านั้น

มีหนังสือพงศาวดารเหนืออีกแห่ง ๑ ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในกรุงสุโขทัย ฝ่ายขวาฝ่าย ๑ ฝ่ายซ้ายฝ่าย ๑ และมีราชทินนามสำหรับสังฆปริณายก^{๑๙๕} ดังนี้

อาณาจักรกรุงสุโขทัยสิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๐ โดยถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหน้าของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ในส่วนการปกครองคณะสงฆ์ก็เปลี่ยนแปลงสภาพเช่นเดียวกันกับอาณาจักรเหมือนกัน นอกจากคณะสงฆ์จะประพฤติปฏิบัติโดยเคร่งครัด ตามหลักพระธรรมวินัยแล้ว จะต้องประพฤติปฏิบัติตนมิให้ขัดต่อจารีตประเพณีอันดีงามของสังคมและกฎหมายของบ้านเมือง ซึ่งเปรียบเป็นอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาด้วย^{๑๙๗}

^{๑๙๔} อ่างแล้ว, พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๘.

^{๑๙๕} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานปกครองคณะสงฆ์, หน้า ๘.

^{๑๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๙๗} แสง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๖๘.

๒.๔.๒.๒ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยอยุธยา

เมื่อกรุงสุโขทัยหมดอำนาจ พระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ ซึ่งถือว่าเป็นราชอาณาจักรที่ ๒ ของไทย และมีพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ติดต่อกันถึง ๓๓ พระองค์ กล่าวด้านพระพุทธศาสนาเป็น เรื่องที่สืบเนื่องจากกรุงสุโขทัย การปกครองคณะสงฆ์คงเป็นไปตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในยุคสุโขทัย คือ เป็นคณะคามวาสีและคณะอรัญวาสี แต่ว่าความเลื่อมใสในพระสงฆ์ลังกาวงศ์ยังมีความเจริญแพร่หลายมาตามลำดับ คณะของพระภิกษุสงฆ์คณะเดิมเริ่มมีน้อยลดลงเพราะพากันไปบวชอยู่ในคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ ปรากฏตามหลักฐานพงศาวดารหนังสือตำนานโยนกว่า^{๑๔๘}

เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๔ ซึ่งตรงกับ รัชสมัยสมเด็จพระอินทราชาธิราชที่ ๖ ครองราชย์สมบัติ มีคณะพระภิกษุ จำนวน ๑๐ รูป โดยแยกจากสายได้ ดังนี้

๑) สายพระมหาเถระ จากเชียงใหม่ ๗ รูป คือ

(๑) พระธรรมคัมภีร์	(๒) พระเมธีกร
(๓) พระญาณมงคล	(๔) พระสีลวงค์
(๕) พระสารีบุตร	(๖) พระธรรมรัตนาร
(๗) พระพุทธสาคร	

๒) สายพระมหาเถระจากกรุงศรีอยุธยา ๒ รูป คือ พระพรหมมุนี และพระโสมเถระ

๓) สายพระมหาเถระจากประเทศกัมพูชา ๑ รูป คือ พระญาณสิทธิ ทั้ง ๑๐ รูป ได้พาพระภิกษุอีกจำนวนมากไปประเทศศรีลังกาและได้อุปสมบทแปลงนิกายใหม่เป็นสังฆนิกาย ณ อุทกุกเขปสีมา แม่น้ำกัลยาณี โดยมีพระวันรัตน์มหาเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ ในพ.ศ. ๑๙๖๗

ทั้งคณะได้ศึกษาพระธรรมวินัยในประเทศศรีลังกาหลายปี เมื่อจะเดินทางกลับประเทศไทยจึงได้อาราธนาพระชาวลังกา ๒ รูป คือ พระมหาวิกรมพาหุ และพระอุดมปัญญา ให้มาร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยโดยขึ้นมาจากกรุงศรีอยุธยาแล้วค่อยแยกย้ายกันไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนมีผู้เลื่อมใสศรัทธาขออุปสมบทเป็นภิกษุ เกิดเป็นคณะใหม่ที่เรียกว่า คณะคามวาสี ฝ่ายขวา หรือคณะป่าแก้ว ที่ชื่อว่าคณะป่าแก้วเพราะมีอุปชฌาย์รูปเดียวกัน ที่ชื่อว่า วันรัตน์ ซึ่งแปลว่า ป่าแก้ว ดังนั้น วัดวาอารามที่มีคณะสงฆ์นี้พำนักอยู่ วัดจะมีชื่อว่าคณะป่าแก้ว เช่น วัดไตรภูมิคณะป่าแก้ว วัดเขียนป่าแก้ว เป็นต้น

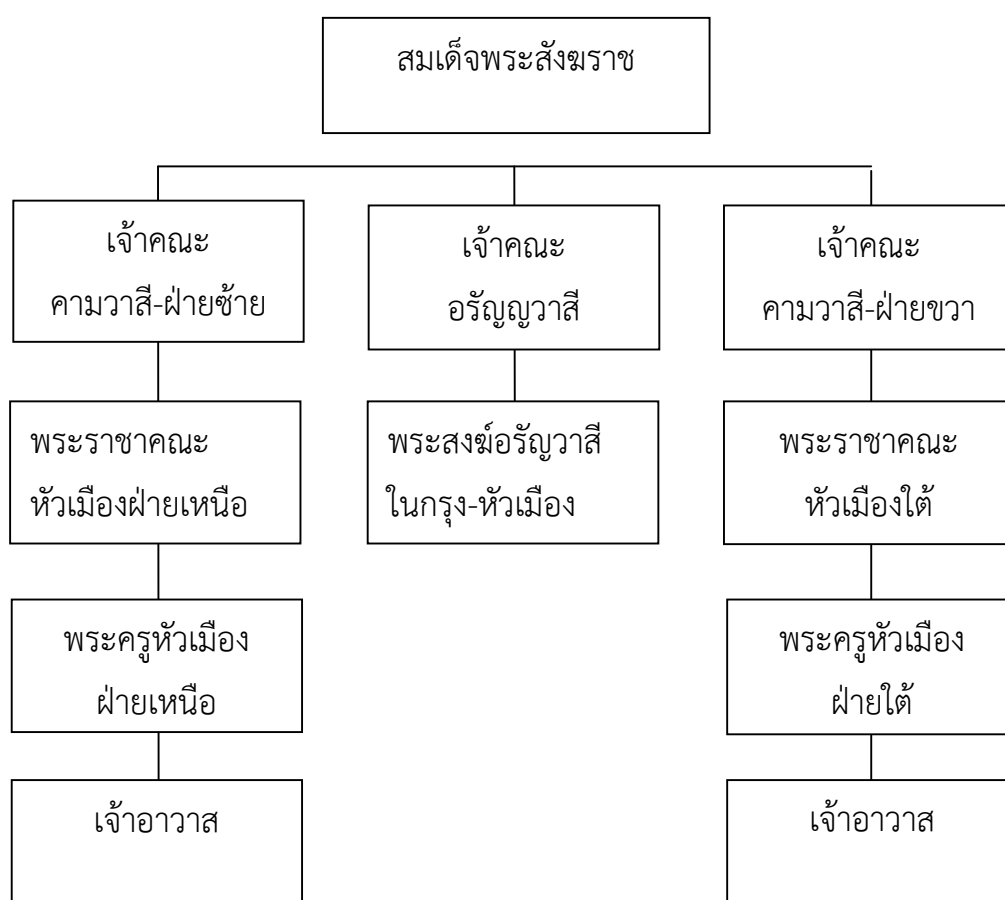
การบริหารกิจการคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี คณะสงฆ์แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ

^{๑๔๘} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,ตำนานปกครองคณะสงฆ์, หน้า ๑๖.

๑) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คือ คณะของพระสงฆ์นิคายเดิมที่มีมาตั้งแต่แรกสถาปนากรุงสุโขทัย มีพระพุทธรโฆษาจารย์ เป็นเจ้าคณะฝ่ายคามวาสีฝ่ายซ้าย

๒) คณะอรัญวาสี คือ คณะที่สืบต่อประเพณีพระสงฆ์ลังกาวงศ์ในกรุงสุโขทัยมีพระพุทธรจารย์เป็นเจ้าคณะ

๓) คณะคามวาสีฝ่ายขวา คือ คณะสงฆ์นิคายเดิมที่ไปศรีลังกาแล้วอุปสมบทใหม่แล้วกลับมาตั้งคณะใหม่ ในนามที่เรารู้จักคือ คณะป่าแก้ว^{๑๙๙} มีพระวันรัตน์ เป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา

แผนภาพที่ ๒.๓ โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในสมัยอยุธยา

^{๑๙๙} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๑๒.

ตำแหน่งพระพุทธานุจารย์นี้ตั้งขึ้นใหม่ เป็นเจ้าคณะแทนพระวันรัตน์ ประมุขฝ่าย อรัญญวาสีเดิม ซึ่งสลับเปลี่ยนเป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา ในรัชการที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ เปลี่ยนนามใหม่เป็นพระพุทธานุจารย์

คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย มีสมเด็จพระอริยวงศาสัจจราชาธิบดี อยู่วัดมหาธาตุ เป็น เจ้าคณะมีฐานานุกรม ๑๐ รูป พระราชาคณะ ๑๘ รูป มีพระพิมลธรรม เป็นต้น

คณะอรัญญวาสีมีพระพุทธานุจารย์ อยู่วัดโบสถ์ราชเดโช เป็นเจ้าคณะบังคับบัญชา พระสงฆ์ฝ่ายสมถและวิปัสสนาทั้งหมด มีพระราชาคณะ ๗ รูป มีพระญาณไตรโลก เป็นต้น

คณะคามวาสีฝ่ายขวา มีพระวันรัตน์ อยู่วัดป่าแก้ว เป็นเจ้าคณะมีฐานานุกรม ๑๑ รูป มีพระราชาคณะ ๑๗ รูป มีพระธรรมอุดม เป็นต้น ซึ่งในสมัยรัชการที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ เปลี่ยนนามใหม่ เป็น พระธรรมวโรดม

คำว่า “สมเด็จ” เป็นภาษาเขมร เชื่อว่านำมาใช้นำหน้าพระราชาคณะขึ้นนำ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา^{๒๐๐}

สรุปว่า บริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นไปตามแบบอย่างการบริหารคณะสงฆ์ในยุค สุโขทัย คือ แบ่งการบริหารออกเป็นสองฝ่าย คือ คณะคามวาสีและคณะอรัญญวาสี การบริหารอาจ แตกต่างกันไปบ้าง แต่ยังยึดกรอบพระธรรมวินัยเป็นแนวทางในการปฏิบัติ จึงทำให้ พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลายมาตามลำดับ

๒.๔.๒.๓ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยธนบุรี กรุงธนบุรีได้เป็น ราชอาณาจักรที่ ๓ ของประเทศไทยโดยสมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ สืบเนื่องจากกรุงศรีอยุธยาแตกแพ้กองทัพ พม่า ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ช่วงนี้ทำให้คณะสงฆ์แตกกระจายพากันหนีอย่างระส่ำระสาย จน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชได้ ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ทรงได้สืบเสาะหาพระ มหาเถระผู้ใหญ่ในเมืองกรุงศรีอยุธยาผลปรากฏว่าพระผู้ใหญ่ขึ้นนำในเมืองกรุงศรีอยุธยาไม่มี จึงมีพระ ราชประสงค์แต่งตั้งพระอาจารย์ดีซึ่งเป็นธรรมดา ไม่มีสมณศักดิ์อะไรมาก่อนเลยจากวัดประตู อยุธยา เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรก และทรงสถาปนาแต่งตั้งคณะอาจารย์ที่ วัดพนัญเชิง อยุธยา เป็น สมเด็จพระสังฆราชรูปที่สอง

ในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมีความวิริยะอุตสาหะที่จะ พยายามบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เมื่อคณะสงฆ์รวมพลเป็นกลุ่มแล้วทำให้การปกครอง เหมือนยุคกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว ก็ทรงให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้น แต่การปกครองคณะสงฆ์ต้อง

^{๒๐๐} นนท ธรรมสถิต, พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอ็ดดิสัน, ๒๕๓๓), หน้า ๗๑

มีการเปลี่ยนแปลงทรุดและเสื่อมอีกครั้งเป็นเพราะพระองค์ทรงวิปลาสนัญญาทรงสั่งปลดสมเด็จพระสังฆราช (สี) ออกจากตำแหน่งแล้วตั้งพระธรรมธีรราชมุณี (ชื่น) วัดหงส์รัตนาราม ให้เป็นไปสมเด็จพระสังฆราชแทน (รูปสุดท้ายในสมัยกรุงธนบุรี)

ส่วนตำแหน่งการปกครองและการแต่งตั้งสมณศักดิ์ สมเด็จพระยามหาราชราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า “ในสมัยกรุงธนบุรี ดูเหมือนว่าจะไม่จัดให้มีทำเนียบสมณศักดิ์ขึ้นตามลำดับของพระเจ้าธนบุรี” การปกครองไม่แตกต่างจากกรุงศรีอยุธยา แต่ในยุคกรุงธนบุรีใช้ระยะเวลาแค่ ๑๔-๑๕ ปีเท่านั้น

กล่าวโดยสรุปว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคอาจจะไม่เจริญรุ่งเรือง หลังจากเสียเอกราชให้พม่าทำให้คณะสงฆ์แยกไปอยู่ในสถานที่ต่างๆ พระเถระที่มีความรู้ความสามารถก็มีน้อยเมื่อพระเจ้าตากสินขึ้นครองราชย์กิจการคณะสงฆ์จึงถูกฟื้นฟูขึ้นอีกครั้ง พระราชาเป็นองค์อุปถัมภ์และให้ความสำคัญเกี่ยวกับพระศาสนา จึงได้ตั้งสมเด็จพระสังฆราชองค์แรกขึ้น กิจการฝ่ายคณะสงฆ์ก็เจริญมาเป็นลำดับ

๒.๔.๒.๔ การบริหารกิจการคณะสงฆ์สมัยต้นรัตนโกสินทร์ (สมัยรัชกาลที่ ๑)

สืบเนื่องจากกรุงธนบุรีสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ซึ่งถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนอาณาจักร ของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสร้างกรุงเทพมหานครเป็นราชธานี ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่ง มีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และวัดพระเชตุพนมิ่งคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นต้น^{๒๐๑}

นับว่าเป็นปัญหาแรกเลยที่เดียวที่พระองค์ทรงจัดคือ เรื่องสังฆมณฑล ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนมาแต่ปลายรัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ทำให้เกียรติและฐานะของคณะสงฆ์มีหมองลงไป จึงโปรดให้พระมหาเถระประชุมกันแล้ว ถอดถอนสมณศักดิ์ของสมเด็จพระสังฆราช (ชื่น) วัดหงส์ มาเป็นพระธรรมธีรราชมุณี (องค์ที่เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่ ๓ แห่งกรุงธนบุรี) แล้วทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (สี) พระพุทธจารย์ พระพิมลธรรม ที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงถอยยศสมณศักดิ์กลับให้มีสมณศักดิ์ ให้สมเด็จพระสังฆราช (สี) เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรกในกรุงรัตนโกสินทร์^{๒๐๒}

^{๒๐๑} มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๘.

^{๒๐๒} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : กรมการมุนินิธิ ม.ส.จ. พิมพ์นิยมถวาย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘.

ส่วนโครงสร้างรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ยังเป็นแบบกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์ออกมารวม ๑๐ ฉบับ คือ

ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕	ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๓๓๒
ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๓๓๗	ฉบับที่ ๑๐ ๒๓๔๔

วัตถุประสงค์ของการตรากฎหมาย เพื่อการควบคุมดูแลหรือลงโทษแก่พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยอยู่เป็นประจำ ถ้าคงอาศัยพระธรรมวินัยหรือที่เรียกว่า ศีล ๒๒๗ ข้อก็คงไม่เพียงพอสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ในปัจจุบันนี้ และทรงมีประสงค์ให้พระภิกษุสงฆ์ปรับปรุงคณะสงฆ์ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ทรงปรารถนาให้กระทำสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้น เพราะว่าพระไตรปิฎกที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชรับสั่งให้รวบรวมจากหัวเมืองต่างๆ เช่น เมืองนครศรีธรรมราช กัมพูชา เป็นต้น ยังมีความคลาดเคลื่อนผิดบ้างบางประการ จึงเห็นสมควรให้ทรงทำการรวบรวมสังคายนามพระไตรปิฎกใหม่ โดยทรงโปรดให้พระมหาเถระ ๒๑๘ รูป และราชบัณฑิต ๓๒ คน ประชุมการกระทำสังคายนา ขึ้นเมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ ณ วัดศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์)^{๒๐๓}

โดยสรุปแล้ว สมัยราชกาลที่นี้ ทำให้การบริหารคณะสงฆ์เริ่มมีหลักฐานและชัดเจนขึ้น มีการสร้างวัด และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชรับสั่งให้ทรงทำการรวบรวมสังคายนามพระไตรปิฎกใหม่ โปรดให้พระมหาเถระ ๒๑๘ รูป และราชบัณฑิต ๓๒ คน ประชุมการกระทำสังคายนา ขึ้นเมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ ณ วัดศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองที่สุดในยุคนี้ เพราะมีการชำระพระไตรปิฎก โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์ปฎิบัติการทำสังคายนา

๒.๔.๒.๕ สมัยรัชกาลที่ ๒

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับเป็นช่วงระยะเวลาสั้นมาก คือ ๑๕ ปี เท่านั้นที่ทรงครองราชย์ แต่ทรงโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชขึ้นถึง ๓ พระองค์ คือ สมเด็จพระสังฆราช (ศุก) วัดมหาธาตุ สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ และสมเด็จพระสังฆราช (ต่อณ) วัดมหาธาตุ ทั้ง ๓ พระองค์อยู่วัดมหาธาตุฯ จนถึงยุคนั้นกล่าวได้ว่าใครที่เป็นสมเด็จพระสังฆราชต้องอยู่วัดมหาธาตุฯ และในรัชกาลนี้ได้ส่งพระสงฆ์ไทยดูกิจการงานพระศาสนา ณ

^{๒๐๓} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๒.

ประเทศศรีลังกา และในสมัยสมเด็จพระสังฆราช (มี) โปรตให้มีการบำเพ็ญกุศลวันมาฆบูชาเป็นกิจลักษณะ^{๒๐๔}

๒.๔.๒.๖ สมัยรัชกาลที่ ๓

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ทรงมีความเคารพในองค์พระภิกษุสามเณรอย่างยิ่ง แม้พระภิกษุจะประพฤติชั่วอย่างไรไม่ค่อนสนพระทัยนักจนเป็นที่มาของคำว่า “ชั่วชั่งซี ดีชั่งสงฆ์” ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ ทรงโปรดให้ทรงสร้างวัดพระอารามหลวงและวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานครเข้าด้วยกัน โดยจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เพิ่มอีก ๑ คณะ จากรูปแบบเดิม คือ

- ๑) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคเหนือ
- ๒) คณะอรัญญวาสี ปกครองพระนักปฏิบัติทั่วราชอาณาจักร
- ๓) พระคามวาสีฝ่ายขวา ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคใต้
- ๔) คณะกลาง ปกครองพระอารามหลวงกับวัดราษฎร์ใน

กรุงเทพมหานคร

จึงสรุปได้ว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคนั้นบริหารตามภาค คือ

- ๑) คณะกลาง กรุงเทพมหานคร
- ๒) คณะเหนือ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ๓) คณะใต้ ภาคใต้
- ๔) คณะอรัญญวาสี วัดป่าทั้งหมด

การบริหาร ๔ คณะอย่างว่านี้ มีเจ้าคณะใหญ่ที่เป็นผู้บังคับบัญชาดูแล กิจการคณะสงฆ์ ในเขตปกครองของตน แต่เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ต้องขึ้นอยู่กับสมเด็จพระสังฆราช

แผนภาพที่ ๒.๔ โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ตอนต้น^{๒๐๕}

^{๒๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

๒.๔.๒.๗ สมัยรัชกาลที่ ๔

ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ ตำแหน่งสังฆปริณายกวางลง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงสถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แต่ทรงดำริแต่งตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นสมเด็จพระสังฆราช แต่ยังมีทรงได้แต่งตั้งตามพระราชประสงค์ พระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน จึงเป็นเหตุให้ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลงอีกถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกสถาปนาพระเกียรติยศกรมหมื่นปรมาวุฒิชินโนรสขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระปรมาวุฒิชินโนรส เป็นประธานปกครองสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ และทรงแต่งตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ตามพระราชประสงค์สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ ๓ แต่ไม่ได้ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือเท่านั้น และทรงแต่งตั้งพระธรรมอุดม (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนใต้ พระพุทธอาจารย์ (สน) วัดสระเกศราชวรมหาวิหารเป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์เป็นเจ้าคณะใหญ่ อรัญญูวาสี พระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลก เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ดำรงตำแหน่งเจ้าใหญ่หนกลาง และต่อมาทรงสถาปนาพระองค์เจ้าฤกษ์ ขึ้นเป็นกรมหมื่นบวรรังษีสุนทรียพันธ์ เป็นเจ้าคณะธรรมยุติกนิกาย ปกครองดูแลสังฆมณฑลแห่งธรรมยุติกนิกายทั่วประเทศ

ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โครงสร้างโดยภาพรวมทั่วไปเหมือนสมัยรัชการที่ ๓ คือแบ่งออกเป็นการบริหาร ๕ คณะฯ โดยเพิ่มคณะธรรมยุติกนิกายอีก ๑ คณะ

แท้จริงนั้น คณะธรรมยุติกนิกายได้ก่อกำเนิดมาในสมัยรัชการที่ ๓ เพราะขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงผนวชอยู่ทรงได้พระฉายาว่า วชิรญาณโณ ใน พ.ศ. ๒๓๖๗ ขณะที่ทรงผนวชอยู่นั้นประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชการที่ ๒ เสด็จสวรรคต แต่ไม่ได้มอบหมายราชสมบัติให้แก่ผู้ใดเลย แต่ว่าโบราณราชประเพณีแล้วเจ้าฟ้ามงกุฎ (พระวชิรญาณภิกขุ) เป็นพระราชโอรสซึ่งประสูติแต่พระอัครมเหสี ควรแก่การสืบราชสมบัติสันตติวงศ์แต่พระวชิรญาณโณภิกษุไม่ประสงค์จะรับตำแหน่งราชสมบัติเพราะได้ปรึกษาทางญาติผู้ใหญ่ภายในแล้ว จึงตัดสินใจจะผนวชต่อไป

ฉะนั้น พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่และคณะเสนาบดีจึงมอบถวายพระราชสมบัติแก่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๓ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ คณะเสนาบดีพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่จึงมอบถวายราชสมบัติแก่พระวชิรญาณภิกษุเป็นพระมหากษัตริย์รัชการที่ ๔

^{๒๐๔} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๒๕.

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัวทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่นั้นทรงได้ศึกษาบาลี สอบได้เปรียญ ๕ ประโยค ต่อมาทรงเลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติของพระรามัญ คือ พระชาย พุทธวโส ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นพระราชาคณะที่พระสุเมธนี วัดบวรเมณฑล หลังจากที่พระองค์ทรงวงปรีกษาสนาธรรมแล้วยังพระราชศรัทธาเกิดขึ้นยิ่งนัก จึงให้มีการอุปสมบทในส่วนพระองค์ โดยมีพระสุเมธนี เป็นพระอุปัชฌาย์ในโบสถ์กลางน้ำ แล้วทรงตั้งธรรมยุติกนิกาย อย่างเป็นทางการ โดยพระองค์เองเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ในครั้งนั้น จึงเป็นที่เจริญอย่างยิ่งของธรรมยุติกนิกายและทรงตั้งพระมหาเถระ ๙ รูป เป็นกรรมการที่ปรึกษาไม่ว่าเรื่องภายในคณะสงฆ์และในพระราชสมบัติ และในคณะกรรมการธรรมยุติกนิกายในชุดนั้นต่อมาภายหลังเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ๒ รูป คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทโว)

๒.๔.๒.๘ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ. ร.ศ. ๑๒๑ สมัยรัชกาลที่ ๕

การจัดโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน ได้ทรงปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ด้วย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาพระอิศริยยศแก่กรมหมื่นบวรรั้งชีสุริยพันธุ์ ขึ้นเป็นกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ในพ.ศ. ๒๔๓๒ ทรงปรับปรุงการศึกษาพระปริยัติธรรม เดิมมีการจัดการสอบที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามโปรดให้ย้ายมาที่วัดมหาธาตุฯ ทรงสถาปนา “มหาธาตุวิทยาลัย” ขึ้นในพ.ศ. ๒๔๒๒ มีพระบรมราชโองการประกาศเปลี่ยนนาม “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็น “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”^{๒๐๖} และในพ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้วย

การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มีข้อที่น่าสังเกตคือ คณะรัฐบาลต้องอาศัยคณะสงฆ์โดยเฉพาะคณะสงฆ์ในต่างจังหวัดช่วยจัดการศึกษาของชาติตามโครงการปฏิรูปการศึกษาให้ทันสมัย ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยนั้น จึงสอดคล้องและสนับสนุนนโยบายรัฐบาล เพราะเมื่อฝ่ายพุทธจักรมีการปกครองคู่กันกับฝ่ายพระราชอาณาจักร เหตุผลข้อนี้ปรากฏว่าอยู่ในการประกาศ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ว่า

“ด้วยเมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๗ ได้โปรดให้พระราชาคณะหลายรูปออกไปจัดการศึกษาตามอารามในหัวเมือง และได้อาราธนาพระเจ้านั่งยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสที่สมเด็จพระราชาคณะใหญ่ให้ทรงรับภาระธุระดำเนินการนั้นในฝ่ายสมณะและได้โปรดให้พระเจ้านั่งยาเธอ กรม

^{๒๐๖} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **มหาจุฬาฯ ในรอบศตวรรษ**, จำนำงค์ ทองประเสริฐ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓.

หลวงดำรงราชานุภาพ ทรงรับหน้าที่อุดหนุนนั้นในส่วนหน้าที่เจ้าพนักงานฝ่ายฆราวาส ความแจ่มอยู่ในประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ซึ่งได้ออกเมื่อ ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๗ นั้นแล้ว

พระสงฆ์เถรานุเถระและเจ้าพนักงานในฝ่ายฆราวาสได้ช่วยกันจัดและอำนวยตามพระราชดำริ ด้วยความสามารถและอุตสาหะอันเป็นที่พอพระราชหฤทัย ได้เห็นผลความสำเร็จในการเล่าเรียนตลอดจนความเรียบร้อยในการปกครองสั่งสมมณฑลขึ้นโดยลำดับมา บัดนี้ ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถึงเวลาอันสมควรจะตั้งเป็นแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้มั่นคงเรียบร้อยแล้ว

จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๒ ความแจ่มอยู่ในพระราชบัญญัติขึ้นแล้ว”

ในส่วนสาระสำคัญของพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้วิเคราะห์ไว้ในหนังสือการปกครองคณะสงฆ์ไทยดังต่อไปนี้^{๒๐๗}

๑. การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง หมายถึง การปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ตามมาตรา ๔ ที่บัญญัติไว้ให้เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ เจ้าคณะใหญ่ คณะกลาง และเจ้าคณะธรรมยุติกนิกายกับพระราชกณะที่เป็นรองเจ้าคณะทั้ง ๔ คณะ ทั้งหมดรวม ๘ รูป เป็นมหาเถรสมาคม มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาในการพระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์แต่พระมหากษัตริย์ การประชุมวินิจฉัยคดีในที่ประชุมมหาเถรสมาคม ตั้งแต่ ๕ รูป ขึ้นไปถือเป็นสิทธิขาด ผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งต่อไปอีกไม่ได้

๒. การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ คือ การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคควบขนานไปกับการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค กล่าวคือ มีการแบ่งส่วนการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นสังฆมณฑล มีเจ้าคณะมณฑลที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจากพระราชกณะเป็นผู้ปกครองดูแลข้าหลวงเทศาภิบาลผู้ทำหน้าที่ปกครองประชาชน และบริหารราชการแผ่นดินในมณฑลของฝ่ายบ้านเมือง รองเจ้าคณะมณฑลลงมามีเจ้าคณะเมืองก็คือเจ้าคณะแขวงหรืออำเภอ เป็นผู้ปกครองเจ้าอาวาสวัดต่างๆ

อนึ่ง ในมาตรา ๓ แห่ง พ.ร.บ ฉบับนี้ว่า “พระราชบัญญัตินี้ไม่เกี่ยวข้องกับนิกายสงฆ์ กิจและลัทธิเฉพาะนิกายนั้น ๆ ซึ่งเจ้าคณะหรือสังฆนายกในนิกายนั้นได้เคยมีอำนาจกล่าวบังคับมาแต่ก่อนประการใด ก็ให้คงเป็นไปตามเคยทุกประการ” ข้อความนี้แสดงว่ากฎหมายคณะสงฆ์ฉบับนี้รับรองการแบ่งนิกายของคณะสงฆ์ไทยออกเป็นมหานิกายและธรรมยุตินิกาย

จะเห็นได้ว่า การจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์มีลักษณะคู่ขนานกับโครงสร้างการบริหารและการปกครองของฝ่ายอาณาจักร

^{๒๐๗} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๓๕-๓๗.

๒.๔.๒.๙ สมัยรัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตตมาภิเษก ทรงเลื่อนพระอิสริยยศ กรมหลวงวชิรญาณวรโรรส ขึ้นเป็น กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตำแหน่ง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า เป็นมหาสังฆปริณายกทั่วพระราชอาณาจักร และเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิกายด้วย การปกครองคณะสงฆ์ ยังใช้พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ แต่เป็นอันงดใช้อำนาจจากมหาเถรสมาคม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ยังคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น ดังข้อความที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายเป็นเชิงอรธในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติ มีความว่า

ในแผ่นดินปัจจุบัน โปรดให้ข้าพเจ้าเป็นผู้บังคับบัญชาการคณะสงฆ์โดยทั่วไปการประชุมตามพระราชบัญญัตินี้ก็ชื่อว่า เป็นอันงดชั่วคราวโดยนัย หรือกล่าวอีกโวหารหนึ่งว่ายังไม่ถึงคราวเรียกประชุมตามพระราชบัญญัติ ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ายังบัญชาการอยู่ ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้มหาเถรสมาคม คงมียืนอยู่ด้วยประการหนึ่ง จึงคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำให้เป็นการสงฆ์ที่ประชุมนี้

รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พอสรุปได้ดังนี้

๑) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ในที่ประชุมมหาเถรสมาคมโดยปกติ ตัวอย่างเช่นที่ทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ในยุคนี้นี้จึงใช้ว่า “พระมหาสมณวินิจฉัย” ไม่ใช่คำว่า “มหาเถรสมาคมวินิจฉัย”

๒) เจ้าคณะมณฑล

๓) เจ้าคณะเมือง หรือจังหวัด

๔) เจ้าคณะแขวง

๕) เจ้าอาวาส

เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสสิ้นพระชนม์ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ (สมณศักดิ์เสมอพระพุทมาจารย์) เป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

๒.๔.๒.๑๐ สมัยรัชกาลที่ ๗

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ครั้นมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว การปกครองคณะสงฆ์ในยุคนี้นี้ไม่มีอะไรที่เปลี่ยนแปลงมากเพราะรูปแบบการปกครองคล้ายในสมัยรัชกาลที่ ๖ คือ มีสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เอง

และมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ให้คำปรึกษา จนกระทั่งมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในสมัยรัชการที่ ๘

๒.๔.๒.๑๑การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ. ๒๔๘๔สมัยรัชกาลที่ ๘

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ขณะนั้นยังทรงพระเยาว์พระชนม์เพียง ๙ พรรษา การปกครองของไทยเป็นระบอบประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองฝ่ายอาณาจักรครั้งนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ไปด้วย นั่นคือให้มีรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์สอดคล้องกับการปกครองของอาณาจักร จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๔๘๔ พังข้อความต่อไปนี้ “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้รับความเห็นชอบของคณะสงฆ์และได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วโดยราบรื่น ความสำคัญในพระราชบัญญัติก็คือได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ให้อนุโลมระบบการปกครองบ้านเมืองเท่าที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย^{๒๐๘}

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีโครงสร้างที่มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นพระมุขของคณะสงฆ์โดยที่พระองค์เองไม่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหาร เพราะพระองค์ทรงบัญญัติสังฆานัติโดยผ่านสังฆสภา ทรงบริหารคณะสงฆ์ฝ่ายสังฆมนตรี และทรงพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ผ่านทางคณะวินัยธร โดยที่องค์การนั้น ๆ มีอำนาจหน้าที่ปกครองที่ต่างกันคือ

๑) สังฆสภา เทียบได้กับรัฐสภาของฝ่ายบ้านเมืองมีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติสังฆานัติหรือระเบียบสำหรับการบริหาร และการปกครองคณะสงฆ์ประกอบด้วยสมาชิก ๔๖ รูป เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมขึ้นไป เป็นคณาจารย์เอกและเป็นพระเปรียญเอกด้วย

๒) สังฆมนตรี มีอำนาจหน้าที่ดุจเช่นคณะรัฐมนตรีของฝ่ายอาณาจักร คือ ทำหน้าที่เป็นคณะรัฐบาลบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีสังฆนายก ๑ รูป และสังฆมนตรี ๙ รูป งานภายในมีหน้าที่รับผิดชอบงานเฉพาะหน้าที่เหมือนกับแต่กระทรวง คือ^{๒๐๙}

- (๑) องค์การปกครอง
- (๒) องค์การศึกษา
- (๓) องค์การเผยแผ่
- (๔) องค์การสาธารณูปการ

นอกจากนี้ยังมีเจ้าคณะตรวจการในภาคต่างๆ ที่กำหนดในสังฆานัติ คือ

- (๑) เจ้าคณะตรวจการภาค

^{๒๐๘} มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๑๙.

^{๒๐๙} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๔๔.

(๒) เจ้าคณะจังหวัด

(๓) เจ้าคณะอำเภอ

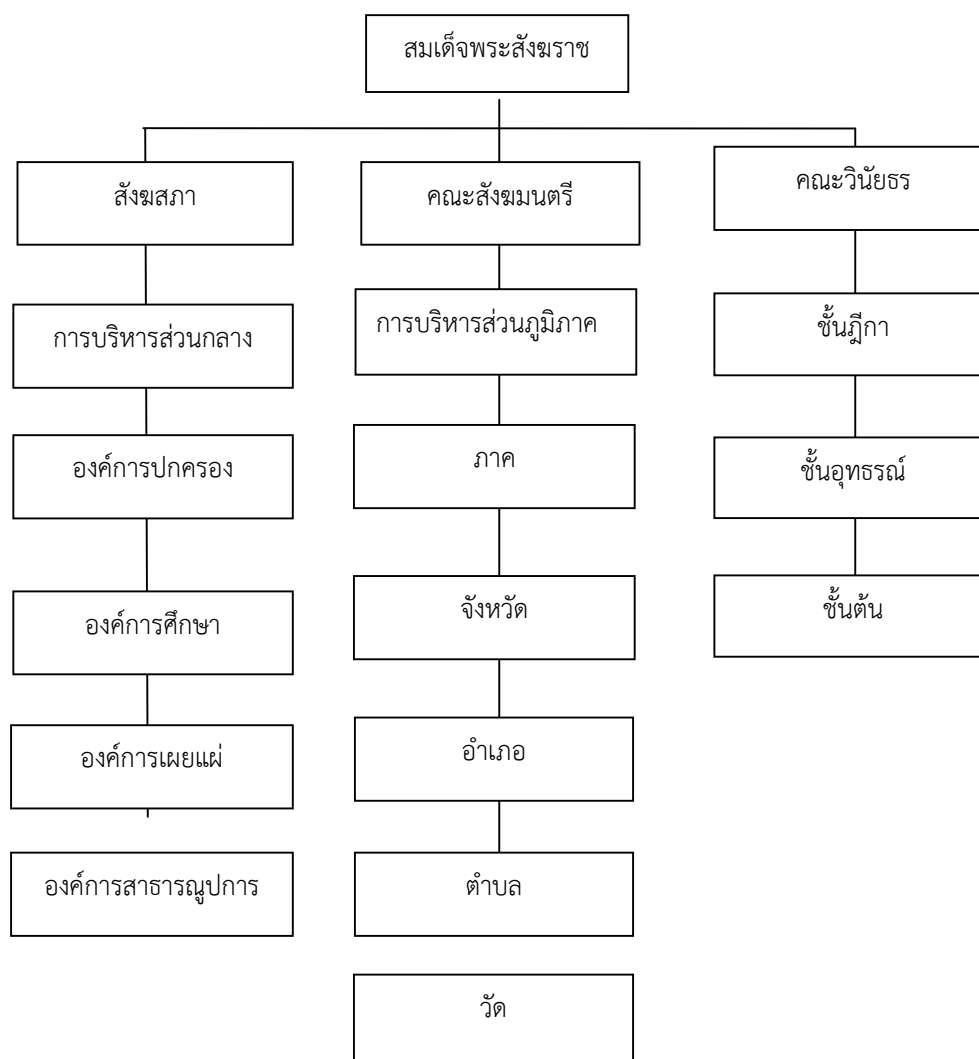
(๔) เจ้าคณะตำบล

(๕) เจ้าอาวาส

๑) คณะวินัยธร คือ ศาลของคณะสงฆ์ มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัย อธิกรณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์ คณะวินัยธรแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา มีอำนาจหน้าที่เหมือนฝ่ายนิติบัญญัติของอาณาจักรนั่นเอง ดังแผนภูมิที่ ๒.๔

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับนี้ จะเห็นได้ว่า ได้ยุบเลิกมหาเถรสมาคม คือ เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ รูป และรองเจ้าคณะใหญ่ ๔ รูป ดังนั้น ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ซึ่งรวมถึงเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกายจึงไม่มีกฎหมายรองรับ โดยวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ก็เพื่อรวมคณะสงฆ์มหานิกาย และคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเข้าด้วยกันให้เสร็จภายในเวลา ๘ ปี นับแต่วันประกาศใช้ดังที่บัญญัติไว้ในบทเฉพาะกาล มาตรา ๖๐ ว่า “ก่อนที่จะส่งคานาพระธรรมวินัยให้ครบถ้วนแต่อย่างช้าต้องไม่เกินแปดปีนับแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ ห้ามมิให้ออกสังฆานัต กติกาสงฆ์ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชกฎกระทรวงหรือระเบียบใดที่จะบังคับให้ต้องเปลี่ยนลัทธิที่นิยมนับถือ และปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว”

จากความพยายามในการรวมนิกายทั้ง ๒ นิกายเข้าด้วยกันของคณะรัฐบาลนั้น ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะพระเถรานุเถระฝ่ายธรรมยุติกนิกาย จำนวน ๒๒ รูป ได้ลงนามคัดค้านการใช้บทเฉพาะกาลมาตรา ๖๐ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ หลังจากนั้นคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายพยายามให้คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายมีการปกครองกันเอง โดยมีเจ้าคณะใหญ่ คณะธรรมยุติกนิกายเป็นผู้ดูแล ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ไม่ขึ้นตรงกับคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย

แผนภาพที่ ๒.๕ โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ
พ.ศ. ๒๕๔๔

อาจกล่าวได้ว่า สมัยรัชการที่ ๒ - ๘ กิจการคณะสงฆ์ได้รับความอุปถัมภ์จาก พระมหากษัตริย์ตลอด นับตั้งแต่การทำสังคายนา และการสร้างวัด หรือการบูรณะวัดหลวง ซึ่งส่วน หนึ่งของการพัฒนาวัดหรือกิจการคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งนั้น ได้รับงบประมาณหรือความศรัทธาของ พระมหากษัตริย์ที่มีบทบาทเข้ามามีส่วนร่วมการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วย การบริหารกิจการ คณะสงฆ์ก็เปลี่ยนไปตามยุคสมัย

๒.๔.๒.๑๒การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ. ๒๕๐๕ (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕)สมัยรัชกาลปัจจุบัน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลปัจจุบันนี้ เป็นการบริหารตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ สมัยจอมพลสฤษดิ์ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ให้เหตุผลในประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ว่า

“การจัดดำเนินกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์ เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบันและโดยระบบเช่นนั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราชของคณะสงฆ์ปกครองบริหารกิจการทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา^{๒๑๐}

ความวุ่นวายทั้งภายในและภายนอกของคณะสงฆ์ และรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ธนะรัชต์ จึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยการนำพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาใช้อย่างเป็นทางการ ซึ่งพอประมวล สรุปเนื้อหาสาระได้ดังนี้

๑) ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ นั้นหมายถึง การยกเลิกสังฆสภาคณะสังฆมนตรี คณะวินัยธร อำนาจทั้งหมดมอบให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมใช้แทน

๒) สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ไทยและเป็นประธานมหาเถรสมาคม และมหาเถรสมาคมนั้น ประกอบด้วยสมเด็จพระราชาคณะจำนวน ๘ รูป เป็นโดยตำแหน่งโครงสร้างของคณะสงฆ์สองส่วนนี้ เป็นองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ทุกด้าน เช่นเดียวกับหัวหน้าและรัฐบาลเผด็จการที่รวบรวมอำนาจไว้กับตน^{๒๑๑}

ดังนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งมีผลใช้บังคับเป็นเวลานานถึง ๓๐ ปี จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว ได้ผ่านความเห็นชอบจากรัฐบาลและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก เพราะโครงสร้างบริหารและการปกครองยังอยู่เหมือนเดิม ดังที่ข้อความปรากฏชัดเจนอยู่ในเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ว่า

โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้วสมควรปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติแทนสมเด็จพระ

^{๒๑๐} สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, **ราชกิจจานุเบกษา** เล่มที่ ๗๙ ตอนที่ ๑๑๕ ก ฉบับพิเศษ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๒๓), หน้า ๒๙.

^{๒๑๑} สมบูรณ์ สุขสำราญ, **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงการเมืองและสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๐.

พระสังฆราช การแต่งตั้งถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การสละสมณเพศของคณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัดศาสนสมบัติกลาง และการดูแลรักษาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนปรับปรุงบทกำหนดโทษให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน จำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติ^{๒๑๒}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจุดเด่นในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว และพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการมหาเถรสมาคมมี ๒๑ รูปเหมือนเดิมแต่อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้อย่างชัดเจนกว่าฉบับ ๒๕๐๕ คือ

- (๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
 - (๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
 - (๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
 - (๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
 - (๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น
- เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคม มีอำนาจตรากฎหมาย มหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใด หรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

อำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ด้านคือ

(๑) ด้านการปกครอง	(๒) ด้านการศาสนศึกษา
(๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์	(๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
(๕) ด้านการสาธารณูปการ	(๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ทั้งด้านอำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งมีหน้าที่ในการตรากฎหมาย มหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม วางระเบียบมหาเถรสมาคม ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม มีมติมหาเถรสมาคม และออกประกาศมหาเถรสมาคม และด้านอำนาจบริหารของมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่บริหารคือ จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์

^{๒๑๒} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๕๔.

ส่วนภูมิภาค จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และแต่งตั้งถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์ และในนามคณะกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น จะมีคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคม แต่งตั้งอีกหลาย คณะคือ

- คณะกรรมการศึกษาของสงฆ์
- คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต
- คณะกรรมการร่างกฎนิคหกรรม
- คณะกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์
- คณะกรรมการควบคุมพระภิกษุสามเณรไปยังต่างประเทศ(ศ.ต.ภ.)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตปกครองตามลำดับชั้น คือ ตั้งแต่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยแบ่งสายการปกครอง ดังนี้^{๒๑๓}

(๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๑,๒,๓,๑๓,๑๔ และ ๑๕

(๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๔,๕,๖ และ ๗

(๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๘,๙,๑๐,๑๑ และ ๑๒

(๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๑๖,๑๗ และ ๑๘

(๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ธรรมยุติกนิกายทุกภาคเขตการปกครองคณะสงฆ์แบ่งตามภาค ๑๘ ภาค ประกอบด้วยจังหวัดต่างๆ ดังนี้

ภาค ๑ มี ๔ จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และ สมุทรปราการ

ภาค ๒ มี ๓ จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสระบุรี

ภาค ๓ มี ๔ จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี

ภาค ๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร และเพชรบูรณ์

ภาค ๕ มี ๔ จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์

ภาค ๖ มี ๕ จังหวัด คือ ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน

^{๒๑๓} อ่างแก้ว, พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๖๑.

ภาค ๗ มี ๓ จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน

ภาค ๘ มี ๕ จังหวัด คือ อุตรดิตถ์ หนองคาย เลย สกลนคร และหนองบัวลำภู

ภาค ๙ มี ๔ จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด

ภาค ๑๐ มี ๖ จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร ศรีสะเกษ นครพนม และอำนาจเจริญ

ภาค ๑๑ มี ๔ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์

ภาค ๑๒ มี ๔ จังหวัด คือ ปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก และฉะเชิงเทรา

ภาค ๑๓ มี ๔ จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

ภาค ๑๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร

ภาค ๑๕ มี ๔ จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม และประจวบคีรีขันธ์

ภาค ๑๖ มี ๓ จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และชุมพร

ภาค ๑๗ มี ๕ จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ และระนอง

ภาค ๑๘ มี ๖ จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

กฎหมายแพ่งศรัทธา ค.บ.บ.ที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือ เพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ

- ๑) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม
- ๒) การศาสนศึกษา
- ๓) การศึกษาสงเคราะห์
- ๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๕) การสาธารณูปการ
- ๖) การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคมแต่บางอย่างคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตที่มีอยู่^{๒๑๔}

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์คงคปญโญ) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง)

^{๒๑๔} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **กฎหมายแพ่งศรัทธา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕.

การศาสนศึกษาการเผยแผ่พระศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์^{๒๑๕}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)กล่าวถึงความหมายการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารคณะสงฆ์ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิปักษ์ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหาเริ่ม ตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อาญา และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง^{๒๑๖}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้าน ดังนี้

๑. ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรมหรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

๒. ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไปปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนราชภัฏสงเคราะห์ที่วัดสนับสนุน

๓. ด้านการเผยแผ่ศาสนธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนธรรม ดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ เป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

๔. ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและพระภิกษุเป็นเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชน ด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ ฯลฯ

^{๒๑๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโต), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๒๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๘.

๕. ด้านสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วนเรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณะวัด

๖. ด้านการปกครอง งานปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้ มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ พ.ศ.๒๕๒๓ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกลางและหมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๒๑๗}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงการปรับระบบบริหารองค์การชาวพุทธไว้ในหนังสือเรื่องพระพุทธศาสนา ในยุคโลกาภิวัตน์ว่า การบริหารองค์การชาวพุทธควรกระจายอำนาจให้มากขึ้นแม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ซึกซำไม่ทันการ และคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัด ให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการณ์โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการหรือทำเอนจิเนียริงให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาสอันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕^{๒๑๘}

สรุปการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ระบบการสันติวิธีธรรมหรือสามัคคีธรรม ให้สิทธิเสรีภาพเสมอกัน เคารพด้วยอาวสุ โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุข

^{๒๑๗} สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, **สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน**, ม.ป.ป., (เอกสารอัดสำเนา).

^{๒๑๘} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพฯมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๗๖.

สงฆ์ ทรงเป็นประมาทในการตัดสินวินิจฉัยอิทธิกรณต่างๆ ที่เกิดขึ้น วางกรอบแนวการปกครองคณะสงฆ์ให้อยู่ในกรอบพระธรรมวินัย เวลาจะล่วงเลยไปหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว คณะสงฆ์ในยุคนั้นๆ ก็ยังยึดถือหลักพระธรรมวินัยเป็นข้อบัญญัติเกณฑ์กำหนดตัดสิน ให้ดำเนินไปด้วยหลักธรรมาธิปไตย ส่วนการบริหารกิจการคณะสงฆ์เริ่มทำสังคายนาเพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้เข้าเป็นหมวดหมู่ ตามหลักธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ เพื่อป้องกันมิให้กระจัดกระจาย ภายหลังกุพุทธกาลไม่นาน คณะสงฆ์เริ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมวินัยแตกต่างกันไป เกิดความแตกแยก ในหมู่คณะสงฆ์การปกครองคณะสงฆ์ไทยยังปฏิบัติตามรูปแบบการปกครองของพระพุทธองค์คือตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ มีกระบวนการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี และการบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหารไปสู่ความเจริญ และมีกฎหมายพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยแบ่งการบริหารออก ๖ ด้าน ดังนี้ ๑. ด้านการปกครอง ๒. ด้านการศาสนศึกษา ๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔. ด้านการเผยแผ่ ๕. ด้านสาธารณูปการ ๖. ด้านการเผยแผ่ รูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น มีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ในการบริหารคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ และเป็นผู้เพียบพร้อม ด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติที่ดีงาม และเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม

๒.๔.๒.๑๓ด้านการปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นพระประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่งและกรรมการโดยแต่งตั้ง ในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักกำหนดหน่วยงานเขตปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงานหรือคณะผู้รับมอบงาน ในการปฏิบัติงานการปกครองคณะสงฆ์ และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่นๆ

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์คณฺจฺพลโณ) ได้กล่าวถึงระเบียบการปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุ

สามแฉกในนิทานนั้นๆ โดยมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ดังนี้

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางมีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์รวมเขตปกครองและเจ้าคณะในส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางโดยกำหนดเขตปกครองได้แก่เขตปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรในนิทานนั้นๆ ในส่วนกลางจะแยกส่วนการปกครองเป็นคณะมหานิกาย เรียกว่า “หน มี ๔ หน คือหนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุต จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคและวัดธรรมยุตทั้งหมดเข้าเป็นเขตเดียวกัน

การปกครองสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการสังกัดในส่วนกลางเป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคมเป็นหน่วยงานในส่วนกลาง และประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตของตน เรียกว่า หน มีเจ้าคณะใหญ่ ๕ หน^{๒๑๙} คือ

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้
๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

สรุปว่าการปกครองคณะสงฆ์ระดับสูงแบ่งการปกครองออก ดังนี้ ๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตนี้ระบบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน และยังแบ่งการปกครองออกเป็นเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส มีหน้าที่ปกครองแตกต่างกันตามอำนาจและหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์

๒.๔.๒.๑๔ด้านการศาสนศึกษา

การศึกษาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาล และบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้ง

^{๒๑๙} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์คงคปญฺโณ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒-๕.

คติทางโลกและคติทางธรรมมาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่า เรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ

๑. คันถะธูระ คือ ธูระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน

๒. วิปัสสนาธูระ คือ ธูระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนนคลุ่มยอด ครั้นพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วพระสงฆ์ผู้เป็นสาวกได้ประชุมกันทำสังคายนาพระธรรมวินัยเพื่อรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ได้ตรัสสั่งสอนไว้ให้เข้าเป็นหมวดหมู่ โดยกำหนดจำนวนรวม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี เรียกว่าจัดแบ่งเป็น ๓ หมวดคือ

๑. หมวดพระสุตต มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี เรียกว่า พระสุตตันตปิฎก

๒. หมวดพระวินัย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี เรียกว่า พระวินัยปิฎก

๓. หมวดพระอภิธรรม มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก

รวม

ทั้งหมดเรียกว่า พระไตรปิฎก พระไตรปิฎกจึงเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาสืบต่อมาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ได้จัดการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วนคือ

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตามหลักสูตรแบ่งเป็น ๓ ชั้นคือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ถ้าเป็นฆราวาสเรียกว่า ธรรมศึกษา แบ่งออกเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามหลักสูตรแบ่งออกเป็น ๘ ชั้นคือ บาลีประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๘

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การจัดการเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการโดยกระทรวง ประกาศให้เป็นระเบียบว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญการศึกษา เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๔ และฉบับปรับปรุงใหม่เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๓๕ มีตั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ในหลักธรรมและหากพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาหรือใช้สมัครงานเพื่อประกอบอาชีพได้

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แผนกนักธรรมและแผนกบาลี ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักในพระพุทธศาสนา เป็นการจัดการศึกษาให้มีการศึกษาพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทั้งในส่วนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) และมหาวิทยาลัยด้วย(มมร.)ด้วย

๒.๔.๒.๑๖ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาหรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากสาธารณะศึกษาหรือบุคคลผู้มีกำลังศึกษาหรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชนทั้งก่อนวัยเรียนและในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่างๆ ตามสมควร การศึกษาสงเคราะห์นั้นเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันดำเนินการดังนี้

๑. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่พระพุทธศาสนานักเรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในโรงเรียนสามัญ แบ่งเป็นระดับชั้น คือ

ชั้นเตรียม	รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๑-๓
ขั้นต้น	รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๔-๖
ขั้นกลาง	รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓
ขั้นสูง	รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖

หลักสูตรการสอนจะมี ๒ ประเภทคือ

ประเภทที่ ๑ วิชาบังคับ ได้แก่วิชาประวัติพระพุทธศาสนาวิชาธรรมะและวิชาศาสนาพิธี

ประเภทที่ ๒ วิชาเลือกแต่ละโรงเรียนจะเลือกตามความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และความพร้อมของโรงเรียน

๑. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงาม ให้แก่เด็กตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษานอกจากศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนคณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะ ควรแยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๒. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนาศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๓. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์คฺจฺคฺปณฺโณ) ได้กล่าวถึง การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

๒. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิธีการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมปมนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติแต่วัยเด็ก

๔. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัยและศาสนาปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น น่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอบก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา^{๒๒๐} การจัดการศึกษาและการจัดการอบรมทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

๒.๓.๒.๑๗ด้านการเผยแพร่

การเผยแพร่ หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาขยายกว้างขวางออกไป ทำให้เป็นที่เผยแพร่หลายต่อสาธารณชนเป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใสยำเกรงต่อพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัตินั้น สมดังพระดำริที่พระพุทธองค์ส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแพร่พุทธธรรมให้ชาวโลกรับรู้จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า จรณภิกขเว จาริกัม พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปายอตถายหิตาย สุขาย เทวมนุสสานัม แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่อ

^{๒๒๐} อ่างแล้ว, พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๘ - ๔๙.

อนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์ และให้เกิดประโยชน์สูงสุด การที่พระองค์ประสงค์ว่า ๓ ประการ คือ

๑. ทิฐฐธรรมมิกัตถะ คือประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์ขั้นต้น
๒. สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือภพหน้า หรือประโยชน์สูงขึ้นไป
๓. ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุด คือนิพพาน วิธีที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะ ในปัจจุบันได้แก่

๑. การเทศนา
๒. ปาฐกถาธรรม
๓. อภิปรายธรรม
๔. สนทนาธรรม
๕. การสอนสมณะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน
๖. การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ

๒.๓.๒.๑๘ด้านการสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การช่วยเหลืออุดหนุนหรือเกื้อกูลคนส่วนมากหรือคนทั่วไปหรือกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อยเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคาร สถานที่ และสิ่งแวดล้อมของวัด ได้แก่ การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานให้อยู่เรียบร้อยดีงาม ซึ่งได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีพระภิกษุสงฆ์ เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ ผู้นำทางศาสนาของชุมชน เป็นผู้ดูแลและรักษา และจัดการวัดของประชาชนถือเป็นการช่วยเหลือประชาชนชนและกิจการอื่นๆ ของวัด ล้วนเป็นกิจการที่ให้การช่วยเหลืออุดหนุนหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัด หรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและการจัดการวัดว่าสาธารณูปการในมาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ.๒๕๓๕ ได้บัญญัติให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ข้อแรกว่า บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรม และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดีการสาธารณูปการ จึงเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและเป็นกิจการของวัดและคณะสงฆ์ตามกฎหมาย อนึ่งงานด้านสาธารณูปการ เมื่อแยกเป็นข้อย่อยแล้วจะได้ดังนี้

๑. ขออนุญาตรื้อถอนและก่อสร้างศาสนวัตถุใหม่
๒. ขอสถสร้างวัดตั้งวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง
๓. ขอยกวัดร้างเป็นวัดมีภิกษุจำพรรษา
๔. ขอยกวัดเป็นพระอารามหลวง
๕. ขอยุบวัดรวมวัด
๖. การประกันอัคคีภัย วินาศภัย

๗. การประชุมตรวจการคณะสงฆ์
๘. การขอใช้ที่ดินทางราชการเพื่อสร้างวัด
๙. ระเบียบ กฎหมาย ที่เกี่ยวกับสาธารณูปการ
๑๐. ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา
๑๑. งานของงบประมาณอุดหนุนการบูรณะวัด

๒.๓.๒.๑๙ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ การจัดการอันเป็นประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์โดยแยกลักษณะมี ๔ ประการ คือ

๑. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดและคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประจำตำบล ห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น ช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนให้เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบลและการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๓. การเกื้อกูลสาธารณะสมบัติ สถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง ก่อสร้างโรงพยาบาลและปลูกต้นไม้ เป็นต้น

๔. การเกื้อกูลแก่ประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชน เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทางด้านไฟไหม้และน้ำท่วมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย และสาธารณภัย ซึ่งได้แก่ ความยากจน ความเจ็บไข้ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น ถือว่าเป็นภาระหน้าที่หลักของเจ้าอาวาสทุกวัดจะต้องนำนโยบายของคณะสงฆ์ และปฏิบัติมติคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรที่ปฏิบัติสำหรับเจ้าอาวาส เพื่อเป็นการทำเพื่อสังคม นอกจากจะบริหารจัดการภายในวัดแล้วให้เป็นระเบียบเรียบร้อยแล้วยังจะต้องมีความรับผิดชอบต่อความสงบสุขของประชาชนด้วย และคณะสงฆ์ต้องการให้พระสงฆ์โดยเฉพาะระดับเจ้าอาวาส จะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ประเทศชาติ จะต้องช่วยเหลือสังคมด้วยการบริหารพัฒนาให้สอดคล้องกับกฎหมายและระบอบการปกครองที่บัญญัติขึ้นในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

๒.๕.๑ ความหมายของพระสังฆาธิการ

คำว่า “พระสังฆาธิการ” เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า “พระคณาธิการ” มาเป็น “พระสังฆาธิการ” ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ รวมคำว่า “พระ” “สังฆ” และ “อธิการ” เป็น “พระสังฆาธิการ” แปรตามรูปศัพท์ว่า “พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์” “พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง” ซึ่งในแม่บทท่านบัญญัติว่า หมายถึง “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์” มีตำแหน่งดังนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่
๒. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
๓. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
๔. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
๕. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
๖. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๒๒๑}

เจ้าคณะและเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย และครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า “พระสังฆาธิการ” ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ส่วนเลขานุการเจ้าคณะและเลขานุการรองเจ้าคณะ หาได้เป็นพระสังฆาธิการใหม่ เพราะเป็นเพียงผู้ทำการเลขานุการ

๒.๕.๒ ความสำคัญของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและในวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุม และส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุและสามเณร ดูแลให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้ภิกษุและสามเณรมีจริยาวัตรตรงตาม ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย นับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ดูแลการประพฤติปฏิบัติของ

^{๒๒๑} กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๐๖), บทนำ.

พระภิกษุและสามเณรไม่ให้ออกนอกพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการโดยเฉพาะ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะต้องบำรุงรักษาจัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ปกครองและสอยส่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเป็นธุระในการอบรมศึกษาสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้สะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

กรมการศาสนาและกระทรวงศึกษาธิการ ระบุถึงความสำคัญของสังฆาธิการว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญเนื่องด้วยพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพและเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๒๒}

พระสงฆ์กับการบริหารจัดการ ถือว่าพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าพระสงฆ์จะทำอะไรเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในวัดหรือนำพาพุทธศาสนิกชนทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ พระสงฆ์มีบทบาทเป็นอย่างยิ่ง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะพระสงฆ์มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด สามารถให้ความรู้ที่ตนเองได้ศึกษามาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและสังคมประเทศชาติ^{๒๒๓}

ดังนั้นพระสังฆาธิการ จึงเป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติตามภารกิจของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ต่อพระพุทธศาสนา และสร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

๑. การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ

กฎหมายธรรมนูญฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ การแต่งตั้งและถอดถอน (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ) ไว้ดังนี้^{๒๒๔}

๒. คุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการ

กฎหมายธรรมนูญฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการ ไว้ ๗ ประการดังนี้

๑. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง

^{๒๒๒} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ค่าน้ำ.

^{๒๒๓} สิริวัฒน์ ศรีเครือดง, **พระสงฆ์กับภาวะผู้นำ**, ในรวบรวมนบทความ สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๖.

^{๒๒๔} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐๓.

๒. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
๓. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
๔. เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
๕. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
๖. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณที่พึงรังเกียจมาก่อน
๗. ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

๓. การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ ตามกฎหมายเถรสมาคม (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ) มีดังนี้

๑. การแต่งตั้งตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษา พัน ๓๐ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพรราชาคณะ สมเด็จพรสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

๒. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพัน ๒๐ และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพ หรือเป็นพระราชาคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอก หรือเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะภาค เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ เสนอมหาเถรสมาคมพิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคมเจ้าคณะภาคจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๔ ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้ในกรณีที่รองเจ้าคณะภาคพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ ให้รองเจ้าคณะภาค ซึ่งได้รับแต่งตั้งแทน อยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

๓. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วต้องมีพรรษาพัน ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดในภาคใด ให้เจ้าคณะภาคนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

๔. ในการแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วมีพรรษาพัน ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้น มาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมี

สมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไปหรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยคในการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดใด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะภาค เพื่อพิจารณาแต่งตั้งโดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

๕. ในการแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพัน ๕ กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือเป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรม หรือเป็นนักธรรมชั้นเอก ในการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด ให้เจ้าคณะอำเภอนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้งเมื่อได้แต่งตั้งแล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

๖. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสอารามราษฎร์ ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วต้องมีพรรษาพัน ๕ และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้นในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวงในตำบลใดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าสังกต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ไม่มีรองเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าอาวาสในตำบลนั้น รวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่า ๓ รูป ร่วมกันพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้งในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสวัดนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

๑. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่งคือ มีพรรษาพัน ๑๐ เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นราชสำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอกสำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

ส่วนพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่น นอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่งคือ มีพรรษาพัน ๑๐ เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นสามัญสำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้น พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวและระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติแล้วรายงานเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาเสนอตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคม สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามมติมหาเถรสมาคม

๔. การพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการย่อมพ้นจากตำแหน่งได้ในกรณีถึงมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นพระภิกษุหรือลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ หรือยกเป็นกิตติมศักดิ์ หรือรับตำแหน่งหน้าที่เจ้าคณะหรือรองเจ้าคณะอื่น หรือให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ หรือถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ หรือถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่^{๒๒๕}

พระสังฆาธิการรูปใดประสงค์จะลาออกจากตำแหน่งหน้าที่ที่ย่อมทำได้ เมื่อผู้มีอำนาจแต่งตั้งได้พิจารณาอนุญาตแล้ว จึงเป็นอันพ้นจากตำแหน่งหน้าที่^{๒๒๖}

พระสังฆาธิการจะพ้นตำแหน่งได้ในกรณีมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นภิกษุ หรือลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ หรือให้พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ โดยถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่

๕. การปกครองสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์เป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะเกิดขึ้นในสังคมชาวพุทธที่มีรูปแบบและประวัติอย่างยาวนาน

๖. ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ตามแบบพระธรรมวินัย

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองครั้งนั้น คือพระธรรมวินัยพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติพระวินัย การบริการกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของพระสงฆ์ โดยที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสาวกเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดให้ช่วย พร้อมพระโมคคัลลานะและพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆมิตรและสังฆปริณายกเป็นหมู่ ๆ ทรง

^{๒๒๕} อ่างแล้ว, กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, หน้า ๔๐๕.

^{๒๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๕.

มอบให้สงฆ์เพื่อเป็นสมานสังวาสกัน เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และต้องมีมติเป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญและที่ศณะนักปราชญ์เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ ดังสุนทร ฦ ริงสี กล่าวไว้ว่า^{๒๒๗}

๑. สังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดหาใช้สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้ที่เหมือนอย่างที่ว่ารัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส และเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตั้งข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มเพื่อเกื้อยาก ๑ เพื่อสำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัตถธรรม ๑ เพื่อถือพระวินัย”^{๒๒๘}

๒. ด้านการบริหาร ในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มาก พระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เองโดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกอุปสมบทแก่ผู้เขามาขอบวชได้โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มมากขึ้นอีกทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพระพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน กำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง ส่วนการบริหารคณะสงฆ์โดยรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็ได้ชัดพระวินัย

๓. ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางราชอาณาจักร มีกฎหมายหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำ หรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีพระธรรมวินัยเป็นหลักทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์พระธรรมวินัยเป็นหลักทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่

^{๒๒๗} สุนทร ฦ ริงสี, สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕-๖๐.

^{๒๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดร้ายแรง บางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศสำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจถือว่าไม่ผิด

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีโครงสร้างตามความเห็นของ โชย ฌ พลได้ กล่าวไว้ว่า^{๒๒๙}

ลักษณะการใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย

การใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงวางกรอบเพื่อประโยชน์แก่การ ปกครองจึงทรงบัญญัติไว้ ๑๐ ประการดังนี้^{๒๓๐}

๑. เพื่อความยอมรับทราบวาติแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์
๓. เพื่อช่อมบุคคลเพื่อเกื้อยาก
๔. เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
๕. เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน
๖. เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต
๗. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๑๐. เพื่อถือตามพระวินัย

การปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย คือ การปกครองคณะสงฆ์จะ ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองโดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุนการปกครอง คณะสงฆ์ หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ไขความไม่ เรียบร้อย ในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะ สงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ และได้ ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ เพื่อจัดการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ทรงตรา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และถัดมาในปี พ.ศ.๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

^{๒๒๙} โชย ฌ พล, การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : เกล็ดไทย ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^{๒๓๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙.

(ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน^{๒๓๑}

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้ระบุตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคมและสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะที่ผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานและกรรมการโดยตำแหน่งและกรรมการแต่งตั้ง

ในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักการ กำหนดหน่วยงาน เขตการปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบหมายงาน หรือผู้มอบหมายงาน ปฏิบัติงานคณะสงฆ์ และส่วนย่อยๆ ได้แก่ แบบแผนการกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบการปฏิบัติอื่นๆ

ระเบียบการปฏิบัติปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ โดยมีแบบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๒๓๒}

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางรวมอำนาจปกครอง และกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์กลางรวมเขตการปกครองและเจ้าคณะส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตการปกครอง ได้แก่ เขตการปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะ เจ้าอาวาสและภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ ในส่วนกลาง จะแยกส่วนปกครองเป็นคณะนิกายเรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุต จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุตเป็นเขตเดียวกัน

การปกครองสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะหนใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคม เป็นหน่วยงานในส่วนกลางและประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน เรียกว่า หน มีเจ้าคณะหนใหญ่ ๕ หน คือ

^{๒๓๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์คงคปญโณ), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง การปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๒๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้
๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

อำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะใหญ่ ในเขตปกครองของตนมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้^{๒๓๓}

๑. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

๒. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

๔. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้กำหนดส่วนหลักไว้อย่างชัดเจนในมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ได้จัดเขตการปกครองออกเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล จำนวนตำบล และเขตปกครองให้เป็นไปตามกำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม ส่วนมาตราฐาน ๒๒ กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับชั้น คือ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะชั้นนั้นๆ ด้วยก็ได้

พระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ทุกตำแหน่ง เรียกว่าพระสังฆาธิการเป็นภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดทางคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มแบบรวมตำแหน่งซึ่งนอกเหนือจากตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น

^{๒๓๓} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย : (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๔.

แล้วยังรวมไปถึงเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าคณะ และเจ้าอาวาสเป็นทำงาน คณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มกฎหมาย และควบคุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด

บทบาทพระสังฆาธิการ

บทบาทพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์เป็นบทบาทที่มุ่งความสงบเรียบร้อยของการปกครองคณะสงฆ์ จึงมีผู้ที่กล่าวถึงบทบาทพระสังฆาธิการ ดังนี้

พระธรรมญาณมุนี(ทองย้อย กิตติทินโน)ได้กล่าวว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครองคือมุ่งความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญของงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดอง ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เป็นเครื่องวัดสมรรถภาพของการปกครอง ในขณะเดียวกันในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการ ดังกล่าวนั้น^{๒๓๔}

พระครูมงคลคีลวงศ์ (กุศล คนธวโร) และคณะ กล่าวว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อย และประการสุดท้ายจะต้องจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียนแผนกพระปริยัติธรรมชั้น เช่น แผนกนักธรรม แผนกบาลี ขึ้นในวัดของตน นอกจากนี้จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า พัฒนาจิตใจของพระภิกษุสามเณรให้มีความมั่นคง เพื่อพระภิกษุจะได้นำหลักการพัฒนาจิตใจนี้ไปสู่เด็กหรือเยาวชนหรือยุวพุทธให้หันเข้ามาศึกษาหาความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เรียกว่าจริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรมก็คือการเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กเล็กให้หันเข้ามาพึ่งพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กด้วยเมตตาธรรม เด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือ ลูกหลาน ชาวบ้านที่ต้องออกไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแลลูกหลานให้ ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัด ต่อ พระพุทธศาสนาก็บังเกิดขึ้นกับประชาชน จึงเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส นอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัดพัฒนาวัดแล้ว ยังต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนพร้อมกันไปด้วย^{๒๓๕}

^{๒๓๔} พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน), อ้างในพระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล, **บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่**, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

^{๒๓๕} พระครูมงคลคีลวงศ์ (กุศล คนธวโร)และคณะ, **พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท**, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, อ้างใน พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล, บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑.

กฎหมายมหาชน ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจริยาพระสังฆาธิการซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการ ดังต่อไปนี้

๑. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎหมายมหาชน ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชสังวรและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

๒. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่งและเมื่อได้คัดค้านดังกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตาม ต้องรายงานจนถึงผู้สั่งในกรณีมีการคัดค้านคำสั่งให้ผู้ส่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน เพื่อพิจารณาสั่งการต่อไป ในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๓. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนาและห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

๔. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบและห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

๕. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

๖. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

๗. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๘. ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ทั้ง ๘ ข้อนี้ เป็นจริยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจริยา

สรุปได้ว่า กิจการคณะสงฆ์ทั้ง๖ด้านอันได้แก่ด้านการปกครองด้านการศาสนศึกษาด้านการศึกษาสงเคราะห์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการสาธารณูปการและด้านการสาธารณสงเคราะห์จะเป็นไปโดยเรียบร้อยดังที่ได้ตั้งเจตนารมณ์ของกฎหมายมหาชนนั้นต้องอาศัยพระสังฆาธิการในฐานะที่เป็นผู้ปกครองเป็นผู้ขับเคลื่อนภารกิจทั้ง๖ด้านให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่พระศาสนาต่อไป

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพ

การวิจัยงานเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งว่าผู้ที่ทำหน้าที่การทำงานสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใดมีความคิดเห็นแบบใดที่จะสามารถนำมาปรับปรุงการทำงานของหน่วยงานของตนเองแล้วเป็นรูปแบบที่นำมาซึ่งเรียนรู้การทำงานที่ดีได้ตั้งงานวิจัยต่างๆที่ได้ทำเพื่อค้นหาจุดบกพร่องและข้อดีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพ มีผู้วิจัยไว้หลายท่าน พอสรุปได้ดังนี้

พระครูใบฎีกาอภิชาติ (ธมมสุโท) ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าพระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการศึกษา อบรมและสั่งสอนเท่ากับ ๓.๙๕ ด้านการบำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติเท่ากับ ๓.๗๘ ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลเท่ากับ ๓.๖๑ และด้านการบริหารและการปกครองเท่ากับ ๓.๕๖ ตามลำดับ การเปรียบเทียบทัศนคติของพระภิกษุและสามเณรต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า พระภิกษุและสามเณรต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสไม่แตกต่างกันตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิ การศึกษาเปรียญธรรมและวุฒิการศึกษาสามัญ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๒๓๖}

พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร) ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าพระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรีส่วนมากอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์เท่ากับ ๓.๔๙ ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่ากับ ๓.๔๕ และด้านการสาธารณูปการเท่ากับ ๓.๔๑ ส่วนที่เหลืออยู่ในระดับมาก คือ ด้านการศาสนศึกษามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๑ และด้านการปกครองเท่ากับ ๓.๕๐ ตามลำดับ การเปรียบเทียบ

^{๒๓๖} พระครูใบฎีกาอภิชาติ (ธมมสุโท), *ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี*, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ทัศนคติของพระภิกษุและสามเณรต่อประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า พระภิกษุและสามเณรต่อประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรีไม่แตกต่างกันตาม อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมวุฒิการศึกษาสามัญ และตำแหน่ง จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๒๓๗}

พระมหากมล โปร่งใจ (ขุนตโร)^{๒๓๘} ได้วิจัยเรื่องประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์อำเภอป่าซางจังหวัดลำพูนผลการศึกษาประสิทธิภาพในการบริหารงานคณะสงฆ์พบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในเขตอำเภอป่าซางมีประสิทธิภาพในการบริหารงานอยู่ในระดับปานกลางคือมีความเข้าใจในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ.๒๕๐๕แก้ไขเพิ่มเติมพ.ศ.๒๕๓๕เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการบริหารงานคณะสงฆ์เป็นอย่างดีโดยเฉพาะในเรื่องคณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมและเรื่องการจัดตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆและไวยาวัจกรให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีกำหนดในกฎมหาเถรสมาคมแต่พระสงฆ์ส่วนมากมีระดับการปฏิบัติตามหลักและวิธีการในการบริหารจัดการของการบริหารงานพระสังฆาธิการอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อยซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดอ่อนในการบริหารงานคณะสงฆ์และจากแบบสอบถามปลายเปิดมีแนวโน้มตอบไปในทางเดียวกันว่าพระสงฆ์ในระดับปกครองขาดความสามัคคีและมีการเล่นพรรคเล่นพวกเพื่อผลประโยชน์ในการเลื่อนตำแหน่งสมณศักดิ์ด้วยซึ่งถือได้ว่าเป็นภาวะการเมืองในองค์กรทำให้ได้รับความยุติธรรมไม่เท่ากันในวงการสงฆ์ในปัจจุบันจากผลการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ในเขตอำเภอป่าซางจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเพื่อเสนอแนะดังนี้

๑. ด้านการวางแผนการบริหารงานคณะสงฆ์ควรมีการวางแผนร่วมกันอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องผู้บริหารควรให้ความสำคัญต่อการวางแผนมากกว่านี้
๒. ด้านการจัดองค์การบริหารงานคณะสงฆ์ควรมีการจัดบุคคลที่จะนำมาเป็นคณะกรรมการบริหารวัดให้เหมาะสมโดยยึดความรู้ด้านการบริหารอย่างมีส่วนร่วม
๓. ด้านการนำการบริหารงานคณะสงฆ์ผู้นำควรการจัดกิจกรรมด้านต่างๆควรให้บุคลากรภายในวัดและให้ทุกชุมชนมีส่วนร่วมทุกกิจกรรม

^{๒๓๗} พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร), **ประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๒๓๘} พระมหากมล โปร่งใจ (ขุนตโร), **ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์อำเภอป่าซางจังหวัดลำพูน**, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐).

๔. ด้านการควบคุมดูแลการบริหารงานคณะสงฆ์ควรมีการประเมินผลหลากหลาย รูปแบบ ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมทักษะปฏิบัติมีการประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง

๕. ด้านปัญหาพระสงฆ์ระดับปกครองขาดความสามัคคีและมีการเล่นพรรคเล่นพวกนั้น ทางมหาเถรสมาคมควรมีการใช้หลักธรรมาภิบาลในปกครองคณะสงฆ์และในการการพิจารณาเลื่อน สมณศักดิ์ด้วยนอกจากนี้ควรที่จะให้ศรัทธาประชาชนทั่วไปได้มีส่วนในการตรวจสอบพิจารณาการ เลื่อนสมณศักดิ์ด้วยก็จะทำให้เกิดความเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย

พระธนดล นาคพิพัฒน์ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่ง ผลการวิจัยสรุปว่าพระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ใน ระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการ ปกครองอยู่ในระดับมากส่วนด้านศาสนศึกษาการศึกษาสงเคราะห์การแผนผังพุทธศาสนากการ สาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลางส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทใน การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์พบว่าพระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่ง พระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางสามัญการศึกษาทางธรรมวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมและประสบ การในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกันมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่ แตกต่างกันและข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ควรมีการปกครองพระภิกษุ สามเณรให้ปฏิบัติตามวินัยอย่างเคร่งครัดมีกองทุนส่งเสริมการศึกษาแก่สามเณรให้ภิกษุสามเณรเอาใจ ใส่ต่อกิจกรรมดำเนินกิจกรรมบางอย่างภายในวัดอย่างเป็นระเบียบ ^{๒๓๙}

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ (ธีรปญโญ) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่าบทบาทของ พระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมากได้แก่ด้านการควบคุมและ ส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามด้านการศาสนศึกษาด้านการศึกษาสงเคราะห์ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาด้านการสาธารณูปการและด้านการสาธารณสงเคราะห์พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับ มากทุกด้านและเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษาระดับ การศึกษาสายสามัญการศึกษาทางเปรียญธรรมประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่และการสังกัดวัดแต่ ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน ^{๒๔๐}

^{๒๓๙} พระธนดล นาคพิพัฒน์, *การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์*, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๒๔๐} พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ (ธีรปญโญ), *บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี*, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

พระปลัดเกียรติศักดิ์ (ตนตริโร) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่” ผลการวิจัยพบว่าบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ทั้ง๖ด้านนั้นได้มีด้านที่มีบทบาทมากที่สุดในระดับโดยเรียงลำดับคือด้านการควบคุมและรักษาความเรียบร้อยทั้งด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและด้านการสาธารณูปการส่วนด้านปานกลาง๒ด้านคือด้านการสาธารณสงเคราะห์และด้านการศาสนศึกษาสำหรับการศึกษสงเคราะห์ระดับน้อยถึงน้อยที่สุด^{๒๔๑}

จากงานวิจัยเชิงวิชาการที่ข้างต้นผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้นจำเป็นต้องอาศัยวิทยาการด้านการจัดการบริหารเข้ามาสนับสนุนองค์กรเพื่อเสริมพลังการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผลพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอสำหรับการบริหารวัดนั้น เจ้าอาวาสหรือผู้บริหาร นั้นก็ต้องมีการปกครองพระภิกษุสามเณร ที่อยู่ในวัดให้มีประสิทธิภาพตามที่กล่าวมานั้นและ การบริหารนั้นจำเป็นต้องสอดคล้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ที่ทางกฎหมายกำหนดขึ้น อันประกอบด้วยทั้ง ๖ ประการ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งส่วนเป็นการศึกษาวิจัยที่ประมวลผล มาจากแบบสอบถามความคิดเห็น หรือความพึงพอใจในการปฏิบัติงานการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ดังนั้นผลการวิจัยที่ได้จึง อาจมีความแตกต่างกันไปตามสถานะภาพส่วนบุคคล หรืออาจไม่พบความแตกต่างได้

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็น “การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

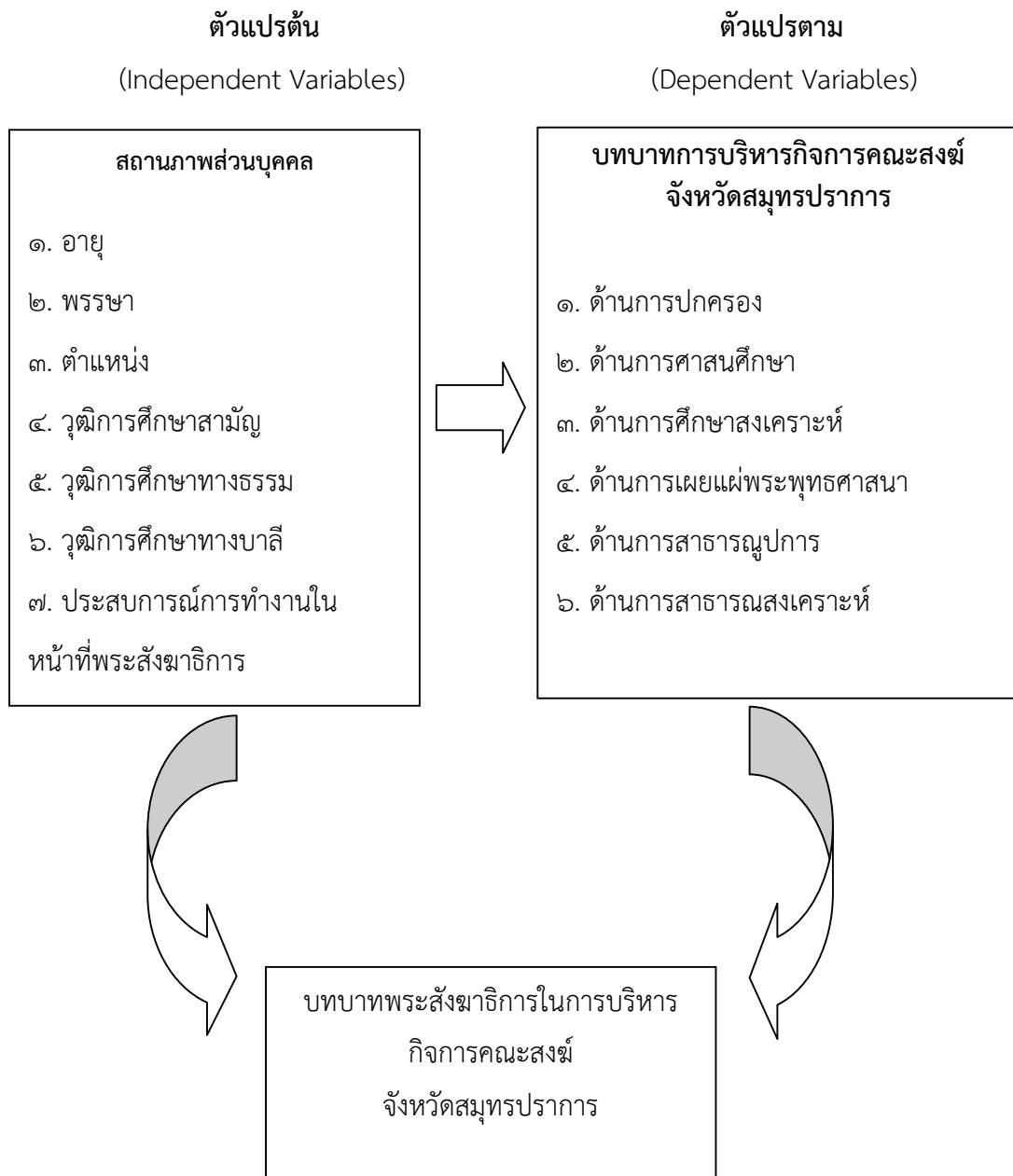
๑) ตัวแปรต้น (Independent Variables) ปัจจัยส่วนบุคคลสำหรับพระสงฆ์

๑. สถานภาพ ๒. อายุ ๓. จำนวนพรรษา ๔. วุฒิการศึกษาสามัญ ๕. วุฒิการศึกษาทางธรรม ๖. ตำแหน่งพระสงฆ์

๒) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ ดังนี้ ๑. ด้านการปกครอง ๒. ด้านการศาสนศึกษา

^{๒๔๑} พระปลัดเกียรติศักดิ์ (ตนตริโร), บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘).

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔. ด้านการเผยแผ่ ๕. ด้านการสาธารณูปการ ๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

แผนภาพที่ ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Method Research Design) การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ

โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจาก เอกสาร ตำรา สถิติ รายงานการวิจัย รายงานของหน่วยงานต่างๆ บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ศึกษาความคิดเห็นของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดสมุทรปราการ ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกรณีตัวอย่าง (Case Study) ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางระเบียบวิธีวิจัยซึ่งประกอบด้วย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากร

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research Method) ศึกษาการวิจัยเชิงปริมาณเป็นงานวิจัยหลัก และศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นงานวิจัยสนับสนุน

๑. ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยทำการสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการใช้แบบสอบถามความและเปรียบเทียบทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๒. ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้ให้ข้อมูล พระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรปราการ เจ้าคณะอำเภอ และเลขาเจ้าคณะอำเภอ ประชาชนที่มาปฏิบัติธรรม หลังจากเก็บข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากทัศนคติของพระภิกษุ ที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัด

สมุทรปราการ ทั้งนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ ทำให้ทราบถึงปัญหา ข้อเสนอแนะและแนวทางในการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่พระสังฆาธิการ และพระภิกษุ จำนวน ๖๙๖ รูป^๑ ในจังหวัดสมุทรปราการ โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random) และกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร ดังนี้ ๔๐๐ รูป

๓.๒.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ (สัมภาษณ์เชิงลึก) แบ่งเป็น ๓ กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พระสังฆาธิการ เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เลขาธุการ เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล จำนวน ๘ รูป

๑. พระครูกิตติวรโสภิต เจ้าคณะอำเภอพระประแดง เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม
๒. พระครูศรีสมุทรวาหะ เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ เจ้าอาวาสวัดสุคันธาวาส
๓. พระมหาวิฑูร ธมฺมโชโต เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์ เจ้าอาวาสวัดใหญ่
๔. พระครูสิริธัชพัฒน์โสภณ เจ้าคณะอำเภอบางเสาธง เจ้าอาวาสวัดศิริเสาชง
๕. พระครูกิตติวรโสภิต เจ้าคณะอำเภอพระประแดง เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม
๖. พระครูวิมลศุภการ เจ้าคณะอำเภอเมือง วัดด่านสำโรง
๗. พระครูภาวนาสมุทรคุณ เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน วัดชัยมงคล
๘. พระครูสุวรรณสิทธิธาดา เจ้าคณะตำบลบางปู

กลุ่มที่ ๒ เลขาธุการ จำนวน ๔ รูป

๑. พระมหาประเสริฐ มหานาโค เลขาจังหวัดสมุทรปราการ วัดกลางวรวิหาร
๒. พระครูธรรมธรรสายันท์ ฐิตปุณฺโญ เลขาธุการเจ้าคณะอำเภอเมือง วัดด่านสำโรง
๓. พระครูพุทธิสารโสภิต เจ้าคณะตำบลสำโรงเหนือ วัดบางโปรง
๔. พระมหาทองสุข วิสุทฺธิโล วัดหัวคู้

กลุ่มที่ ๓ ฆราวาสที่มาปฏิบัติธรรม จำนวน ๕ คน

๑. สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ
๒. สัมภาษณ์ ผอ.ไพโรจน์ ต้นเจริญ

^๑ สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ข้อมูลจากสำมะโนครัวประชากรพระสังฆาธิการจังหวัดราชบุรีประจำปี พ.ศ.๒๕๕๘, หน้า ๗.

๓. สัมภาษณ์ กำนันสัญญา สังข์แก้ว
๔. สัมภาษณ์ อาจารย์ครองสุข ชูช่าง
๕. สัมภาษณ์ อาจารย์สุมาลี ชูช่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

๑. แบบสอบถาม

ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสอบถาม

๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๒) สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓) นำเสนอร่างแบบสอบถามต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๔) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability)

๕) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับจริง และนำไปแจกกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

๖) รวบรวมแบบสอบถาม แล้วนำมาวิเคราะห์

แบบสัมภาษณ์

๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อนำมาวิเคราะห์

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

๑) ออกหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงเจ้าเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่

๒) นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๐๐ ชุด และเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมดจำนวน ๓๐๐ ชุด คิดเป็นร้อยละ ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด

๓) นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

๑) ออกหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

๒) ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

๔) ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลาและสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

๕) นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้คือ การทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

จากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถามปลายเปิด

๒. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

- ๑) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ
- ๒) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
- ๓) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)
- ๔) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

๓.๖ การนำเสนอผลงานวิจัย

ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และวิจัยเชิงปริมาณ โดยการเปรียบเทียบข้อมูลทางวิชาการที่ผู้วิจัยนำมาเป็นหลักการแนวความคิดวิจัยครั้งนี้ และบรรยายขั้นตอนการศึกษาเกี่ยวกับ “การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ” ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านศาสนศึกษา ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) ด้านสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ตามทัศนะของภิกษุ จังหวัดสมุทรปราการ

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Research & Development : R&D) โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถาม (Questionnaire) จำนวนทั้งสิ้น ๔๐๐ ชุด และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth- Interviews) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) พระสังฆาธิการ ๑๑ รูป และฆราวาส จำนวน ๕ คน ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลวิเคราะห์สังเคราะห์ และประมวลผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และจากแบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive stat) และแบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยออกเป็น ๔ ส่วน ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ

๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม อายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี และวุฒิการศึกษาสามัญ ประสพการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ มีรายละเอียดดังตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวน และค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n = ๔๐๐)

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. อายุ		
๒๐ - ๓๐ ปี	๑๕	๓.๘
๓๑ - ๔๑ ปี	๕๑	๑๒.๘
๔๑ - ๕๐ ปี	๑๓๔	๓๓.๕
๕๑ - ๖๐ ปี	๙๖	๒๔.๐
๖๑ ปีขึ้นไป	๑๐๔	๒๖.๐
๒. พรรษา		
๑ - ๕ พรรษา	๔๐	๑๐.๐
๖ - ๑๐ พรรษา	๔๐	๑๐.๐
๑๑ - ๒๐ พรรษา	๗๖	๑๙.๐
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๒๔๔	๖๑.๐
๓. ตำแหน่ง		
เจ้าคณะอำเภอ	๑๐	๒.๕
รองเจ้าคณะอำเภอ	๔	๑.๐
เจ้าคณะตำบล	๕๘	๑๔.๕
เจ้าอาวาส	๒๒๑	๕๕.๓
รองเจ้าอาวาส	๔๐	๑๐.๐
ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	๖๗	๑๖.๘
๔. วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ		
ประถมศึกษา	๑๕๔	๓๘.๕
มัธยมศึกษาตอนต้น	๕๗	๑๔.๓

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	๙๖	๒๔.๐
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๓๑	๗.๘
ปริญญาตรี	๕๒	๑๓.๐
สูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป	๑๐	๒.๕
๕. วุฒิทางการศึกษาทางธรรม		
นักธรรมตรี	๑๙	๔.๘
นักธรรมโท	๒๖	๖.๕
นักธรรมเอก	๓๕๕	๘๘.๘
๖. วุฒิทางการศึกษาทางบาลี		
ประโยค ๑ - ๓	๕๘	๑๔.๕
ประโยค ๔ - ๖	๕๔	๑๓.๕
ประโยค ๗ - ๙	๒๒	๕.๕
ไม่มีวุฒิบาลี	๒๖๖	๖๖.๕
๗. ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่		
ต่ำกว่า ๕ ปี	๖๓	๑๕.๘
๕ - ๑๑ ปี	๑๒๗	๓๑.๘
๑๒ - ๑๘ ปี	๗๓	๑๘.๓
๑๙ ปีขึ้นไป	๑๓๗	๓๔.๓

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรปราการผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุตั้งแต่ ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๑๓๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๕ มีพรรษาตั้งแต่ ๒๑ พรรษาขึ้นไป จำนวน ๒๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๐ เป็นเจ้าอาวาส จำนวน ๒๒๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๓ มีระดับวุฒิการศึกษาสามัญในระดับประถมศึกษา จำนวน ๑๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ มีระดับวุฒิการศึกษาทางธรรม ในระดับนักธรรมชั้นเอก จำนวน ๓๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๘ ไม่มีวุฒิการศึกษาทางบาลี จำนวน ๒๖๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๕ และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ตั้งแต่ระดับ ๑๙ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๓๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๓

๔.๒ บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

ผลการวิเคราะห์บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวม และรายด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศึกษา (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๕) ด้านการสาธารณูปการ และ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีรายละเอียดดังตารางที่ ๔.๒ - ๔.๘

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวม

(n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	ระดับบทบาทของพระสังฆาธิการ		
	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. ด้านการปกครอง	๓.๗๐	.๕๐๙	มาก
๒. ด้านการศึกษา	๓.๔๕	.๖๐๐	ปานกลาง
๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๑๙	.๖๖๑	ปานกลาง
๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๓.๒๐	.๖๑๙	ปานกลาง
๕. ด้านการสาธารณูปการ	๓.๓๖	.๖๑๔	ปานกลาง
๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์	๓.๒๘	.๔๖๖	ปานกลาง
ภาพรวมทั้ง ๖ ด้าน	๓.๓๖	.๔๖๖	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า พระสังฆาธิการ มีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการปกครอง

(n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	ระดับบทบาทของพระสังฆาธิการ		
	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. ปกครองคณะสงฆ์ด้วยความมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ยึดตามหลักพระธรรมวินัยและมีระเบียบแบบแผนเหมาะสมดีงาม	๓.๙๕	.๖๗๙	มาก
๒. บริหารกิจการวัดบำรุงวัดให้เจริญก้าวหน้าเป็นศาสนสถานที่สัปปายะและน่าเลื่อมใสศรัทธา	๓.๙๖	.๖๘๐	มาก
๓. ให้การศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัด	๓.๗๒	.๗๒๒	มาก
๔. ออกกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะเหมาะสมสงบสุขดีงาม	๓.๖๘	.๖๙๙	มาก
๕. ให้ความสำคัญในการระงับอธิกรณ์และวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุเรื่องราวหรือลงนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย	๓.๕๓	.๘๑๙	มาก
๖. มีการตรวจเยี่ยมให้ความรู้ อบรม แนะนำผู้อยู่ในการปกครองให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย	๓.๔๔	.๗๘๓	ปานกลาง
ภาพรวม	๓.๗๐	.๕๐๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการปกครอง โดยภาพรวมแล้ว อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในด้านการปกครอง อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ มีการตรวจเยี่ยมให้ความรู้ อบรม แนะนำผู้อยู่ในการปกครองให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย ส่วนข้อที่เหลืออื่น ๆ อยู่ในระดับมาก

ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการปกครองนั้นคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการให้ความเคารพนับถือกันตามฐานะ ทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อยก็ให้ความเคารพ ให้ความนับถือกัน มีอะไรก็ปรึกษากัน เสนอแนะกัน มีอะไรก็ทำร่วมกันได้ ดังนั้นปัญหาเรื่องอธิกรณ์ต่างๆ ของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการจึงไม่ค่อยมี อีกทั้งพระเดชพระคุณหลวงพ่ोज้าคณะจังหวัดท่านจะให้การดูแล โดยเฉพาะในส่วนของวัดที่อยู่ในชนบทหรือชายแดน ท่านจะให้ความสนใจเป็นพิเศษ เพราะอยู่

ห่างไกลจากความเจริญ ท่านจะคอยชี้แนะและช่วยเหลืออยู่เสมอ ที่สำคัญท่านเจ้าคณะจังหวัดจะนำเรื่องราวปัญหาต่าง ๆ มากเล่าและชี้แนะในที่ประชุมให้ความรู้และทำความเข้าใจช่วยกันแก้ไขปัญหา และหาทางป้องกันร่วมกับพระสังฆาธิการอยู่เป็นประจำ สิ่งที่ต้องปรับปรุงเสริมเพิ่มเติมก็คือพระสังฆาธิการควรรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และรับรู้เรื่องกฎหมายการปกครอง กฎหมายคณะสงฆ์ กฎหมายบ้านเมือง เพื่อประกอบการแก้ปัญหาได้ทันเหตุการณ์กับสถานการณ์ปัจจุบัน

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการศาสนศึกษา

(n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	ระดับบทบาทของพระสังฆาธิการ		
	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. ควบคุมดูแลตรวจสอบการปฏิบัติงานการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม, บาลีและธรรมศึกษา ให้เป็นไปตามแบบแผนและประเพณีอันดีงาม	๓.๗๔	.๖๙๕	มาก
๒. ส่งเสริมสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรม, บาลี และธรรมศึกษา	๓.๕๓	.๗๐๗	มาก
๓. ตรวจสอบเยี่ยมสำนักศาสนาศึกษาในสังกัดอย่างสม่ำเสมอ	๓.๒๘	.๘๑๙	ปานกลาง
๔. จัดทุนสนับสนุนในการศึกษาเล่าเรียนให้แก่พระสงฆ์และสามเณรที่เรียนนักธรรมและบาลี	๓.๔๐	.๘๗๐	ปานกลาง
๕. สนับสนุนรณรงค์ส่งเสริมให้มีการอบรมนักธรรมและบาลีก่อนสอบ	๓.๔๓	.๘๒๒	ปานกลาง
๖. สนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุและสามเณรได้เข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา	๓.๓๑	.๙๒๐	ปานกลาง
ภาพรวม	๓.๔๕	.๖๐๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการศาสนศึกษา โดยภาพรวมแล้ว อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ๑) ควบคุมดูแลตรวจสอบการปฏิบัติงานการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม, บาลีและธรรมศึกษา ให้เป็นไปตามแบบแผนและ

ประเพณีอันดีงาม และ ๒) ส่งเสริมสรรหาและพัฒนาครูสอนนักเรียน, บาลี และธรรมศึกษา ส่วนข้อที่เหลืออื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการนั้น ถือได้ว่ายังอยู่ในระดับปานกลาง แต่ก็มีปัญหาอยู่บ้างคือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนบาลี ซึ่งขาดบุคลากรที่จะเข้าศึกษามาก อีกทั้งเจ้าหมู่เจ้าคณะไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อการให้การศึกษาต่อพระภิกษุสามเณร โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทใหม่ๆ ไม่ค่อยได้รับการศึกษาที่ถูกต้องนัก โดยเฉพาะในเรื่องพระธรรมวินัย และวัตรปฏิบัติประจำวันของพระเณร และอีกประการหนึ่งพระที่เป็นพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ก็เป็นพระสังฆาธิการที่มีอายุมากและการศึกษาเล่าเรียนก็มีน้อย จุดด้อยคือมีความรู้น้อยการอบรมสั่งสอนหรือการจัดการศึกษาจึงมักมีปัญหาอยู่เรื่อยๆ ข้อปรับปรุงคือมีการประชุมชมผู้มีรู้ความสามารถผู้ชำนาญการด้านการศึกษาความทำหน้าที่และมีบทบาทให้มาก และต้องช่วยกัน เพราะการศาสนศึกษานั้นเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่ง เป็นจุดแข็งของเรา ดังนั้น การศึกษาจึงมีความสำคัญมากนเพราะถ้าการศึกษาดีก็จะสามารถนำไปใช้ในงานปกครองและงานด้านอื่น ๆ ได้ดีอีกด้วย ดังนั้นเจ้าหมู่เจ้าคณะควรให้ความสนใจเอาใจใส่ในเรื่องนี้ให้มากเป็นพิเศษ เพื่อเพิ่มความรู้ความสามารถประสิทธิภาพของพระผู้เป็นบุคลากรที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา แล้วงานด้านการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ก็จะดีขึ้น

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

(n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะ สงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	ระดับบทบาทของพระสังฆาธิการ		
	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. ตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในทุก ระดับชั้น	๓.๖๕	.๙๐๒	มาก
๒. จัดตั้งและส่งเสริมโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อ สงเคราะห์เด็กเยาวชน	๓.๓๒	.๙๙๗	ปานกลาง
๓. จัดตั้งและส่งเสริมศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์แก่เด็กเยาวชน	๒.๙๗	.๙๕๖	ปานกลาง
๔. จัดตั้งและส่งเสริมสนับสนุนศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ในวัด	๒.๙๐	.๙๗๙	ปานกลาง
๕. ให้ความสนับสนุนช่วยเหลือการก่อสร้างอาคารเรียน/ ห้องเรียน/ห้องจริยศึกษาและอุปกรณ์การศึกษาแก่ โรงเรียน	๓.๑๘	.๙๕๘	ปานกลาง
๖. ช่วยพัฒนาให้คำปรึกษาสถานศึกษาของรัฐและ เอกชน	๓.๑๒	.๘๕๒	ปานกลาง
๗. ช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนอนุเคราะห์ทุนการศึกษาแก่ ผู้ยากไร้เฉพาะบุคคล	๓.๒๕	.๘๔๖	ปานกลาง
ภาพรวม	๓.๑๙	.๖๖๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์
จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยภาพรวมแล้ว อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย
เท่ากับ ๓.๑๙ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดได้แก่ ๑) การตั้งทุนสงเคราะห์
การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในทุกระดับชั้น ส่วนข้อที่เหลืออื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการนั้น
อยู่ในระดับกลางๆ เพราะคิดว่าหน่วยงานอื่นเขาทำแล้วพระไม่ต้องทำก็ได้ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ไม่
ถูกต้องนัก ดังนั้นเจ้าหมู่เจ้าคณะผู้ปกครองต้องให้ความสนใจในดูแลให้มาก โดยเฉพาะการตั้งทุนเพิ่มทุน

และแจกทุนให้แก่นักเรียนในสถานศึกษาต่าง ควรทำให้มากและมีความต่อเนื่องเป็นประจำ ตลอดจน ต้องมีการสงเคราะห์ในสิ่งจำเป็นสิ่งที่เขาขาดแคลนในด้านการศึกษา และด้านการให้ความรู้ด้านการ ส่งเสริมอาชีพให้มาก และควรมีการทำหลักฐานที่เป็นจริงแล้วรายงานให้เจ้าคณะผู้ปกครองผู้บริหาร เบื้องสูงได้รับทราบตามลำดับขั้นก็จะเป็นผลดีกับทุกฝ่าย

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

(n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะ สงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	ระดับบทบาทของพระสังฆาธิการ		
	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. จัดอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้เข้าใจในศีลาจ ริยวัตร มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีทาง พระพุทธศาสนา หรือเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม	๓.๖๕	.๗๗๗	มาก
๒. จัดเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมตาม หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในวันสำคัญและ เทศกาลสำคัญ	๓.๘๐	.๘๐๓	มาก
๓. จัดและสนับสนุนให้มีการอบรมปฏิบัติธรรมแก่ พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป	๓.๔๘	.๘๒๒	ปานกลาง
๔. ส่งเสริมสนับสนุนและให้การศึกษอบรมบุคลากร พระภิกษุสามเณรให้ทำงานด้านเผยแผ่ธรรมะ	๓.๒๘	.๘๖๓	ปานกลาง
๕. จัดให้มีการพิมพ์หนังสือธรรมะ หรือสื่อธรรมะเป็น CD ในการเผยแผ่ธรรมะสู่สาธารณชน	๒.๗๗	.๙๒๘	ปานกลาง
๖. เผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อเทคโนโลยีเช่น อินเทอร์เน็ต, โทรทัศน์, วิทยุ, หอกระจายเสียง	๒.๖๖	๑.๐๓๙	ปานกลาง
๗. จัดให้มีพระธรรมทูตหรือธรรมจาริกให้การอบรมสั่ง สอนแก่ชาวบ้านและเด็กนักเรียนและเยาวชน	๒.๗๙	.๙๒๑	ปานกลาง
ภาพรวม	๓.๒๐	.๖๑๙	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมแล้ว อยู่ในระดับปานกลางมี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๐ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ๑) จัดอบรม

พระภิกษุสามเณรให้มีความรู้เข้าใจในศีลาจรรย์วัตร มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีทางพระพุทธศาสนา หรือเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม ๒) จัดเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในวันสำคัญและเทศกาลสำคัญ ส่วนข้อที่เหลืออื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการนั้นอยู่ในระดับปานกลาง เพราะว่าจังหวัดสมุทรปราการมีพื้นที่มาก มีพระนักเผยแผ่น้อย มีครูบาอาจารย์ชำนาญการน้อย มีผู้ปฏิบัติงานที่เสียสละในด้านนี้น้อย คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการต้องให้ความสำคัญในงานด้านนี้ให้มาก เพราะถือว่าการเผยแผ่นี้เป็นงานสำคัญ เป็นงานที่เป็นกำลังรักษาพระพุทธศาสนาของเรา สิ่งที่ต้องพระสังฆาธิการและคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการต้องแก้ไขเร่งด่วนในงานด้านการเผยแผ่นี้คือการผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพ และเสียสละให้มากที่สุดก่อนแล้วมีนโยบาย การวางแผน การจูงใจ การสนับสนุน ให้บุคลากรเหล่านี้ได้ทำงานปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มกำลังความสามารถก็จะเกิดผลดีแก่ทั้งพระสังฆาธิการและคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการสาธารณูปการ

(n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะ สงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	ระดับบทบาทของพระสังฆาธิการ		
	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. วางแผนควบคุมหรือวางแผนผังในการก่อสร้างอาคาร เสนาสนะภายในวัดให้เป็นระเบียบสัดส่วน	๓.๕๔	.๘๖๐	มาก
๒. การจัดทำแผนผังวัดตามสภาพที่ดินของวัดให้ สอดคล้องกับแผนพัฒนาวัด	๓.๓๕	.๘๕๗	ปานกลาง
๓. ดูแลการก่อสร้างโดยการส่งเสริมบำรุงรักษาอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเป็นไทย	๓.๓๗	.๘๒๒	ปานกลาง
๔. ดูแล ซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์อาคารเสนาสนะที่ ชำรุดทรุดโทรมและเครื่องสาธารณูปโภคเช่น น้ำประปา ไฟฟ้า เป็นต้น	๓.๕๔	.๘๐๓	มาก
๕. ขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้าน ซึ่งมี สาธารณูปการเป็นเหตุ	๓.๒๑	.๘๘๓	ปานกลาง
๖. จัดการดูแลและวางระบบในการป้องกันโบราณวัตถุ โบราณสถานไม่ให้ชำรุดและสูญหาย	๓.๒๑	.๘๕๔	ปานกลาง
๗. ส่งเสริมให้มีการประหยัดค่าใช้จ่ายในด้านงาน สาธารณูปการ	๓.๒๒	.๘๓๐	ปานกลาง
ภาพรวม	๓.๓๖	.๖๑๔	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์
จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการสาธารณูปการ โดยภาพรวมแล้ว อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย
เท่ากับ ๓.๓๖ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ๑) การวางแผนควบคุม
หรือวางแผนผังในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะภายในวัดให้เป็นระเบียบสัดส่วน และ ๒) การดูแล
ซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์อาคารเสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมและเครื่องสาธารณูปโภคเช่น น้ำประปา
ไฟฟ้า เป็นต้น ส่วนข้อที่เหลืออื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการสาธารณูปการของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการนั้น

อยู่ในระดับปานกลาง เพราะว่าการทำงานด้านนี้ของคณะสงฆ์ยังไม่เป็นเอกภาพ คืองานการก่อสร้างมักจะออกมาไม่เป็นแนวทางเดียวกัน ส่วนใหญ่ก็จะเป็นไปตามความชอบก็เจ้าอาวาสในแต่ละรูปไม่มีแบบแผนและเป็นระบบระเบียบแบบแผนที่ดีและเหมาะสม แนวทางแก้ไขควรมีการอบรมสัมมนา หรือมีคณะกรรมการที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะในด้านงานสาธารณูปการคอยให้คำปรึกษา ในการวางระบบระเบียบและแบบแปลนอันเหมาะสม งบประมาณพอสมควร สร้างแล้วใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่าและควรฟังผู้ใหญ่ที่ช่วยชี้แนะก็จะทำให้งานด้านนี้ดียิ่งขึ้น

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

(n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะ สงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	ระดับบทบาทของพระสังฆาธิการ		
	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัด อบรมประชาชน	๓.๑๑	.๙๕๓	ปานกลาง
๒. ช่วยเหลือให้คำแนะนำแก่ประชาชนที่มีความ เดือดร้อนหรือมีทุกข์ตามหลักพุทธศาสนา	๓.๔๒	.๗๘๕	ปานกลาง
๓. อำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล ต่างๆ	๓.๖๕	.๘๐๐	มาก
๔. สนับสนุนและส่งเสริมในด้านการประกอบสัมมา อาชีพแก่ประชาชน	๓.๒๒	.๗๘๘	ปานกลาง
๕. รณรงค์อบรมให้ความรู้แก่ประชาชนในด้านการ ป้องกันยาเสพติดและอบายมุข	๓.๒๔	.๗๙๙	ปานกลาง
๖. เกื้อกูลอุดหนุนสงเคราะห์ และพัฒนาคุณภาพชีวิต ของพุทธบริษัท	๓.๑๗	.๗๘๒	ปานกลาง
๗. ให้ความสะดวกในการใช้สถานที่ที่มีการประสานงาน กับหน่วยงานราชการในการสงเคราะห์ประชาชน	๓.๒๑	.๘๓๙	ปานกลาง
ภาพรวม	๓.๒๘	.๕๖๒	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์
จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยภาพรวมแล้ว อยู่ในระดับปานกลาง มี

ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๘ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ๑) การอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ส่วนข้อที่เหลืออื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการสาธารณสุขสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการนั้นอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งในเรื่องนี้คณะสงฆ์ควรทำให้มาก เพราะในปัจจุบันนี้ชาวบ้านมีความเดือดร้อนในเรื่องนี้กันมากกว่าแต่ก่อน เพราะภาวะสังคมภาวะโลกเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะด้านการพยาบาลนั้นคณะสงฆ์ควรให้ความร่วมมือและทำงานอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนและเห็นผล และควรให้การอนุเคราะห์ชาวบ้านตามโอกาสอันสมควรและเหมาะสม จะทำให้เกิดการพึ่งพาระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ดังนั้นด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์นั้นจะประสบความสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือของคณะสงฆ์ ในแต่ละปีควรมีนโยบายทั้งอำเภอ และจังหวัด อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมว่าเราจะสงเคราะห์ในเรื่องอะไร มันถึงจะมีพลังมาก สรุปคือคณะสงฆ์ควรร่วมกันทำจึงจะสำเร็จได้

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ อายุ พรรษา ตำแหน่งพระสังฆาธิการ วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ โดยแสดงการวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) การทดสอบค่าเอฟ (F – test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ดังตารางที่ ๔.๙ – ๔.๒๘

สมมติฐานที่ ๑ พระสังฆาธิการที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามอายุ (n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	อายุ										F	Sig.
	๒๐- ๓๐ ปี (๑๕ รูป)		๓๑ - ๔๐ ปี (๕๑ รูป)		๔๑ - ๕๐ ปี (๑๓๔ รูป)		๕๑ - ๖๐ ปี (๙๖ รูป)		๖๑ ปีขึ้นไป (๑๐๔ รูป)			
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D		
๑. ด้านการปกครอง	๓.๕๕	.๔๐๔	๓.๗๔	.๔๗๙	๓.๖๖	.๕๕๕	๓.๗๖	.๔๙๓	๓.๗๑	.๔๘๙	.๙๕๒	.๔๓๔
๒. ด้านศาสนศึกษา	๓.๓๑	.๔๗๗	๓.๔๖	.๕๔๖	๓.๔๓	.๖๔๒	๓.๔๗	.๕๑๘	๓.๔๘	.๖๖๑	.๓๕๙	.๘๓๘
๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๑๒	.๙๑๐	๓.๒๙	.๖๔๗	๓.๑๗	.๖๐๗	๓.๒๖	.๖๔๐	๓.๑๔	.๗๑๖	.๗๕๗	.๕๕๔
๔. ด้านการเผยแผ่	๓.๑๐	.๘๒๕	๓.๓๗	.๖๓๖	๓.๑๓	.๕๗๙	๓.๒๖	.๖๐๔	๓.๑๘	.๖๓๔	๑.๗๒๗	.๑๔๓
๕. ด้านสาธารณูปการ	๓.๐๒	.๗๒๒	๓.๕๒	.๔๖๙	๓.๓๓	.๖๒๙	๓.๔๒	.๕๙๗	๓.๓๒	.๖๔๒	๒.๔๑๘*	.๐๔๘
๖. ด้านสาธารณสงเคราะห์	๒.๘๙	.๕๘๒	๓.๔๖	.๕๑๗	๓.๒๗	.๕๒๔	๓.๒๗	.๕๘๑	๓.๓๐	.๕๘๘	๓.๒๖๔*	.๐๑๒
รวม	๓.๑๗	.๕๗๙	๓.๔๗	.๔๑๗	๓.๓๓	.๔๒๒	๓.๔๑	.๔๕๘	๓.๓๖	.๕๐๑	๑.๗๕๘	.๑๓๖

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตาราง ที่ ๔.๑๐ - ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๑๐ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD)

จำแนกตามอายุ ด้านการสาธารณูปการ

(n = ๔๐๐)

อายุ	\bar{X}	อายุ				
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	๖๑ ปีขึ้นไป
		๓.๐๒	๓.๕๒	๓.๓๓	๓.๔๒	๓.๓๒
๒๐-๓๐ ปี	๓.๐๒	-	-๐.๕๐*	-๐.๓๑	-๐.๔๐*	-๐.๓๐
๓๑-๔๐ ปี	๓.๕๒	-	-	๐.๑๙	๐.๑๐	๐.๒๐
๔๑-๕๐ ปี	๓.๓๓	-	-	-	-๐.๐๙	๐.๐๑
๕๑-๖๐ ปี	๓.๔๒	-	-	-	-	๐.๑๐
๖๑ ปีขึ้นไป	๓.๓๒	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุระดับ ๒๐ - ๓๐ ปี มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการสาธารณูปการ น้อยกว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุในระดับ ๓๐ - ๔๐ ปี และระดับ ๕๑ - ๖๐ ปี มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๑ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามอายุ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ (n = ๔๐๐)

อายุ	\bar{X}	อายุ				
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	๖๑ ปีขึ้นไป
		๒.๘๙	๓.๔๖	๓.๒๗	๓.๒๗	๓.๓๐
๒๐-๓๐ ปี	๒.๘๙	-	-๐.๕๗*	-๐.๓๘*	-๐.๓๘*	-๐.๔๑*
๓๑-๔๐ ปี	๓.๔๖	-	-	๐.๑๙*	๐.๑๙*	๐.๑๖
๔๑-๕๐ ปี	๓.๒๗	-	-	-	๐.๐๐	-๐.๐๓
๕๑-๖๐ ปี	๓.๒๗	-	-	-	-	-๐.๐๓
๖๑ ปีขึ้นไป	๓.๓๐	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุระดับ ๒๐ - ๓๐ ปี มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ น้อยกว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุทุกระดับ และพระสังฆาธิการที่มีอายุระดับ ๓๑ - ๔๐ มีบทบาทมากกว่าพระสังฆาธิการที่มีอายุระดับ ๔๑ - ๕๐ ปี และระดับอายุ ๕๑ - ๖๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๒ พระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกพรรษา

(n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	พรรษา								F	Sig.
	๕ - ๑๐ พรรษา(๔๐ รูป)		๑๑ - ๑๕ พรรษา(๔๐ รูป)		๑๖ - ๒๐ พรรษา (๓๖ รูป)		๒๑ พรรษาขึ้นไป(๒๔๔ รูป)			
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D		
๑. ด้านการปกครอง	๓.๖๐	.๔๙๗	๓.๖๗	.๔๘๙	๓.๖๔	.๕๕๒	๓.๗๔	.๕๐๒	๑.๕๖๑	.๑๙๘
๒. ด้านการศาสนศึกษา	๓.๓๑	.๕๙๑	๓.๓๘	.๔๙๐	๓.๔๕	.๖๘๘	๓.๔๙	.๕๙๕	๑.๒๖๗	.๒๘๕
๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๐๙	.๗๙๙	๓.๒๓	.๖๘๓	๓.๑๗	.๖๓๔	๓.๒๒	.๖๔๓	.๕๑๑	.๖๗๕
๔. ด้านการเผยแผ่	๓.๑๗	.๖๒๗	๓.๒๐	.๗๒๕	๓.๑๐	.๕๘๔	๓.๒๔	.๖๑๐	๑.๐๙๑	.๓๕๓
๕. ด้านการสาธารณูปการ	๓.๒๕	.๗๓๙	๓.๓๑	.๕๒๖	๓.๓๑	.๖๑๖	๓.๔๑	.๖๐๕	๑.๑๘๐	.๓๑๗
๖. ด้านสาธารณ สงเคราะห์	๓.๑๐	.๕๘๙	๓.๓๓	.๖๖๙	๓.๒๙	.๕๕๕	๓.๓๑	.๕๓๙	๑.๖๕๓	.๑๗๗
ภาพรวม	๓.๒๕	.๕๑๖	๓.๓๕	.๔๗๕	๓.๓๓	.๔๕๕	๓.๔๐	.๔๕๘	๑.๔๘๗	.๒๑๗

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันในทุกด้าน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๓ พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามตำแหน่งพระสังฆาธิการ (n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	ตำแหน่งพระสังฆาธิการ												F	Sig.
	เจ้าคณะอำเภอ (๑๐ รูป)		รองเจ้าคณะอำเภอ (๔ รูป)		เจ้าคณะตำบล (๕๘ รูป)		เจ้าอาวาส (๒๒๑ รูป)		รองเจ้าอาวาส (๔๐ รูป)		ผู้ช่วยเจ้าอาวาส			
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D		
๑. ด้านการปกครอง	๓.๙๗	.๒๖๘	๓.๕๗	.๗๕๖	๓.๘๑	.๔๖๗	๓.๗๐	.๕๑๑	๓.๗๑	.๕๐๗	๓.๕๘	.๕๓๒	๑.๘๕๘	.๑๐๑
๒. ด้านศาสนศึกษา	๓.๙๑	.๖๒๒	๒.๘๙	.๒๗๐	๓.๖๙	.๕๖๖	๓.๔๓	.๖๒๑	๓.๓๗	.๔๓๗	๓.๓๓	.๕๗๐	๔.๗๑๘*	.๐๐๐
๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๔๙	.๖๑๔	๒.๗๙	.๕๙๘	๓.๓๑	.๕๒๔	๓.๒๑	.๗๐๐	๓.๑๑	.๕๔๗	๓.๑๐	.๖๙๕	๑.๔๗๕	.๑๙๗
๔. ด้านการเผยแผ่	๓.๕๔	.๕๖๗	๒.๕๗	.๓๓๐	๓.๒๔	.๕๑๓	๓.๒๒	.๖๔๐	๓.๒๑	.๕๙๙	๓.๑๑	.๖๔๓	๑.๘๒๘	.๑๐๖
๕. ด้านสาธารณูปการ	๓.๖๐	.๓๓๕	๒.๖๘	.๓๑๖	๓.๓๗	.๖๒๒	๓.๔๑	.๕๘๖	๓.๒๙	.๔๘๖	๓.๒๕	.๗๖๖	๒.๑๒๐	.๐๖๒
๖. ด้านสาธารณสงเคราะห์	๓.๓๑	.๖๑๓	๒.๙๖	.๓๙๓	๓.๒๙	.๕๔๒	๓.๓๓	.๕๕๓	๓.๓๐	.๕๔๐	๓.๑๔	.๖๑๓	๓.๔๕๕	.๒๐๔
รวม	๓.๖๔	.๔๐๑	๒.๙๑	.๒๓๖	๓.๔๕	.๓๘๔	๓.๓๘	.๔๗๕	๓.๓๓	.๔๐๒	๓.๒๕	.๕๑๘	๒.๘๐๐*	.๐๑๗

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ โดยรวม แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศาสนศึกษามีแตกต่างกัน ซึ่งเป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ในด้านภาพรวม และด้านการศาสนศึกษา จำแนกตามตำแหน่งพระสังฆาธิการ ด้วยวิธี ผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตาราง ที่ ๔.๑๔ – ๔.๑๕

ตารางที่ ๔.๑๔ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามตำแหน่งพระสังฆาธิการด้านภาพรวม (n= ๔๐๐)

ตำแหน่ง พระสังฆาธิการ	\bar{X}	ตำแหน่งพระสังฆาธิการ					
		เจ้าคณะอำเภอ	รองเจ้า คณะอำเภอ	เจ้าคณะ ตำบล	เจ้าอาวาส	รองเจ้าอาวาส	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
		๓.๖๔	๒.๙๑	๓.๔๕	๓.๓๘	๓.๓๓	๓.๒๕
เจ้าคณะอำเภอ	๓.๖๔	-	๐.๗๓*	๐.๑๙	๐.๒๖	๐.๓๑	๐.๓๙*
รองเจ้าคณะอำเภอ	๒.๙๑	-	-	-๐.๕๔*	-๐.๔๗*	-๐.๔๒	-๐.๓๔
เจ้าคณะตำบล	๓.๔๕	-	-	-	๐.๐๗	๐.๑๒	๐.๒๐*
เจ้าอาวาส	๓.๓๘	-	-	-	-	๐.๐๕	๐.๑๓*
รองเจ้าอาวาส	๓.๓๓	-	-	-	-	-	๐.๐๘
ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	๓.๒๕	-	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านภาพรวมมากกว่า พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอ และตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอมีบทบาทน้อยกว่า พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส และพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีบทบาทมากกว่า พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๕ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามตำแหน่งพระสังฆาธิการ ด้านการศาสนศึกษา(n= ๔๐๐)

ตำแหน่ง พระสังฆาธิการ	\bar{X}	ตำแหน่งพระสังฆาธิการ					
		เจ้าคณะ อำเภอ	รองเจ้า คณะอำเภอ	เจ้าคณะ ตำบล	เจ้าอาวาส	รองเจ้าอาวาส	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
		๓.๙๑	๒.๘๙	๓.๖๙	๓.๔๓	๓.๓๗	๓.๓๓
เจ้าคณะอำเภอ	๓.๙๑	-	๑.๐๒*	๐.๒๒	๐.๔๘*	๐.๕๔**	๐.๕๘*
รองเจ้าคณะอำเภอ	๒.๘๙	-	-	-๐.๘๐*	-๐.๕๔	-๐.๔๘	-๐.๔๔
เจ้าคณะตำบล	๓.๖๙	-	-	-	๐.๒๖*	๐.๓๒*	๐.๓๖*
เจ้าอาวาส	๓.๔๓	-	-	-	-	๐.๐๖	๐.๑๐
รองเจ้าอาวาส	๓.๓๗	-	-	-	-	-	๐.๐๔
ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	๓.๓๓	-	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านศาสนศึกษา มากกว่า พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอ, รองเจ้าอาวาส, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งระดับรองเจ้าคณะอำเภอมีบทบาทน้อยกว่า พระ

สังฆาธิการที่มีตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งเจ้าคณะตำบลมีบทบาทมากกว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสรองเจ้าอาวาส, และผู้ช่วยเจ้าอาวาส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๔ พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ (n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	วุฒิการศึกษาสามัญ												F	Sig.
	ประถมศึกษา (๑๕๔ รูป)		มัธยมศึกษาตอนต้น (๕๗ รูป)		มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า (๙๖ รูป)		อนุปริญญาหรือเทียบเท่า (๓๑ รูป)		ปริญญาตรี (๕๒ รูป)		สูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป (๑๐ รูป)			
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D		
๑. ด้านการปกครอง	๓.๖๖	.๕๑๙	๓.๘๓	.๕๗๔	๓.๗๔	.๔๗๓	๓.๖๔	.๔๗๑	๓.๖๐	.๔๖๐	๓.๙๔	.๕๓๑	๒.๐๐๙	.๐๗๖
๒. ด้านศาสนศึกษา	๓.๔๑	.๖๘๓	๓.๔๕	.๔๗๓	๓.๕๕	.๕๔๖	๓.๔๗	.๖๕๑	๓.๓๔	.๕๑๗	๓.๖๗	.๕๗๖	๑.๓๐๕	.๒๖๑
๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๑๔	.๗๓๗	๓.๓๑	.๖๐๕	๓.๒๗	.๕๕๗	๓.๒๒	.๖๖๓	๓.๐๗	.๖๑๖	๓.๓๔	.๘๓๔	๑.๒๐๐	.๓๐๙
๔. ด้านการเผยแผ่	๓.๑๔	.๖๖๐	๓.๒๗	.๖๒๓	๓.๒๔	.๕๕๗	๓.๓๔	.๗๐๘	๓.๑๗	.๕๒๗	๓.๓๓	.๖๗๔	.๙๗๒	.๔๓๔
๕. ด้านสาธารณูปการ	๓.๒๔	.๖๔๙	๓.๓๓	.๖๖๕	๓.๕๐	.๕๖๐	๓.๔๓	.๕๕๐	๓.๔๕	.๔๘๖	๓.๔๓	.๘๒๒	๒.๔๘๙*	.๐๓๑
๖. ด้านสาธารณสงเคราะห์	๓.๒๑	.๕๙๒	๓.๒๓	.๕๑๑	๓.๓๓	.๕๖๗	๓.๓๐	.๕๖๕	๓.๕๐	.๕๑๗	๓.๓๑	.๒๖๘	๒.๓๔๙*	.๐๔๐
รวม	๓.๓๐	.๕๑๙	๓.๔๐	.๔๕๐	๓.๔๔	.๔๐๙	๓.๔๐	.๕๐๒	๓.๓๕	.๓๖๒	๓.๕๐	.๕๒๖	๑.๓๖๖	.๒๓๖

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ มีแตกต่างกัน ซึ่งเป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนในด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ในด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ จำแนกตามตำแหน่งวุฒิการศึกษาสามัญ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตาราง ที่ ๔.๑๗ - ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๑๗ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการสาธารณูปการ (n = ๔๐๐)

วุฒิการศึกษาสามัญ	\bar{X}	วุฒิการศึกษาสามัญ					
		ประถมศึกษา	มัธยมศึกษาตอนต้น	มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า	อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี ขึ้นไป
		๓.๒๔	๓.๓๓	๓.๕๐	๓.๔๓	๓.๔๕	๓.๔๓
ประถมศึกษา	๓.๒๔	-	-๑.๐๙	-๐.๒๖*	-๐.๑๙	-๐.๒๑*	-๐.๑๙
มัธยมศึกษาตอนต้น	๓.๓๓	-	-	-๐.๑๗	-๐.๑๐	-๐.๑๒	-๐.๑๐
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	๓.๕๐	-	-	-	๐.๐๗	๐.๐๕	๐.๐๗
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๓.๔๓	-	-	-	-	-๐.๐๒	๐.๐๐
ปริญญาตรี	๓.๔๕	-	-	-	-	-	๐.๐๒
สูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป	๓.๔๓	-	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า พระสงฆ์ภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับประถมศึกษา มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้าน
 สาธารณูปการน้อยกว่าพระสงฆ์ภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า และระดับปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕
 ตารางที่ ๔.๑๘ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ (n = ๔๐๐)

วุฒิการศึกษาสามัญ	\bar{X}	วุฒิการศึกษาสามัญ					
		ประถมศึกษา	มัธยมศึกษาตอนต้น	มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า	อนุปริญญา หรือเทียบเท่า	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี ขึ้นไป
		๓.๒๑	๓.๒๓	๓.๓๓	๓.๓๐	๓.๕๐	๓.๓๑
ประถมศึกษา	๓.๒๑	-	-๐.๐๒	-๐.๑๒	-๐.๐๙	-๐.๒๙*	-๐.๑๐
มัธยมศึกษาตอนต้น	๓.๒๓	-	-	-๐.๑๐	-๐.๐๗	-๐.๒๗*	-๐.๐๘
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือ เทียบเท่า	๓.๓๓	-	-	-	๐.๐๓	-๐.๑๗	๐.๐๒
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๓.๓๐	-	-	-	-	-๐.๒๐	-๐.๐๑
ปริญญาตรี	๓.๕๐	-	-	-	-	-	๐.๑๙
สูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป	๓.๓๑	-	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า พระสงฆ์ภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับปริญญาตรี มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้าน
 สาธารณสงเคราะห์ มากกว่า พระสงฆ์ภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕
 สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๙ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกวุฒิการศึกษาทางธรรม (n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	วุฒิการศึกษาทางธรรม						F	Sig.
	นักธรรมตรี (๑๙ รูป)		นักธรรมโท (๒๖ รูป)		นักธรรมเอก (๓๕๕ รูป)			
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D		
๑. ด้านการ ปกครอง	๓.๕๔	.๕๒๓	๓.๘๐	.๔๐๐	๓.๗๐	.๕๑๕	๑.๔๐๐	.๒๔๘
๒. ด้านการศาสนศึกษา	๓.๓๖	.๕๗๖	๓.๖๗	.๕๘๙	๓.๔๔	.๖๐๑	๑.๙๙๘	.๑๓๗
๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๐๕	.๗๕๖	๓.๔๐	.๖๖๘	๓.๑๙	.๖๕๔	๑.๖๙๓	.๑๘๕
๔. ด้านการเผยแผ่	๓.๐๓	.๕๘๖	๓.๗๓	.๕๙๑	๓.๒๐	.๖๒๒	๑.๗๒๙	.๑๗๙
๕. ด้านการสาธารณูปการ	๓.๐๘	.๗๘๙	๓.๑๘	.๖๓๑	๓.๓๙	.๕๙๙	๓.๕๒๖*	.๐๓๐
๖. ด้านสาธารณสงเคราะห์	๒.๙๖	.๖๘๓	๓.๑๓	.๖๐๑	๓.๓๒	.๕๔๗	๔.๘๐๘*	.๐๐๙
ภาพรวม	๓.๑๗	.๕๕๒	๓.๔๒	.๔๖๘	๓.๓๗	.๔๖๐	๑.๙๓๙	.๑๔๕

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ในด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนในด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ในด้านการสาธรรูปการ และด้านการสาธรรณสงเคราะห์ จำแนกตามตำแหน่งวุฒิ การศึกษาทางธรรม ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตาราง ที่ ๔.๒๐ – ๔.๒๑

ตารางที่ ๔.๒๐ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม ด้านการสาธรรูปการ (n = ๔๐๐)

วุฒิการศึกษาทางธรรม	\bar{X}	วุฒิการศึกษาทางธรรม		
		นักธรรมตรี	นักธรรมโท	นักธรรมเอก
		๓.๐๘	๓.๑๘	๓.๓๙
นักธรรมตรี	๓.๐๘	-	-๐.๑๐	-๐.๓๑*
นักธรรมโท	๓.๑๘	-	-	-๐.๒๑
นักธรรมเอก	๓.๓๙	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมระดับนักธรรมชั้นตรี มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ใน ด้านสาธรรูปการ น้อยกว่า พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมชั้นนักธรรมเอก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๑ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ (n = ๔๐๐)

วุฒิการศึกษาทางธรรม	\bar{X}	วุฒิการศึกษาทางธรรม		
		นักธรรมตรี	นักธรรมโท	นักธรรมเอก
		๒.๙๖	๓.๑๓	๓.๓๒
นักธรรมตรี	๒.๙๖	-	-๐.๑๗	-๐.๓๖*
นักธรรมโท	๓.๑๓	-	-	-๐.๑๙
นักธรรมเอก	๓.๓๒	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๑ พบว่า พระสงฆ์ธรรมที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมระดับนักธรรมชั้นตรี มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ น้อยกว่า พระสงฆ์ธรรมที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมในระดับนักธรรมชั้นเอก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๖ พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๒ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม (n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม								F	Sig.
	ประโยค ๑ - ๓ (๕๘ รูป)		ป.ธ. ๔ - ๖ (๕๔ รูป)		ป.ธ. ๗ - ๙ (๒๒ รูป)		ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม (๒๖๖ รูป)			
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D		
๑. ด้านการปกครอง	๓.๖๐	.๔๖๑	๓.๖๒	.๖๙๒	๓.๗๐	.๓๕๐	๓.๗๔	.๔๘๔	๑.๖๗๖	.๑๗๒
๒. ด้านการศาสนศึกษา	๓.๒๔	.๗๐๔	๓.๔๓	.๗๑๓	๓.๓๘	.๕๓๖	๓.๕๑	.๕๔๖	๓.๓๙๕*	.๐๑๘
๓. ด้านการศึกษา สงเคราะห์	๓.๐๙	.๖๕๖	๓.๑๐	.๗๕๗	๓.๑๘	.๕๔๙	๓.๒๔	.๖๔๙	๑.๓๖๙	.๒๕๒
๔. ด้านการเผยแผ่	๓.๑๑	.๖๒๗	๓.๑๓	.๖๐๓	๓.๑๙	.๕๐๓	๓.๒๔	.๖๒๙	๑.๑๒๐	.๓๔๑
๕. ด้านการสาธารณูปการ	๓.๒๙	.๗๒๕	๓.๒๔	.๖๖๔	๓.๔๑	.๕๒๘	๓.๔๐	.๕๘๓	๓.๔๐๗	.๒๔๐
๖. ด้านสาธารณสงเคราะห์	๓.๒๖	.๖๗๓	๓.๒๔	.๖๑๗	๓.๒๗	.๔๙๐	๓.๓๑	.๕๓๒	.๒๗๗	.๘๔๒
ภาพรวม	๓.๒๗	.๕๐๙	๓.๒๙	.๕๒๓	๓.๓๕	.๓๒๖	๓.๔๑	.๔๕๑	๒.๐๖๖	.๑๐๔

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ในด้านการศาสนศึกษา มีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ในด้านการศาสนศึกษา จำแนกตามตำแหน่งวุฒิการศึกษาทางธรรม ด้วยวิธีผลต่าง นัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตาราง ที่ ๔.๒๓

ตารางที่ ๔.๒๓ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ด้านการศาสนศึกษา (n = ๔๐๐)

วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม	\bar{X}	วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม			
		ประโยค ๑-๓	ป.๕-๖	ป.๖-๗	ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม
		๓.๒๔	๓.๔๓	๓.๓๘	๓.๕๑
ประโยค ๑-๓	๓.๒๔	-	-๐.๑๙	-๐.๑๔	-๐.๒๗*
ป.๕-๖	๓.๔๓	-	-	๐.๐๕	-๐.๐๘
ป.๖-๗	๓.๓๘	-	-	-	-๐.๑๓
ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม	๓.๕๑	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมระดับประโยค ๑ - ๓ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านศาสนศึกษา น้อยกว่า พระสังฆาธิการที่ไม่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๗ พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๔ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการจำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ (n = ๔๐๐)

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ								F	Sig.
	ต่ำกว่า ๕ ปี (๖๓ รูป)		๕ - ๑๑ ปี (๑๒๗ รูป)		๑๒ - ๑๘ ปี (๗๓ รูป)		๑๙ ปีขึ้นไป (๑๓๗ รูป)			
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D		
๑. ด้านการปกครอง	๓.๕๙	.๔๕๕	๓.๗๔	.๕๒๔	๓.๕๑	.๕๐๘	๓.๘๒	.๔๘๔	๗.๕๓๒*	.๐๐๐
๒. ด้านการศาสนศึกษา	๓.๒๗	.๕๖๐	๓.๕๒	.๕๗๕	๓.๓๙	.๕๗๐	๓.๕๑	.๖๔๒	๓.๐๙๒*	.๐๒๗
๓. ด้านการศึกษา สงเคราะห์	๓.๐๖	.๖๙๗	๓.๒๗	.๖๒๘	๓.๑๔	.๕๗๐	๓.๒๓	.๗๑๒	๑.๗๕๗	.๑๕๕
๔. ด้านการเผยแผ่	๓.๐๙	.๖๒๙	๓.๒๕	.๖๐๕	๓.๐๘	.๕๓๖	๓.๒๘	.๖๕๗	๒.๖๙๒*	.๐๔๖
๕. ด้านการสาธารณูปการ	๓.๓๒	.๕๕๘	๓.๓๗	.๕๘๗	๓.๒๗	.๕๙๓	๓.๔๓	.๖๗๓	๑.๐๙๒	.๓๕๒
๖. ด้านสาธารณ สงเคราะห์	๓.๑๗	.๕๙๗	๓.๓๔	.๕๖๑	๓.๒๕	.๔๘๔	๓.๓๑	.๕๘๓	๑.๔๑๓	.๒๓๘
ภาพรวม	๓.๒๕	.๔๕๙	๓.๔๑	.๔๒๗	๓.๒๗	.๔๓๓	๓.๔๓	.๕๐๖	๓.๕๖๖*	.๐๑๔

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวม มีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ในด้านการปกครอง, ด้านการศึกษา, และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ในด้านภาพรวม, ด้านการปกครอง, ด้านการศึกษา, และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตาราง ที่ ๔.๒๕ - ๔.๒๘

ตารางที่ ๔.๒๕ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ด้านภาพรวม (n = ๔๐๐)

ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ	\bar{X}	ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ			
		ต่ำกว่า ๕ ปี	๕ - ๑๑ ปี	๑๒ - ๑๘ ปี	๑๙ ปี ขึ้นไป
		๓.๒๕	๓.๔๑	๓.๒๗	๓.๔๓
ต่ำกว่า ๕ ปี	๓.๒๕	-	-๐.๑๖*	-๐.๐๒	-๐.๑๘*
๕ - ๑๑ ปี	๓.๔๑	-	-	๐.๑๔*	-๐.๐๒
๑๒ - ๑๘ ปี	๓.๒๗	-	-	-	-๐.๑๖*
๑๙ ปีขึ้นไป	๓.๔๓	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่า พระสงฆ์ฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่ ๑๙ ปีขึ้นไป มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านภาพรวม มากกว่า พระสงฆ์ฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ในระดับต่ำกว่า ๕ ปี และระดับ ๑๒ - ๑๘ ปี และพระสงฆ์ฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ระดับต่ำกว่า ๕ ปี มีบทบาทน้อยกว่า พระสงฆ์ฆาธิการที่มีประสบการณ์ในระดับ ๕ - ๑๑ ปี และพระสงฆ์ฆาธิการที่มีประสบการณ์ระดับ ๕ - ๑๑ ปี มีบทบาทมากกว่า พระสงฆ์ฆาธิการที่มีประสบการณ์ระดับ ๑๒ - ๑๘ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๖ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสงฆ์ฆาธิการด้านการปกครอง (n = ๔๐๐)

ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสงฆ์ฆาธิการ	\bar{X}	ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสงฆ์ฆาธิการ			
		ต่ำกว่า ๕ ปี	๕ - ๑๑ ปี	๑๒ - ๑๘ ปี	๑๙ ปีขึ้นไป
		๓.๕๙	๓.๗๔	๓.๕๑	๓.๘๒
ต่ำกว่า ๕ ปี	๓.๕๙	-	-๐.๑๔	๐.๐๙	-๐.๒๓*
๕ - ๑๑ ปี	๓.๗๔	-	-	๐.๒๓*	-๐.๐๘
๑๒ - ๑๘ ปี	๓.๕๑	-	-	-	-๐.๓๑*
๑๙ ปีขึ้นไป	๓.๘๒	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่า พระสงฆ์ฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่ ๑๙ ปีขึ้นไป มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการปกครอง มากกว่า พระสงฆ์ฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ในระดับต่ำกว่า ๕ ปี และระดับ ๑๒ - ๑๘ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๗ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ
 ด้านการศาสนศึกษา (n = ๔๐๐)

ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ พระสังฆาธิการ	\bar{X}	ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ			
		ต่ำกว่า ๕ ปี	๕ - ๑๑ ปี	๑๒ - ๑๘ ปี	๑๙ ปีขึ้นไป
		๓.๒๗	๓.๕๒	๓.๓๙	๓.๕๑
ต่ำกว่า ๕ ปี	๓.๒๗	-	-๐.๒๕*	-๐.๑๒	-๐.๒๕*
๕ - ๑๑ ปี	๓.๕๒	-	-	๐.๑๓	๐.๐๑
๑๒ - ๑๘ ปี	๓.๓๙	-	-	-	-๐.๑๒
๑๙ ปีขึ้นไป	๓.๕๑	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๗ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่ำกว่า ๕ ปี มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ใน
 ด้านการศาสนศึกษา น้อยกว่า พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ในระดับในระดับ ๕ - ๑๑ ปี และระดับ ๑๙ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ
 ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๘ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ
ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (n = ๔๐๐)

ประสบการณ์ในการปฏิบัติ หน้าที่พระสังฆาธิการ	\bar{X}	ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ			
		ต่ำกว่า ๕ ปี	๕ - ๑๑ ปี	๑๒ - ๑๘ ปี	๑๙ ปี ขึ้นไป
		๓.๐๙	๓.๒๕	๓.๐๘	๓.๒๘
ต่ำกว่า ๕ ปี	๓.๐๙	-	-๐.๑๖	๐.๐๑	-๐.๑๙*
๕ - ๑๑ ปี	๓.๒๕	-	-	๐.๑๗	-๐.๐๓
๑๒ - ๑๘ ปี	๓.๐๘	-	-	-	-๐.๒๐*
๑๙ ปีขึ้นไป	๓.๒๘	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๘ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่ ๑๙ ปีขึ้นไป มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มากกว่า พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ในระดับต่ำกว่า ๕ ปี และระดับ ๑๒ - ๑๘ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ผลสรุปโดยภาพรวมการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ตามสมมติฐานที่ ๑-๗ รายละเอียดดังแสดงใน ตารางที่ ๔.๒๙

ตารางที่ ๔.๒๙ สรุปโดยภาพรวมการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกตามสถานภาพ

ส่วนบุคคล ตามสมมติฐานที่ ๑-๗

สถานภาพส่วนบุคคล	ด้านการปกครอง		ด้านการศาสนศึกษา		ด้านการศึกษา สงเคราะห์		ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา		ด้านการสาธารณูปการ		ด้านการสาธารณ สงเคราะห์		การบริหารกิจการคณะ สงฆ์ภาพรวม	
	เป็นไปตาม สมมติฐาน	ไม่เป็นไป ตาม สมมติฐาน	เป็นไปตาม สมมติฐาน	ไม่เป็นไป ตาม สมมติฐาน	เป็นไปตาม สมมติฐาน	ไม่เป็นไป ตาม สมมติฐาน	เป็นไปตาม สมมติฐาน	ไม่เป็นไป ตาม สมมติฐาน	เป็นไปตาม สมมติฐาน	ไม่เป็นไป ตาม สมมติฐาน	เป็นไปตาม สมมติฐาน	ไม่เป็นไป ตาม สมมติฐาน	เป็นไปตาม สมมติฐาน	ไม่เป็นไป ตาม สมมติฐาน
๑. อายุ		✓		✓		✓		✓	✓		✓			✓
๒. พรรษา		✓		✓		✓		✓		✓		✓		✓
๓. ตำแหน่ง		✓	✓			✓		✓		✓		✓	✓	
๔ วุฒิการศึกษา สามัญ		✓		✓		✓		✓	✓		✓			✓
๕ วุฒิการศึกษา ทางธรรม		✓		✓		✓		✓	✓		✓			✓
๖.วุฒิการศึกษา เปรียญธรรม		✓	✓			✓		✓		✓		✓		✓
๗. ประสบการณ์ การทำงาน	✓		✓			✓		✓		✓		✓	✓	

เปรียญธรรม และประสบการณ์ในการทำงานที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ พระสังฆาธิการที่มีอายุ วุฒิการศึกษาทางสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรมที่ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกันไป ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ สำหรับพระสังฆาธิการที่มีพรรษา ตำแหน่ง วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการทำงานที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศึกษา (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๕) ด้านการสาธารณสุข และการ (๖) ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ดังปรากฏตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๐ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการ
ในบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการปกครอง

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะในการบริหารงาน
<p>๑. การกระจายอำนาจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ยังไม่ทั่วถึง มีการรวมศูนย์อำนาจการปกครองอยู่กับผู้บริหารเพียงแค่นี้</p> <p>๒. ข้อบังคับ กฎระเบียบ คำสั่ง และการบังคับใช้ และการประเมินติดตามผล ยังขาดประสิทธิภาพ</p> <p>๓. ขาดการตรวจเยี่ยมให้การอบรมผู้อยู่ในการปกครองของเจ้าคณะ โดยเฉพาะเจ้าคณะที่เป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชาอุปสมบทกับกุลบุตรกับวัดอื่น</p> <p>๔. ขาดการมีส่วนร่วม ในการวางนโยบายแผนงาน และร่วมมือในการดำเนินงานจากเจ้าคณะผู้ปกครอง ทำให้การดำเนินงานไม่ค่อยบรรลุวัตถุประสงค์ และไปคนละทิศละทาง</p> <p>๕. การประชุมพระสังฆาธิการควรมีมากกว่านี้และความเป็นการประชุมแบบเชิงปฏิบัติการ บุคลากรสามารถนำไปปฏิบัติได้และมีประสิทธิภาพ</p>	<p>๑. ควรมีการกระจายอำนาจในการบริหารงาน โดยไม่ควรรวมศูนย์อำนาจอยู่เพียงแต่ผู้บริหารเพียงแค่นี้</p> <p>๒. ควรปรับปรุงการบังคับใช้ข้อบังคับ กฎระเบียบ คำสั่ง และการติดตามประเมินผลงาน ให้มีประสิทธิภาพมากกว่านี้</p> <p>๓. เจ้าคณะผู้ปกครอง โดยเฉพาะพระอุปัชฌาย์ควรให้ความสำคัญในการปกครองสังฆาธิการให้มากและเสนอต้นเสมอปลายไม่ใช่ ๑ ปี ถึงจะเรียกประชุมครั้งหนึ่ง</p> <p>๔. ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้บุคลากร ได้มีส่วนร่วมในการวางนโยบาย วางแผนงาน และดำเนินกิจกรรมในงาน เพื่อให้งานมีความสำเร็จ และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน</p> <p>๕. ควรมีการประชุมพระสังฆาธิการทุกระดับทุก ๓ เดือน เพื่อมีการมอบนโยบายให้บุคลากรได้นำไปดำเนินการได้เป็นรูปธรรม มีการติดตามผลงาน และประเมินผล</p>

ตารางที่ ๔.๓๑ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการ
ในบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการศาสนศึกษา

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะในการบริหารงาน
<p>๑) ขาดการร่วมมือในการบริหารปรับปรุงและส่งเสริมในการศึกษาที่จำเป็นร่วมสมัยและสำคัญแก่พระภิกษุและสามเณร ตลอดจนประชาชน</p> <p>๒) ขาดการให้การศึกษาด้านพระพุทธศาสนากับผู้ที่มีเวลาศึกษาน้อย</p> <p>๓) ขาดการพัฒนาบุคลากรด้านการจัดการศึกษาทั้งผู้สอนและผู้เรียนที่มีคุณภาพและสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนงบประมาณในการจัดการศึกษา</p> <p>๔) ปัจจุบันกุลบุตรผู้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา และช่วยสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา น้อยลง</p> <p>๕) ขาดศูนย์การปฏิบัติงานด้านศาสนศึกษาและการสร้างเครือข่ายในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในแต่ละตำบลหรืออำเภอ เพื่อทำหน้าที่ประสานงานและอำนวยความสะดวกด้านการศาสนศึกษา</p>	<p>๑) คณะสงฆ์ควรจะมีร่วมมือกับบริหารการศึกษาในงาน ๙ งาน คือ ๑. งานนโยบาย ๒. งานเอกสาร ๓. งานนันทกรรมและธรรมศึกษา ๔. งานบาลี ๕. งานปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ๖. งานมหาวิทยาลัยสงฆ์ ๗. งานศึกษาพิเศษ ๘. งานปริยัตินิเทศ และ ๙. งานการเงินและสวัสดิการ</p> <p>๒) คณะสงฆ์ควรมีการสนับสนุนการศึกษาสำหรับผู้ที่มีเวลาน้อยหรือบวชในเวลาช่วงสั้น ช่วยการจัดทำหลักสูตรพิเศษที่จำเป็นและเหมาะสม และควรมีแนวทางการเรียนการสอนที่เป็นแบบเดียวกันทั้งจังหวัด</p> <p>๓) คณะสงฆ์ควรให้ความสำคัญต่องานด้านการศาสนศึกษาให้มากขึ้น ทั้งพัฒนาคุณภาพบุคลากรที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนสื่ออุปกรณ์ที่เหมาะสม ตลอดจนจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอ และควรมีการติดตามผลประเมินผล</p> <p>๔) คณะสงฆ์จะต้องตระหนักในการดูแลปลูกศรัทธากุลบุตรด้านการศาสนศึกษา ให้ผู้บวชรู้คุณค่าของพระพุทธศาสนา และเพิ่มบุคลากรที่จะสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาต่อไป</p> <p>๕) คณะสงฆ์ควรมีการตั้งศูนย์และสร้างเครือข่ายการปฏิบัติการประจำอำเภอด้านการจัดศาสนศึกษาขึ้น โดยเฉพาะทำหน้าที่ติดต่อประสานงานและอำนวยความสะดวกด้านการศาสนศึกษาโดยเฉพาะ</p>

ตารางที่ ๔.๓๒ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการ
ในบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะในการบริหารงาน
<p>๑) ขาดการอุปถัมภ์และการสนับสนุน ส่งเสริมการศึกษาทั้งทุนการศึกษาและอุปกรณ์ ซึ่งยังมีไม่เพียงพอกับการศึกษาของสงฆ์</p> <p>๒) ขาดจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในแหล่งการเรียนรู้เช่นห้องสมุด และตำราที่ทันสมัยเหมาะสม</p> <p>๓) ขาดการศึกษาสงเคราะห์ และส่งเสริมการศึกษานอกระบบอันเหมาะสมแก่กับบุคลากร</p> <p>๔) คณะสงฆ์ขาดความร่วมมือในการรับผิดชอบในงานการศึกษาสงเคราะห์</p>	<p>๑) คณะสงฆ์ควรให้อุปถัมภ์แก่พระภิกษุสามเณร ที่กำลังอยู่ในช่วงของการศึกษาด้วยการสนับสนุนให้มีการศึกษาหรือจัดที่อยู่อาศัย เสนาสนะให้เหมาะสม ตลอดถึงการจัดหาทุนสนับสนุนให้แก่ผู้ที่อยู่ในปกครองของตนให้ได้รับการศึกษายิ่ง ๆ ขึ้น ตามสมควรแก่สติปัญญาของผู้ศึกษานั้น หรือจัดส่งพระภิกษุสามเณรในวัดไปศึกษาที่วัดอื่น โดยอยู่ในอุปการะของตนตามสมควร</p> <p>๒) คณะสงฆ์ควรมีการจัดสภาพแวดล้อมของวัดให้มีสภาพที่เอื้อต่อการศึกษาและการค้นคว้าหาความรู้ของพระภิกษุสามเณร หรือผู้อยู่ภายใต้การปกครองของตน เช่น อาจจะมีการจัดห้องสมุดของวัด เพื่อที่จะให้พระภิกษุสามเณร ได้ทำการศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเอง</p> <p>๓) คณะสงฆ์ควรส่งเสริมการศึกษานอกระบบให้มีขึ้น ในรูปแบบที่เป็นการศึกษาตลอดชีวิตแก่ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของตน หรือจัดให้เป็นไปตามประกาศองค์การศึกษาเรื่องระเบียบการศึกษาวิปัสสนาธุระ ถ้าพระอุปัชฌาย์หรือเจ้าอาวาสเป็นฝ่ายวิปัสสนา ก็ควรให้คำแนะนำที่เหมาะสมเกี่ยวกับการศึกษาหรือถ้าพระอุปัชฌาย์หรือเจ้าอาวาสไม่เป็นฝ่ายวิปัสสนาก็พึงมอบสิทธิ์บริหารหรืออันตเวทสิกขของตนผู้ปรารถนาจะศึกษาวิปัสสนาธุระให้แก่ฝ่ายอาจารย์ฝ่ายวิปัสสนาธุระรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเห็นว่าจะนำสิทธิ์บริหารหรืออันตเวทสิกขของตนในทางที่ถูกที่ควร</p> <p>๔) องค์คณะสงฆ์ทุกในระดับชั้น จะต้องร่วมมือกันดูแลรับผิดชอบการศึกษาสงเคราะห์ของพระภิกษุสามเณรอย่างจริงจัง โดยจัดให้มีการศาสนศึกษาภาคบังคับในทุกวัด ด้วยการคอยควบคุมและส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาในเขตพื้นที่ของตนเองอย่างทั่วถึง</p>

ตารางที่ ๔.๓๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการ
 ในบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะในการบริหารงาน
<p>๑. ขาดนโยบายและแผนงานตลอดจนวิธีการ ในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็น รูปธรรมอย่างทั่วถึงแก่ทุก ๆ ฝ่ายทั้งพระภิกษุ และสามเณร เด็กและเยาวชน ตลอดจน ประชาชนทั่ว ๆ ไป</p>	<p>๑. คณะสงฆ์ควรกำหนดนโยบายและแผนงาน ในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา เพื่อปลูกฝังให้คนไทยใกล้ชิดกับศาสนธรรมและ สามารถนำเอาหลักธรรมปรับใช้ในวิถีชีวิตตนได้ สถาบันผลิตพระ สังฆาธิการควรกำหนดนโยบาย แผนและมาตรการในการพัฒนา ศักยภาพของพระสงฆ์ให้เป็นผู้มีความพร้อมในด้านการเผยแผ่ในวัด เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจและพัฒนาตน ให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติภารกิจทั้ง ๖ ด้านของคณะสงฆ์ รวมทั้ง เป็นกัลยาณมิตรของพุทธศาสนิกชน สามารถปลูกฝังและฝึกอบรม ให้เยาวชนมีสัมมาทิฐิในการดำรงชีวิต วัดควรปรับเปลี่ยนบทบาท ให้ทันกับสังคมในเชิงรุก คือ จัดโครงการและกิจกรรมที่เป็น ประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมและมีบทบาทในการเสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชน โดยดึงเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของ วัดและพระเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชน มี ภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ และคณะสงฆ์ควรมีมาตรการให้ ความดูแลพระสงฆ์ที่ออกนอกแถว อันเป็นการลดความศรัทธาของ พุทธศาสนิกชน พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและ จรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น ฝ่าย ปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับควรให้ความสำคัญแก่วัดและพระสงฆ์ที่ มีบทบาทการเผยแผ่ให้การเสริม สร้างความเข้มแข็งของชุมชนและ พัฒนาเยาวชน และพุทธศาสนิกชนในแต่ละบทบาทหน้าที่ตามภา รกจิคณะสงฆ์ เช่น สนับสนุนด้านงบประมาณ ความก้าวหน้าใน สมณศักดิ์ การพัฒนาศักยภาพและเชิดชูยกย่องให้เป็นที่ประจักษ์ แก่หมู่คณะสงฆ์</p>

ตารางที่ ๔.๓๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการ
ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการสาธารณูปการ

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะในการบริหารงาน
<p>๑. ขาดการวางระบบ วางแบบแปลน และจัดระเบียบการก่อสร้างในวัด และก่อสร้างแล้วใช้ประโยชน์ได้น้อย</p> <p>๒. ขาดการจัดสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของวัดให้เป็นสถานที่สัปปายะแก่พุทธศาสนิกชน</p> <p>๓. ขาดการส่งเสริมวัดและอำนวยความสะดวกในการจัดสถานที่วัดให้เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมแก่ประชาชน</p> <p>๔. ขาดการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีสภาพทรุดโทรม เนื่องจากไม่มีการซ่อมแซม</p>	<p>๑. คณะสงฆ์ควรพิจารณาแบบแปลน แบบผังในการดำเนินการก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติของวัดด้วยการรักษาซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมให้มั่นคงถาวรและก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับศาสนสมบัติ ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงในสังคม เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนซึ่งเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนในสังคม เพื่อการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความสามัคคีกันของประชาชนในสังคม</p> <p>๒. คณะสงฆ์ควรปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของวัดให้มีความร่มรื่นสวยงาม เป็นที่ชื่นชมศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ที่ลี้ภัยเข้ามา เพื่อทำบุญและกราบสักการะ ทั้งนี้รวมถึงการบริจาคทรัพย์เพื่อการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติของวัดอื่นๆ ด้วยทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยสืบไป</p> <p>๓. คณะสงฆ์ควรให้ความสำคัญและควรมีนโยบายสนับสนุนการสาธารณูปการที่ชัดเจนและต่อเนื่อง เช่น สนับสนุนให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ด้านการพัฒนาศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นวัดควรเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่ปลอดภัย</p> <p>๔. คณะสงฆ์ควรให้ความสำคัญในการรักษาดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ มีความคุณค่าต่อไป</p>

ตารางที่ ๔.๓๕ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการ
ในบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะในการบริหารงาน
๑. ขาดนโยบาย และแผนงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ ต่างคนต่างงาน ไม่มีพลัง	๑. คณะสงฆ์ควรมีนโยบายและแผนงาน และต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะนโยบายการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันที่มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล และต้องมีมาตรการให้ทุกวัดจักต้องดำเนินการให้ชัดเจน เพื่อเป็นการสงเคราะห์ทั้งวัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานของรัฐ ให้เป็นศูนย์รวมเดียวกัน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง
๒. ขาดการมีส่วนร่วม และดำเนินกิจกรรมในด้านการสาธารณสงเคราะห์อย่างต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรม	๒. คณะสงฆ์ควรมีการจัดโครงการและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมและมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยดึงเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดและพระเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชน มีภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ เป็นการช่วยสงเคราะห์และให้ความสำคัญแก่วัดและพระสงฆ์ที่มีบทบาทด้านการสงเคราะห์ให้การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาเยาวชน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ๑. ค่าร้อยละ ๒. ค่าเฉลี่ย ๓. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากแบบสอบถาม โดยภาพรวม ๖ ด้าน ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านศาสนศึกษา ๓) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) ด้านสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ตามตารางที่แสดงข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อผสานวิธีข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ Content Analysis ดังนี้

๔.๕ การสัมภาษณ์ในประเด็นด้านการปกครอง

พระสังฆาธิการ เป็นบุคคลสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้รับมอบหมายคณะสงฆ์ให้ดำรงตำแหน่งด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นหน้าที่รัฐของคณะสงฆ์ที่คณะสงฆ์ต้องทำ^๑ โดยตรง กิจการที่เป็นงานของคณะสงฆ์กิจการที่คณะสงฆ์ต้องถือหรือควรถือเป็นธุระหน้าที่^๒ เพราะเป็นกิจการขององค์กรปกครองคณะสงฆ์จะต้องดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมี

^๑ สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิโรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^๒ สัมภาษณ์ พระครูศรีสมุทรวาหะ, เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ, เจ้าอาวาสวัดสุคันธาवास, วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๘.

ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์และให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนในสังคมปัจจุบัน^๓

พระสังฆาธิการ เป็นผู้นำของพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด นอกจากหน้าที่ตามปกติของพระสงฆ์ คือ การสอนธรรมนำปฏิบัติแก่พุทธบริษัท ยังมีภารกิจด้านการบริหารจัดการกิจการพระพุทธศาสนาอีก ๖ ด้าน ได้แก่ งานการปกครอง งานการศึกษา งานการศึกษาสงเคราะห์ งานการเผยแผ่ งานการสาธารณูปการ^๔ และงานสาธารณสงเคราะห์ การบริหารจัดการภาระงานด้านต่าง ๆ ต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ในด้านนั้น ๆ โดยเฉพาะการบริหารด้านปกครองของคณะสงฆ์ เป็นภาระหน้าที่หลักของคณะสงฆ์ จะต้องดำเนินการตามนโยบายของคณะสงฆ์ เพื่อเป็นการพัฒนาการบริหารคณะสงฆ์และการปกครองให้เป็นไปตามระเบียบและกฎของมหาเถรสมาคมและกฎหมายด้วย^๕

พระสงฆ์ผู้มีบทบาทต่อวัดมีความบริสุทธิ์มีความสันโดษ มีความเป็นผู้นำทางปัญญา มีจริยธรรมและวิถีชีวิตที่ประเสริฐกว่า ย่อมให้คำแนะนำต่อรองกับทางบ้านเมืองได้ ในเมื่อเห็นว่าบ้านเมืองกระทำอะไรไม่ถูกต้อง เป็นการย่ำยีต่อศาสนธรรม^๖ ก็หาผู้มีใดกล้าคัดค้านคว่ำบาตร ซึ่งรวมทั้งปัญหาศีลธรรมที่ซับซ้อนด้วย เพราะการปกครองของคณะอาจจะดูแลไม่ทั่วถึง จึงได้มอบหมายให้ผู้เป็นใหญ่ในวัด คือ ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส เป็นปกครองดูแลภายในวัด^๗ และบทบาทของวัดในสังคมเมือง เพราะเหตุนี้พระสงฆ์รุ่นใหม่^๘ จะต้องมองปัญหาของวัดและพระสงฆ์ในปัจจุบัน

^๓ สัมภาษณ์ พระมหาวีฑูร ธรรมโชโต, เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์, เจ้าอาวาสวัดใหญ่, วันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^๔ สัมภาษณ์ พระครูสิริวัชรพัฒนโสภณ, เจ้าคณะอำเภอบางเสาธง, เจ้าอาวาสวัดศิริเสาชง, วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูกิตติวรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^๗ สัมภาษณ์ กำนันสัญญา สังข์แก้ว, วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๘.

^๘ สัมภาษณ์ ผอ.ไพโรจน์ ต้นเจริญ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

ว่ามีอะไรที่^๙ อยู่ในสภาพที่จะต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ด้านการปกครองบ้าง นอกจากนั้นก็ต้องพยายามศึกษาปัญหาต่างๆ ของการปกครอง พร้อมหาแนวทางแก้ไข โดยเริ่มจากตัวพระองค์เอง^{๑๐}

การจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕^{๑๑} การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของรัฐบาล สมัยนั้นมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี^{๑๒} ที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศ เพื่อดำเนินกิจการคณะสงฆ์ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา^{๑๓} ดังนี้

๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม

๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร

๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์^{๑๔}

๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ โดยภาพรวมการปกครองคณะสงฆ์^{๑๕} อยู่ภายใต้การปกครองโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยกำหนดอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุมและส่งเสริมกิจการคณะ

^๙ สัมภาษณ์ พระมหาประเสริฐ มหاناโค, เลขากิจวัดสมุทราปราการ, วัดกลางวรวิหาร, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรสายัณห์ ฐิตปุณฺโญ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์สารโสภิต เจ้าคณะตำบลสำโรงเหนือ วัดบางโปรง วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูศรีสมุทรวาหะ, เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ, เจ้าอาวาสวัดสุคันธवास, วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระมหาทองสุข วิสุทธสีโล, วัดหัวคู้, วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๔} สัมภาษณ์ กำนันสัญญา สังข์แก้ว, วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

สงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ปัจจุบันมหาเถรสมาคมมีอำนาจที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท^{๑๖} คือ

๑. การปกครอง
๒. การศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์
๔. การเผยแผ่
๕. การสาธารณูปการ
๖. การสาธารณสงเคราะห์

สรุปว่า การปกครองของคณะสงฆ์นั้นเป็นหลักสำคัญมากในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตั้งแต่อดีตจนถึงยุคปัจจุบันนี้ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ปกครองสูงสุดของวัด ควรจะใช้หลักการปกครองตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมืองเป็นแกนหลัก และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ คำสั่ง มติของมหาเถรสมาคมเป็นเครื่องสนับสนุนรองรับการปกครองอีกระดับหนึ่ง และการบริหารปกครองคณะสงฆ์จะต้องคำนึงถึงหลักกฎหมายของฝ่ายบ้านเมือง ตลอดจนจารีตประเพณีวัฒนธรรม

๔.๖ สัมภาษณ์ในประเด็นด้านการศาสนศึกษา

การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของบรรพชิตและคฤหัสถ์หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ธรรม ๒ ประการของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ในปัจจุบันจัดการศึกษาของสงฆ์ เป็น ๒ ส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี^{๑๗} และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ด้านปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ และมุ่งให้ศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ สीलสิกขาการอบรมกาย วาจา จิตสิกขา การอบรมใจ ปัญญาสิกขา การอบรมกาย วาจา ใจด้วยปัญญา การเรียนรู้ เพื่อสร้างความรู้ และสร้างสรรค์ในสังคม เป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ^{๑๘} การบวชเรียน

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมุทรคุณ, เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน, วัดชัยมงคล, วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรสายัณห์ ฐิตปุณฺโญ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูพุทธิสารโสภิต, เจ้าคณะตำบลสำโรงเหนือ, วัดบางโปรง, วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

คือ การศึกษาโดยการบรรพชาเป็นสามเณรอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เพื่อศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า^{๑๙}

สถานภาพของการศึกษาคณะสงฆ์สมัยปัจจุบัน เปิดกว้างทางด้านการศึกษา ทั้งการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาทางโลก มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค อันควรแก่สมณะที่คณะสงฆ์จัดให้มีการดำเนินการ การควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษา ให้ดำเนินไปด้วยดี การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ได้จัดการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน^{๒๐} คือ

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตามหลักสูตร แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ถ้าเป็นฆราวาสมี อุบาสก อุบาสิกา หรือแม่ชี ที่ศึกษาเล่าเรียนเรียกว่า ธรรมศึกษา แบ่งออกเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตามหลักสูตร แบ่งออกเป็น ๘ ชั้น คือ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๙

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การจัดการเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกระทรวงประกาศให้เป็นระเบียบว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กัน

ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมและระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยสงฆ์ ศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตจริง ทั้งทางโลกและทางธรรม^{๒๑} แต่วิชาการพระพุทธศาสนายังเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ถือเป็นการศึกษาสมัยใหม่ที่ผสมผสานทั้งทางด้านศาสนาและวิชาสามัญศึกษาเข้าด้วยกัน^{๒๒} การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือการศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ จะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหุมีพหุกิน จะต้องมีการปรับปรุงคุณภาพปรับปรุงเนื้อหา^{๒๓} ปรับปรุงหลักสูตรให้ทันต่อสภาวการณ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้เท่าทันต่อสภาพปัจจุบัน และสามารถที่จะนำความรู้ทางพระศาสนา

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูร ธมฺมโชโต, เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์, เจ้าอาวาสวัดใหญ่, วันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๒๑} สัมภาษณ์ กำนันสัญญา สังข์แก้ว, วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๒๒} สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๒๓} สัมภาษณ์ อาจารย์ครองสุข ชูช่าง, วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๘.

ประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ให้คนในสมัยปัจจุบันนี้เข้าใจมองเห็นคุณค่า^{๒๔} และใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ และในแง่ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาของคณะสงฆ์ปัจจุบันนี้ เพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุ^{๒๕} ได้เข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาและพัฒนาศักยภาพด้านการศึกษา เพื่อนำความรู้ ความสามารถที่ได้รับจากการศึกษามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาวัดหรือพัฒนาด้านศึกษาที่ทางวัดจัดขึ้น^{๒๖} และเป็นการพัฒนาตัวบุคคลและการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย^{๒๗} เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การพัฒนามนุษย์ต้องอาศัยการศึกษาเป็นมือในการพัฒนา โดยเฉพาะการศึกษาคณะสงฆ์ จะต้องเร่งรีบพัฒนาให้เจริญมากกว่าการศึกษาที่ทั่วโลกจัดอยู่ในขณะนี้ สร้างเอกลักษณ์ของการศึกษาคณะสงฆ์ให้โดดเด่น ด้วยความเชื่อ^{๒๘} ความมั่นใจในธรรมชาติของมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ และมีวิสัยแห่งการพัฒนาได้อย่างสูงสุด และการทำให้บุคคลแต่ละคนรู้จักพัฒนาตนเองด้วยการศึกษา เป็นการกระบวนทัศน์ในรูปแบบการจัดการศึกษาของการจัดกระบวนกรให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้ที่ได้รับการศึกษา ย่อมจะดำเนินชีวิตด้วยคุณภาพชีวิต^{๒๙} รู้จักวางแผน การดำเนิน กระบวนทัศน์ในการทำงาน ปรับเปลี่ยนทัศนคติ จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ^{๓๐}

สรุปว่า หากการศึกษาของคณะสงฆ์ไว้ว่า ในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์นั้น บางครั้งก็เกิดความคิดเห็นแย้งกัน ระหว่างพระเถระผู้รับผิดชอบการบริหารงานคณะสงฆ์กับพระนักศึกษารุ่นใหม่ เพราะต่างคนต่างมีมุมมองที่แตกต่างกัน พระเถระผู้ใหญ่ ก็จะมองในแนวคิดของท่านว่า ควรส่งเสริมฝ่ายการศึกษานักธรรมและบาลี ไม่ควรส่งเสริมการศึกษาทางโลกมากเกินไป จนทำให้การศึกษา

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูศรีสมุทรวาหะ, เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ, เจ้าอาวาสวัดสุคันธาวาส, วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๘

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมุทรคุณ, เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน, วัดชัยมงคล, วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๒๗} สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสิทธิธาดา, เจ้าคณะตำบลบางปู, วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๓๐} สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

นักธรรมบาลี ไม่ได้รับความสนใจ ทำให้เกิดวิกฤตทางการศึกษา ขาดศาสนทายาทที่จะรับช่วงต่อไป โดยเพราะสำนักเรียนบาลี โดยพระเถระผู้บริหารคณะสงฆ์ เห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นระบบการศึกษาอย่างเดียวที่ถูกต้องชอบธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และควรรักษาไว้ให้คงไว้ ไม่ควรมีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเปลี่ยนโครงสร้างระบบหรือหลักสูตรและแบบเรียน การเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งถือว่าเป็นความเสื่อม และเห็นว่าภิกษุสามเณรไม่ควรเล่าเรียนวิชาการสมัยใหม่ เพราะจะทำให้ลาสิกขาถิ่นมาก ซึ่งก็เป็นมุมมองพระเถระส่วนหนึ่งที่ท่านเป็นห่วงการศึกษาของคณะสงฆ์

๔.๗ สัมภาษณ์ประเด็นด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา เผยแผ่หลักธรรม^{๓๑} คำสั่งสอนให้แก่ศาสนทายาทและประชาชนทั่วไปได้ปฏิบัติตามจนได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำได้หลายช่องทางและสื่อต่างๆ โทรทัศน์ วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ทุกชนิด และอินเทอร์เน็ต^{๓๒} ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยโดยมุ่งเน้น ให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม^{๓๓} แล้วน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ถือเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ ที่จะต้องปฏิบัติ และช่วยกันประกาศเสริมสร้างปลูกฝังอบรมให้พุทธศาสนิกชนให้เป็นพลเมืองดี มีศีลธรรม ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ น้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ^{๓๔} เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกัน ให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และตั้งตนให้อยู่ในสัมมาปฏิบัติ^{๓๕} เพราะว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ยังประโยชน์สุข ให้เกิดขึ้นกับมวลมนุษยชาติ อบรมภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาท ตลอดถึงการปฏิบัติ การทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย เทศนาสั่ง

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระมหาประเสริฐ มหานาค, เลขาธิการจังหวัดสมุทรปราการ, วัดกลางวรวิหาร, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรสายัณห์ ฐิตปุณฺโญ, เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๓๔} สัมภาษณ์ กำนันสัญญา สังข์แก้ว, วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิโรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๘.

สอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม^{๓๖} จัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี หรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน^{๓๗}

การช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์^{๓๘} ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของภิกษุสงฆ์ งานเผยแผ่ที่ภิกษุสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน เช่นงานพระธรรมทูต ดำเนินการโดยใช้มติมหาเถรสมาคมว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ^{๓๙} โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา^{๔๐} ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนในต่างประเทศ ผ่านการอบรมเป็นเวลาสามเดือน ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ^{๔๑} เพื่อให้ได้พระนักเผยแผ่ที่มีคุณภาพ สามารถนำธรรมะ ไปอบรมสั่งสอนประชาชนทั่วไปได้ และนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธี การใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม^{๔๒} การปกครองและสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ให้ชุมชนได้รับการพัฒนา และยังมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ^{๔๓} จำเป็นจะต้องมีกลยุทธ์รูปแบบ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการเผยแผ่ โดยบูรณาจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งพุทธกาล

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูร ธมฺมโชโต, เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์, เจ้าอาวาสวัดใหญ่, วันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๓๗} สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๓๘} สัมภาษณ์ ผอ.ไพโรจน์ ตันเจริญ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๓๙} สัมภาษณ์ อาจารย์ครองสุข ชูช่าง, วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรสายัณห์ ฐิตปัญโญ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิโรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริธัชพัฒน์โสภณ, เจ้าคณะอำเภอบางเสาธง, เจ้าอาวาสวัดศิริเสาธง, วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิโรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

เช่นการ การแสดงธรรม จะต้องมึรูปแบบใหม่ๆ ประยุกต์การแสดงธรรม^{๔๔} ให้เกิดอรรถรสในการฟัง สำหรับทุกเพศทุกวัย ให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ มีสื่อประกอบบ้าง และลีลาการแสดงธรรมด้วย จะทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ ใครจะฟังธรรมด้วยความตั้งใจ^{๔๕} เนื้อหาก็สอดคล้องกับสภาวะความเป็นจริง ทันทต่อเหตุการณ์โลกและธรรม ผสมผสานวิธีการ การแนะนำสั่งสอน และกาปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย มีเหตุผลต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ^{๔๖} เชื่อมโยงเข้ากับการดำรงชีวิต และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำได้ มุ่งให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง^{๔๗} เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนมุ่งประโยชน์ต่อมหาชน สอนด้วยเหตุผล อีกทั้งการเผยแผ่เน้นว่าเป็นหัวใจของการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้มั่นคง งานเผยแผ่ที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันนี้ จะต้องเพิ่มบทบาท กลยุทธ์ หลักการและเหตุผลด้วยการประยุกต์รูปแบบใหม่ ให้ทันสมัยยิ่งขึ้น^{๔๘}

สรุปว่า รูปแบบการเผยแผ่ที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบัน มีหลากหลายวิธีการเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและ การจัดกิจกรรมภายในวัดหรือโรงเรียนและตามสถานที่ต่าง ๆ ที่กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การใช้สื่อประกอบ จะเลือกใช้วิธีใด ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้ฟัง พระสงฆ์ควรยึดเป็นแนวทางการปฏิบัติสำหรับเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เข้ากับสภาพแวดล้อมแต่จุดหมายคือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๔.๘ สัมภาษณ์ประเด็นด้านการศึกษาสงเคราะห์

ปัจจุบันทางคณะสงฆ์ โดยมตติคณะกรรมมหาเถรสมาคม จะเน้นเรื่องการศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นนอกจากศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาต่างๆ ให้ได้รับทุนอุดหนุนด้านการศึกษาสงเคราะห์ซึ่งทางวัดจะต้องถือเป็นกิจของสงฆ์^{๔๙} เพื่อส่งเสริมด้านการศึกษาให้ทุนการศึกษา

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระมหาทองสุข วิสุทธสีโล, วัดหัวคู้, วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมุทรคุณ, เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน, วัดชัยมงคล, วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๔๖} สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๗} สัมภาษณ์ ผอ.ไพโรจน์ ตันเจริญ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๘} สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรสายัณห์ ฐิตปุณฺโญ, เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

หรือถ้าวัดไหนมีกำลังหรือมีโรงเรียน ก็จะจัดตั้งเป็นโรงเรียนการกุศล โดยจัดการเรียนการสอน^{๕๐} ทางวัดจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทุกอย่าง นักเรียนก็จะเรียนฟรีตลอด การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลก็เพื่อให้พระสงฆ์ได้ทำกิจกรรมคืนสู่สังคม^{๕๑} ให้สังคมได้รับประโยชน์ทางการบริหารงานของทางวัด เพราะวัดเป็นสถานที่สำคัญ เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวพุทธ ฉะนั้นการจัดการศึกษาสงเคราะห์ก็คือว่า พระพุทธศาสนาได้คืนความสุขสู่สังคม โดยให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของทางวัด โดยพระสงฆ์เป็นผู้บริหาร^{๕๒} ซึ่งปัจจุบันก็มีหลายวัดที่จัดการศึกษาสงเคราะห์ โรงเรียนก็จะตั้งอยู่ภายในวัดเสียส่วนมาก^{๕๓}

พระสงฆ์จัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา วิชาการทางโลก ให้เป็นไปตามกฎของกระทรวง เด็กก็จะได้รับการศึกษาทางพระพุทธศาสนาและทางโลกควบคู่กัน จะทำให้เด็กได้รับกล่อมเกาจิตใจด้วยและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย เช่น ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด^{๕๔} โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักเรียน ที่ดำเนินการอยู่ในสังคมไทยนี้^{๕๕} คณะสงฆ์กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจของคณะสงฆ์ แบ่งเป็น ๒ ประการ คือ

๑. การศึกษาอื่นนอกจากการศาสนาศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อสงเคราะห์ประชาชนหรือพระภิกษุสามเณร และในปัจจุบันนี้การศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จัดได้ถึง ๔ ประเภท (๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา (๒) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ในสังกัดของคณะกรรมการการศึกษาเอกชน^{๕๖} (๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนสอนเฉพาะ (๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝัง

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสิทธิธาดา, เจ้าคณะตำบลบางปู, วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๕๑} สัมภาษณ์ อาจารย์สุมาลี ชูช่างวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริวัชรพัฒนโสภณ เจ้าคณะอำเภอบางเสาธง เจ้าอาวาสวัดศิริเสาชอง วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิโรโสภิต เจ้าคณะอำเภอบางพลี เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์โสภิต เจ้าคณะตำบลบางโพธิ์ วัดบางโพธิ์ วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๕๕} สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๕๖} สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์สังคมและสติปัญญาส่งเสริมให้
 ศึกษได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม^{๕๗}

๒. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษาหรือการสงเคราะห์บุคคลผู้
 กำลังศึกษา^{๕๘} พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะ
 ตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๕๙} จะดำเนินการทั้งเป็นการส่วนตัว หรือเป็น
 การคณะสงฆ์ได้ ซึ่งถือว่าการศึกษาเป็นผลดี แก่ประเทศชาติ และผลสะท้อนถึงพระภิกษุสงฆ์โดยตรง
 การสงเคราะห์การศึกษาสามารถดำเนินการได้^{๖๐} นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียน
 หนังสือแล้ว ภิกษุสงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานที่ศึกษา
 ทั่วประเทศ ช่วยพัฒนาสถานศึกษาช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษาแก่เยาวชน^{๖๑}

การศึกษาสงเคราะห์ถือว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิกษุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่งเป็น
 การสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคม
 ได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลและการช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา^{๖๒} หรือ
 สถาบันการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษา^{๖๓} หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา โดยวัดและพระสงฆ์จึงเป็น
 สถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษา^{๖๔} โดยเฉพาะเด็กที่ยากจน

^{๕๗} สัมภาษณ์ อาจารย์ครองสุข ชูช่วง วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวรโสภิต เจ้าคณะอำเภอพระประแดง เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม วันที่ ๒๐
 กันยายน ๒๕๕๘.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรสายัณห์ จิตปัญโญ เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง วัดด่านสำโรง วันที่
 ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูศรีสมุทรวาหะ เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ เจ้าอาวาสวัดสุคันธาวาส วันที่ ๕
 กันยายน ๒๕๕๘.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์สารโสภิต เจ้าคณะตำบลสำโรงเหนือ วัดบางโปรง วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวรโสภิต เจ้าคณะอำเภอพระประแดง เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม วันที่ ๒
 กันยายน ๒๕๕๘.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูวิมลคุณากร เจ้าคณะอำเภอเมือง วัดด่านสำโรง วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระมหาประเสริฐ มหานาค เลขารจังหวัดสมุทรปราการ วัดกลางวรวิหาร วันที่ ๒๐
 กันยายน ๒๕๕๘.

ขาดคนดูแล และกำพร้าบิดาก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะ^{๖๕} เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิด พระศาสนาและเป็นโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็กเพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคม^{๖๖} วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย^{๖๗} ก็ได้ อาศัยสถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนา และเป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป^{๖๘}

สรุปว่า การศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันหน่วยงานทางราชการ ก็ควรจะทำให้การสนับสนุนด้านงบประมาณด้วย ไม่ใช่ให้ทางวัดรับผิดชอบ บางครั้งก็เป็นภาระกับทางวัดมากเกินไป หรืออาจจะขาดแคลนทุนทรัพย์ อุปกรณ์การศึกษา ไม่เพียงพอ จึงทำให้การจัดการศึกษา ไม่มีประสิทธิภาพได้ ฉะนั้นก็ควรทางราชการจะต้องจัดงบประมาณมาสนับสนุนการจัดการศึกษาสงเคราะห์ เพราะบางวัดอาจจะมีกำลังทางด้านทุนทรัพย์มาก แต่บางวัดอาจจะมีน้อย เพราะแต่ละวัดจะแหล่งเงินทุนไม่เหมือนกัน การจัดการศึกษาสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษาการอบรมสั่งสอนการให้ที่อยู่อาศัยอาหาร รวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่น และมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ ได้รับการศึกษาที่อยู่ใกล้บ้าน ไม่ต้องเดินทางไกล

๔.๙ สัมภาษณ์ประเด็นด้านการสาธารณูปการ

การก่อสร้างภายใน ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นมาก เนื่องจากสิ่งก่อสร้าง ที่ได้ก่อสร้างมาเป็น ๒๐ หรือ ๓๐ ปี ที่ผ่าน เก่าโทรม ใช้ประโยชน์ไม่ได้ หรือก่อให้เกิดอันตรายได้ ก็ต้องมีมีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่^{๖๙} เพื่อกลับมาใช้งานได้เหมือนเดิม หรืออาจจะลื้อเพื่อสร้างทดแทนของเก่าที่มีอยู่ เนื่องจากไม่สามารถที่จะบูรณะได้แล้วแล้ว ก็จำเป็นต้องทุ้มทำลายไป ก็เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์หรือผู้ที่

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรสายัณห์ ฐิตปุณฺโญ เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง วัดด่านสำโรง วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรสายัณห์ ฐิตปุณฺโญ เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง วัดด่านสำโรง วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณลลิตธาดา เจ้าคณะตำบลบางปู วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๖๘} สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณลลิตธาดา, เจ้าคณะตำบลบางปู, วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๘.

เป็นเจ้าอาวาส จะต้องทำนุบำรุงสิ่งก่อสร้างภายในวัดให้สวยงาม^{๗๐} ปรับภูมิทัศน์ให้สวย และคงทนถาวรมั่นคง แต่การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๘^{๗๑} ใช้คำว่า “องค์การสาธารณูปการ” แต่ในปัจจุบัน บทบัญญัติว่าด้วยอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” ทั้งองค์การสาธารณูปการและการสาธารณูปการ^{๗๒} มีความหมายในการรวมกิจการคณะสงฆ์อย่างเดียวกัน แต่เป็นสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนให้ความสนใจว่า เจ้าอาวาสเป็นนักพัฒนาที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาวัด พร้อมจะยกวัดให้เป็นแหล่งการศึกษา และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ก็ขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสจะสร้างสิ่งแวดล้อมอย่างไร^{๗๓}

วัดจะต้องมีแผนผังกำหนดการปลูกสร้างภายในวัด บริเวณวัดมีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ไม้เกี่ยวกับพุทธประวัติ ทำให้วัดเป็นแหล่งศึกษา^{๗๔} สถานที่รื่นรมย์ ลานวัดสะอาดปราศจากมูลฝอย สิ่งปฏิกูล มีถังรองรับขยะ มีถนนทางเดินเท้า วัดควรมีประตูเปิดตามวันเวลา^{๗๕} เพื่อความปลอดภัยในทรัพย์สิน มีป้ายแสดงสิ่งสำคัญ ๆ เพื่อดึงดูดความศรัทธาของประชาชนตามสมควร^{๗๖} ก็เพื่อบำรุงรักษาวัดและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่ยอมรับของประชาชน การบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา ในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบัน^{๗๗} ๑. การบูรณะและพัฒนา

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิโรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๘

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมุทรคุณ, เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน, วัดชัยมงคล, วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริวัชรพัฒนโสภณ, เจ้าคณะอำเภอบางเสาธง, เจ้าอาวาสวัดศิริเสาธง, วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระครูศรีสมุทรวาหะ, เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ, เจ้าอาวาสวัดสุคันธาวาส, วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูร ธมฺมโชโต, เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์, เจ้าอาวาสวัดใหญ่, วันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิโรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระมหาประเสริฐ มหานาค, เลขาจังหวัดสมุทรปราการ, วัดกลางวรวิหาร, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

วัด ๒. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ ๓. การดูแลรักษาและจัดการ ศาสนสมบัติของวัด^{๗๘} และการบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุข ในการบำเพ็ญสมณธรรม วัดควรจัดบริเวณและอาคารสถานที่ให้^{๗๙} ร่มรื่นสวยงาม สะอาด สงบและมีสภาพป่าที่มีความร่มรื่นและเป็นธรรมชาติมากที่สุด จัดให้มีหอกระจายข่าวเพื่อสอดแทรกความรู้และบริการข่าวสารต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน และประชาชนหรือคนในท้องถิ่น^{๘๐}

สาธารณูปการ คือ กระบวนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนาภายในวัดเป็นงานหลัก^{๘๑} การบูรณะและพัฒนาวัด การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด^{๘๒} การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม^{๘๓} การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ^{๘๔}

การสร้างสาธารณูปการ เรียกว่าจำเป็นมากในการพัฒนาวัด แต่สิ่งที่สำคัญกว่าการสร้างคือการวางแผนบริหารจัดการวัดให้เป็นระบบ^{๘๕} เริ่มตั้งแต่สำรวจข้อมูลเนื้อที่ของวัด และบริเวณวัดก่อน จัดการแผนผัง ระบบนิเวศวิทยาก่อน และการจัดหมวดหมู่ว่า^{๘๖} จะสร้างตรงไหนเพิ่มเติม ปรับภูมิทัศน์ให้เรียบร้อยก่อน แบ่งสัดส่วนที่อยู่ของสงฆ์^{๘๗} และสถานที่เรียนหรือแหล่งการศึกษา ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน แหล่งการเรียนรู้ของทางวัด^{๘๘}

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรมาภัยนัธ ฐิตปุณฺโญ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์สารโสภิต, เจ้าคณะตำบลสำโรงเหนือ, วัดบางโปรง, วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระมหาทองสุข วิสุทธสีโล, วัดหัวคู้, วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๘๑} สัมภาษณ์ อาจารย์ครองสุข ชูช่าง, วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมุทรคุณ, เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน, วัดชัยมงคล, วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๘๓} สัมภาษณ์ อาจารย์สุมาลี ชูช่าง, วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๘๔} สัมภาษณ์ กำนันสัญญา สังข์แก้ว, วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๘๕} สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมุทรคุณ, เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน, วัดชัยมงคล, วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสิทธิธาดา, เจ้าคณะตำบลบางปู, วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๘๘} สัมภาษณ์ ผอ.ไพโรจน์ ต้นเจริญ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

สรุปว่า ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย คนไทยไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด เมื่อรวมกันขึ้นเป็นชุมชนก็เกิดความต้องการมีการสร้างวัดไว้เป็นแหล่งรวมจิตใจของชาวพุทธ ให้มีกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัดและชุมชน เมื่อมีเทศกาลต่าง ๆ ก็จะไปวัดกันที่วัด และมีพระสงฆ์ไว้สำหรับเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณี และเป็นที่บวชเรียนศึกษาของกุลบุตร จึงได้ช่วยกันสร้างวัดของตนหรือของชุมชนขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็จะอาราธนาพระสงฆ์มาอยู่ประจำเป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชน เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดของประชาชน พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัด ถือเป็น การช่วยเหลือประชาชน หรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นหรือประชาชนทั่วไป จึงเรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดว่าการสาธารณูปการ

๔.๑๐ สัมภาษณ์ประเด็นด้านการสาธารณสงเคราะห์

การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงานที่ทางวัดดำเนินการอยู่ใน ขอบข่ายแห่งการสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุน^{๘๙} ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่ซึ่งจะเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป การเกื้อกูลทำ ประโยชน์ร่วมกันทั้งให้คำแนะนำสอนความคิดและวัตถุสิ่งของตามแนวความคิดทางพระพุทธศาสนา การสาธารณสงเคราะห์^{๙๐} แยกโดยลักษณะ คือ

๑. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น ห้องสมุดเพื่อประชาชน มูลนิธิเพื่อคน ยากจน
๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาวัด
๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง การขุด คลอง การพัฒนาก่อสร้างวัดพัฒนาโรงเรียน
๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป เช่น การช่วยเหลือผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยากเพราะ ภัยทางธรรมชาติ ว่าง่าย อุทกภัย อัคคีภัย^{๙๑} เหล่านี้ถือว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่นทั้งนั้น รวมเป็นถึงการสงเคราะห์คนวัยชรา สถานเด็กกำพร้า^{๙๒}

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระมหาทองสุข วิสุทธสีโล, วัดหัวคู้, วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมุทรคุณ, เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน, วัดชัยมงคล, วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระครูพุทธสิริสารโสภิต, เจ้าคณะตำบลสำโรงเหนือ, วัดบางโปรง, วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

บทบาทพระสงฆ์เกี่ยวกับสาธารณสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและการสาธารณสงเคราะห์ทั่วไป^{๙๓} พระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ ทางวัด จัดตั้งเป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับ คนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมา^{๙๔} ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคล ผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาส^{๙๕}

การสาธารณสงเคราะห์แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด หรือประชาชนทั่วไปวัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคมวัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้าน วัดจึงเป็นศูนย์กลางของสังคม^{๙๖} เมื่อประชาชนเดือดร้อน ก็เป็นหน้าที่ทางวัด การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาส จะต้องดำเนินการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะสามารถจัดได้^{๙๗} ในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั้งที่บ้านและวัดแก่ประชาชน การช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะมี^{๙๘} ดังนี้

๑. การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล กิจกรรมหน่วยอบรมประจำตำบลกิจกรรมห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น^{๙๙}

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมุทรคุณ, เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน, วัดชัยมงคล, วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสิทธิธาดา, เจ้าคณะตำบลบางปู, วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๙๔} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสิทธิธาดา, เจ้าคณะตำบลบางปู, วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระครูศรีสมุทรวาหะ, เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ, เจ้าอาวาสวัดสุคันธาวาส, วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิโรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๙๗} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิโรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๘

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมุทรคุณ, เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน, วัดชัยมงคล, วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรสายัณห์ ฐิตปุณฺโญ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๒ กันยายน

๒. การช่วยเหลือ เพื่อสาธารณประโยชน์ สนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน ขุดสระน้ำขนาดใหญ่ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่นๆ^{๑๐๐}

๓. การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาลและจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าปลุกต้นไม้^{๑๐๑}

๔. จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้และน้ำท่วมพร้อมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย^{๑๐๒}

สรุปว่า การสาธารณะสงเคราะห์ พระสงฆ์เป็นที่พึงทราใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณะสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้ ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ พระสงฆ์ก็ควรจัดการสาธารณะสงเคราะห์ เพื่อความสงบสุขของชาวบ้านที่กล่าวมาเรียกว่าบทธาตพระสงฆ์ในด้านการพัฒนาสังคม

นอกจากการบริหารงานของพระสงฆ์กิจการด้านอื่นๆ ที่ปรากฏให้เห็น ไม่ว่าจะการพัฒนา การจัดเตรียมสถานที่ให้แห่งการศึกษา หรือการส่งกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว สิ่งประชาชนคาดหวังจากผู้นำวัด เมื่อเข้ามาสู่บริเวณวัดแล้ว ก็อยากจะเห็นเรื่องการศึกษาสงเคราะห์ ถือว่าเป็นการช่วยเหลือสังคม เพราะบางแห่งหรือบางโรงเรียน ยังขาดแคลนงบประมาณ โดยเฉพาะโรงเรียนที่อยู่ตามต่างจังหวัด ก็ทางวัดก็ควรจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการศึกษาสงเคราะห์ประชาชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัย

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริธัชพัฒนโสภณ, เจ้าคณะอำเภอบางเสาธง, เจ้าอาวาสวัดศิริเสาชง, วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระมหาประเสริฐ มหاناโค, เลขาจังหวัดสมุทรปราการ, วัดกลางวรวิหาร, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

เรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่างๆ ตามสมควร เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนด้วย

ปัจจุบัน ส่วนมากก็จะเน้นสร้างและพัฒนาสิ่งก่อสร้างมากเกินไปจนความจำเป็น หรือพัฒนา วัดให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแล้ว ก็ควรจะตั้งกองทุนการศึกษา ให้เป็นรูปธรรม จัดการศึกษา สงเคราะห์ถือว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิกษุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่ง เป็นการสงเคราะห์ ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยแบ่งออกเป็น ๕ ประเภทคือ ๑. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ๒. โรงเรียน การกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ๓. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ๔. โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๕. โรงเรียนอบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

๔.๑๑ ข้อเสนอแนะด้านการปกครอง

ปัจจุบัน การปกครองคณะสงฆ์ ก็ควรจะปรับเปลี่ยนระบบบริหารองค์กร โดยการวางแผนและปรับโครงสร้างการบริหารของแต่ละวัน โดยยึดแผนการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมและการบริหารจัดการแบบยึดโครงสร้างของแต่ละวัด^{๑๐๓} และให้เจ้าอาวาสแต่ละวัดจัดรูปแบบการบริหาร และการพัฒนาวัด กำหนดยุทธศาสตร์การบริหาร การพัฒนาปรับปรุงให้มีแบบแผนการพัฒนา ไม่ใช่บริหารแบบดั้งเดิม โดยการตัดสินใจของเจ้าอาวาสคนเดียว แต่ควรแบบการบริหาร ตามตำแหน่งหน้าที่ จัดแบ่งฝ่าย ดังนี้ ฝ่ายบริหารปกครอง ฝ่ายด้านการศึกษา ฝ่ายเผยแผ่ การบริหารองค์กรของวัดควรกระจายอำนาจให้มากขึ้น^{๑๐๔} แม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ซีกช้า ไม่ทันการและคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดให้มีประสิทธิภาพ โดยการส่งเสริมบุคลากรภายในวัด ให้ได้รับการศึกษา เปิดโลกทัศน์ใหม่ มีแนวทางและกลยุทธ์ใหม่เข้ามาบริหารจัดการ เพื่อพัฒนาวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง และการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงร่วมกันทำงานทั่วประเทศ^{๑๐๕} แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ การปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการให้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสิทธิธาดา, เจ้าคณะตำบลบางปู, วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ ผอ.ไพโรจน์ ต้นเจริญ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

ภารกิจที่เจ้าอาวาสดำเนินการสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อย เพื่อให้พระภิกษุ สามเณรและคฤหัสถ์ ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย^{๑๐๖} กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการจัดระบบการเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์^{๑๐๗} เน้นการ บำบัดทุกข์บำรุงสุขเป็นหลักภายใต้วิธีการปกครองด้วยหลักพระธรรมวินัยด้วย ให้เกิดการอยู่ร่วมกัน และปฏิบัติตามแนวนโยบายของทางวัดตลอดถึงการบริหารจัดการภายใต้รูปแบบใหม่^{๑๐๘} พยายามให้เกิด จิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมวัดให้เกิดความรุ่มเย็นกับสังคมเมือง เป็นที่พึ่งพาของชาวบ้าน ซึ่งทุกคนในสังคมจะต้องยอมรับและปฏิบัติตาม^{๑๐๙} หากมีใครขัดขึ้น ไม่ยอมรับหรือทำการ ควรให้มี บทลงโทษบางประการตามควรแก่กรณี ทั้งนี้เพื่อการปกป้องมิให้มีใครมาทำความเดือดร้อนวุ่นวายให้ เกิดขึ้นแก่สังคม

๔.๑๒ ข้อเสนอแนะด้านการศาสนศึกษา

ส่วนพระนักศึกษารุ่นใหม่เห็นว่า โลกเปลี่ยนไปมากด้วยเทคโนโลยีสมัย การศึกษาคณะ สงฆ์ก็ควรปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การบริหารจัดการศึกษาให้เทียบเท่าอารยธรรม โดยเฉพาะการศึกษา ฝ่ายพระปริยัติธรรม^{๑๑๐} ก็ควรรักษาเนื้อหาสาระ คือ พระธรรมวินัย โครงสร้างอาจจะมีการ ปรับเปลี่ยนบาง ตลอดจดเนื้อหาของหลักสูตร และควรมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงในด้านระบบ หลักสูตร แบบเรียน^{๑๑๑} และวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสมตามกาลสมัย และการสอบวัดผล การศึกษาด้วย ควรมีการศึกษาวิชาการสมัยใหม่ เพื่อช่วยเสริมสร้างความสามารถในการปฏิบัติ ศาสนกิจให้ได้ผลยิ่งขึ้นและมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ส่วนประเด็นการลาสิกขานั้น^{๑๑๒}

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ กำนันสัญญา สังข์แก้ว, วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ อาจารย์ครองสุข ชูช่าง, วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ อาจารย์สุมาลี ชูช่าง, วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรสายัณห์ ฐิตปุณฺโญ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิโรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรสายัณห์ ฐิตปุณฺโญ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

เป็นปรากฏการณ์ตามปกติของประเพณีการบวชของคนไทย เมื่อมีการบวช ก็ย่อมจะมีการลาสิกขาเช่นกัน^{๑๑๓}

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาทางโลกและทางธรรมก็ตาม รวมทั้งการส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาพระภิกษุสงฆ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนา และสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย^{๑๑๔} ให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางโลกด้วยการจัดการศึกษาและการส่งเสริมให้พระภิกษุได้รับการศึกษา^{๑๑๕} ถือเป็นพื้นฐานสำคัญในที่จะเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนา เพราะคณะสงฆ์จะสามารถเผยแผ่หลักธรรมอันดีงามได้ ก็ต้องศึกษา^{๑๑๖} เรียนรู้ และนำไปปฏิบัติ และเผยแผ่ไปสู่ผู้อื่นได้ เพราะได้รับการพัฒนาจากการศึกษาเป็นบรรทัดฐานของชีวิต^{๑๑๗}

๔.๑๓ ข้อเสนอแนะด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ปัจจุบันนี้เขาเรียกว่า สังคมแห่งการเปลี่ยน พระสงฆ์ก็ต้องปรับกลยุทธ์ให้เข้ายุคสมัย ส่วนหนึ่งก็มาจากที่พระสงฆ์ได้รับการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและสายสามัญ^{๑๑๘} ทางโลกและทางธรรมได้นำความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนได้ด้วยประสิทธิภาพและศักยภาพของพระสงฆ์ด้วย ส่วนเจ้าอาวาสแต่อดีต^{๑๑๙} ก็ควรให้ความสำคัญเรื่องการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์ภายใต้การปกครองแต่ละวัดควรส่งเสริมการศึกษาให้มากกว่าเป็นอยู่ ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ทางโลกและทางธรรม ให้ท่านเหล่านั้นได้รับการศึกษา เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เรียกว่าใช้ทั้งศาสตร์ และศิลปะ^{๑๒๐} เป็นการส่งเสริมภิกษุสามเณรให้มีความรู้

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูร ธรรมโชโต, เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์, เจ้าอาวาสวัดใหญ่, วันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระมหาทองสุข วิสุทธีโล, วัดหัวคู้, วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ กำนันสัญญา สังข์แก้ว, วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ ผอ.ไพโรจน์ ต้นเจริญ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรสายันต์ ฐิตปุณฺโญ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสิทธิธาดา, เจ้าคณะตำบลบางปู, วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิโรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระมหาทองสุข วิสุทธีโล วัดหัวคู้ วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพิ่มประสิทธิภาพการทำงานด้านการเผยแผ่^{๑๒๑} ซึ่งเป็นหัวใจหลักในการประกาศพระพุทธศาสนา ให้มีความมั่นคง และเอื้อต่อกฎ ระเบียบ พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสงฆ์ จะต้องมีความรู้ความสามารถและเทคนิควิธีการนอกเหนือจากความรู้ด้านกฎหมายพุทธธรรม ภูมิปัญญา ภูมิความรู้^{๑๒๒} ศาสตร์และศิลป์ปะจึ๊ง ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพสูง^{๑๒๓}

๔.๑๔ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ พระสงฆ์ก็ให้ความสำคัญเรื่องการศึกษาของเยาวชน ถ้าไม่ให้ความสำคัญก็คงไม่มีการจัดการศึกษาสงเคราะห์ขึ้นภายในวัด พระสงฆ์ก็ได้ให้ความสำคัญถึงกระบวนการพัฒนาเยาวชน ซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ แต่ก่อนจะพัฒนาประเทศนั้น^{๑๒๔} ต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก่อน เพื่อให้เยาวชนเหล่านี้มีคุณภาพประสิทธิภาพในการศึกษาก่อน^{๑๒๕} และสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติ^{๑๒๖}

บทบาทพระสงฆ์ไทย ได้ทำหน้าที่จัดการศึกษาและให้การศึกษาแก่คนไทยตั้งแต่อดีตมาแล้ว เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นสภาพการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนไปทำให้บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ลดลง ก็คงเหลือแต่การศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น^{๑๒๗} มหาเถรสมาคมยังได้ให้ความสำคัญของการศึกษา

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระครูศรีสมุทรวาหะ, เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ, เจ้าอาวาสวัดสุคันธาวาส, วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๘

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริวัชรพัฒนโสภณ, เจ้าคณะอำเภอบางเสาธง, เจ้าอาวาสวัดศิริเสาชง, วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระครูศรีสมุทรวาหะ, เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ, เจ้าอาวาสวัดสุคันธาวาส, วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระมหาวีฑูร ธมฺมโชโต, เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์, เจ้าอาวาสวัดใหญ่, วันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริวัชรพัฒนโสภณ, เจ้าคณะอำเภอบางเสาธง, เจ้าอาวาสวัดศิริเสาชง, วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘.

สงเคราะห์โดยประกาศ^{๑๒๘} เรื่องการตั้งทุนสงเคราะห์แก่นักเรียนนักศึกษา โดยกำหนดข้อบัญญัติในเรื่องการตั้งทุนว่า การตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา^{๑๒๙} ให้เป็นไปตามกุศลเจตนาของวัดทั้งหลายที่มีกำลังและสามารถจะจัดทำได้ การสงเคราะห์ให้คนหรือประชาชนได้รับการศึกษา ยังไม่มีครูฝ่ายฆราวาสเพียง ก็ได้อาศัยศาลาหรือเสนาสนะใด ๆ ของวัดเป็นโรงเรียน^{๑๓๐} พระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของประชาชนในท้องที่ของวัดนั้น จะต้องมีโรงเรียนให้เรียนในวัดเพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียน รัฐบาล^{๑๓๑} ก็ให้สงฆ์ให้ช่วยรับภาระจัดโรงเรียนและเป็นครูสอน^{๑๓๒} นับเป็นการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ ตั้งแต่แรกที่รัฐเริ่มจัดการศึกษามา เพราะการจัดการในอดีตของประเทศไทย การศึกษาเกิดขึ้นที่วัด มีพระทำหน้าที่สอนหนังสือให้กับประชาชน^{๑๓๓} วัดและจึงมีความผูกพันที่ดีต่อกัน ด้วยประชาชนได้รับการศึกษาจากพระสงฆ์^{๑๓๔} แต่ปัจจุบันการพัฒนาทางการศึกษาก็แยกจากวัดส่วนหนึ่ง จึงทำให้เด็กและเยาวชนห่างเหินจากวัดแต่โรงเรียนการกุศลก็ยังมีอยู่ในพระพุทธศาสนา

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวรโสภิต, เจ้าคณะอำเภอพระประแดง, เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครูพุทธิสารโสภิต, เจ้าคณะตำบลสำโรงเหนือ, วัดบางโปรง, วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระมหาประเสริฐ มหานาโค, เลขาจังหวัดสมุทรปราการ, วัดกลางวรวิหาร, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรสายัณห์ ฐิตปุณฺโญ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง, วัดด่านสำโรง, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมุทรคุณ, เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน, วัดชัยมงคล, วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ พระมหาทองสุข วิสุทฺธิโล, วัดหัวคู้, วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

๔.๑๕ ข้อเสนอแนะด้านการสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ จะเน้นในส่วนบำรุงรักษาและปรับกระบวนทัศน์ใหม่ ให้เข้ากับยุคสมัย แต่ก็ยังรักษาของเดิมไว้ พัฒนาของใหม่แต่รักษาของเดิมไว้ การพัฒนาวัดจึงขึ้นกับพระสังฆาธิการ^{๑๓๕} ซึ่งเป็นผู้นำของวัดและประชาชนว่า ผู้นำจะมีวิสัยทัศน์ในการเป็นผู้นำและเป็นนักพัฒนามากน้อยแค่ไหนและความสำคัญในการพัฒนาวัดนั้น การจัดทำแผนแม่บทการก่อสร้าง และรู้จักวิธีการบริหารงานสาธารณูปการ ขั้นตอนการดำเนินการก่อสร้าง และต้องรู้จักวิธีการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและพัฒนาวัดให้สงบร่มรื่น เป็นศูนย์กลางพัฒนาของชุมชน การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานที่มีประสบการณ์ การรักษาดูแล ทำนุบำรุงศาสนวัตถุ และการจัดทำวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ดูแลรักษาศาสนสถานให้เจริญด้วยศาสนวัตถุและศาสนบุคคลควบคู่กับการพัฒนาสาธารณูปการ บำรุงศิลปะวัฒนธรรมร่วมสมัย^{๑๓๖}

๔.๑๖ ข้อเสนอแนะด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ พระสงฆ์จะเป็นผู้นำในการ แต่สิ่งที่ควรระวังในการบริหารจัดการงานสาธารณะสงเคราะห์ พระสงฆ์เป็นผู้นำและด้วยบารมีของพระสงฆ์ด้วย จึงสามารถจัดตั้งศูนย์ช่วยสาธารณสงเคราะห์ ประสานระหว่างผู้สนับสนุนและผู้ประสบภัย แต่สิ่งที่ต้องกระทำเร่งด่วนจัดการระบบการบริหาร ด้วยโปร่งใส มีแผนงานและผู้รับผิดชอบแต่ละหน้า ให้เกิดความยุติธรรมและตรวจสอบได้ เพื่อดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ได้รับบริจาคมา ด้วยความศรัทธาของประชาชน ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ควรดำเนินการด้วยคุณธรรมดำเนินและไม่ควรดำเนินการเฉพาะสงฆ์เท่านั้น ถ้าดำเนินการในรูปแบบคุณธรรม มีทั้งข้าราชการ ประชาชนและพระเถระผู้ใหญ่ เป็นผู้กำกับแลดูงบประมาณต่างที่ได้รับบริจาคมา ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดไม่ว่าจะดำเนินการสงเคราะห์ด้านใดก็แล้วแต่ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ ในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้าน เจ้าอาวาสต้องมีวิสัยทัศน์ผู้นำสร้างกุศลโลบายชักนำคนเข้าวัดด้วยสาธารณสงเคราะห์

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ อาจารย์สุมาลี ชูช่างวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ ผอ.ไพโรจน์ ต้นเจริญ, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ และเพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ตลอดจนเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ จำแนกตาม สถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษา ตำแหน่งพระสังฆาธิการ วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เป็นพระสังฆาธิการในสมุทรปราการ จำนวน ๔๐๐ รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way analysis of variance) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth- Interviews) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) พระสังฆาธิการ ๑๑ รูป และฆราวาส จำนวน ๕ คน ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์ และประมวลผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และจากแบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive stat) ผลการวิจัยสามารถนำมาสรุป อภิปรายผลและมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเจ้าอาวาส จำนวน ๒๒๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๓ มีอายุ ตั้งแต่ ๔๑ – ๕๐ ปี จำนวน ๑๓๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๕ มีพรรษาตั้งแต่ ๒๑ พรรษาขึ้นไป จำนวน ๒๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๐ มีระดับวุฒิการศึกษาสายสามัญในระดับประถมศึกษา จำนวน ๑๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ มีระดับวุฒิการศึกษาทางธรรม ในระดับนันทกรรมชั้นเอก จำนวน ๓๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๘ ไม่มีวุฒิการศึกษาทางบาลี จำนวน ๒๒๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๕ และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ตั้งแต่ระดับ ๑๙ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๓๗ รูปคิดเป็นร้อยละ ๓๔.๓

๕.๑.๒ บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๒.๑ ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการมีบทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐) และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการสมุทรปราการมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ยกเว้นข้อที่ ๗ มีการตรวจเยี่ยมให้ความรู้ อบรม แนะนำผู้อยู่ในการปกครองให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย พระสังฆาธิการมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง

๕.๑.๒.๒ ด้านการศาสนศึกษา พระสังฆาธิการมีบทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมแล้วอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๕) และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า ในข้อ ๑ ควบคุมดูแลตรวจสอบการปฏิบัติงานการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม, บาลีและธรรมศึกษา ให้เป็นไปตามแบบแผนและประเพณีอันดีงาม และข้อ ๒ ส่งเสริมสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรม, บาลี และธรรมศึกษา อยู่ในระดับมาก ส่วนในข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

๕.๑.๒.๓ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสังฆาธิการมีบทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมแล้ว อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๙) และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า ในข้อ ๑ การตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในทุกกระดับชั้น อยู่ในระดับมาก ส่วนในข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

๕.๑.๒.๔ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการมีบทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมแล้ว อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๐) และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า ในข้อ ๑ จัดอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้เข้าใจใน ศีลาจริยวัตร มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีทางพระพุทธศาสนา หรือเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม และในข้อ ๒ จัดเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในวันสำคัญและเทศกาลสำคัญ อยู่ในระดับมาก ส่วนในข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

๕.๑.๒.๕ ด้านการสาธารณูปการ พระสังฆาธิการมีบทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมแล้ว อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖) และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อพบว่า ในข้อ ๑ การวางแผนควบคุมหรือวางแผนผังในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะภายในวัดให้เป็นระเบียบสัดส่วน และในข้อ ๔ การดูแล ซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์อาคารเสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมและเครื่องสาธารณูปโภคเช่น น้ำประปา ไฟฟ้า เป็นต้น อยู่ในระดับมาก ส่วนในข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

๕.๑.๒.๖ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ พระสังฆาธิการมีบทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมแล้ว อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๘) และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อพบว่า ในข้อ ๓ การอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก ส่วนในข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

๕.๑.๓ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๓.๑ อายุ พระสังฆาธิการที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการในด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๓.๒ พรรษา พระสังฆาธิการที่มีพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ไม่แตกต่างกันในทุกด้าน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๓.๓ ตำแหน่ง พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยรวม แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศึกษา มีแตกต่างกัน ซึ่งเป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๓.๔ วุฒิการศึกษาทางสายสามัญ พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ มีแตกต่างกัน ซึ่งเป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนในด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๓.๕ วุฒิการศึกษาทางธรรม พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ในด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ มีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนในด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๓.๖ วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ในด้านการศาสนศึกษา มีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๓.๗ ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวม มีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ในด้านการปกครอง, ด้านการศาสนศึกษา, และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ สรุปได้ดังนี้

พระสังฆาธิการผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นว่าบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์มาก โดยเฉพาะปัญหาด้านการศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษ แต่เมื่อกล่าวโดยภาพรวมถึงบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก นั้นแสดงให้เห็นว่าคณะสงฆ์สมุทรปราการมีระบบระเบียบในการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน มีประสิทธิภาพดี ทั้งยังมีการวางแผนและวางนโยบาย ตลอดจนบุคลากรมีความสามัคคีปรองดองและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองในการบริหารกิจการเป็นอย่างดีและเข้มแข็ง จึงส่งผลให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการมีประสิทธิภาพดี

๕.๒ สรุปจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth- Interviews) พระสังฆาธิการ

๕.๒.๑ ประเด็นด้านการปกครอง

พระสังฆาธิการ ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นผู้นำและดำรงตำแหน่งด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นหน้าที่รัฐของคณะสงฆ์ที่คณะสงฆ์ต้องทำโดยตรง ที่คณะสงฆ์ต้องถือหรือควรถือเป็นฐานะหน้าที่ คณะสงฆ์จะต้องดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์และให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนในสังคมปัจจุบัน

๕.๒.๒ ประเด็นด้านการศาสนศึกษา

จากสถานภาพของการศึกษาคณะสงฆ์ ได้เปิดกว้างทางด้านการศึกษา ทั้งการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาทางโลก มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ที่คณะสงฆ์จัดให้มีการดำเนินการ และส่งเสริมด้านการศึกษา การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑. พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตามหลักสูตร แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ถ้าเป็นฆราวาสมี อุบาสก อุบาสิกา หรือแม่ชี ที่ศึกษาเล่าเรียนเรียกว่า ธรรมศึกษา แบ่งออกเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตามหลักสูตร แบ่งออกเป็น ๘ ชั้น คือ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๙

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การจัดการเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกระทรวงประกาศให้เป็นระเบียบว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กัน

๕.๒.๓ ประเด็นด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ จะต้องมึรูปแบบและการบูรณาจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งพุทธกาลเข้ากับสังคมปัจจุบัน มีการประยุกต์การแสดงธรรม ให้เกิดอรรถรสในการฟัง ให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ มีสื่อประกอบบ้าง และลีลาการแสดงธรรมด้วย จะทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ ใคร่จะฟังธรรมด้วยความตั้งใจ เนื้อหาที่สอดคล้องกับสภาวะความเป็นจริง ทันทต่อเหตุการณ์โลกและธรรม ผสมผสานวิธีการ การแนะนำสั่งสอน และกาปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย เชื่อมโยงเข้ากับการดำรงชีวิตและสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ มุ่งให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง

๕.๒.๔ ประเด็นด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา ที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร และในปัจจุบันนี้การศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จัดได้ถึง ๔ ประเภท ๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ๒) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ในสังกัดของคณะกรรมการศึกษาเอกชน ๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนสอนเฉพาะ ๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์สังคมและสติปัญญาส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

๕.๒.๕ ประเด็นด้านการสาธารณูปการ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา ด้านสาธารณูปการของวัดประกอบ
๑) การบูรณะและพัฒนาวัด ๒) การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ ๓) การดูแลรักษาและ
จัดการ ศาสนสมบัติของวัดของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควร ในการบำเพ็ญสมณธรรม วัด
ควรจัดบริเวณและอาคารสถานที่ให้ร่มรื่นสวยงาม สะอาด และเป็นธรรมชาติมากที่สุด สอดแทรก
ความรู้และบริการข่าวสารต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน และประชาชนหรือคนในท้องถิ่น

๕.๒.๖ ประเด็นด้านการสาธารณสงเคราะห์

การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงานที่ทางวัดดำเนินการอยู่ใน
ขอบข่ายแห่งการสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนประชาชนทั่วไป รวมทั้งให้คำแนะนำและ
ดำเนินการ จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามคติดทางพระพุทธศาสนา การสาธารณสงเคราะห์ แยกโดย
ลักษณะ คือ ๑) สร้างห้องสมุดเพื่อประชาชน ๒) กองทุนหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาวัด
๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยาก
เพราะภัยทางธรรมชาติ วาตภัย อุทกภัย อัคคีภัย เหล่านี้ถือว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่น
ทั้งนี้รวมเป็นถึงการสงเคราะห์คนวัยชรา สถานเด็กกำพร้าด้วย

๕.๓ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ
ในภาพรวมทั้ง ๖ ด้านอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาผลการวิจัยรายด้านสามารถนำมาอภิปราย
ผลได้ดังนี้

๕.๓.๑ ด้านการปกครอง

จากผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
สมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่าบทบาทพระสังฆาธิการใน
การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองมากที่สุดในเรื่องการบริหารวัดบำรุงรักษาวัดให้
เจริญก้าวหน้าเป็นศาสนาสถานที่สัปปายะและน่าเลื่อมใสศรัทธา รองลงมาคือการปกครองคณะสงฆ์
ด้วยความมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ยึดตามหลักพระธรรมวินัยและมีระเบียบแบบแผน
เหมาะสมดีงาม

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ทัศนะในเรื่อง
การปกครองหรือการบริหารตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่าการปกครองตามความหมายใน
พระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษาการปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการ
ปกครองนั้นมีใช้จุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมาย
แห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา จึงถือคติได้ว่าการปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของ

การศึกษาและเพื่อการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษาก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยังต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช้การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลว

๕.๓.๒ ด้านการศาสนศึกษา

จากผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการศาสนศึกษาสูงสุดในเรื่องการควบคุมดูแลตรวจสอบการปฏิบัติงานการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม, บาลีและธรรมศึกษาให้เป็นไปตามแบบแผนและประเพณีอันดีงาม รองลงมาคือเรื่องการส่งเสริมและการพัฒนาครูสอนนักเรียน, บาลีและธรรมศึกษา

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ**พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)** ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน ยังไม่เพียงพอที่จะเตรียมบุคคลในพระศาสนาให้มีความพร้อมที่จะรักษาพระศาสนาไว้ได้หลักสูตรที่มีอยู่ก็มีขอบเขตคับแคบและจำกัดอย่างเดียวเพราะฉะนั้น จะต้องมีปรับปรุงคุณภาพปรับปรุงเนื้อหา ปรับปรุงหลักสูตรให้ทันต่อสภาวการณ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้เท่าทันต่อสภาพปัจจุบัน และสามารถที่จะนำความรู้ทางพระศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ให้คนในสมัยปัจจุบันนี้เข้าใจมองเห็นคุณค่า และใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ และในแง่ขอบเขตของการศึกษานอกจากปรับปรุงเนื้อหาของวิชาแล้ว จะต้องขยายขอบเขตวิชาให้กว้างออกไปอีก เพราะการศึกษาศาสนานั้น จะศึกษาเฉพาะตัวศาสนาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องอาศัยหลักวิชาการอื่นๆ เช่น อักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นบูรพภาคของผู้ที่จะศึกษาธรรมชั้นสูงต่อไป

๕.๓.๓ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

จากผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการศึกษาสงเคราะห์สูงสุดในเรื่องการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในทุกระดับชั้น รองลงมาคือในเรื่องการจัดตั้งและส่งเสริมโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน ส่วนในด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่อยู่ในระดับน้อยที่สุดคือการจัดตั้งและส่งเสริมศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ **พระราชสีมาภรณ์ (นวล เขมสจจวาทิ)** กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาหรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการ

สงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควร และการศึกษาสงเคราะห์ถือว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิกษุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่ง กล่าว คือ เป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ ความสามารถที่จะดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูลและการช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการ ศาสนศึกษา หรือ บุคคลผู้กำลังศึกษา โดยแบ่งออกเป็น ๕ ประเภทคือ ๑.โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ๒. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ๓. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราช ประสงค์ ๔. โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๕.โรงเรียนอบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

๕.๓.๔ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ สมุทพรการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า บทบาทพระสังฆา ธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากที่สุดในเรื่องการจัดเทศนาสั่ง สอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในวันสำคัญและเทศกาล สำคัญ รองลงมาคือการอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ความเข้าใจในศีลาจริยวัตร มารยาทการ ปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีทางพระพุทธศาสนาและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม ส่วนการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาที่อยู่ในระดับน้อยที่สุดคือการส่งเสริมสนับสนุนและการให้การศึกษอบรมบุคลากร พระภิกษุสามเณรให้ทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร) ให้ ความหมายของการเผยแผ่เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิด ประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัตินั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อ ประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล สมดังพระดำริ ที่จะส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกได้รับรู้ จึงได้ตรัสกับภิกษุ ทั้งหลายว่า “จรถ ภิกษเว จาริกิ พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทว มนุสสานิ” แปลว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์ และความสุข แก่ชนหมู่มาก เพื่อ อนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์ และให้เกิดประโยชน์ สูงสุดตามที่พระองค์ทรงประสงค์ว่า ๓ ประการ คือ

๑. ทิฏฐธรรมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน, ประโยชน์โลกนี้, ประโยชน์ขั้นต้น
๒. สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือในภพหน้า, ประโยชน์สูงขึ้นไป
๓. ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด, จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน

๕.๓.๕ ด้านการสาธารณูปการ

จากผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการสาธารณูปการมากที่สุดในเรื่องการวางแผนควบคุมหรือวางแผนผังในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะภายในวัดให้เป็นระเบียบสัดส่วน รองลงมาคือการดูแลซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์อาคารเสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ส่วนงานด้านการสาธารณูปการที่อยู่ในระดับน้อยที่สุดคือการขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้าน ซึ่งมีการสาธารณูปการเป็นเหตุ

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ) ได้ให้ความหมายงานการสาธารณูปการ หมายถึง การช่วยเหลือ อุทิศหนุน หรือเกื้อกูล คนส่วนมากหรือคนทั่วไปหรือกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อย เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของวัดได้แก่ การก่อสร้าง และบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานในวัดเรียบร้อยดีงาม ซึ่งได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ

๕.๓.๖ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

จากผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการสาธารณสงเคราะห์มากที่สุดในเรื่องการอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศลงานต่าง ๆ รองลงมาคือช่วยเหลือให้คำแนะนำแก่ประชาชนที่มีความเดือดร้อนหรือมีทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนา ส่วนงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ที่อยู่ในระดับน้อยที่สุดคือการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชน

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปณณาสิริ) กล่าวถึงความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่างๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้านและบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้

๒. ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ สมุทรปราการ จำแนกตามอายุ พรรษา ตำแหน่ง วุฒิการศึกษาทางสามัญ วุฒิการศึกษาทาง นักรธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการ

๒.๑ อายุ พระสังฆาธิการที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ สมุทรปราการ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากว่าสังฆาธิการส่วนใหญ่ของ สมุทรปราการเป็นเจ้าของอาวาส ย่อมมีบทบาทและหน้าที่ในการปฏิบัติงานในกิจการคณะสงฆ์ที่ใกล้เคียง กันตลอดจนการสั่งสมประสบการณ์ที่ใกล้เคียงกัน จึงส่งผลให้มีบทบาทเกี่ยวกับการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระณัฐพล จิตธมโม (ปราบพินาต)** ได้ทำ การวิจัยเรื่อง “การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ใน เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมาก ไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านการศาสนศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการปกครอง ผลการเปรียบเทียบระดับการ บริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานครจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอายุ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีไม่ แตกต่างกัน

๒.๒ พรรษา พระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากพระสังฆาธิการ สมุทรปราการส่วนใหญ่เป็นพระมหาเถระ มีจำนวนพรรษามากจึงมีความบทบาท และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการในระดับเดียวกัน จึงทำให้มีบทบาทในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระธนดล นาคพิพัฒน์** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการใน จังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อ พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับ มาก ส่วนด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และ การสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษาที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่าง

๒.๓ ตำแหน่ง พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะ สงฆ์สมุทรปราการ โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เนื่องจากเพราะว่า พระสังฆาธิการจะมีตำแหน่งหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์แตกต่างกัน ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ต่างก็บทบาทหน้าที่ในการบริหารกิจการคณะทั้ง ๖ ด้านต่างกัน ดังนั้นพระสังฆาธิการสมุหปรการจึงมีบทบาทที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ **พระครูวิรุฬห์พัฒนกิจ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารและอบรมความรู้พระสงฆ์ในเขตอำเภอดำเนินสะดวก สมุหปรการ”, ผลการศึกษาพบว่าพระสังฆาธิการส่วนใหญ่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานคณะสงฆ์อยู่ในระดับเกณฑ์ดี และสามารถสนองงานคณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในด้านการอบรมความรู้ด้านศีลธรรมโดยวิธีการต่างๆ ส่วนพระสงฆ์ในเขตอำเภอดำเนินสะดวกนั้น ส่วนใหญ่มีระดับพรรษายังไม่มากและมีความรู้ด้านการศึกษาระดับสามัญศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง มีความรู้ด้านพระปริยัติธรรมอยู่ในเกณฑ์ระดับดี และมีความรับรู้และพัฒนารในเชิงการปฏิบัติด้านการเข้ารับอบรมความรู้ในด้านศีลธรรมด้านต่างๆ อยู่ในเกณฑ์ระดับดี ดังนั้นเพื่อเป็นการพัฒนาบุคลากรในอนาคตเพื่อรองรับกับกิจการ งานคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ระดับผู้บริหารควรจัดการฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ ที่เหมาะสม เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรสงฆ์เพิ่มขึ้นเป็นกำลังในการพัฒนาคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาต่อไป เมื่อจำแนกด้านตำแหน่ง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยทางสถิติ .๐๕

๒.๔ วุฒิกการศึกษาทางการศึกษาสามัญ พระสังฆาธิการที่มีวุฒิต่างการศึกษาสายสามัญต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุหปรการ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากเพราะว่า พระสังฆาธิการทุกรูปที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็น พระสังฆาธิการต้องมีคุณสมบัติของพระสังฆาธิการ เช่น ๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง ๒) มีความรู้ความสามารถสมควรแก่ตำแหน่ง ๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย ๔) เป็นผู้ฉลาดในการปกครองสงฆ์ เป็นต้น จึงทำให้มีบทบาทบริหารคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกันซึ่งสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ **พระมหามณเฑียร วรธมโม (ชายเกลี้ยง)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า บทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงาอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา และด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับด้านอื่นๆอยู่ในระดับมากทุกด้าน ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงาพบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุและจำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่ง วุฒิต่างการศึกษาสายสามัญ วุฒิต่างการศึกษาทางธรรม และวุฒิต่างการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน

๒.๕ วุฒิการศึกษาทางธรรม พระสังฆาธิการที่มีวุฒิทางการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสศสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากเพราะว่าพระสังฆาธิการส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นเอกจึงมีแนวความคิด และประสบการณ์ในบทบาทหน้าที่ไม่แตกต่างกัน จึงทำให้ระดับการศึกษาแผนกธรรมไม่ส่งผลต่อบทบาทการปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการสมุทรปราการ จึงทำให้มีบทบาทบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ **พระมหาประสิทธิ์ สระทอง** ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ในอำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ในอำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีระดับการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ไม่แตกต่างกัน

๒.๖ วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม พระสังฆาธิการที่มีวุฒิทางการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสศสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากเพราะว่าความรู้ในส่วนของการศึกษาทางเปรียญธรรม ในปัจจุบัน ได้ถูกจัดเป็นสมณศักดิ์ประเภทหนึ่ง เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณรผู้สนใจใฝ่ศึกษา แต่การบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้นไม่ได้มุ่งเน้นในเรื่องของความรู้ทางเปรียญธรรมมากนัก แต่มุ่งในเรื่องของความรู้ความสามารถในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมทั้งความเหมาะสม ซึ่งอยู่ในข้อกำหนดคุณสมบัติผู้ที่จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ และที่สำคัญพระสังฆาธิการในสมุทรปราการส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม ดังนั้น จึงทำให้มีบทบาทในการบริหารคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **พระมหาชวลิต ชาตเมธิ (คงแก้ว)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต” ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุสามเณรในจังหวัดภูเก็ตมีความคิดเห็นแตกต่างกันตามสถานภาพ อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนพระภิกษุสามเณรที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ต ไม่แตกต่างกัน

๒.๗ ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์การปฏิบัติหน้าที่ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการโดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งยอมสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากเพราะว่า พระสังฆาธิการจะมีประสบการณ์ในทำหน้าที่มากย่อมมีความรู้ความเข้าใจในระบบระเบียบและวิธีการการปฏิบัติหน้าที่การบริหารกิจการคณะสงฆ์มาก พระสังฆาธิการผู้ที่มีประสบการณ์น้อย ดังนั้น ประสบการณ์การปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการที่กั้นยอมส่งผลให้มีบทบาทที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานการ

วิจัยของ **ทศพร ภูพวง** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพและการบริหารวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๓”, จากการศึกษาพบว่า ๑. สภาพการบริหารวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๓ โดยรวมทั้ง ๖ ด้าน อยู่ในระดับมาก รายด้านด้านการปกครองและด้านการสาธารณูปการอยู่ในระดับมากด้านที่เหลืออยู่ในระดับน้อย ๒. ปัญหาการบริหารวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๓ โดยรวมทั้ง ๖ ด้าน อยู่ในระดับน้อย รายด้าน ด้านการศาสนศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่เหลือ อยู่ในระดับน้อย ๓.เปรียบเทียบสภาพการบริหารวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๓ จำแนกตามประสบการณ์ ประเภทของวัด และระดับการพัฒนาของวัด พบว่า โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ๔. เปรียบเทียบปัญหาการบริหารวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๓ จำแนกตามประสบการณ์ ประเภทของวัดและระดับการพัฒนาของวัด พบว่า โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

๑. ทางคณะสงฆ์ควรจะศึกษาข้อมูลจากงานวิจัย เพื่อศึกษาค้นคว้าข้อมูลแล้วนำไปตีพิมพ์เผยแพร่แล้วนำผลจากการวิจัยมาทำการศึกษาไปด้วย
๒. นำผลการวิจัยที่ได้ นำสู่การปฏิบัติของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อพัฒนาระบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

๑. ควรศึกษาความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการและในจังหวัดอื่น ๆ
๒. ควรศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในการปฏิบัติหน้าที่ในองค์ทั้ง ๖ เพียงด้านใดด้านหนึ่งในระดับภาค
๓. ควรศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดโดยการประยุกต์ตามหลักธรรมาภิบาลหรือหลักธรรมอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๒) หนังสือ :

กรมการศาสนา. คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

_____ .คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

_____ .คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____ .วินัยบัญญัตินักรธรรมชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

_____ .หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: เอ พี กราฟิคดีไซน์, ๒๕๓๙.

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม. การพัฒนาวัดเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.

กีรติ ศรีวิเชียร. อดีต ปัจจุบัน และอนาคตแห่งบทบาทของสังฆมวัด ในการแสวงหาเส้นทาง

พัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ. สรุปรื้อเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยรามคาแหง, ๒๕๔๙.

ทวี พลรัตน์. คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๐.

ธงชัย สันติวงษ์. องค์การและการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๔๓.

ธีรวุฒิ เอกะกุล.ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.อุบลราชธานี :

สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๓.

นิตา ชูโต. การวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรินต์โพร จำกัด, ๒๕๔๗.

บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.

บุญร่วม เทียมจันทร์. เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด?. กรุงเทพมหานคร : สามดีพรีนติ้งอ็ควิปเมนท์,
๒๕๔๖.

บุญศรี พานะจิตต์. ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว

อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย,
๒๕๔๕.

ประเวศ วะสี. พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐.

ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษากระทรวงศึกษาธิการ,
๒๕๔๐.

ปราชญา กล้าผจญ. พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๔๐, หน้า ๓๓.

พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล. องค์การและการจัดการ, กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). หน้าที่และอำนาจเจ้าอาวาส ในคู่มือพระสังฆาธิการ ว่า

ด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. ฝ่ายฝึกอบรม กองแผนงาน กรมการศาสนา
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร :

มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระธรรมโกศาจารย์ ศ.(ประยูร ธมมจิตโต). พุทธวิธีการบริหาร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕.

พระธรรมวรนายก (โสภาส นิสุตติเมธี). การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในธรรมปรัทัศน์๔๖.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาทองชัย บุรณพิสุทธิ์. บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรักกรุงเทพมหานคร.

- วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.
- พระมหาบุญมี บุญญูชโธม (ขามเข็ด). **ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการบริหารงานวัดของเจ้าอาวาส
ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลย.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.**
- พระวิสุทธิภักทธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรสี).**พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา**
- กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พลสันต์ โพธิ์ศรีทอง.การนำ พระสงฆ์ (วัด) มาเป็นหลักในการแก้ปัญหาทางสังคมจิตวิทยาของ
เยาวชนไทยในยุคโลกาภิวัตน์ ในหลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์.
- กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๗.
- พะยอม วงศ์สารศรี.องค์การและการจัดการ.กรุงเทพมหานคร : พรวนการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- ไพโรธ เลิศพิริยกุล.สภาพปัญหาสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์.กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภา
สถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๙.
- พิน ดอกบัว.วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุรพาสาน์
๒๕๕๐.
- ภาวิดา ธาราศรีสุทธิและวิบูลย์ ไทวณะบุตร.หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา.กรุงเทพมหานคร
:มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.
- วัชร บุนนาค.การบริหารหลักสูตร.พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๔๓.
- วิโรจน์ สารรัตน์.การบริหารหลักการ ทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา.กรุงเทพมหานคร : ติพย์วิสุทธิ,
๒๕๔๒.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ.การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกาอังกฤษฝรั่งเศส
ญี่ปุ่น และไทย.กรุงเทพมหานคร : โฟร์เพซ, ๒๕๔๕.
- ศจี อนันต์นพคุณ.กลวิธีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ.สงขลา : ชลบุตรกราฟฟิก, ๒๕๔๒.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ.ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน.กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร,๒๕๔๕.
- สมคิด บางโม.การบริหาร.กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.
- สมยศ นาวิการ.การบริหารตามสถานการณ์.กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๕.
- สัมพันธ์ ภูไพบูลย์.องค์การและการจัดการ.พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพมหานคร : พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๒.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ.การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา โครงการประชุม
พระสังฆาธิการเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะอำเภอ.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๗.
- สิน พันธุ์พินิจ.เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์.กรุงเทพมหานคร : บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด,๒๕๔๗.

สิรภาพ เหล่าลาภะ.พุทธศาสตร์การเมือง.กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๔๕.

สุนทร สุภูตะโยธิน.คู่มือสมณศักดิ์ สำหรับผู้บริหาร.พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพมหานคร : กรังปรีซ์
อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๔๐.

สุพิน เกชาคุปต์.การจัดการปฏิบัติงาน.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๔๔.
อนันต์ วิริยพินิจ.บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน.กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๒๕.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ทวี เขจรกุล. บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.วิทยานิพนธ์คุรุศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๗.

คุณ ไทซันห์ และเทพพร มังธานี. รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดใน
พระพุทธรศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา , ๒๕๔๖.

ฉันทนา กล่อมจิต. รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธรศาสนา :
กรณีศึกษา วัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา , ๒๕๔๖.

ฉันทพร พงษ์โสภณ. บทบาทพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อ
การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ศึกษากรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส
จังหวัดกาญจนบุรี.วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปัญญา, บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ :
ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระชนดล นาคพิพัฒน์.การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีกุล. บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
จังหวัดกระบี่.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์,๒๕๓๗.

พระมหากมล โปร่งใจ (ขุนตือโร). ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ อำเภอป่าซาง จังหวัด
ลำพูน.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

พระมหากฤษฏา นันทเพชร์.ทัศนคติพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๖.

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรม
วิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน).วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์. บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชน
เพื่อ ลด ละ เลิก อบายมุข : ศึกษาเฉพาะกรณีพระครูศรีลวราภรณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล).
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.(มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒.

พระมหาวิสมัญญา ทูโยธวงศ์. บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมองค์กรชุมชนศึกษากรณี : กลุ่ม
สังฆะสะสมทรัพย์จังหวัดตราด.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๔.

มนัส ภาคภูมิ และคณะ. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์
กลางของชุมชน.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการ
การศึกษา, ๒๕๔๐.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

สำนักงานเจ้าคณะอำเภอท่าตะโก. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอท่าตะโก
จังหวัดนครสวรรค์. (๒๕๕๖). อัดสำเนา

๒. ภาษาอังกฤษ :

Ernest Dale. **Management : Theory and Practice**. .New York : McGraw-Hill, ๑๙๗๓

Herbert A. Simon. **Administrative Behavior**. New york :Macmillian, 1947.

Hutchinson. JonhG..**Organization : Theory and Classical Concepts** . New York :
McGraw-Hill, ๑๙๖๗.

Koontz.Harold &Cyril O’ Donnell.**Principle of Management : An Analysis of
Managerial Functions**. .New York : McGraw-Hill, 1972.

Ouchi, William. **Organization and Management**. Eaglewood Cliffs : Prentice Hill, 1971.

ภาคผนวก ก
แบบสอบถาม เพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง : บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

คำชี้แจง

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อันจะเป็นประโยชน์สามารถใช้เป็นแนวทางในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และแก้ไขปัญหา อุปสรรค ตลอดจนประยุกต์พัฒนาระบบการบริหารคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการให้เกิดประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นต่อไป

แบบสอบถามในงานวิจัยนี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ทั้ง ๖ ด้าน จำนวน ๔๒ ข้อ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะของพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

ข้อมูลจากแบบสอบถามของท่าน ผู้ศึกษาวิจัยจะถือว่าเป็นความลับที่สุดและไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการของท่านแต่อย่างใด

การตอบแบบสอบถามที่สมบูรณ์ของท่าน จะเป็นประโยชน์และใช้ได้กับงานวิจัย ในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรปราการ ทุกท่านที่เมตตาอนุเคราะห์กรอก

ข้อมูล

รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู

ผู้อำนวยการหลักสูตรดุขฎิบัณฑิต

สาขาพุทธบริหารการศึกษา

คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
จังหวัดสมุทรปราการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัด
สมุทรปราการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ท่านปฏิบัติในระดับใด ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง
โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมากที่สุด
๔ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมาก
๓ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับปานกลาง
๒ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อย
๑ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อที่	บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ	ระดับการปฏิบัติการ				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
	๑. ด้านการปกครองคณะสงฆ์					
๑	ปกครองคณะสงฆ์ด้วยความมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ยึดตามหลักพระธรรมวินัยและมี ระเบียบแบบแผนเหมาะสมดีงาม					
๒	บริหารกิจการวัด บำรุงวัดให้เจริญก้าวหน้าเป็น ศาสนสถานที่สัปปายะและน่าเลื่อมใสศรัทธา					
๓	ให้การศึกษอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่อาศัย อยู่ในวัด					
๔	ออกกฏระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เหมาะสมสงบสุขดีงาม					
๕	จัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนวัตร ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย					
๖	ให้ความสำคัญในการระงับอธิกรณ์และวินิจฉัยปัญหา เพื่อยุติเหตุเรื่องราวหรือลงนิคหกรรมตามพระธรรม วินัย					

๗	มีการตรวจเยี่ยมให้ความรู้ อบรม แนะนำผู้อยู่ในการปกครองให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย					
๒. ด้านการศาสนศึกษา						
๘	ควบคุมดูแลตรวจสอบการปฏิบัติงานการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม, บาลีและธรรมศึกษา ให้เป็นไปตามแบบแผนและประเพณีอันดีงาม					
๙	ส่งเสริมสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรม, บาลีและธรรมศึกษา					
๑๐	ตรวจเยี่ยมสำนักศาสนาศึกษาในสังกัดอย่างสม่ำเสมอ					
๑๑	จัดทุนสนับสนุนในการศึกษาเล่าเรียนให้แก่พระสงฆ์และสามเณรที่เรียนนักธรรมและบาลี					
๑๒	สนับสนุนบรรณรักษ์ส่งเสริมให้มีการอบรมนักธรรมและบาลีก่อนสอบ					
๑๓	ยกย่องเชิดชูเกียรติครูผู้สอนพระปริยัติธรรมเปรียญธรรมให้มีขวัญกำลังใจ					
๑๔	สนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุและสามเณรได้เข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา					
๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์						
๑๕	ตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในทุกระดับชั้น					
๑๖	จัดตั้งและส่งเสริมโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กเยาวชน					
๑๗	จัดตั้งและส่งเสริมศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กเยาวชน					
๑๘	จัดตั้งและส่งเสริมสนับสนุนศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด					
๑๙	ให้ความสนับสนุนช่วยเหลือการก่อสร้างอาคารเรียน/ห้องเรียน/ห้องจริยศึกษาและอุปกรณ์การศึกษาแก่					

	โรงเรียน					
๒๐	ช่วยพัฒนาให้คำปรึกษาสถานศึกษาของรัฐและเอกชน					
๒๑	ช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนอนุเคราะห์ทุนการศึกษาแก่ผู้ยากไร้เฉพาะบุคคล					
๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา						
๒๒	จัดอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ความเข้าใจในศีลาจรรย์วัตร มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีทางพระพุทธศาสนาหรือเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม					
๒๓	จัดเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในวันสำคัญและเทศกาลสำคัญ					
๒๔	จัดและสนับสนุนให้มีการอบรมปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป					
๒๕	ส่งเสริมสนับสนุนและให้การศึกษอบรมบุคลากรพระภิกษุสามเณรให้ทำงานด้านเผยแผ่ธรรมะ					
๒๖	จัดให้มีการพิมพ์หนังสือธรรมะหรือสื่อธรรมะเป็น CD ในการเผยแผ่ธรรมะสู่สาธารณชน					
๒๗	เผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อเทคโนโลยีเช่น อินเทอร์เน็ต, โทรทัศน์, วิทยุ, หอกระจายเสียง					
๒๘	จัดให้มีพระธรรมทูตหรือธรรมจาริกให้การอบรมสั่งสอนแก่ชาวบ้านและเด็กนักเรียนและเยาวชน					
๕. ด้านสาธารณูปการ						
๒๙	วางแผนควบคุมหรือวางแผนผังในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะภายในวัดให้เป็นระเบียบสัดส่วน					
๓๐	การจัดทำแผนผังวัดตามสภาพที่ดินของวัดให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาวัด					
๓๑	ดูแลการก่อสร้างโดยการส่งเสริมบำรุงรักษาอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเป็นไทย					

๓๒	ดูแล ซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์อาคารเสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมและเครื่องสาธารณูปโภคเช่น น้ำประปา ไฟฟ้า เป็นต้น					
๓๓	ขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้าน ซึ่งมีสาธารณูปการเป็นเหตุ					
๓๔	จัดการดูแลและวางระบบในการป้องกันโบราณวัตถุโบราณสถานไม่ให้ชำรุดและสูญหาย					
๓๕	ส่งเสริมให้มีการประหยัดค่าใช้จ่ายในด้านงานสาธารณูปการ					
๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์						
๓๖	จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชน					
๓๗	ช่วยเหลือให้คำแนะนำแก่ประชาชนที่มีความเดือดร้อนหรือมีทุกข์ ตามหลักพุทธศาสนา					
๓๘	อำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศลต่างๆ					
๓๙	สนับสนุนและส่งเสริมในด้านการประกอบสัมมาอาชีพแก่ประชาชน					
๔๐	รณรงค์อบรมให้ความรู้แก่ประชาชนในด้านการป้องกันยาเสพติดและอบายมุข					
๔๑	เกื้อกูลอุดหนุนสงเคราะห์ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธบริษัท					
๔๒	ให้ความสะดวกในการใช้สถานที่ที่มีการประสานงานกับหน่วยงานราชการในการสงเคราะห์ประชาชน					

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอื่น ๆ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
จังหวัดสมุทรปราการ

๑. ด้านการปกครอง

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

๒. ด้านการศาสนศึกษา

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ปัญหา อุปสรรค.....

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

๕. ด้านการสาธารณูปการ

ปัญหา อุปสรรค.....

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

ปัญหา อุปสรรค.....

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสอบถาม

รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู

ผู้อำนวยการหลักสูตรดุขฎิบัณฑิต

สาขาพุทธบริหารการศึกษา

คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง : บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

สัมภาษณ์ เจ้าคณะอำเภอ, รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เลขาธิการฯ ของคณะสงฆ์
จังหวัดสมุทรปราการ/ชวราวาส

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก/บันทึกเสียง)

วันสัมภาษณ์

สถานที่

ส่วนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์.

๑. ด้านการปกครอง โดยภาพรวมบทบาทของพระสังฆาธิการในด้านการบริหารกิจการ
คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ในปัจจุบันนี้ เป็นอย่างไรบ้าง

๒. ด้านการศึกษา มีแนวทางเป็นอย่างไรบ้าง มีปัญหาหรืออุปสรรคใดบ้าง และควร
มีแนวทางปรับปรุงแก้ไขอย่างไรบ้าง

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีแนวทางเป็นอย่างไรบ้าง มีปัญหาหรืออุปสรรคใดบ้าง และ
ควรมีแนวทางปรับปรุงแก้ไขอย่างไรบ้าง

๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีแนวทางเป็นอย่างไรบ้าง มีปัญหาหรืออุปสรรค
ใดบ้าง? และควรมีแนวทางปรับปรุงแก้ไขอย่างไรบ้าง

๕. ด้านการสาธารณูปการ มีแนวทางเป็นอย่างไรบ้าง มีปัญหาหรืออุปสรรคใดบ้าง และ
ควรมีแนวทางปรับปรุงแก้ไขอย่างไรบ้าง

๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีแนวทางเป็นอย่างไรบ้าง มีปัญหาหรืออุปสรรคใดบ้าง?
และควรมีแนวทางปรับปรุงแก้ไขอย่างไรบ้าง

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มที่ ๑ ประกอบด้วย เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เลขานุการฯ

๑. พระครูวิมลศุภการ เจ้าคณะอำเภอเมือง วัดด่านสำโรง
๒. พระครูกิตติวรโสภิต เจ้าคณะอำเภอพระประแดง เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม
๓. พระครูพุทธิสารโสภิต เจ้าคณะตำบลสำโรงเหนือ วัดบางโปรง
๔. พระครูภาวนาสมุทรคุณ เจ้าคณะตำบลท้ายบ้าน วัดชัยมงคล
๕. พระครูศรีสมุทรวาหะ เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ เจ้าอาวาสวัดสุคันธาวาส
๖. พระครูสิริวัชพัฒนโสภณ เจ้าคณะอำเภอบางเสาธง เจ้าอาวาสวัดศิริเสาชง
๗. พระครูสุวรรณสิทธิธาดา เจ้าคณะตำบลบางปู
๘. พระมหาทองสุข วิสุทธีโล วัดหัวคู้
๙. พระมหาวิฑูร ธมมโชโต เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์ เจ้าอาวาสวัดใหญ่
๑๐. พระมหาประเสริฐ มหานาโค เลขากิ่งวัดสมุทรปราการ วัดกลางวรวิหาร
๑๑. พระครูธรรมธรสายัณห์ ฐิตปุณโญ เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมือง

กลุ่มที่ ๒ ขรवास/ผู้มาปฏิบัติธรรม

๑. ผอ.ไพโรจน์ ต้นเจริญ
๒. ผอ.ชัยยา แก้วสุวรรณ
๓. กำนันสัญญา สังข์แก้ว
๔. อาจารย์ครองสุข ชูช่าง
๕. อาจารย์สุมาลี ชูช่าง

ภาคผนวก ค

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการบริหารงานคณะสงฆ์

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ประกอบด้วย (๑) การปกครอง (๒) การศาสนศึกษา (๓) การศึกษาสงเคราะห์ (๔) การเผยแผ่ (๕) การสาธารณูปการ และ (๖) การสาธารณสงเคราะห์
- สามารถนำผลจากการศึกษาวิจัย ศึกษาเป็นฐานข้อมูลการพัฒนาการบริหารคณะสงฆ์ ทั้ง ๔ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเป็นแนวทางการพัฒนาปรับปรุงการบริหารงานคณะสงฆ์ในมิติใหม่โดย ผลการศึกษาจากงานวิจัย ปรับเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาในเชิงโลกจริยธรรม
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านบริหารการกิจการคณะสงฆ์และพัฒนาศักยภาพบริหารของเจ้าพระสังฆาธิการให้มีประสิทธิภาพ พัฒนารูปแบบการบริหารให้ สอดคล้องกับยุคสมัยใหม่

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนาวัดและชุมชน

- สามารถพัฒนาโครงการวิจัยการบริหารงานด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง (๑) การ ปกครอง (๒) การศาสนศึกษา (๓) การศึกษาสงเคราะห์ (๔) การเผยแผ่ (๕) การสาธารณูปการ และ (๖) การสาธารณสงเคราะห์ จังหวัดสมุทรปราการ
- สามารถพัฒนาและต่อยอดโครงการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับวัดในจังหวัดสมุทรปราการ เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะ สงฆ์ ไปเผยแพร่ให้ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการสัมมนาเชิงลึกผู้บริหารวัด และผู้บริการวัด เรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และ แจกแบบสอบถามจำนวน ๔๐๐ มีแนวทางการสร้างรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อพัฒนา ศักยภาพการบริหารของเจ้าคณะพระสังฆาธิการ และการเรียนรู้เพื่อพัฒนางานคณะสงฆ์
- มีการพัฒนาชุดความรู้และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเชิงลึก เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัยและการส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสม
- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนารูปแบบ การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่เหมาะสมกับวัดและแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัด

ภาคผนวก จ

บทความวิจัย

การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ
The Roles of Sangha Administrators in Sangha Administration in Samut
Prakan Province

รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู*

พระครูโสภณพุทธิศาสตร์.ดร.*

พระครูโอภาสนนทิกิตต์.ดร.*

พระมหาญาณวัฒน์ จิตวฑฒโน. ดร.*

นางสาวสายหยุด มีฤกษ์*

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ 2) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทการบริหารกิจการพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล และ 3) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ แบบของการวิจัยและพัฒนา โดยการผสมผสาน (Mixed Method Design) วิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ พระสังฆาธิการ จำนวน 16 รูป/คน และวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรปราการจำนวน 400 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม แบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1) เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2) เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ตอนที่ 3) เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการโดยมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.9539 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พระสังฆาธิการ 16 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยเขียนเป็นความเรียง และจากกลุ่มตัวอย่าง 400 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูล ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way analysis of variance) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

ผลการวิจัย พบว่า

1. บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการทั้ง 6 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.36) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนในด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง

2. บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการจำแนกตามสภาพส่วนบุคคลโดยรวม พระสังฆาธิการที่มี ตำแหน่งและประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการแตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ สำหรับพระสังฆาธิการที่มี อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ปัญหาส่วนใหญ่ของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ คือการกระจายอำนาจหน้าที่ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัดสมุทรปราการ ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรทางการศึกษา และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตลอดจนไม่มีหน่วยงานที่รองรับการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการทุกตำแหน่งทุกหน้าที่ ควรมีการเพิ่มบุคลากรให้เพียงพอและควรเสริมปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ให้มากยิ่งขึ้น และควรมีการกระจายอำนาจหน้าที่กระจายการปฏิบัติงานอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่ของจังหวัดสมุทรปราการอย่างเหมาะสม ประกอบกับควรทำงานอย่างมีระบบเป็นแนวทางเดียวกัน และมีเครือข่ายรวมมือกัน โดยการใช้ความรู้ความสามารถของบุคลากรให้เต็มศักยภาพ ตลอดจนมีความประพฤติดีงามด้วยศีลาจารวัตรตามหลักพระธรรมวินัย

คำสำคัญ : 3-5 คำ บทบาท พระสังฆาธิการบริหาร กิจการคณะสงฆ์

Abstract

The objectives of the research entitled “The Roles of Sangha Administrators in Sangha Administration in Samut Prakan Province” are: 1) to study the roles of Sangha Administrators in Sangha administration in Samut Prakan Province. 2) to compare the roles of Sangha administrators in Sangha administration in Samut Prakan Province according to their personal status. and 3) to study the problems, obstacles and guidelines in Sangha administration of Sangha administrators in Samut Prakan Province.

The research methodology was the mixed method: interview 16 Sangha administrators and survey with 400 samples in Samut Prakan Province. The tools used in collecting the data were the 3-part questionnaires; the first part was the general data of the informants, the second part was about the roles of Sangha administrators in Sangha administration in Samut Prakan Province, and the third part was about problems, obstacles, and suggestions on Sangha administration in Samut Prakan Province. The rating scale and open-structured questionnaire with reliability value at 0.9539 was used for data collection. The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, one way analysis of variance and the least significant difference: LSD.

The results of this research found that:

(1) The roles of Sangha administrators in 6 aspects of Sangha administration in Samut Prakan Province was in a moderate level in overall (average value 3.36). in details, the role of Sangha administrators in Administration was in a high level, but the roles in Education, Educational Welfare, Buddhist Propagation, Public Help and Social Welfare were in the moderate levels.

(2) The roles of Sangha administrators in Sangha administration in Samut Prakan Province classified by personal status; the Sangha administrators having different positions and experiences had different roles in Sangha administration. That was relevant to the hypothesis set forth, could be accepted. The Sangha administrators with different ages, years in monkhood, general education, Dhamma

education. and Pali education had different roles in Sangha administration. That rejected the hypothesis set up.

(3) The major problems of Sangha administrators in Sangha administration in Samut Prakan Province were that; decentralization . lack of educated monks. inefficiency of Buddhist propagation. and lack of the relevant organization to take responsibility.

Therefore. there should be a recruitment of Sangha administrators and working staff. improve the efficiency of work. decentralize authority. systemize the work. build net work. encourage eligible monks to work according to their abilities. and at the same time. behave themselves in the monastic codes.

Keywords: Roles Sangha Administrators

บทนำ

ศูนย์กลางแห่งการรวมน้ำใจของบรรดาพุทธศาสนิกชนอยู่ที่วัดจึงทำหน้าที่ในการวางรากฐานความเจริญให้แก่สังคมส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นความมั่นคงให้แก่สังคมช่วยลดปัญหาสังคมส่งเสริมประสิทธิผลการควบคุมทางสังคมหรือกล่าวได้ว่าวัดเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ผู้คนใช้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตและเป็นเอกลักษณ์ของสังคมซึ่งจะพบได้จากการแสดงออกทางศิลปะวรรณคดีศีลธรรมขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีเป็นต้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดและพระสงฆ์ยังมีบทบาทเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนในสังคมตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายพระสงฆ์ นอกจากนี้จะมีบทบาทเป็นผู้นำทางกิจกรรมเป็นผู้นำทางด้านจิตใจของคนในสังคมแล้วพระสงฆ์ยังมีบทบาทต่อสังคมส่วนรวมในด้านต่างๆ มากมายเช่นการพัฒนาสังคมการสังคมสงเคราะห์สงเคราะห์ผู้ตกทุกข์ได้ยากผู้ที่ได้รับความลำบากหรือกระทำการช่วยเหลือแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545 : 87)

นอกจากนี้วัดเป็นหน่วยงานปกครองและเป็นหน่วยงานดำเนินกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุดและเป็นฐานอันสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาเป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์หลักเกณฑ์และวิธีการต่างๆเกี่ยวกับวัดทรงตราเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสิ้นเช่นเดียวกับบทบัญญัติว่าด้วยมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นสถาบันหรือองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลหรือเป็นบุคคลตามกฎหมายตามความในมาตรา31วรรคสองและมาตรา19 แห่งราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่2) พ.ศ.2535วัดจึงได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และกฎหมายอื่นๆ วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายดังเช่นบุคคล

ธรรมดาเว้นแต่สิทธิและหน้าที่ในการต่างๆเองมิได้จำเป็นต้องมีผู้แทนเพื่อใช้สิทธิและหน้าที่หรือแสดงเจตนาดังเช่นบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาตรา 31 วรรคสามว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” ดังนั้นเจ้าอาวาสเป็นทั้งผู้ปกครองวัดตามมาตรา 36 และเป็นผู้แทนวัดตามมาตรา 31 วรรคสามทั้งเป็นฐานะเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังความแห่งมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา เพราะเหตุนี้ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งที่สำคัญยิ่ง พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโญ). (2545: 15)

สถาบันสงฆ์ไทย หรือสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในสามของสถาบันหลักของชนชาติไทยที่ดำเนินกิจกรรมหลายอย่างทางสังคม เพื่ออำนวยประโยชน์สุขของสมาชิกและความเจริญก้าวหน้าของสังคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องจัด “องค์การบริหาร” ขึ้นมาบริหารคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารปกครองในครั้งนั้นคือ พระธรรมวินัย องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบริหารปกครองโดยธรรมาธิปไตย สำหรับการบริหารปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นองค์ประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้นนับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปถึงเจ้าอาวาส

หน้าที่ของพระสงฆ์มีทั้ง 1. หน้าที่โดยพระธรรมวินัย และ 2. หน้าที่ต่อสังคม หน้าที่ของพระสงฆ์เป็นการแสดงว่าพระสงฆ์นั้นเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ถ้าในยุคใดพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวคลาดเคลื่อน ในยุคนั้นประชาชนก็จะขาดความนับถือ สังคมไม่เห็นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมลง แต่ถ้าในยุคใดที่พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน ในยุคนั้นพระสงฆ์ก็จะมีประชาชนนับถือมาก และพระพุทธศาสนาก็จะรุ่งเรือง ซึ่งทำให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ และเมื่อมีประชาชนมานับถือก็จะสร้างโบราณวัตถุและโบราณสถาน ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่สืบต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมของวัดในการให้บริการแก่ชุมชนด้านศาสนาและวัฒนธรรม รวมไปถึงกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองวัดมีอำนาจและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 นั้น จะเห็นได้ว่า เจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการ ผู้มีหน้าที่บริหารปกครองวัดและอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและชุมชนมากที่สุด พระพุทธศาสนาจะเจริญก็เพราะความเลื่อมใสของประชาชน เจ้าอาวาสจึงเป็นตัวจักรสำคัญในความเจริญของพระพุทธศาสนาและการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ดังนั้นพระสงฆ์ในปัจจุบันจึงมีบทบาทยิ่งขึ้นกว่าในอดีต แต่ต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของศาสนิกชน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาจิตใจคนให้สูงขึ้นและพัฒนาวัตถุให้มีความพอเหมาะแก่การใช้สอย จึงได้กำหนดบทบาทของพระสังฆาธิการไว้ 6 ด้านดังนี้ ด้าน

การปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ และด้านการศึกษาสงเคราะห์

สถานการณ์พระพุทธศาสนาในเมืองไทยในปัจจุบัน จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้อง กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ต้องไม่ทำให้วิถีชีวิตตามหลักพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาต้องสูญหายไป พระสงฆ์ในสายตาของประชาชนทั่วไป อยู่ในอาการที่อาจกล่าวได้ว่าเสื่อมถอย ถึงกับใช้คำว่า “วิกฤตศรัทธา กาฬาสังคม หรืออื่นๆ” เหล่านี้เป็นสิ่งที่บอกเหตุว่าเป็นปัญหาในการบริหารปกครองคณะสงฆ์ ที่พระสังฆาธิการทุก ๆ ระดับประสบอยู่เสมอ เช่น พระภิกษุสามเณรในปกครองทำผิดพระธรรมวินัยมากยิ่งขึ้น ทั้งกรณีความสัมพันธ์ระหว่างพระกับสตรี พระกับประชาชนในแต่ละชุมชน การวางตนที่ไม่เหมาะสมของพระ ขาดสันโดษ ขาดการสำรวม ทำให้ภาพจน์ของพระพุทธศาสนาหมัวหมองไปด้วย วัดหลายแห่งเน้นพัฒนาด้านอาคารสถานที่ มากกว่าการพัฒนาเพื่อมุ่งประโยชน์ต่อการศึกษาอบรมพระภิกษุ สามเณร หรือการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในแต่ละชุมชน ไม่สามารถเป็นที่พึ่งทางการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมของพระศาสนาได้ ไพรัตน์ เลิศพิริยมล. (2539 : 5)

การบริหารกิจการพระศาสนาเป็นเรื่องของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอหรือพระสังฆาธิการแต่ละระดับเท่านั้น ไม่มีการกระจายงาน ซึ่งทำให้ไม่มีพลังที่จะทำงานได้ทุกด้าน ทำให้เกิดความบกพร่องในการดำเนินงานได้ง่าย สมาชิกในพระศาสนาและประชาชนขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของพระศาสนา การทุ่มเทเพื่อการพัฒนาพระศาสนาและชุมชนจึงไม่เต็มที่มีความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนก็ไม่สมบูรณ์ตามหลักการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยบวชแล้วมิได้ศึกษา มิได้เผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ประชาชนก็ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ไม่ถูกต้อง สังคมและพระพุทธศาสนาจึงเกิดปัญหา เกิดความไม่จริงใจในการนับถือศาสนา ทวี ไพรัตน์. (2550 : 5)

จังหวัดสมุทรปราการ แบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ ดังนี้ 1) อำเภอเมือง 2) อำเภอบางบ่อ 3) อำเภอบางพลี 4. อำเภอบางเสาธง 5. อำเภอพระประแดง 6. อำเภอพระสมุทรเจดีย์ และการปกครองคณะสงฆ์ ยึดตามเขตการปกครองของบ้านเมือง และวิธีการปกครองคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายเถรสมาคมเป็นหลัก หากแต่ยังไม่เคยมีผู้ใดทำการศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวมา ผู้วิจัยในฐานะหัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษา และคณะ มีความตระหนักถึงความสำคัญในปัญหาดังกล่าวข้างต้นนี้ เห็นควรทำการศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ มาเป็นประโยชน์ และเป็นแนวทางนำเสนอข้อมูลสารสนเทศ ในการปรับปรุงระบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดสมุทรปราการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Method Research Design) การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ

1. รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research Method) ศึกษาการวิจัยเชิงปริมาณเป็นงานวิจัยหลัก และศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นงานวิจัยสนับสนุน

1) ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้ให้ข้อมูล พระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรปราการ เจ้าคณะอำเภอ และเลขาเจ้าคณะอำเภอ ประชาชนที่มาปฏิบัติธรรม หลังจากเก็บข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากทัศนะของพระภิกษุ ที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ ทั้งนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ ทำให้ทราบถึงปัญหา ข้อเสนอแนะและแนวทางในการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ

2) ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยทำการสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการใช้แบบสอบถามความและเปรียบเทียบทัศนะของกลุ่มตัวอย่างโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ พระสังฆาธิการ และพระภิกษุ จำนวน 696 รูป กลุ่มตัวอย่าง 400 รูป วิธีการสุ่มตัวอย่างเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ จำแนกตามระเบียบวิจัย ดังนี้

3.1 เครื่องวิจัยเชิงคุณภาพ

1) แบบสัมภาษณ์

3.2 เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ

1) แบบสอบถาม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้ง จำแนกตามระเบียบวิจัย ดังนี้

4.1 เชิงคุณภาพ

- 1) ออกหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์
- 2) ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้
- 4) ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลาและสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์
- 5) นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยเขียนเป็นความเรียงและนำเสนอต่อไป

4.2 เชิงปริมาณ

- 1) ออกหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงเจ้าเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่
- 2) นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 300 ชุด และเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมดจำนวน 300 ชุด คิดเป็นร้อยละของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด
- 3) นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ จำแนกตามระเบียบวิจัย ดังนี้

5.1 เชิงคุณภาพ

- 1) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ
- 2) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
- 3) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)
- 4) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

5.2 เชิงปริมาณ

- 1) จากแบบสอบถาม

2) จากคำถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถามปลายเปิด

5.3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1) สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน เพื่อเปรียบเทียบ บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้คือ การทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

2) จากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถามปลายเปิด

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ 1. ค่าร้อยละ 2. ค่าเฉลี่ย 3. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากแบบสอบถาม โดยภาพรวม 6 ด้าน 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านศาสนศึกษา 3) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) ด้านสาธารณูปการ และ 6) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ โดยภาพแล้ว อยู่ในระดับดีทุกด้าน ก็ได้ค้นพบว่า การสาธารณสงเคราะห์ ประชาชนมองพระสงฆ์นั้น เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อได้รับความทุกข์หรือความเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่พระสงฆ์ และวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาส จะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชน ในขอบเขตที่วัดสามารถจัดให้ได้ ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน สร้างสถานที่อ้อมทรัพย์ ใช้สถานที่วัดเป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ ด้วยความคาดหวังของประชาชน ก็อยากให้พระสงฆ์เน้นการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อความสงบสุขของชาวบ้าน

อภิปรายผล

จากการศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ ในภาพรวมทั้ง 6 ด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาผลการวิจัยรายด้านสามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1) ด้านการปกครอง จากผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่าบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองมากที่สุดในเรื่องการบริหารวัด บำรุงรักษาวัดให้เจริญก้าวหน้าเป็นศาสนาสถานที่สัปปายะและน่าเลื่อมใสศรัทธา รองลงมาคือการปกครองคณะสงฆ์ด้วยความมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ยึดตามหลักพระธรรมวินัยและมีระเบียบแบบแผนเหมาะสมดีงาม

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ **พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)** ได้ให้ทัศนะในเรื่องการปกครองหรือการบริหารตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่าการปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษาการปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้นมีใช้จุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา จึงถือคติได้ว่าการปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของการศึกษาและเพื่อการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษาก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยังต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช้การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลว

2) ด้านการศาสนศึกษา จากผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่าบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการศาสนศึกษามากที่สุดในเรื่องการควบคุมดูแลตรวจสอบการปฏิบัติงานการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม. บาลีและธรรมศึกษาให้เป็นไปตามแบบแผนและประเพณีอันดีงาม รองลงมาคือเรื่องการสอนส่งเสริมและการพัฒนาครูสอนนักธรรม. บาลีและธรรมศึกษา

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ**พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต)** ได้แสดงทัศนะไว้ว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน ยังไม่เพียงพอที่จะเตรียมบุคคลในพระศาสนาให้มีความพร้อมที่จะรักษาพระศาสนาไว้ได้หลักสูตรที่มีอยู่ก็มีขอบเขตคับแคบและจำกัดอย่างเดียวเพราะฉะนั้น จะต้องมี การปรับปรุงคุณภาพปรับปรุงเนื้อหา ปรับปรุงหลักสูตรให้ทันต่อสภาวการณ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้เท่าทันต่อสภาพปัจจุบัน และสามารถที่จะนำความรู้ทางพระศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ให้

คนในสมัยปัจจุบันนี้เข้าใจมองเห็นคุณค่า และใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ และในแง่ขอบเขตของการศึกษานอกจากปรับปรุงเนื้อหาของวิชาแล้ว จะต้องขยายขอบเขตวิชาให้กว้างออกไปอีก เพราะการศึกษาศาสนานั้น จะศึกษาเฉพาะตัวศาสนาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องอาศัยหลักวิชาการอื่นๆ เช่น อักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นบูรพภาคของผู้ที่จะศึกษาธรรมชั้นสูงต่อไป

3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ จากผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการศึกษาสงเคราะห์มากที่สุดในเรื่องการจัดทุนสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในทุกระดับชั้น รองลงมาคือในเรื่องการจัดตั้งและส่งเสริมโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน ส่วนในด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่อยู่ในระดับน้อยที่สุดคือการจัดตั้งและส่งเสริมศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ **พระราชสิมาภรณ์ (นวล เขมสจจวาทิ)** กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควร และการศึกษาสงเคราะห์ถือว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิกษุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่ง กล่าว คือ เป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลและการช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการ ศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 5 ประเภทคือ 1.โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 2. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา 3. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ 4. โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 5.โรงเรียนอบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

บรรณานุกรม

- ทวี พลรัตน์. 2550. **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). 2545. **การคณะสงฆ์และการศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2545. **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.
- ไพรัตน์ เลิศพิริยกมล. 2539. **สภาพปัญหาสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถาบันราชภัฏ.
- สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี. 2558. **ข้อมูลจากสำมะโนครัวประชากรพระสังฆาธิการ จังหวัดราชบุรีประจำปี พ.ศ.2558**.

ภาคผนวก ง

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูล ปฐมภูมิ/ทุติยภูมิ จากวัด	ทราบถึงข้อมูล ประวัติความเป็นมา เอกลักษณ์/จุดเด่นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ ๖ ด้าน ประกอบด้วย (๑) การปกครอง (๒) การศาสนศึกษา (๓) การศึกษาสงเคราะห์ (๔) การเผยแผ่ (๕) การสาธารณูปการ และ (๖) การสาธารณ สงเคราะห์ จังหวัดสมุทรปราการ	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์ บทบาท การบริหารกิจการคณะ สงฆ์ และการเปลี่ยนแปลง บทบาทและศักยภาพของเจ้า อาวาส การบริหารงานกิจการ คณะสงฆ์ และนำสู่การการ พัฒนาการบริหารจัดให้มี ประสิทธิภาพ
๒. การสำรวจพื้นที่ วัดในจังหวัด สมุทรปราการ	ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะ สงฆ์ การส่งเสริมรูปแบบการบริหารวัดและการ ดำเนินกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์การ ดำเนินการบริหารกิจการคณะ สงฆ์ ๖ ด้าน ของเจ้าอาวาสใน มิติการเรียนรู้และการแปลก เปลี่ยนเรียนรู้ การส่งเสริมการ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๓. การเก็บข้อมูล ด้วยแบบสอบถาม/ สัมภาษณ์ผู้ที่ เกี่ยวข้อง ๔๐๐ รูป/คน	ทราบถึงข้อมูลความคิดเห็นของพระเถระผู้ใหญ่ และผู้เกี่ยวข้องในเชิงลึกเกี่ยวกับการการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ การจัดกิจกรรม ส่งเสริมการบริหารงาน ๖ ด้านของเจ้าอาวาส และแนวทางการพัฒนาคนและสังคม ในมิติ ของการบริหารยุคใหม่ รวมทั้งรูปแบบการ บริหารเชิงพุทธ	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้ทราบถึงข้อมูลด้านต่างๆ ของ วัด และทำให้พระเถระผู้ใหญ่ ได้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับ ความสำคัญของการบริหาร กิจการคณะสงฆ์และปัญหา ต่างๆ ในมุมมองต่อการบริหาร วัดที่สอดคล้องวิถีพุทธ
๔. รายงานฉบับ สมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการใน การบริหารกิจการคณะสงฆ์ใน	ข้อ ๑-๒-๓	ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่า สามารถตอบวัตถุประสงค์ของ การวิจัย และการส่งเสริมการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน

	<p>จังหวัดสมุทรปราการ</p> <p>๒) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล</p> <p>๓) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดสมุทรปราการ</p>		<p>ปัญหาโดยผ่านกิจกรรมการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และแนวทางการพัฒนารูปแบบการบริหารวัดที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีพุทธ</p>
--	---	--	---

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่	ว.๑๑๘/๒๕๕๗
ชื่อโครงการ	การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ
หัวหน้าโครงการ	รศ.ดร. สมศักดิ์ บุญปู และ คณะภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โทรศัพท์ ๐๘๑-๘๓๘-๒๔๑๖
ความเป็นมาและความสำคัญ	<p>วิจัยเรื่อง “ การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ ” สถานการณ์พระพุทธศาสนาในเมืองไทยในปัจจุบัน จำเป็นต้องได้รับการ ปรับปรุงให้สอดคล้อง กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ต้องไม่ทำให้วิถีชีวิตตามหลักพรหมจรรย์ใน พระพุทธศาสนาต้องสูญหายไป พระสงฆ์ในสายตาของประชาชนทั่วไป อยู่ในอาการที่อาจกล่าวได้ว่า เสื่อมถอย ถึงกับใช้คำว่า “ วิกฤตศรัทธา กาฝากสังคม หรืออื่นๆ ” เหล่านี้เป็นสิ่งที่บอกเหตุว่าเป็น ปัญหาในการบริหารปกครองคณะสงฆ์ ที่พระสังฆาธิการทุก ๆ ระดับประสบอยู่เสมอ เช่น พระภิกษุ สามเณรในปกครองทำผิดพระธรรมวินัยมากยิ่งขึ้นทั้งกรณีความสัมพันธ์ระหว่างพระกับสตรี พระกับ ประชาชนในแต่ละชุมชน การวางตนที่ไม่เหมาะสมของพระ ขาดสันโดษ ขาดการสำรวม ทำให้ ภาพพจน์ของพระพุทธศาสนามัวหมองไปด้วย วัดหลายแห่งเน้นพัฒนาด้านอาคารสถานที่ มากกว่าการ พัฒนาเพื่อมุ่งประโยชน์ต่อการศึกษาอบรมพระภิกษุ สามเณร หรือการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการ เรียนรู้ของประชาชนในแต่ละชุมชน ไม่สามารถเป็นที่พึ่งทางการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมของ พระศาสนาได้</p> <p>การบริหารกิจการพระศาสนาเป็นเรื่องของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ หรือพระสังฆาธิการแต่ละระดับเท่านั้น ไม่มีการกระจายงานซึ่งทำให้ไม่มีพลังพอที่จะทำงานได้ทุกด้าน ทำให้เกิดความบกพร่องในการดำเนินงานได้ง่าย สมาชิกในพระศาสนาและประชาชนขาดความรู้สึก เป็นเจ้าของพระศาสนา การทุ่มเทเพื่อการพัฒนาพระศาสนาและชุมชนจึงไม่เต็มที่ ความสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนก็ไม่สมบูรณ์ตามหลักการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และพระสงฆ์จำนวน ไม่น้อยยวชาญแล้วมิได้ศึกษา มิได้เผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ประชาชนก็ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ไม่ถูกต้อง สังคมและพระพุทธศาสนาจึงเกิดปัญหา เกิดความไม่จริงใจในการนับถือศาสนา</p>

วัตถุประสงค์โครงการ

- ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ
- ๒) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
- ๓) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดสมุทรปราการ

ผลการวิจัย

๑) **ประเด็นด้านการปกครอง** พระสังฆาธิการ ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นผู้นำและดำรงตำแหน่งด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ที่คณะสงฆ์ต้องทำโดยตรง ที่คณะสงฆ์ต้องถือหรือควรถือเป็นฐานะหน้าที่ คณะสงฆ์จะต้องดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์และให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนในสังคมปัจจุบัน

๒) **ประเด็นด้านการศาสนศึกษา** จากสภาพของการศึกษาคณะสงฆ์ ได้เปิดกว้างทางด้านการศึกษา ทั้งการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาทางโลก มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ที่คณะสงฆ์จัดให้มีการดำเนินการ และส่งเสริมด้านการศึกษา การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตามหลักสูตร แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ถ้าเป็นฆราวาสมี อุบาสก อุบาสิกา หรือแม่ชี ที่ศึกษาเล่าเรียนเรียกว่า ธรรมศึกษา แบ่งออกเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตามหลักสูตร แบ่งออกเป็น ๘ ชั้น คือ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๙, ๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การจัดการเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกระทรวงประกาศให้เป็นระเบียบว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กัน

๓) **ประเด็นด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา** บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ จะต้องมึรูปแบบและการบูรณาจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งพุทธกาลเข้ากับสังคมปัจจุบัน มีการประยุกต์การแสดงธรรม ให้เกิดอรรถรสในการฟัง ให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ มีสื่อประกอบบ้าง และลีลาการแสดงธรรมด้วย จะทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ ใคร่จะฟังธรรมด้วยความตั้งใจ เนื้อหาที่สอดคล้องกับสภาวะความเป็นจริง ทันทต่อเหตุการณ์โลกและธรรม ผสมผสานวิธีการ การแนะนำสั่งสอน และกาปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย เชื่อมโยงเข้า

กับการดำรงชีวิตและสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำได้ มุ่งให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง

๔) ประเด็นด้านการศึกษาสงเคราะห์ การศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา ที่พระสงฆ์ ดำเนินการเพื่อสงเคราะห์ประชาชนหรือพระภิกษุสามเณร และในปัจจุบันนี้การศึกษาสงเคราะห์ของ คณะสงฆ์ จัดได้ถึง ๔ ประเภท ๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ๒) โรงเรียนสงเคราะห์ เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ในสังกัดของคณะกรรมการศึกษาเอกชน ๓) ศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนสอนเฉพาะ ๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์สังคมและสติปัญญาส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

๕) ประเด็นด้านสาธารณูปการ การบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา ด้าน สาธารณูปการของวัดประกอบ ๑) การบูรณะและพัฒนาวัด ๒) การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ เสนาสนะ ๓) การดูแลรักษาและจัดการ ศาสนสมบัติของวัดของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัย ควร ในการบำเพ็ญสมณธรรม วัดควรจัดบริเวณและอาคารสถานที่ให้ร่มรื่นสวยงาม สะอาด และเป็น ธรรมชาติมากที่สุด สอดแทรกความรู้และบริการข่าวสารต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน และประชาชนหรือคนใน ท้องถิ่น

๖) ประเด็นด้านสาธารณสงเคราะห์ การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ ของหน่วยงานที่ทางวัดดำเนินการอยู่ในขอบข่ายแห่งการสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุน ประชาชนทั่วไป รวมทั้งให้คำแนะนำและดำเนินการ จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามคติดทาง พระพุทธศาสนา การสาธารณสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะ คือ ๑) สร้างห้องสมุดเพื่อประชาชน ๒) กองทุนหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาวัด ๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณ สมบัติ ๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยากเพราะภัยทางธรรมชาติ ว่างภัย อุทกภัย อัคคีภัย เหล่านี้ถือว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่นทั้งนั้นรวมเป็นถึงการสงเคราะห์คนวัยชรา สถานเด็ก กำพร้าด้วย

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) คณะสงฆ์ สามารถนำงานวิจัย การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการการพัฒนา รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่เหมาะสมและสามารถ ประยุกต์ใช้การบริหารและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กิจกรรมส่งเสริมการบริหารวัด

๒) วัดที่เกี่ยวข้องในจังหวัดสมุทรปราการ ได้มีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ภายในวัด และ พัฒนารูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมทั้งจัดทำโครงการส่งเสริมกิจกรรมการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาสอดคล้องกับการบริหาร ๖ ด้าน ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านศาสนศึกษา ๓) ด้าน

การศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) ด้านสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และมีการปรับปรุงสถานที่ภายในวัดและปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารตามแนวทางวิถีพุทธที่เหมาะสมกับรูปแบบการบริหารแต่ละวัด

๓) เจ้าคณะพระสังฆาธิการ ผู้บริหาร นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องให้ความสนใจและนำข้อมูลการวิจัยไปพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน ในพื้นที่ของตนเอง

๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะสงฆ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของเจ้าอาวาสในระยะยาว

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต

http://www.mcu.ac.th/site/major/major_index.php ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ในระหว่างดำเนิน

ประวัติโดยสังเขป

รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู้
รองคณบดีคณะครุศาสตร์
ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ด. สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
หัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษา
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติการศึกษา :-

- ประกาศนียบัตรพิเศษครูมัธยม (พ.ม.)
- ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต สาขามานุษยสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปริญญาโท สาขารัฐศาสตร์ University of Mysore, India
- ปริญญาเอก สาขาสังคมวิทยา Magadh University, India

ประวัติการทำงาน :-

- อาจารย์โรงเรียนเมธีพิทยา จังหวัดพิจิตร
- กรรมการตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฯ
- หัวหน้าฝ่ายการเจ้าหน้าที่ กองกลาง สำนักงานอธิการบดี มจร.
- หัวหน้าฝ่ายการคลังและพัสดุ กองกลาง สำนักงานอธิการบดี มจร.
- ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ม.สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มจร.
- ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ด.สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มจร.
- หัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มจร.
- รองคณบดีคณะครุศาสตร์

ทัศนศึกษาและดูงานต่างประเทศ :-

- ศึกษาดูงานที่ประเทศสหรัฐอเมริกา (๑๐ -๒๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๒)
- ศึกษาดูงานที่ประเทศกัมพูชา (พ.ศ.๒๕๔๘)
- ศึกษาดูงานที่ประเทศอินเดีย (๑-๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๘)

- ศึกษาดูงานที่เขตปกครองพิเศษฮ่องกง (๒-๕ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๓,๒๕๕๖)
- ศึกษาดูงานที่ประเทศสิงคโปร์ (พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๔,๒๕๕๗)
- ศึกษาดูงานที่ประเทศเกาหลีใต้ (พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๔,๒๕๕๗)
- ศึกษาดูงานที่สิบสองปันนา,ปักกิ่ง ประเทศจีน (มกราคม ๒๕๕๕,๒๕๕๗)
- ศึกษาดูงานที่ประเทศญี่ปุ่น (๒๒-๒๖ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๕,๒๕๕๗,๒๕๕๘)
- ศึกษาดูงานที่ประเทศสหรัฐอเมริกา (มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๕)
- ศึกษาดูงานที่ประเทศเวียดนาม (กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๕,๒๕๕๗)
- ศึกษาดูงานที่ประเทศเมียร์ม่า (มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๖,๒๕๕๘)
- ศึกษาดูงานที่ประเทศไต้หวัน (๒๗ เม.ย.-๑ พ.ค. พ.ศ.๒๕๕๖)
- สัมมนาทางวิชาการ ๒๖๐ ปี สยามวงศ์ ประเทศศรีลังกา (สิงหาคม ๒๕๕๖,๒๕๕๗)
- ศึกษาดูงานประเทศญี่ปุ่น (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๘) (แก้ไข 8 ธ.ค. 58)
- ศึกษาดูงานที่ประเทศแถบยุโรป (ฮังการี, อิตาลี, ออสเตรียและเยอรมัน) ๑๖-๒๕ พ.ค. ๕๘
- ศึกษาดูงาน ตรวจเยี่ยมพระธรรมทูตสายทวีปยุโรป เยอรมัน,สวิสเซอร์แลนด์,ฮังการี,เช็ก และออสเตรีย (๑๒-๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖) (แก้ไข 8 ธ.ค. 58)

ผลงานทางวิชาการ :-

หนังสือและตำรา

- พระสงฆ์กับการศึกษาไทย
- การศึกษาในพระพุทธศาสนา
- พระพุทธศาสนากับการศึกษา
- หลักพุทธธรรม ๑
- การบริหารการเงินและงบประมาณในโรงเรียน
- การบริหารงบประมาณ
- การบริหารจัดการงบประมาณ
- อารยธรรม
- รัฐศาสตร์สำหรับครู
- วัฒนธรรมไทย
- การเมืองกับการปกครองของไทย
- ระเบียบวิธีวิจัยเบื้องต้น

- พุทธปรัชญากับการบริหารการศึกษา

งานวิจัย/บทความวิชาการ

- เรื่อง “ การศึกษาเจตคติที่มีต่อพฤติกรรมด้านสันโดษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ในเขตกรุงเทพมหานคร ”
- เรื่อง “ การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ ” (แก้ไข 8 ธ.ค. 58)
- บทความวิชาการเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาและพระพุทธศาสนา ๗ เรื่อง

ตำแหน่งปัจจุบัน :-

- รองศาสตราจารย์สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- รองคณบดีคณะครุศาสตร์
- หัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ด. สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- กรรมการสภาวิชาการ มจร.
- กรรมการบริหารงานบุคคล มจร
- รองประธานกรรมการสหกรณ์ออมทรัพย์ มจร.
- นายกสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตบาหลี ศึกษาพุทธโฆส
- อาจารย์พิเศษบรรยาย หลักสูตรปบ.ส.
- อาจารย์บรรยายพิเศษวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- อาจารย์บรรยายพิเศษ วช.ขอนแก่น
- คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (Peer Review)
- คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ วารสารครุศาสตร์รัชก บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา (Peer Review)
- กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ สภาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ (แก้ไข 8 ธ.ค. 58)

สถานที่ทำงาน :-

- อาจารย์ประจำภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

ที่อยู่ปัจจุบัน :-

- บ้านเลขที่ ๙๙/๔๗๔ หมู่บ้านประดับดาว ถนนราชพฤกษ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๒๐
 - โทรศัพท์ ๐๘๑-๘๓๘-๒๔๑๖
-